

Mart 2024

ISSN 1452-2179

BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ

40

**Prizren
Mart - 2024**

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ
Prizren, Yıl IX, Sayı 40 Mart 2024
BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY
Prizren, Volume XX, Issue 40, March 2024

Yayımlayan / Publisher

BAL-TAM. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına
For the Center for BAL-TAM. Balkan Turcology Researches
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFİZ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief
Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA

Metin Denetimi / Redaction
Martı Esin ŞEMİN TEKİN
Ümran AŞIKFERKİ
Belgin Tezcan AKSU

Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN-Türkiye	Prof. Dr. Michael KİEL-Hollanda
Uzm. Belgin Tezcan AKSU- Türkiye	Prof. Dr. Novak KILIBARDA-Karadağ
Dr. Ferhat AŞIKFERKİ-Kosova	Uzm. Bedrettin KORO-Kosova
Prof. Dr. Evangelina BALTA-Yunanistan	Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye	Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Michel BOZDEMİR-Fransa	Prof. Dr. Mihai MAXIM-Romanya
Prof. Dr. Ekrem ÇAVUŞEVIĆ-Hırvatistan	Prof. Dr. Tadeusz MAYDA-Polonya
Prof. Dr. Marija DJINDJİĆ-Sırbistan	Prof. Dr. Feti MEHDİU- Kosova
Prof. Dr. Ferit DUKA-Arnavutluk	Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASON-Türkiye	Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek	Prof. Dr. İskender PALA- Türkiye
Prof. Dr. Reşat GENÇ-Türkiye	Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. J. L. Bacque GRAMMONT-Fransa	Prof. Dr. Nasimhan RAHMANOV-Özbekistan
Prof. Dr. Eva GUSTAVSSON-İsveç	Prof. Dr. Razik RAFİEV-Özbekistan
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK-Kosova	Akademik Şerbo RASTODER, Karadağ
Prof. Dr. Rukiye HACI-Çin	Prof. Dr. Sim SAKAOĞLU- Türkiye
Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA-Türkiye	Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU-ABD
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan	Prof. Dr. Gazmend SHPUZA-Arnavutluk
Prof. Dr. Hamdi HASAN-Makedonya	Prof. Dr. Elfina SIBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya	Prof. Dr. Hatice ŞAHİN-Türkiye
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya	Prof. Dr. Redžep Skrijelj-Sırbistan
Prof. Dr. M. Metin HÜLOĞLU-Türkiye	Dr. Nail TAN- Türkiye
Prof. Dr. Şakir İBRAYEV-Kazakistan	Prof. Dr. Vladan VIRIJEVIĆ-Sırbistan
Dr. Hayrettin İVGİN- Türkiye	Prof. Dr. Dursun YILDIRIM-Türkiye
Prof. Dr. Lars JOHANSON-Almanya	Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Atilla JORMA-Finlandiya	Prof. Dr. Kâmil VELİYEYEV-Azerbaycan
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye	Prof. Dr. Mirzattin ZAKİYEYEV-Tataristan

**BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR
DERGİDİR / BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY IS AN
INTERNATIONAL PEER-REVIEWED PERIODICAL.**

Hakem Kurulu / Peer-Review Board:

Prof. Dr. Oktay AHMET, Makedonya
Prof. Dr. Şükrü Halük AKALIN-Türkiye
Prof. Dr. Ebulfes AMANOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVİĆ-Hırvatistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK-Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Marija DJINDJİĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Kemal ERARSLAN-Türkiye
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL-Türkiye
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ-Azerbaycan
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya

Prof. Dr. Nazim İBRAHİM-Makedonya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Fethi MEHDİU-Kosova
Prof. Dr. Celi G. NAGİYEV- Azerbaycan
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK-Türkiye
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Dr. Juten ODA-Japonya
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Suphi SAATÇI -Türkiye
Prof. Dr. Elfina SİBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN -Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIYEVİĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM-Türkiye
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, yılda iki defa
olmak üzere mart ve eylül aylarında yayımlanır / BAL-TAM Journal of
Turcology is published biannually in March and September.**

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve yazarın adı
kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz / It is not permitted to make
quotations without referring to the author or BAL-TAM Journal of
Turcology.**

**Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir / Authors themselves are responsible
for their own articles.**

**Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez / The articles sent to the Journal
are not returned.**

**Sanat Yönetmeni / Art Director: Ozan KÜÇÜKUSTA
İngilizce Danışmanı / English Language Consultant
Meral ÜST**

**Web sayfası sorumlusu / Website Editor
Ferhat KARPUZOĞLU**

Baskı / Printing: SIPRINT Basımevi / SIPRINT Printing House

Tiraj / Circulation: 300

**BAL-TAM
Emin Paşa – 17
Prizren – KOSOVA
Tel-Faks: +381 29 231 108
E-mail: info@baltam.org**

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

TARİH / HISTORY

Ahmet Bican ERCİLASUN

Kutadgu Bilig’de Gün Batımı ve Gün Doğumu.....13

Bilge ERCİLASUN

Romandan Atatürk Devrimlerine Bakış: *Erciye Tutkusu*21

Tacida HAFIZ

Prizren Kanunnamesi.....39

İskender MUZBEG

Kosova’da Hukuki Belgeler Çerçevesinde – Kosova
Tüzüğü’nden Kosova Özyönetiminin Anayasal Çerçevesi’ne
Kadar Türkçenin Serüveni.....47

Aziz SERBEST

Ölümünün 500. Yılında Prizrenli Şair Suzi’nin Mezarı
Yok Olmak Üzere.....53

DİL / LANGUAGE

Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA

Balkan Ağız Araştırmaları Çerçevesinde Başlangıçtan
Günümüze Batı Balkan Ağız Araştırmaları.....61

Hayrettin İVGİN

Kültüroloji ve Dil97

YAZIN / LITERATURE

Taner GÜÇLÜTÜRK

Kosova’da Türk Edebiyatı Tarihine Özetli Bir Bakış.....107

EĞİTİM / EDUCATION

Bedrettin KORO

Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitimde
Yapılan Türkçe Eğitim-Öğretimde Güncel Sorunlar ve
Çözüm Önerileri121

SPOR / SPORT

Ümit KESİM

Türklerin Spor Tarihî 131

BİBLİYOGRAFYA / BIBLIOGRAPHI

Nail TAN

Nail Tan Bibliyografyası/Kaynakçası
Ek 4: 2019-2023 139

DERLEME / COMPILATION

Ayser LESKOVCI

Yeni Dönem Kosova Türk Medyası Gazete, Radyo ve
Televizyon (Basın Yayın Organı) 161

SANAT / COMPILATION

Nimetullah HAFIZ

Makedonya'nın Köprülü Şehrinde Mustafa Bey
Camisinin Tarihî ve Sanat Değeri 215

ETKİNLİKLER / EVENTS

Taner GÜÇLÜTÜRK

TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Eski
Cumhurbaşkanı Danışmanı Fuat Oktay BAL-TAM
Eş Başkanları Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve
Prof. Dr. Tacida Hafız'ı Kabul Etti235

Taner GÜÇLÜTÜRK

T.C. Priştine Büyüleşisi Sayın Sabri Tunç Angılı

BAL-TAM'ı Ziyaret Etti.....239

Taner GÜÇLÜTÜRK

Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a

Halk Bilim Hizmet Ödülü Verildi241

T.C. Priştine Büyükelçisi Sabri Tunç “Doğru Yol” Türk

Kültür Sanat Derneğini Ziyaret etti (BAL-TAM)245

YTB Bakanı Abdullah Eren Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın

Misafiri Olup Bal-Tam Kü-Tüphanesini Ziyaret Etti

(BAL-TAM) 249

YAYIMLAR / PUBLICATION**Nimetullah HAFIZ**

Son Derece Aydınlatıcı Değerli Bir Kitap

“Sürgünlükte Türkoloji - Mefkûre Mollova”,

Hayatı, Çalışmaları ve Eserleri257

Dr. Ayla Hafız Küçükusta'nın Azerbaycan'da “Balkanlar:

Tarih, Me-deniyet Ve Dil” Adlı Kitabı Yayınılandı

(BAL-TAM).....271

YİTİRDİKLERİMİZ / NECROLOGY**Nimetullah HAFIZ**

Tarihçi Türkolog Mustafa Ali Mehmet'in Ölümüyle

Türklük Bilimine Büyük Bir Kayıplık275

Taner GÜÇLÜTÜRK

Avni Engüllü Ebediyete İntikal Etti281

TARİH
HISTORY

KUTADGU BİLİĞ'DE GÜN BATIMI VE GÜN DOĞUMU

Ahmet B. ERCİLASUN*

ÖZET

Makalede, İslami Türk edebiyatının ilk büyük eseri olan Kutadgu Bilig'deki gün batımı ve gün doğumu ile ilgili beyitler ele alınmış, söz konusu kavramların hangi isim ve fiillerle kullanıldığı gösterilmiştir. Ancak gerek gün batımı gerek gün doğumunu anlatırken Yusuf Has Hâcib, çeşitli metaforlara başvurduğu için farklı isimler ve fiiller de kullanmıştır. Makalede teşbih, istiare, teşhis gibi sanatlarla ortaya çıkan farklı kullanımlara dikkat çekilmiştir. Gerekli görülen yerlerde etimolojik açıklamalara başvurulmuş, sorunlu görülen bir beyit de özel olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, gün batımı, gün doğumu, tasvir, yÂşık “güneş”, tuma “örtü”.

SUNSET AND SUNRISE IN KUTADGU BILIG

ABSTRACT

The article examines the verses related to sunset and sunrise in Kutadgu Bilig, the first major work of Islamic Turkish literature, and demonstrates the names and verbs used in these concepts. However, Yusuf Has Hâcib employs various metaphors when describing both sunset and sunrise, leading to the use of different nouns and verbs. The article highlights the different uses emerging through literary devices such as simile, metaphor, and personification. Etymological explanations are provided where deemed necessary, and a problematic verse is specifically explained.

Keywords: Kutadgu Bilig, sunset, sunrise, depiction, “sun” (as “yÂşık”), “cover” (as “tuma”).

Kutadgu Bilig'de¹ genel olarak tahkiye, diyalog ve öğüt üslupları hâkimdir. Hacimli bir siyasetname olan eserde bu üslupların yer alması son derece tabiidir. Ancak eserde zaman zaman tasvirlerle de rastlanır. Özellikle güneşin batışı ve doğuşunu anlatırken Yusuf Has Hâcib tasvire başvurur ve tasvir sırasında çeşitli metaforlar da kullanır. KB'deki gün batımı ve gün doğumu ile ilgili dikkat çekici tasvirleri bir arada görmek, eserin bu yönünü anlamak bakımından da faydalı olacaktır.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Türkiye

¹ Bundan sonra KB

KB’de güneş için iki kelime kullanılır: *kün*, *yÁşık*. *Kün / gün*, hem tarihî lehçelerde hem yaşayan lehçelerde yaygın olarak kullanılan kelimedir. “Güneş” anlamına göre “gün” anlamı daha yaygındır. “Gündüz” anlamı da vardır.

YÁşık kelimesi Clauson’da *yaşuk* “parlak, parlaklık, parlaklık, ışık vb.” olarak yer alır ve *yaşu-* fiiline bağlanır. Clauson kelimenin KB’de *yÁşık* biçiminde geçtiğini de belirtmiştir. Yine Clauson’a göre *yaşuk / yÁşık*, Güney-Batı Türk lehçelerinde *ışığ / ışık* biçiminde yaşamaktadır (1972: 977).

Bence de *yÁşık* ile Türkiye Türkçesindeki *ışık* aynı kelimedir. İlk hecedeki ünlünün farklı olmasının sebebi, *ış / yaş* kökünün yansıma olmasıdır. Türkçede sadece yansıma köklerde içten kırılma (ablaut) bulunabilir: *şır şır / şar şar*, *tıkır tıkır / takır tukur*, *tak / tuk*, *çıt / çat / çut* (Ercilasun 2021: 12).

İş / yaş yansıma kökü, alevlerin çıkardığı sesin en eski Türklerce algılanışıdır.² *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te³ “kandilin isi ve duvar vb. üzerindeki kurum” anlamındaki *ış* (Ercilasun – Akkoyunlu 2014: 17) ile bugün birçok lehçede benzer anlamlarda yaşayan *ış / is* de bence aynı köktür. Bu kökten *ış+ı-* / *yaş+ı-* / *yaş+u-* fiilleri türetilmiştir. Bu fiillerden de *ışı-k / yaşı-k*, *yaşu-k* isimleri. Böyle bir yansıma kökten türemiş ismin de “parlak, ışık, parlaklık, güneş” gibi anlamlar taşıması çok tabiidir.

Güneşin batması için KB’de daha çok *yÁşık* kelimesi kullanılır. Bu bağlamda *kün* kelimesinin kullanımı daha azdır. İndeks’ten (Arat 1979) iki beyit tespit ettim:

Sewinçin togar erdi toğmuş künüm
Künüm batğalır teg yarumaz tünüm (1072)

“Güneşim sevinç içinde doğardı, şimdi batmak üzeredir; gecem artık aydınlanmayacak.”

Kapugda yarutsa karanıku tünüg
Kapugda batursa yarumış künüg (2530)

“O karanlık geceyi hizmet kapısında ağartmalı ve parlak güneşi de aynı kapıda batırmalıdır.”⁴

² *İs-* fiili de buna benzer. Yanan çitirtilerin çıkardığı ses, Türklerce *ıs* olarak algılanmış ve bu yansıma kökten *ıs+ı-* fiili türetilmiştir.

³ Bundan sonra DLT

⁴ Metinler ve çevirileri Arat 1947, 1974’ten alınmıştır. Arat metnindeki bazı işaretler kullanılmamıştır.

Birinci beyitteki *batgal-* “batmak üzere olmak” da ikinci beyitteki *batur-* da, *bat-* fiilinin türevleridir.

Güneşin batması için *kün bat-* kullanımı bengü taşlardan bugüne değin hemen hemen bütün tarihî ve yaşayan lehçelerde yaygın bir kulanımdır.

KB’de dikkati çeken ise *kün* yerine *yÂşık* kelimesinin çeşitli fiillerle ve mecazlarla kullanılmış olmasıdır.

*YÂşık yandı yirke yakurdu başın
Yaruk dünyā meñzi kızardı ışın (3283)*

“Güneş döndü, başını yere yaklaştırdı; dünyanın aydınlık yüzü kırmızı sise büründü.”

*YÂşık türtti yüzke sarıg za ’feran
Özin kıldı mînā öñi teg cihan (4960)*

“Güneş yüzüne sarı safran sürdü; dünyanın her tarafı altın rengini aldı.”

*Ajun kırtışı boldı altun öñi
YÂşık za ’feran kıldı yâkut öñi (5669)*

“Dünya yüzü altın rengine girdi; güneş yakut rengini safrana çevirdi.”

*YÂşık yirke yandı yüzün kizledi
Kalık meñzi kiş teg bolup örledi (3836)*

“Güneş yere indi, yüzünü gizledi; gök yüzü parlak bir samur kürke büründü.”

*YÂşık badı yüzke kara yüz bağı
Ajun toldı bütrü kara yir toğı (4884)*

“Güneş yüzüne siyah peçe örttü, her tarafı toz-duman rengi kapladı.”

*YÂşık yirke yansa yüzün kizlese
Kömür kırtışı dünyā yüzke basa (5012)*

“Güneş batıp, yüzünü gizledikten, dünya yüzüne kömür gibi, siyah bir deri bağladıktan sonra”

*YÂşık yirke indi yüzün kizledi
Kararıp tuman tozdı dünyâ tudı (5028)*

“Güneş yere indi, yüzünü gizledi; dünyayı kara bir duman kapladı.”

*YÂşık yirke indi yüzün kizledi
Kalık karşu keldi izin izledi (6211)*

“Güneş yere indi ve yüzünü gizledi; gök yüzü karşısından yükselerek, onun izini tâkip etti.”

Görüldüğü gibi 3283, 4960, 5669 numaralı beyitlerde tam bir gün batımı tasviri vardır. 3283. beyitte hem güneş hem de dünya teşhis sanatıyla kişileştirilmiş, güneşin başını yere yaklaştırmasıyla (*yirke yakur-*) dünyanın yüzünün kırmızı sise büründüğü ifade edilmiştir. 4960. beyitte güneş, yüzüne sarı safran sürmüş, 5669. beyitte güneş yakut renginde iken safran rengine dönmüştür. Bu beyitlerde tıpkı Ahmet Haşim’in

*Akşam, yine akşam, yine akşam,
Bir sırma kemerdir suya baksam.*

...

*Sular sarardı, yüzün perde perde solmakta,
Kızıl havâları seyret ki akşam olmakta*

mısrarlarındaki gibi bir gurup / gün batımı manzarası vardır.

Sonraki beş beyitte ise manzara, *kizle-* “gizlemek” kavramıyla bir ileri safhaya götürülmüştür, Ya güneş yüzünü gizlemiş ya da yüzüne kara bir örtü örtmüştür. Yani artık güneş batmış, gece olmuştur.

Güneşin doğması için KB’de yaygın olarak kullanılan kelime ise *yÂşık* değil *kün*’dür. Aşağıdaki beyitlerde güneşin doğması, herhangi bir mecaza başvurulmadan, yalın bir şekilde *kün tog-* yapısı ile anlatılmıştır:

*İkinçi togar kün yarur bu ajun
tözü halkka tegrür yokalmaz özün (827)*

*Üçünçi bu kün togsa yirke isig
Çiçek yazlur anda tümen miñ tüşig (829)*

*Togar kün arıg ya arıgsız timez
kamugka yarukluk birür eksümez (831)*

“İkincisi güneş doğar ve bu dünya aydınlanır; aydınlığını bütün halka eriştirir, kendinden bir şey eksilmez.”

“Üçüncüsü bu güneş doğunca, yere sıcaklık gelir; o zaman binlerce renkli çiçekler açılır.”

“Güneş doğar, temiz veya kirli demeden, her şeye aydınlık verir; kendisinden bir şey eksilmez.”

Aşağıdaki beyitlerde güneşin doğuşu, gece giydiği siyah elbiseleri yırtan, peçesini kaldıran ve yüzünü gösteren bir kız imajıyla anlatılıyor:

*Kalık yırttı keçmiş kara köñlekin
Açıldı yaruk yüz kötürdi egin (4966)
Küle baktı örlep tatu kız yüzi
Yarudı bu dünyā iri hem kuzı (4967)
Toga keldi örlep çıkardı yüzün
Yaruk kaldı dünyā kolun hem özin (4968)*

“Gök yüzü üzerine geçirdiği siyah gömleği yırttı; peçesini kaldırdı, parlak yüzü açıldı.”

“Yükselen güzel kız yüzü gülerek baktı; dünyanın her tarafı ışıklara boğuldu.”

“Güneş doğdu ve yükselerek yüzünü gösterdi; dünyanın bütün vadi ve ırmaklarını parlattı”

Aşağıdaki beyitte ise doğan güneş “tuğ”a benzetiliyor:

*Bir ança uğıdı bir ança oğug
Kopa keldi saknu toga keldi tug (5672)*

“Bir az uyudu, tekrar bir müddet uyanık yattı; düşünceleri onu bırakmadı, tekrar kalktı.”

İkinci mısrasını kelime kelime aktarırsak istiare daha kolay görülecektir: “Kalktı düşünerek, doğdu tuğ.”

Aşağıdaki beyitlerde ise *kün* değil *yÁşık* kullanılmıştır ve doğan güneşin ışıkları yerden yükselen mızraklara benzetilmiştir:

*Kötürdi yÁşık baktı maşırık tapa
Körür agdı yirdin yokaru kopa (5678)
Butıklandı yirde yokaru sıta
Kalık menzi boldı yalın teg ota (5679)
Sewüg külçirer teg yarudı ajun
Sakinç kısğa boldı sewinçler uzun (5680)*

“Başını kaldırdı ve şarka doğru baktı; güneşin yerinden kopup yükselmeğe başladığını gördü.”

“Yerden yukarıya doğru mızraklar budaklandı; gök yüzü ateş ve alev hâline geldi.”

“Dünyanın yüzü, sevgilinin gülümsemesi gibi parladı; kederler dağıldı ve sevinçler başladı.”

Son olarak bazı beyitlerde *kün tog-* “gün doğmak” yapısının “talih kuşu konmak” anlamında kullanıldığını belirtelim:

*Küsemiş turup çıktı andın yana
Kelip aydı ay toldı togdı küne* (511)

“Küsemiş oradan kalkıp dışarı çıktı ve gelip: -Ey Ay Toldı, sana gün doğdu, dedi”

*Togar kut küni ilke inçlik bolur
Dirîgā bu yanlıg kişiler ölü* (2173)

“Orada saadet güneşi doğar ve memleket huzura kavuşur; fakat ne yazık ki bu gibi insanlar çok yaşamazlar.”

KB’de bu makaleyi yazmama yol için bir beyit daha var. Arat’ın okuyuşu ve aktarması şöyle:

*Tuma torku kalkan kötürdi uşun
Yaruk yüz küler teg yarudı ajun* (3288)

“Yüzünü örten ipek kalkan sıyrıldı; gülen parlak yüz gibi, dünya aydınlandı.”

Öncelikle Arat’ın *uşun* okuduğu ve İndeks’te “omuz başı” anlamı verilen kelime üzerinde duralım. DLT yazmasında (s. 51) ötreli elif, şın ve sükûnlu nun ile yazılan ve re’sü’l-ketif “kürek kemiğinin başı, omuz başı” anlamı verilen kelimeyi Atalay, Drevnetyurkskiy Slovar’ ve Rustemov – Kormuşin *uşun*, Clauson, Dankoff-Kelly *öşün* okumuşlar. Akkoyunlu ile birlikte yaptığımız yayında biz de *öşün* okumuşuz. Dayanaklarımız Karaçay-Malkarcadaki *öşün* “göğüs”, Tıvacadaki *öjün* “pazı” ve Altaycadaki *öş* “ön kol” (Ercilasun – Akkoyunlu 2014: 36 - dipnot: 139). Clauson daha 1972’de Altay, Lebed, Şor ağızlarındaki *öjün* “köprücük kemiği”, Baraba ağızındaki *üjün* “kol kemiği, ön, üst

kol” ve Güney-Doğu Türki’deki *öşne/öşni* “omuz” verilerini kaydetmiş ve kelimeyi bence doğru okuyarak *öşün* maddesine almıştır (1972: 263). Kelime Eski Uygurcada da *öşün* “omuz” olarak tespit edilmiştir (Wilkens 2021). O hâlde ilk mısranın sonundaki kelimeyi *öşün* “omuz, köprücük kemiği” olarak düzeltmek gerekir.

Arat aktarmasında *tuma* kelimesinin anlamı da açık olarak görünmüyor. Evet, *torku kalkan*, “ipek kalkan” demektir. *Torku*, DLT’de “ipek” anlamında birkaç yerde kaydedilmiştir. Peki *tuma* nedir?

İndeks’te, “metinde ‘sıyrılmak’ manasında’ kaydıyla, *tu-* “kapatmak, tıkamak, kaplamak” fiilinin olumsuz emir biçimi olarak yer alıyor. Ancak yukarıda görüleceği gibi, Arat’ın aktarmasında olumsuz emir biçimi yoktur. Bence *tuma* bir isimdir ve böyle bir isim Yeni Uygur Türkçesinde “bend, pınar, kaynak, su bendi” anlamında mevcuttur (Necip 1995). Kazan Tatarcasındaki *tomalan-* “iyice örtünmek, sıkı giyinmek” (Öner 2015) verisi, *tuma* isminin anlamının sadece “su bendi, bend” ile sınırlı olmadığını, genel olarak “herhangi bir şeyi kapatan, örten” anlamını taşıdığını gösterir. Aslında DLT’deki *tu-* “(ağız vb. herhangi bir) delik kapatmak” ve Eski Uygur Türkçesindeki *tu-* “kilitlemek, kapatmak, (kulakları) tıkamak, engellemek” fiilinden (Wilkens 2021) *-ma* eki ile yapıldığı açık olan *tuma* kelimesinin “herhangi bir şeyi kapatan, örten” gibi bir anlam taşıması çok tabiidir.

Bu açıklamalardan sonra KB’nin bu beytindeki *tuma* kelimesine de rahatlıkla “örtü” anlamını verebiliriz.

Manzara şudur: Doğan güneşin ucu, omuz başı olarak tasvir ediliyor, güneşin ucu bir omuz başı gibi görünüyor ve karanlığı (ipek örtülü kalkanı) kaldırıp dünyayı aydınlatıyor. Manzarayı bu şekilde tespit ettikten sonra ben beyti yeniden ve manzum olarak şöyle aktarmayı tercih ediyorum:

*Güneş ucu, kaldırdı ipek örtü kalkanı,
Parlak yüz güler gibi aydınlattı cihanı.*

Beytin bu şekilde açıklanması, yukarıda verilmiş olan 5678-5679. beyitlerdeki tasvire de uygun görünüyor. Orada doğan güneşin ışıkları bir teşbihle mızraklara benzetiliyor, burada ise bir istiare ile yeni doğmakta olan güneşin ucu, omuz başına benzetiliyor.

KAYNAKÇA

Arat, Reşid Rahmeti (1947), *Kutadgu Bilig I – Metin*, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, Reşid Rahmeti (1974), *Yusuŕ Has Hâcib – Kutadgu Bilig II – Çeviri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arat, Reşid Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig III – İndeks* (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Ercilasun, Ahmet B. (2021), “Dilin Doğuşu ve Evrimi: Basamak Teorisi”, *Dil Araştırmaları*, sayı: 29 (Güz 2021), Ankara, Avrasya Yazarlar Birliği yayını.

Ercilasun, Ahmet B. – Akkoyunlu, Ziyat (2014), *Kâşgarlı Mahmud – Dîvânü Lugâti’-t-Türk – Giriş-Metin-Çeviri-Notları-Dizin*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kâşgarlı Mahmud (1990), *Dîvânü Lûgati’-t-Türk* (Tıpkıbasım), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Necip, Emir Necipoviç (1995), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (Rusçadan çeviren: İklil Kurban), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öner, Mustafa (2015), *Kazan – Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Wilkens, Jens (2021), *Handwörterbuch des Altuigurischen – Altuigurisch-Deutsch-Türkisch / Eski Uygurcanın El Sözlüğü – Eski Uygurca-Almanca-Türkçe*, Göttingen, Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

ROMANDAN ATATÜRK DEVRİMLERİNE BAKIŞ: *ERCIYES TUTKUSU*

Bilge ERCİLASUN*

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Millî Mücadele ve devrimler, Türk tarihînin en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu devir edebiyata da yansımış, pek çok romana konu olmuştur. Bunlardan biri Yılmaz Gürbüz tarafından kaleme alınan ve 2017 tarihinde yayımlanan Erciyes Tutkusu'dur.

Romanda Kayseri'de kurulan iki fabrika ele alınıyor ve bunların ağır sanayi hamlesi olduğu belirtiliyor. Bunlar Uçak Fabrikası ile Bez Fabrikası'dır. Ayrıca Atatürk'ün fikirlerine yer veriliyor, yaptığı devrimlerden ve bunların öneminden bahsediliyor. Devrimleri topluma yaymak için yapılan mücadeleler anlatılıyor. Kayseri ve çevresinin tarihi ve coğrafi zenginliklerinden de geniş olarak bahsediliyor.

Romandaki bu yaklaşım, yazıda şu başlıklar altında ele alınmış ve yorumlanmıştır: 1. Devrimler ve Kurumlar, 2. Çağdaşlık ve Bireysellik, 3. Devrim Karşıtlığı, 4. Diğer Konular.

Anahtar Kelimeler:

Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kayseri, Erciyes, Peri Bacaları, Kayseri Uçak Fabrikası, Sümerbank Bez Fabrikası, dağcılık, turizm.

VIEW OF THE ATATÜRK REVOLUTIONS THROUGH THE NOVEL: ERCIYES PASSION

ABSTRACT

The establishment of the Republic of Turkey, the National Struggle and the revolutions are one of the most important turning points in Turkish history. This period was also reflected in literature and was the subject of many novels. One of them is *Erciyes Tutkusu* (Erciyes Passion), written by Yılmaz Gürbüz and published in 2017.

In the novel, two factories established in Kayseri are discussed and it is stated that these are heavy industry movements. These are the Airplane Factory and the Cloth Factory. In addition, Atatürk's ideas are included, the revolutions he made and their importance are mentioned. The struggles to spread these revolutions to the society are described.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

The historical and geographical richness of Kayseri and its surroundings is also extensively mentioned.

This approach in the novel is discussed and interpreted under the following headings: 1. Revolutions and Institutions, 2. Modernity and Individuality, 3. Opposition to Revolution, 4. Other Issues.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kayseri, Erciyes, Fairy Chimneys, Kayseri Aircraft Factory, Sümerbank Cloth Factory, mountaineering, tourism.

Türk tarihînin önemli dönüm noktalarından biri, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Millî Mücadele'nin yapılışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve onun arkasından gerçekleştirilen bir dizi devrimlerdir. Bu konu pek çok romanda ayrıntılarıyla ele alınmakta ve işlenmektedir. Bunlardan biri de Yılmaz Gürbüz tarafından kaleme alınan ve son yıllarda yayımlanan Erciyes Tutkusu⁵ adlı eserdir.

Roman bir tren sahnesiyle başlıyor. İstanbul'dan kalkan tren Kayseri'ye gitmektedir. Romanın kahramanları trende karşılaşırlar ve tanışırlar. Bunlar bir Rus aile, bir Alman aile ve bir de Muhlis Güllapoğlu adında Kayserili bir gençtir.

Tekstil mühendisi Vasily Dimitrof Sümerbank Bez Fabrikası için gelmektedir. 1932 yılında gelmiş, Türkiye'de kalmış, Kayseri'deki Sümer Bez Fabrikasının hazırlanışında ve açılışında bulunmuştur. Fabrikadaki makineler Rusya'dan getirilmiş, bakımlarını ve kuruluşlarını Vasily yapmıştır. Şimdi dokuma tezgâhlarının arızaları ve kontrolleri için tekrar gelmiştir. Yanında Martha adlı eşi ve Polya adlı kızı da bulunuyor.

Alman Othmar makine ve uçak mühendisidir. Türk-Alman sanayi işbirliği ile 1925'te Kayseri'de bir uçak fabrikası kurulmuş, Othmar da o zaman gelmiş, çalışmaların ve hazırlıkların içinde bulunmuştur. Şimdi uçakların bakımı ve yeni tip uçak üretilmesi için tekrar gelmiştir (Agatha adlı eşi, Kurt ve Lotte adlı çocukları ile birlikte).

Romanda her iki fabrika hakkında ayrıntılı bilgiler veriliyor, kuruluşları ve amaçları anlatılıyor. Her iki fabrikanın da ağır sanayi hamlesi içinde olduğu belirtiliyor ve Atatürk'ün bu konudaki hassasiyeti vurgulanıyor. Uçaklar hakkındaki teknik bilgiler de ayrıntılı olarak romanda yer alıyor.

Olaylar 1939 yılının yaz aylarında geçer. 1 Eylül'de İkinci Dünya Savaşı ilan edilir. Acil olarak çağrılan Alman ve Rus mühendisler gece

⁵ Yılmaz Gürbüz, İleri Yayınları, İstanbul 2017. Alıntılar bu baskıdandır.

yarısı aileleri ile birlikte ülkelerine dönerler. Roman bu şekilde son bulur.

1. Devrimler ve Kurumlar: Romanda asıl üzerinde durulan kurumlar Sümerbank Bez Fabrikası ile Uçak Fabrikasıdır. 1934'te Kayseri Bez Fabrikasının temeli atılmış, 16 Mayıs 1935'te Başbakan İnönü tarafından işletmeye açılmıştır. Ayrıca Almanlarla yapılan işbirliği sonucunda Kayseri'de bir Uçak Fabrikası açılmış, kısa zamanda uçak üretimine geçilmiştir. Bütün bu gayretler, sanayileşme için atılan önemli adımlardır ve ekonomide ağır sanayinin vazgeçilmezliğini göstermektedir. Bunlar çağdaş ve modern bir toplum için gerekli olan hamlelerdir.

Romanda Uçak Fabrikası hakkında çok ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Fabrikanın kurulduğu mekân şöyle tasvir ediliyor:

“Uçak hangarlarının epey uzağında fabrika artık ve hurdalarının yığıldığı Billur bağlarına doğru uzanan alanda her nâsılsa açıkta bırakılmış iki eski uçak vardı. Bunlardan biri 1935 yapımı Alman Gotheard yapımı G-145 tipi bir uçaktı. 1938'de İngilizlerin etkisiyle Kayseri Tayyare Fabrikası'nda Miles Mafister uçaklarının yapımına başlanınca bu Alman yapımı uçaklar ihmal edilmiş motor arızası olanlar da ya hangarlara veya uzaktaki açık hava alanlarına çekilmişti. Burası askerî alan olduğu için herkes giremez ve nöbetçi devriyelerin gözetimi altında olurdu.” (s. 75-76).

Bir başka nokta her iki fabrikada da işçi ve usta yetiştirmek için gayret gösterilmesidir. Vasily ve Othmar bu işle ilgilenmektedirler. Othmar'ın daha önceki gelişinde işçileri ve ustaları nasıl buldukları ve yetiştirdikleri şöyle anlatılıyor:

“Motor montajı, uçağın gövde ve kanat yapımı ile elektrik, kaynak işleri bir mühendisin yalnız başına yapabileceği işler değildi. İlk sıralarda bu işlerin uzmanını bulmak zordu. Bu işçilerin bulunması için Kazancılar'dan, Kapalı Çarşı'ya, bedestenlere kadar yanlarına Belediye Başkanı Sefa Bey'i de alıp dükkân dükkân gezmişler, çırak, usta, kalfa belirlemişler, onları fabrikaya işçi olarak almışlardı. Bunlar hayatlarında uçak görmemiş marangoz, çilingir, bakırcı, kalaycı, elektrikçi gibi meslek sahipleriydi. Hatta içlerinde terzi, berber, bakkal gibi zanaatkar ve esnaflar bile vardı. Bunlara fabrikada açılan kurslarla kaynaktan elektrikçiliğe, telsizciliğe kadar bazı önemli meslekler Alman mühendis ve ustalar tarafından öğretilmişti. Bu kursların başında da o zaman genç bir mühendis olan Othmar vardı. Önce Hawk ve Fledling uçaklarını yapmışlar; bunların Kayseri Havaalanından yükselişini zevk ve gururla seyretmişlerdi.

Daha sonra daha ağır ve büyük olan Alman patentli Gotha tipi avcı uçaklarının yapımında ve pilot olarak denenmesinde Othmar başı çekmişti. Altı yıl içinde 134 adet ayrı tip ve hizmette uçak hem Millî Savunma hem de İçişleri Bakanlığına verilmişti.” (s. 85).

Fakat İngiltere ve Amerika, Türk-Alman sanayi iş birliği konusunda tedirgin olurlar ve bunu istemezler. Uçak üretiminin kendi denetimlerinde olması ve kendi firmaları ile yapılması konusunda Türk hükümetine birtakım baskılar yaparlar. Uçak yapımlarını engellemeye kalkarlar. Bundan dolayı uçak yapımı durur. Daha önce yapılmış uçakların bakımı için Othmar çağrılır ama artık Türkiye’de de bu konuda epey kadrolar yetişmiştir. Bu gelişmeyi görmek Othmar’ı memnun etmiştir:

“Fabrika kuruluşunda emeği geçen bu mühendis gene kollarını sıvayıp bir usta ve işçi gibi onarıma başlamıştı. Bu yorucu onarım ve yenileme işlerini durmaksızın on gün sürdürdü. Daha önce usta ve nitelsiz işçi olarak bıraktığı Türklerin şimdi baş usta, uzman olduğunu görmek onu memnun etmişti. Kalaycı nasıl kaynakçı, bakırcı nasıl motor ustası olurmuş burada görüyordu. Hatta bazı işçiler ustalığı öğrenince fabrikadan ayrılıp şehirde kendi kaynakçı, elektrikçi, tornacı dükkânlarını açmışlardı.” (s. 86).

Bir başka konu, fabrikaların şehre hareket ve canlılık getirmesidir. İş gücü artmış, insanların çalışma alanları genişlemiş, bilgi ve beceri konusunda büyük bir ilerleme göstermişlerdir.

Romanda devrimlerin pek çok alana yansımalarına geniş ölçüde yer veriliyor. Devrimlerin halka yayılabilmesi, çağdaşlık yolunda yapılan yeniliklerin toplum tarafından tanınması ve kabul edilmesi uğruna çeşitli çalışmalar yapıldığı anlatılıyor. Bunların çoğu sosyal ve kültürel etkinliklerdir. Dağcılık, 30 Ağustos kutlamaları için yapılan resmî geçit töreni, balo ve konferans düzenlemek gibi faaliyetler, bunlar arasında yer alıyor. Resmî geçit töreninde lisedeki izci teşkilatının da yer alması, orta öğretimde o yıllarda izciliğe verilen değeri göstermesi bakımından önemlidir. Şehirde Dağcılık ve Turizm Derneği adında bir derneğin kurulması ve burada zaman zaman Türkçe kurslarının açılması da, sosyal faaliyetler konusunda bir başka örnektir.

30 Ağustos balosu Sümerbank Bez Fabrikası salonunda yapılıyor. Balonun hazırlanması, yapılışı, orkestranın oluşturulması için verilen çaba, uzun uzun anlatılıyor, bütün bunların yarattığı heyecan, ayrıntılı olarak tasvir ediliyor.

Turizm alanında da pek çok yenilik ve gelişme görülmektedir. Avusturya’dan, İngiltere’den kültür turizmi için çeşitli grupların bölgeye geldiği, tarihî ve turistik bölgelere turlar düzenlendiği ayrıntılarıyla

anlatılmıştır. Bunlar arasında Erciyes'e ve Ali Dağ'a çıkma, Göreme'ye giderek peri bacalarını görme, Kayseri'deki tarihî yerleri gezme gibi etkinlikler bulunmaktadır.

Devrimlerin geniş bir kesim tarafından tanınması, yayılması ve benimsenmesi konusunda etkili olan kurumlardan bir başkası, şehir merkezlerinde oluşturulan şehir kulüpleridir. Buralara yalnız üye olanlar girebilir. Bu kulüplere üye olmak önemlidir ve bir üstünlük, bir ayrıcalıktır. Kayseri'de de böyle bir şehir kulübü bulunmaktadır. Romanda şehir kulüplerinin çağdaş bir toplum yaratmak hususundaki rollerine de değinilmiştir.

Eserde en çok konuşulan konulardan biri, Mustafa Kemal Atatürk ve yaptığı devrimlerdir. Atatürk'ün askerlik konusundaki dehası, devlet adamlığı, gerçekleştirdiği devrimlerin nitelikleri ve önemi, çeşitli karakterler tarafından anlatılmıştır. Türkiye'de çok kısa bir zamanda çağdaş bir toplum yaratabilmek için gösterdiği çabalar, yabancı mühendisler tarafından da dile getirilmiş ve Atatürk'ün dış siyaset konusundaki adımları değerlendirilmiştir. Bütün bu adımların ne kadar büyük ve önemli olduğu da vurgulanmıştır. Atatürk'ün büyük bir asker ve büyük bir devlet adamı olduğu anlatılıyor. Devrimleri nasıl gerçekleştirdiği, *"kültür, tarih ve dil alanlarında kökleştirdiği hamle ve kurumlar"* hakkında geniş bilgi veriliyor (s. 174-175).

Atatürk'ün çağdaş bir toplum yaratmaktaki gayreti ve azmi, Binbaşı Murat'ın ağzından şöyle özetleniyor:

"Atatürk son yüzyılda asli mayasından kopup kokuşmuş Osmanlı Hanedanı ve Osmanlı milleti gibi garip bir tabiri kaldırıp, dokuz yüz yıldır Avrupalıların Türk, Türkiye imparatorluğu dediği devlet ve milletimize tarihteki iki bin yıllık adımı verdi. Çünkü İstiklal Mücadelesini yapıp savaşı kazanan Anadolu'daki Türk milleti idi. İstanbul'daki Osmanlı Hanedanı ise pırsık ve işgal altında İngilizlerin esiri idi. Atatürk milletini bilinçlendirmek için önce 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu'nu kurdu. Milletini aydınlatmak için 19 Şubat 1932'de Halkevleri'ni açtı. Bununla da kalmadı; dilimiz Arapça ve Farsçanın etkisinde öz kaynağından uzaklaşmış, Osmanlıca denen karma bir dil hâline gelmişti. 14 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumunu kurarak, Türkçenin ve Türk fikir ve sanat hayatının önünü açtı." (s. 175).

Burada, Atatürk'ün yalnız ekonomiye değil tarih, kültür ve dil alanlarına da eğildiği, bu alanları kapsayan önemli kurumları oluşturduğu belirtiliyor. Bunlar Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve halkevleri gibi devrimlerin en önemli kültür kurumlarıdır.

Romanın pek çok sayfasında, pek çok olayda Atatürk'ün düşünceleri ve yaptıkları belirtilir ve bunların önemi vurgulanır. Atatürk, modern ve çağdaş Türk milletinin vazgeçilmez bir sembolü olmuştur. Bunlardan biri de dağcıların Erciyes'e tırmanması esnasında yaşananlardır. Dağın zirvesine ulaşan dağcılar, orada ağır metal kapaklı bir defter olduğunu görürler. Zirveye çıkabilen dağcılar, o deftere adlarını ve duygularını yazmaktadırlar. Binbaşı Murat'ın oğlu Göker "*Ulu Önder Atatürk! Yavrukurttum, zirveye çıkıp bozkurt oldum. Erciyes'ten sevgilerle. Ülkücü erin Göker*" diye yazarak Atatürk'e olan sevgi ve bağlılığını belirtmiştir (s. 230).

Romanda kadın hakları üzerinde de duruluyor. Muhlis'in kardeşi Ayşe okumaya çok isteklidir. Muhlis'in teşvikiyle öğrenim hayatına devam etmektedir. Ayşe, bu kazancının Atatürk sayesinde olduğunu da bilincindedir (s. 302).

Cumhuriyet devrinde artık kadınlar hayatın her safhasında erkeklerin yanında yer almakta, üstelik büyük başarılar göstermektedirler. İki yıl önce Erciyes'e tırmanan İlmiye Bergman ve Nezihe Tarancıoğlu adlı Türk kadınlarının dağcılık konusunda gösterdikleri çaba ve başarı, Muhlis tarafından dile getiriliyor (s. 219).

Kadınlar hakkındaki bir başka değerlendirme, Vasily'nin karısı Martha dolayısıyla yapılıyor. Martha bir Rus ajanıdır. Marksizmi ve Bolşevizmi gittiği ülkelerde tanıtmak ve yaymak gibi bir görevi vardır. Türkiye'ye de bunun için gelmiştir. Daha önce Fransa'da bulunmuş, hem okumuş, hem Sovyet istihbaratında çalışmıştır. Romanda, Martha'nın "*seçkin bir komsomol üyesi*" olduğu, buna rağmen "*kadın olarak Sovyet Rusya'da ezildiğini, yaşamadığını, Fransa'dan sonra Türkiye'deki hür havayı da görünce daha iyi*" anladığı belirtiliyor (s. 305).

Devrimleri yayma hususunda yapılan çalışmaların bir başka yönü, çeşitli vesilelerle bütün ülkede kültür faaliyetlerine ağırlık verilmesidir. Bunlar arasında bayramlarda, özel günlerde yapılan konferanslar da bulunmaktadır. Bu konferanslarda hem bayramları kutlama hem de bu özel günlerin önemini ve anlamını daha iyi anlatabilme amacı güdülmektedir. 30 Ağustos dolayısıyla Kayseri'de düzenlenen konferans da bunlardan biridir. Romanda bu konferansın hazırlanmasına yer verilmiş, konuşmacıların anlattıkları ayrıntılı olarak özetlenmiştir.

Yeni gelen Vali Şefik Bey, 30 Ağustos dolayısıyla bir konferans düzenlenmesini ve edebiyat öğretmeni Nihat Bey'in bu konferansta konuşmasını ister. Nihat Bey siyasette uygulanan üç fikir akımının anlatılmasını düşünür. Bunlar Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük yani milliyetçiliktir. Nihat Bey konuşmaları hazırlar ve Hüseyin ile Muhlis'e

görev verir. Siyasette uygulanan görüşlerdir bunlar... Nihat Bey'in isteği üzerine Osmanlılık düşüncesi Hüseyin tarafından, İslamcılık görüşü Muhlis tarafından anlatılır.

Her iki akımın da Türklere ve Türklüğe büyük zarar verdiği üzerinde durulur. Çünkü her iki düşüncenin de temelinde Türklere ve Türklüğe karşı olanlar ve Türklerden nefret edenler bulunmaktadır. Osmanlılık yüzünden Rumeli'nin kaybedildiği belirtilir. İslamcılık yüzünden de, Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerle işbirliği yapan Araplar tarafından Türk askerlerinin vahşice katledildiği anlatılır. Arapların Türklere yaptıkları kıyım, içlerinde asırlardır taşıdıkları Türk düşmanlığı, şöyle ortaya konuyor:

“İstanbul'daki bu safdil İslamcıların *kavm-i necip* diye alışladığı, kul köle olduğu Araplar, Türk'ü arkadan hançerlemişti. Türk askeri çöllerde aç susuz şehit olurken Hazret-i Muhammed'in kabri olan Medine'yi Haçlı İngilizlere karşı savunurken, Arap Şerif Hüseyin ve oğulları vaat edilen Hicaz Kralığı uğruna dokuz asırdır kutlu toprakları koruyan Mehmetçigi öldürüyor, şehit olan Türk askerlerini soyuyorlardı. İslam dünyası İngiliz'in, Fransız'ın esiri idi. siyasi ve iktisadi bakımdan vaatlere, altınlara kanıp Müslümanlar için kutlu olan Mekke, Medine, Kudüs gibi şehirleri koruyan Türk'e karşı savaşmak hiçbir şekilde Müslümanlıkla bağdaşmazdı. İşte İstanbul'un saf veya aldatılmış Türk İslamcıları, Arap ihanetlerini ve büyük yenilgiyi görüp, Anadolu'nun bile elden çıkmak üzere olduğunu görüp fikirlerinin iflas ettiğini anlamışlardı. Türk ordusu İslam ülkeleri Hristiyanların eline geçmesin diye kan dökerken, İstanbul'da iken İslamcı görünen Araplar, halifeliği Türklerden alıp bir Arap halifeliği kurma peşine düşmüşlerdi ama onlar da bizim safdil, aldatılmış İslamcılar gibi fetvanın bir işe yaramadığını hâlâ anlayamamışlardı. Çünkü beyinlerini ve vicdanlarını İngiltere'ye satmışlardı. Türk'e ihanet ve nankörlük eden Haşimileri efendileri olan İngilizler aldatıp Hicaz'ı Suudilere veriyordu. Bundan sonra Arapları Anglosaksonlar parmaklarında oynatacaktı. Suriye'de, Filistin'de, Arabistan'da Sünni, Şii, Yezidi, Dürzi, Vahabi, Selefî kavgası ile Araplar birbirine düşerken Türk düşmanlığında birleşeceklerdi.” (s. 343-344).

Bunun sebebi Araplarda başlangıçtan beri kabile ve sülale taassubu olmasıdır. Bu anlayış İslamiyet'ten sonra da devam etmiştir. Atatürk'ün bu konudaki sözlerine yer veriliyor. Atatürk'ün, Müslümanlıkta tek bir halife olmadığını söylediği ve buna dair tarihten örnekler verdiği belirtiliyor (s. 344).

Daha sonra milliyetçilik ve Türkçülüğün anlatılmasına sıra gelir. Atatürk milliyetçiliği, Atatürk'ün savaşta yaptıkları, Millî Mücadele'yi nasıl kazandığı, ondan sonra da bir ulusu nasıl çağdaş ve modern bir hâle getirme çabası ve gerçekleştirdiği devrimler Nihat Bey tarafından anlatılır. Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Millî Mücadele'yi başlattığı belirtilir. Bu arada Atatürk'ün konuşmalarından alınlar yapılır ve onun, Osmanlılık ve İslamcılık akımları hakkındaki görüşleri de belirtilir.

Atatürk'ün 27 Ekim 1922'de Bursalı öğretmenlere yaptığı konuşmada millet ve milliyet konusunu nasıl vurguladığı hatırlatılır. *“İtiraf edelim ki biz üç buçuk sene öncesine kadar cemaat hâlinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi temsil edenlere göre tanınıyordu. Üç buçuk senedir tamamen millet olarak yaşıyoruz.”* Diyerek millet olmanın önemini belirtmiştir. Çünkü millet olmak çağdaş olmak demektir (s. 351).

Atatürk 20 Mart 1923'te Konya Türk Ocağı'nda da aynı konuya değinmiş, *“Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü de milliyet hissinden yoksunluğa ve azınlıklardan daha geç milliyetçi oluşumuza”* bağlamıştır. *“Dünyanın bize hürmet etmesini istiyorsak evvela biz, kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen bütün ef'al ve harekâtımızla gösterelim. Bilelim ki, millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin avıdır.”* (s. 351).

Milleti Ziya Gökalp'a göre tarif eden Atatürk bu konudaki düşüncesini, *“Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir”*, şeklinde belirtir. *“Atatürk'e göre millet bir gerçek olduğuna göre milliyetçilik de vazgeçilmez bir gerçektir.”* (s. 352).

Atatürk 1933'te Onuncu Yıl Nutku'nda da aynı konu üzerinde durmuş ve millet olmanın önemini belirtmiştir. Ayrıca, *“Türk milleti ilme bağlıdır. Çünkü terakki ve medeniyet yolunda elinde tuttuğu meşale ilimdir,”* diyerek bilimin önemini ve vazgeçilmezliğini, ilerlemenin ancak ilim sayesinde olduğunu da hatırlatmıştır (s. 353).

Bu konferans çok büyük ilgi görmüş, salon tıklım tıklım dolmuştur. Dikkat çeken bir nokta da konferansta kadınların fazla oluşudur. Konferansa kadınların, kızların yalnız başlarına geldiklerine dikkat çekilir. Bunun çok önemli olduğu belirtilir. 15 yıl önceye göre büyük bir gelişme olduğuna işaret edilir.

2. Çağdaşlık ve Bireysellik: Çağdaş bir toplum yaratmak, önce tek tek fertlerin özgür olması ile sağlanır. Bunun için de toplumda bireysellik bilincinin oluşması lazımdır. Bir başka ifade ile modernleşmenin temeli bireyselliktir. Romanda birey olmanın önemi ve farklılığı, ayrıca-

lığı, üstünlüğü gösteriliyor. Türk toplumu hâlâ birey olamamış insanlardan (yani cemaat hâlinde yaşamakta olan insanlardan) meydana gelmektedir. Romanda modernlik ve bireysellik kavramları, geleneksel aile yapısının yarattığı problemler, yer yer Muhlis üzerinden verilmiştir. Muhlis'in içinde bulunduğu durum, bundan çıkma, kurtulma çabaları, sıkıntıları, yalnızlığı tasvir ediliyor, duyguları tahlil ediliyor.

Muhlis 25 yaşındadır. Hukuk tahsili yapmak için babası tarafından Fransa'ya gönderilmiştir. Hukuk için felsefenin gerekli olduğunu düşünen Muhlis felsefe okumak için Almanya'ya geçer. Fakat Muhlis her iki konuya da ilgi duymamaktadır. O aslında şair ruhludur ve edebiyatla meşgul olmak ister.

Muhlis, Nusret Ağa ile Mebrure'nin oğludur. Ferhunde halası tarafından büyütülmüştür. Onun için ona karşı büyük bir sevgi besler. Amcasının kızı Mediha ile beşik kertesidir. Bu, yıllar önce iki gencin doğumlarında babaları tarafından verilmiş bir karardır. Görünüşe göre iki genç de bu evliliği istemezler ama babalarına karşı gelemezler. Babalar ise sonbaharda düğün yapmaya karar vermişlerdir. Fakat bu arada bir başka gelişme olur, Mediha yüzüğü atar ve nişan bozulur.

Ferhunde hala da bu evlenmeye karşıdır. Çünkü akraba evliliğinin çok sakıncalı olduğunu düşünmektedir. Bunun için de önlerinde aile içinden çok olumsuz örnekler bulunmaktadır.

Muhlis'in babası ile arası hiç iyi değildir. Çünkü Muhlis bir türlü okulunu bitirmez. Babası ise bir an evvel Muhlis'in diplomasını almasını ve Kayseri'deki işlerin başına geçmesini istemektedir. Onun için Muhlis eve döndüğü zaman onu evden kovar. Bir süre sonra Muhlis'i işliğe gönderir. Tabakhanenin ve mezbahanın bulunduğu bu iş yerinin şartları, Muhlis için çok ağırdır.

Muhlis aslında yetenekli bir gençtir. Zeki, hassas, duygulu, şiir yazan, güzelliklerden etkilenen, güzel sanatlara karşı duyarlı, okuyan, düşünen, yaşamayı, hayatı ve eğlenmeyi seven, entelektüel bir insandır ama babası ve içinde bulunduğu geleneksel yapı, ona nefes alacak bir alan bırakmamıştır. Seçeceği meslek ve evleneceği kız, ailesi tarafından kararlaştırılmış, belirlenmiştir.

Hâlbuki Muhlis ruh ve mizaç bakımından özgür bir yaratılışa sahiptir. Yaşadığı hayat da onu bu özgür hayata yönlendirmiş, ondaki bu özgür ruhu beslemiştir. Yıllarca Avrupa'da yaşamış, orada özgürlüğün ve bireyselliğin ne olduğunu, ne olması gerektiğini görmüş ve anlamıştır ama bu yaşadığı hayatla, Kayseri'de içinde bulunduğu çevre şartları arasındaki muazzam tezat onu çaresizliğe itmıştır. Kayseri'deki geleneksel yapının getirdiği mecburiyetler, onu sıkmakta hatta boğmaktadır. Bu şartlar altında Muhlis bir kaçış içine girmiştir; içinde bulunduğu

durumdan ve karar verme sorumluluğundan kaçmak için kendine durmadan bahaneler bulmakta, yaratmaktadır.

Fransa’da hukuk, Almanya’da felsefe okuması, okulları bitirmekten kaçınması, oradan oraya giderek eğlence hayatına dalması, hep ruhsal bir çöküntünün göstergeleridir. Muhlis, içinde bulunduğu, yaşamak zorunda olduğu hayatı istememektedir. Çünkü bunu kendisi seçmemiştir. Bu hayat kendisine sunulmuş, hatta dayatılmıştır. Muhlis bu hayatı istemez ama buna nasıl tepki göstereceğini de bilemez. Çünkü kendisi de henüz ne istediğini bilmemektedir.

Bunun için de biraz geç kalmıştır. Yıllarca kendini zamanın akışına bırakmış, babasının yönlendirmelerine, kendisi yerine karar vermesine karşı çıkmamıştır. Esasen babası da sert ve uyumsuzdur. Bu konuda Muhlis’i dinleyecek, onun kararlarına saygı gösterecek gibi görünmemektedir. Bu durum da, Muhlis için caydırıcı ve hatta ürkütücü bir hâl almış, böylece Muhlis okulu bitirmemek, talebelik süresini olabildiğince uzatmak gibi bir kaçış yolu bulmuştur. Ama geçici ve anlamsız bir kaçış yoludur bu... Sorunları çözmek değil aksine sorunları büsbütün karmâşık hâle getiren, üstelik de Muhlis’in hayatını daha çözümsüz bir hâle sokan bir yoldur.

Fakat romanın sonunda her şey birden değişir ve tatlıya bağlanır. Ani bir değişikliktir bu... Okuyucunun beklemediği, romanın akışına pek de uygun olmayan bu durumdur. Muhlis artık sorumluluğunu idrak etmiş, kendini ifade etme cesaretini nihayet bulabilmiştir. Bunda mutlaka sevgi ve saygı ile bağlandığı öğretmenlerinin rolü olmuştur. Öğretmenleri kendisini açıkça ikaz etmişlerdir. Onların ikazının yanı sıra herhâlde kendisi de içinde bulunduğu durumu kavramış olmalıdır.

Bunda, babasının da rolü olduğunu söyleyebiliriz. Babası da Muhlis’e karşı önemli bir adım atıyor, değişim gösteriyor. Katı ve anlayışsız, sevgisiz hâlini terk ederek olumlu bir yapıya dönüşüyor. Bunda belki de Muhlis’in annesi Mebrure’nin, Nusret’ten boşanmak istemesi etkili olmuş olabilir. Mebrure’yi terk etmek istemeyen, kumalara rağmen ona hayatı boyunca bağlı kalan Nusret, bunun üzerine geri adım atıyor, yaptıklarını ve kararlarını sorguluyor. Oğlunu ve annesini feda etmek istemiyor. Bu da Nusret’in, Muhlis’e ve annesine ne kadar düşkün olduğunu gösteriyor.

Romanda Muhlis’in iç dünyası veriliyor ve sıkıntısının tahlili yapılıyor. Muhlis’in, sebebini bilmediği bir mutsuzluk, bir rahatsızlık ve sıkıntı içinde olduğu belirtiliyor. Bunların en önemlisi yalnızlık duygusudur. Muhlis, içinde bir yalnızlık duygusu taşır ve Erciyes’e bakarken, bunu çok daha kuvvetle hisseder:

“Erciyes ilahi dinlendiriciliği ve beyazlığı ile onu uyarıyordu. Bu ne dizginlenmez ihtirastı. Kendine gel, sakinleş, diyordu. Aynı çocukken zirveme çıkıp, Ölümünden başka bir şey düşünmüyorum dediğin günkü gibi ol. Yoksa bu yalçın kayalardan kayıp uçuruma yuvarlanırsın.

O onulmaz beyin fırtınaları ve yürek yangınlıkları içinde çocukluğunda *Benim Tanrı Dağım* dediği Erciyes anıları ve hayalleri ile dertleşirken Martha ilerdeki masayı hazırlamış, yaklaşmıştı:

-Sen de benim gibi yalnızlığını bu dağla mı paylaşıyorsun? (s. 167).

Muhlis çapkın bir gençtir. Vasily'nin eşi Martha'ya yakınlık ve ilgi duyar ve bu duygusunu frenleyemez. Yukarıdaki metinde, Muhlis'in yalnızlığının Martha tarafından anlaşıldığını ve ifade edildiğini görmekteyiz.

Romanın sonuna doğru Muhlis'in iç sıkıntısı artar ve had safhaya ulaşır. Çünkü Muhlis bir çözüm arifesindedir. Artık kendi hayatı hakkında bir karar verme zamanı gelmiştir. Daha fazla vakit geçirmeden ne yapacağına karar vermeli ve sorumluluğunu üzerine almalıdır ama o hâlâ ruhen bir çıkmaz içindedir. Onun yüreğinde taşıdığı karışık duygular şöyle anlatılıyor:

“Yatağına uzandı. Yorgundu. Zihin yorgunu, kalp yorgunu... Doğru dürüst düşünemiyordu. Dışardaki dolunayın bulutlara girip çıktığı gibi, zihin rüzgârının karartıp kamçıladığı hisler, düşünceler beyninde savruluyordu. Koskoca adam olmuş hâlâ kendisini bilmiyordu. Hukuk okumuştü, hukuku sevmiyordu, felsefeye dalmıştı filozofları sevmiyordu. Beyni gibi yüreği de bulanıktı. Ne hukuka, ne felsefeye yatkın biriydi. O edebiyatı seviyordu ama aylardır bir şiir bile yazamıyordu. Yolda gelirken göğe dalmış, dolunayın kamçıladığı bulutları kendisine benzetmişti. Onlar gibi hiçti, sisti, hayaldi... Belki de yoktu. Var olsa, kendi duygularının ne olduğunu açık seçik bilirdi. Bilemiyordu...” (s. 358).

Romanın sonunda nihayet Muhlis'i seçimini yapmış, bir sonuca ulaşmış görürüz. O artık hayatı konusunda kararlarını vermiştir. Evlilik konusunda özgür olmak istemektedir. En önemlisi de bu fikrini kararlı bir şekilde ailesine söylemesidir:

“Önce annesine, sonra babasına bakan Muhlis isyankardı: -Yok öyle bir şey... Ben ne kızı gördüm, ne de anama evet dedim. Kendi kendine gelin güvey olmuş... Gelişigüzel evlilik yapacak biri değilim ben. Lütfen baba. Lütfen anne. Eşim olacak hanımı, kızı ben seçeyim.” (s. 378).

Bu, aynı zamanda onun geleneksel yaşayışa da bir isyanıdır. Artık o, eşini kendisi seçecek, mesleğine kendisi karar verecek, en önemlisi de bunları yüksek sesle söyleyerek ailesine kabul ettirebilecek bir olgunluğa ve bilince erişmiştir.

Nusret Ağa'nın üç eşi vardır. İlk karısı Mevrure, Muhlis'in annesidir. Diğerlerinin adları Bedriye ve Gülizar'dır. Nusret'in bu eşlerinden de çocukları vardır. Nusret, medeni kanun çıktıktan sonra diğer iki eşini boşamıştır, fakat hepsi, aynı çatı altında birlikte yaşamaya devam etmektedirler. Nusret diğer eşlerinden olan oğullarını okutmamıştır. Muhlis'e ve annesi Mevrure'ye çok değer verdiği her hâlden anlaşılmaktadır.

Romanda modernlik anlayışı, bir başka durumda da ortaya konmuştur. Bir Anadolu aile ile Rumelili bir ailenin bakış farkları ile veriliyor. Kayseri'de aileler yazları bağ evlerine giderler. Mediha'nın ailesi de bağdaki evlerine gitmişlerdir. Yanlarındaki bağ evine Mal Müdürü Emin Bey'in ailesi kiracı olarak taşınmıştır. Emin Bey'in ailesi Rumeli'den göç etmiştir. Eşi Halime Hanım *"muhammed çilesi çekmiş, anne ve babasını göç yollarında kaybetmiş nur yüzlü güzel"* bir kadındır. Kimsesi yoktur, *"akrabaları Anadolu'nun çeşitli yerlerine iskân"* edilmiştir (s. 198).

Halime ile Mediha'nın annesi Ulviye arasında bir yakınlık doğar. Halime'nin Hüseyin adlı üniversite son sınıfta bir oğlu vardır. Hüseyin ile Mediha uzaktan uzağa birbirlerini görmüşlerdir. Evlilik konusu açıldığında Halime iki gencin birbirlerini beğenebileceklerini ima eder ve *"Abe benim kızan da aynı yaşlarda. Beğendiğini söyler senin kızı... İstesek vermez misiniz?"* diye sorar. Sonrası şöyle anlatılıyor:

"Ulviye Hanım birçok kere taraçada, bahçede gördüğü delikanlının kendisi ile göz göze geldiğinde kıpkırmızı olduğunu, hemen başını eğdiğini fark etmişti. Kızı Mediha de delikanlıya olan ilgisini Mahcup bir çocuk diye ifade etmişti. Niye olmasındı?

-Ali Ağaya açayım. Dünür gelin... Allah yazdıysa olur.

-Sağ ol abe komşu! Ama kızanlar çocuk değil... Önce bir araya gelip konuşsunlar...

-Olur Halime Hanım. Rukiye abisini alsın gelsin, öğleden sonra kayısı çırpmasında yardım etsin bize. O sırada tanışıp konuşsunlar." (s. 199).

Burada Rumelili annenin farklı bakışı, dikkat çekiyor. O, gençlerin artık büyüdüklerini, kendi kararlarını kendilerinin vermeleri gerektiğini, aile büyüklerinin onların adına karar vermelerinin doğru olmadığını düşünmekte, üstelik bunu da açıkça belirtmektedir. Bu da, 20. Yüzyılın değişen şartlarına uygun çağdaş bir bakış tarzıdır.

Romanda modernlik, modern aile tipi Alman ve Rus aileler üzerinde gösteriliyor. Her iki aile de okumuş ve aydın kimselerdir. Vasily tekstil mühendisidir, eşi Martha sanat tarihçisi ve desinatördür. Othmar uçak mühendisidir, eşi Agatha spor öğretmenidir. Vasily'nin kızı Polya bisiklete biner ve tek başına şortla Kayseri sokaklarında dolaşır (Daha o yıllarda Kayseri'de henüz bisiklet bulunmamaktadır). Yabancıların yaşayış tarzı da çok farklıdır. Bisiklete binerler, dağcılık, yürüyüş gibi sporlar yaparlar. Seyahat ederler, kültür turları yapmak için Anadolu'ya da gelirler. Birkaç yabancı dil bilirler, piyano çalarlar, edebiyatçıları ve filozofları yakından tanır, edebiyat dünyasını iyi bilirler. Eğlenmeyi bilirler, dans etme, piyano çalma gibi becerileri de vardır. Güzel sanatlarla yakından ilgilenirler. Sağlam bir eğitim almışlardır ve bu yüzden kültür seviyeleri oldukça yüksektir.

3. Devrim Karşıtlığı: Romanda işlenen konulardan biri de, yeni Türk devletine karşı olanların tavırları ve tutumlarıdır. Bunlar Osmanlı'yı ve geleneksel değerleri savunur gibi görünen, gerçekte devrimlere ve çağdaşlaşmaya karşı olan gericiler, yobazlar ve dincilerdir. Ortak özellikleri çok cahil ve işbirlikçi olmalarıdır. Bu grup, Türkiye'nin gelişmesini ve çağdaşlaşmasını istemeyen, Türklerin özgürlük ve bağımsızlığına karşı olan düşmanlarıyla kolaylıkla işbirliği yapabilirler. İşbirlikçilerin ortak özellikleri Atatürk'e karşı olmaları ve Atatürk'ün şahsına birtakım iftiharlar atmalarıdır. Ortaya attıkları bazı yalanlarla toplumun zihnini bulandırmaya çalışmak, onların sık sık başvurdukları bir yoldur.

Bu bakışa romanda da yer veriliyor. Üstelik şahsi bir konu buna alet edilerek yapılıyor. Bu olay şöyle: Mediha ile Muhlis'in nişanı bozulmuştur. O yaz Mal Müdürü Emin Bey Nusret'in bağ evini kiralar. Emin Bey Rumelilidir. Mübadelede Selânik'ten gelmişlerdir. Mediha'nın ailesi ile komşu olurlar. İki aile tanışır. Emin Bey'in oğlu Hüseyin ile Mediha birbirlerini beğenirler. Mediha'nın isteği üzerine nişan değil nikâh yapılır.

Nusret bu olayı gurur meselesi yapar ve bu evliliği bozmak ister. Bunun için her yolu deneyecektir. İlk olarak Hüsamettin diye bir tanıdığına başvurur. Hüsamettin, cahil, yobaz, akli bir şeye ermeyen kötü ruhlu bir adamdır. Nusret, Hüsamettin'i yanına alarak Şehir Kulübüne getirir. Hüsamettin normalde Şehir Kulübüne alınmayacak bir adamdır ama Nusret onu benim misafirim diyerek içeri sokmuştur.

İçeri girerler ve Emin Bey'in oturduğu masaya yakın bir yere otururlar. Bu arada Hüsamettin kötü görünüşüyle, hırpani kılığıyla herkesin dikkatini çekmiştir.

Bundan sonrası romanda şöyle anlatılıyor:

“Hüsamettin dikkati çekmek için sesini yükseltti:

-O sarı bıyıklı Mal Müdürü mü? Vay namussuz vay... Aynı hemşerisi gibi... Bunlar suyun öte yanından... din iman yok. Atatürk gibi o da dinsizin biri... Nesebi...

Mal Müdürü Emin Bey başını çevirdi hırpani kılıklı eskici yanında güzel giyimli Ağayı görünce öfkesine hâkim olmaya çalıştı. Laf doğrudan kendisine ve Atatürk’e hakaretti. Duramazdı...

-Nesebi belli değil bunların. Gâvur tohumu!

Emin Beyin ayağa kalkması ile sandalyadaki eskiciye iki tokat atması ve adamın yere yuvarlanması yarım saniye sürdü. Jandarma komutanı araya girmiş yine kapaklanan eskiciyi kaldırıyordu. Mal Müdürü tokatından daha ağır konuşuyordu. Ağa kıpkırmızı olmuş yerin dibine batmıştı.

-Asıl nesebi gayri sahih sensin. Namussuz. Kösnük... Eğer Atatürk olmasa, Yunan Eskişehir’den Kayseri’ye geçer, senin baban da bir Yunan askeri olurdu!

Jandarma komutanı ve garsonlar Hüsameddin’i dışarı çıkardılar.

Nusret Ağa da bozulmuştu. Sanki tokadı o yemişti. Özur dileyecek gücü kendinde bulamadı, yavaşça kalkıp ilerdeki avukatların masasına doğru yürüdü.” (s. 266).

Burada Atatürk’e sinsice saldırıldığını görmekteyiz. Hüsamettin, iki aile arasındaki gerginliği bahane ederek Atatürk’ün şahsına hücum etmekte, Nusret’i de tahrik etmektedir. Fakat Nusret devrimlere ve Atatürk’e bağlı bir insandır. Medeni Kanun yürürlüğe girince yeni düzene uymuş, sonradan evlendiği iki eşini boşamıştır. Hüsamettin’in davranışından dolayı çok mahcup olmuş, günlerce Şehir Kulübüne uğrayamamıştır.

Devrim karşıtlarının bir diğer davranışı, balodan sonra ortaya çıkar. Balonun yapılması bütün gericilerin homurdanmalarına sebep olmuştur. Yine Hüsamettin’in de içinde bulunduğu bir grup, aralarında söylenmeye, konuşmaya başlamışlardır. Balonun dedikodusunu yaparken birtakım yalanlar da ortaya atarak halkı kıskırtmaya, tahrik etmeye çalışırlar. Balonun yapılmasından valiyi sorumlu tutarak onu şehirden sürdürmeye uğraşırlar. Ortaya attıkları suçlama ise *din elden gidiyor*, iftirasıdır.

Romanda, devrim karşıtlığında Ermeni dönmelerinin olumsuz etkilerinden de bahsedilmektedir. Karşıdevrimcilerin içlerine Ermeni dönmelerinin yerleşmiş olduğu, bunların gericiler üzerinde etkili bulun-

duğu arka kapakta şu ifade ile belirtiliyor: “*Gerici akımların karşıdevrimciliği ve içlerine yerleşmiş Ermeni dönmelerinin etkisi...*” Bu tavır, Abdi üzerinden veriliyor.

Abdi, Nusret’in en küçük oğludur, Muhlis’in kardeşidir. Romanda Abdi kötü, olumsuz bir tip olarak çiziliyor. Arkadaşlarına eziyet eden, tepeden bakan, para canlısı, acımasız, ruhsuz, menfaatçi, yobaz bir tip olarak tanıtılıyor. Etrafındaki olumlu, iyi ve güzel, yararlı olaylardan ve kişilerden etkilenmeyen bir insan portresidir bu... Yazar onun ilerde kötü bir insan olacağını sinyali veriyor. Abdi, çevresine uyumsuz, aileye kayıtsız bir tip olarak gösteriliyor. İçi nefret dolu, insani tarafı eksik, insanlardan ve sosyal hayattan uzak, problemlili, ruh sağlığı bozuk, kıskanç ve cahildir. Balo için orkestraya katılması istendiğinde de katılmayıp arkadaşlarını kabaca geri çevirir. İşte bu arada onun annesinin Ermeni dönmesi olduğu belirtiliyor ve ondaki bütün bu problemler “*Kan hükmünü icra ediyor*” diyerek buna bağlanıyor (s. 301). Abdi daha önce de, yaz aylarında gezerek sebze satan arkadaşlarını zabıtaya şikâyet ettirmiş ve onların para kazanmalarına engel olmak istemiştir.

Abdi’nin bu olumsuzluğu, aynı zamanda onun bir cemaate katılmasından da ileri gelmektedir. Abdi bir cemaate katılmış, ara sıra okuldan kaçarak onun toplantılarına gitmektedir. Bu cemaatte eskici Hüsamettin gibi cahil ve yobaz adamlar bulunuyor. Abdi’nin aileye, kendi çevresine ve arkadaşlarına uzak durmasının, onlara nefretle bakmasının bir sebebi de budur. Romanın sonunda bu toplantılara katılmaması hususunda babası tarafından uyarılır, fakat Abdi babasını dinlemeyerek gitmeye devam eder.

4. Diğer Konular: Romanda pek çok meseleye yer veriliyor. Bunların çoğu, çağdaşlaşma ve devrimlerle ilgi kurularak işlenmiştir. Bunlar arasında tarih, kültür, spor önemli bir yer tutmaktadır. Bölgenin tarihi, coğrafyası ve kültürü hakkında pek çok bilgiye rastlanıyor. Tabiat tasvirleri yapılıyor. Selçuklulardan kalma eserler hakkında da oldukça geniş bilgiler bulunuyor. Kayseri’nin çeşitli yerleri ayrıntılı olarak tasvir ediliyor.

Kayseri’nin en önemli özelliği, Erciyes Dağı’na sahip bir şehir olmasıdır. Erciyes Dağı’na çıkış ayrıntılı olarak anlatılıyor. Dağın oluşumu hakkında jeolojik bilgiler de yer alıyor. Dağın tabiat güzelliği, bitki örtüsü, üzerinde durulan konular arasındadır. Romanın adı da dağı ve dağcılığın önemini ortaya çıkaran bir simge oluşturmaktadır (Yani “Erciyes Tutkusu” ifadesiyle yazar aslında dağcılarının dağa çıkma tutkusu ve isteğini anlatmak istemiştir).

Romanda Kayseri’deki tarihî mekânlar, coğrafi zenginlikler ve Cumhuriyet devrinde oluşturulan kurumlar geniş olarak yer almaktadır.

Döner Kümbet, Hunat Camii ve medresesi gibi Selçuklulardan kalma tarihî binalar, Hititlerden, Frigyalılardan, Bizanslardan kalma antik eserler hakkında ayrıntılı bilgiler veriliyor. Bölgenin coğrafi zenginlikleri arasında Ali Dağı, Yılanlı Dağ, Erciyes, Peri Bacaları tanıtılıyor ve ayrıntılı tasvirleri yapılıyor. Adı geçen üç dağın bir volkan konisi olduğu belirtiliyor ve nasıl oluştuklarına dair jeolojik bilgiler veriliyor. Kayseri'nin içi, civar köyleri, kasabaları, Karpuzatan, Develi, İncesu, Göreme, Kapadokya, Gesi Bağları, Talas, Tekir Yaylası, Derebağlar, Hisarcık tanıtılıyor. Bu esere, içinde zengin turistik bilgiler bulunduğu için turizm romanı da denebilir.

Sonuç

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde İttifak Devletleri ile imzaladığı Mondros Antlaşması sonucu, resmen sona ermiştir. Antlaşmanın hemen ardından ülke düşmanlar tarafından işgal edilmiş, bütün varlıklarına el konulmuştur. Fakat millet bu antlaşmayı kabul etmemiş, bunun üzerine Mustafa Kemal öncülüğünde bir direniş başlatılmıştır. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile başlayan bu direniş hareketi, zaferle sonuçlanan bir silahlı mücadeleden sonra, Cumhuriyet'in kurulması ve bir dizi devrimlerin yapılması ile devam etmiştir.

Millî Mücadele konusu ve Cumhuriyet devrinde yapılan devrimler, pek çok romana aksetmiş, yapılan savaşlar ve yeni bir devletin kurulması için verilen mücadeleler bu eserlerde anlatılmıştır. Bunlar arasında Ateşten Gömlek ve Tatarcık (Halide Edip Adıvar) ile Ankara (Yakup Kadri Karaosmanoğlu) adlı romanlar ilk akla gelenlerdir.

Son yıllarda Atatürk ve devrimler konusunda yazılan romanların sayılarının arttığı görülüyor. Yeni ortaya çıkan bilgi ve belgelerin de yardımıyla Atatürk'ün hayatı ve yaptığı hizmetler, devrimler için yapılan çalışmalar, verilen mücadeleler ve oluşturulan kurumları konu alan pek çok roman kaleme alınmaktadır. Bu yazıda ele alınan Erciyes Tutkusu adlı eser de bunlardan biridir.

Erciyes Tutkusu, Atatürk devrimlerinin ilk ve temel hamlelerini bir roman kurgusu içinde anlatan bir eserdir. Romandaki asıl mesele, devrin bir panoramasını vermek, devrimlerin toplumda yerleştirilmeye çalışılmasını vermek, büyük bir kesimin, özellikle yeni nesillerin, devrimlere ve Atatürk'e bağlılığını anlatmaktır. Eserde, Atatürk'ün yaptıklarının ne kadar önemli olduğu belirtiliyor ve vurgulanıyor. Bağımsızlığı, çağdaşlığı, hür bir toplum ve birey olmayı anlatmak, çağa uygun bir yurttaş olmanın bilincini kavratmak, devrimlerin değerini vurgulamak için yapılan mücadelelerin kurgu dünyasına yansıtılması, eserin belke-miğini teşkil ediyor.

Romanda asıl anlatılan Türkiye'deki devrimler, Anadolu'daki sosyal yapıdır. Halkın durumu, devrimlerin yerleştirilme çabaları, halkın eğitime bakışı, hâlâ gericilikte direnen yobazlar, kadınların ve kızların durumu, romanda ele alınmıştır. Romanda kuvvetli bir Atatürk sevgisinin vurgulandığını da belirtelim.

Roman bize 1939 yılının Türkiye'sindeki bir şehirden bir kesit veriyor. Dolayısıyla bu, bir şehir romanı da sayılabilir. Şehrin sosyal ve kültürel yapısının yanında tarihî, coğrafi zenginlikleri, mimari değerleri de romanın içinde geniş olarak veriliyor.

Romanda büyük bir gerilimin olmadığını söyleyebiliriz. Sonuna doğru iki konuda gerilimin arttığı görülür. Bunların biri Muhlis'le babası arasında yaşanan anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlık romanın başında Muhlis'in, babası tarafından evden kovuluşu ile başlıyor. Muhlis'in nişanlısı Mediha'nın nişan yüzüğünü atması ve Muhlis'in bu konuda sessiz kalması ile tırmanıyor, sonunda ise çözülüyor ve olumlu bir sonuca ulaşıyor. Her iki tarafın da değişmesi ve birbirlerine karşı adım atması ile çözülüyor ve baba ile oğlun anlaşması sağlanıyor. Nusret, romanın başlarında görülen ve roman boyunca devam eden sert, katı, anlayışsız ve uzlaşmaz tavrını romanın sonlarında değiştiriyor, yumuşak ve hoşgörülü, anlayışlı bir yaklaşım içine giriyor.

Roman boyunca Muhlis'in de değiştiğini görüyoruz. Muhlis roman boyunca geçirdiği psikolojik sıkıntılara rağmen romanın sonunda kendi hayatı hakkındaki kararlarını verir ve sorumluluklarını üstlenir. Muhlis, artık birey olmanın bilincini kavramış, hür iradesiyle kendi seçimlerini yapma bilincine ulaşmıştır.

İkinci çatışma, devrimcilerle gericiler arasında cereyan etmektedir. Aslında bu çatışma hep var olmuştur, günümüzde de devam etmektedir. 1923'ten beri zaman zaman artarak, şiddetlenerek, zaman zaman da örtülü bir şekilde sürdüğü görülüyor. Bu çatışmanın en şiddetli örneklerinden biri, 1930'da Menemen'de Kubilay'ın katledilmesidir ama çoğunlukla içten içe kaynamalarla, yobazların yenilikler ve çağdaşlıklar karşısındaki hazımsızlıklarıyla, gizli homurdanmalarla, gizli kışkırtmalar ve haince tahriklerle hep mevcut olmuştur.

Bunun sebebi, siyasetteki yöneticilerin oy kaygısı ile bu tip adamlara sempati göstermeleri ve göz kırpmalarıdır. Romanda bu tip gericiler, devrim karşıtları balo yüzünden valiyi sorumlu tutuyorlar ve şehirden sürdürmek istiyorlar ama romanda bu olaya yer verilmemiş, sadece valinin merkeze tayin edildiği, yeni bir valinin gönderildiği belirtilmiştir.

Cumhuriyete ve devrimlere karşı olanlar, genellikle düşüncelerini açıkça söylemeyip Atatürk'e yüklenmeyi, Atatürk'ün şahsını hedef al-

mayı tercih etmişlerdir. Atatürk hakkında çeşitli yalanlar üretmek, Atatürk'e iftira atmak gericilerin en fazla başvurduğu ve kullandığı bir yoldur. Bu tutum, romanda da ele alınıyor ve bazı cahil ve olumsuz tipler üzerinden gösteriliyor.

Romanda üzerinde durulan konulardan biri de kültürel ve sosyal faaliyetlerdir. Bunlar mümkün olduğu kadar halka, geniş bir kitleye yayılmak ve tanıtılmak istenmiş, dağcılık, turizm, eğitim, konferanslar, balolar gibi etkinlikler ele alınmıştır.

Dikkati çeken bir nokta da sosyal yapının değişmemesi, devrimlere rağmen geleneksel yapının sürdürülmesidir. Aile yapısındaki çok eşlilik, medeni kanuna rağmen devam etmektedir. Bu ise oldukça sıkıntılı ve problemlili bir düzendir, bir hayattır. Zenginliğe rağmen kimse mutlu değildir çünkü toplumda özgürlük kavramı yerleşmemiştir. Sadece kadınların değil, erkeklerin de özgürlüğü yoktur. Onlar da istedikleri mesleği seçemez ve istedikleri kadınla evlenemezler.

Bu, kapalı ve dar bir hayattır. İnsanlar bu hayatın içine hapsedilmişlerdir. Kimse rahat değildir, kimse huzurlu ve mutlu değildir. Herkesin birbiriyle uğraştığı, birbirinin peşinde olduğu, verimsiz ve boş bir hayattır. İç içe girmiş hayatlardır bunlar... Bu durum, yabancıların yaşayışıyla karşılaştırınca daha da belirgin bir hâle gelmektedir. Asırlardır süregelen yanlışlar, din diye dayatılan hurafeler, çok anlamsız hatta zararlı olan görenekler toplumu bu hâle getirmiştir. Bütün bunların, insanların ruh sağlığını bozduğu da çok açık görülmektedir.

İşte Atatürk bütün bu olumsuzları gidermek istemiş, sağlıklı bir toplum yaratmayı gaye edinmiştir. Yaptığı devrimlerle refah seviyesi yüksek, eğitilmiş, sağlıklı, üretken, mutlu, eğlenmeyi bilen çağdaş bir toplum yaratmaya çalışmıştır. Toplumda görülen bütün olumsuzlukların sanatla, sporla, eğitim ve üretim hamleleriyle giderilebileceğine inanan Atatürk, başlattığı devrim süreciyle çağdaş medeniyet seviyesinin de üstünde bir millet oluşturmaya çalışmıştır.

Erciyes Tutkusu adlı eserde de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan devrimlerin anlamı ve önemi bir roman kurgusu içinde ele alınmış, yaşanan bütün çağdışı anlayış ve davranışların eğitimle, sanatla ve sporla giderilebileceği gösterilmek istenmiş, sanayileşme hamlelerinin bir toplum için ne kadar gerekli olduğu fikri üzerinde durulmuştur.

PRİZREN KANUNNAMESİ

Tacida HAFİZ*

ÖZET

Bu çalışma, “Prizren Kanunnamesi” hakkında daha önce yayımlanan yazılarda eksik olan önemli bilgileri sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle, bu yazıda, “Prizren Kanunnamesi”nin Arap harfleriyle birlikte transkripsiyonu da sunulmaya çalışılmıştır. Bu kanunname, Türk feodal sisteminde reayanın ve feudallerin ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir belgedir. İstanbul’daki Devlet Arşivi’nde bulunması, belgenin tarihsel ve kültürel önemini vurgulamaktadır.

Prizren Kanunnamesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlar’da önemli bir yer olan Prizren şehrinde uygulanan yasal düzenlemeleri içermektedir. Bu belge, bölgedeki sosyal ve ekonomik yapının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Türk toplumu ve diğer etnik gruplar arasındaki ilişkilerin anlaşılması için önemli bir kaynaktır.

Kanunnamenin transkripsiyonu, belgenin doğru bir şekilde anlaşılmasına ve yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Arap harfleriyle yazılmış olan metnin transkripsiyonu, Türk feodal sisteminin işleyişini anlamak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynaktır.

Bu çalışma, Prizren Kanunnamesi’nin önemini vurgulayarak, belgenin tarihsel ve kültürel bağlamını aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kanunname, Prizren, Türk Feodal sistemi, transkripsiyon.

PRİZREN KANUNNAME

ABSTRACT

This study aims to present important information that was missing in previously published articles about the “Prizren Kanunname” (Prizren Code). Particularly, in this article, an attempt has been made to provide the transcription of the “Prizren Kanunname” along with Arabic letters. This document serves as a significant indicator of the relationship between the reaya (subjects) and feudal lords in the Turkish feudal system. Its presence in the State Archives in Istanbul highlights the historical and cultural significance of the document.

The Prizren Kanunname contains legal regulations implemented in the city of Prizren, which was an important location in the Balkans during the Ottoman Empire. This document helps to understand the social

* Prof. Dr. Emekli öğretim üyesi, Prizren/KOSOVA (trhafiz@yahoo.com)

and economic structure of the region and is an important source for understanding the relationships between the Turkish community and other ethnic groups.

The transcription of the Kanunname allows for a better understanding and interpretation of the document. It provides researchers interested in understanding the functioning of the Turkish feudal system with a valuable resource.

This study aims to highlight the significance of the Prizren Kanunname and shed light on its historical and cultural context.

Keywords: Kanunname, Prizren, Turkish feudal system, transcription

Prizren kanunnamesi 978 (1570) yılında, “Kanun-nâme-i Livâ-i Prizrin” başlığı altında yayımlanan 42,5 x 15,2 sm boyutundaki 495 numaralı 217 sayfalı katastar defterin başında yer almaktadır ve söz konusu defter İstanbul Devlet Arşivinde bulunmaktadır. Fotokopisi Prizren’de BAL-TAM Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi’nin kütüphanesinde Vulçitrin ile ilgili bir belge ile birlikte bulunmaktadır.

Biz bu Vulçitrin belgesi hakkında bir bildiri hazırladık ve onu Macaristan’da CIEPO’un düzenlemiş olduğu bir Uluslararası Sempozyum’da bildiri olarak sunduk. Fakat uzun süre Prizren Sancağı Kanunnamesinin üzerinde durmaya bir türlü fırsat bulamadık.

Prizren kanunnamesi hakkında ilk kez Prof. Dr. Hasan Kaleşi 1957 yılında “Glasnik muzeja Kosova i Metohije” yıllığında “Prizrenska i dve Vuçitrnske kanunname” (Prizren ve İki Vuçitrin Kanunnamesi) başlığı altındaki çalışmasında bahsetmiştir (Kaleşi 1957: 289-300). Ancak bu yazısında söz konusu kanunnamenin sadece Sırp-Hırvatça tercümesi üzerinden değerlendirmeler yapmış fakat Türkçesi ve orijinal metnini vermemiştir. Hasan Kaleşi yazısında “Prizren Sancağı’nı ne zaman kurulduğu hakkında bilgimiz yok ve günümüze kadar da İstanbul Devlet Arşivi’nde de sancak olarak öyle bir defter henüz ortaya çıkmamıştır.” demektedir. Kaleşi’nin düşüncesine dayanarak Osmanlılar Prizren’i fethettikten hemen sonra sancak merkezi bir yer olmuş ve Dukacin sancağı kurulmuştur. Fakat Osmanlıların, Balkanların güney bölgelerini fethetmesiyle bu yerlerde Vulçitrin, Prizren ve Alaca Hisar (Kruşevac) adıyla üç sancak daha kurduğu ve bunların merkezinin Sofya olduğu bir gerçektir. Yani Prizren Sancağı bütün Osmanlı idaresi boyunca Rumeli eyaletinde kalmıştır. Diğer sancaklarla birlikte askeri alanda bir süre Budim paşalığında bulunmuş ve sancakbey merkezi olarak Balkan savaşlarına kadar merkezi konumunu korumuştur.

Kaleşiden 15 yıl sonra, yani 1986 yılında meslektaşımız rahmetli Hatidza Car-Drnda'nın Rozay'da "Rozajski dnevnik" adlı yılda yayımlanmış olduğu "Kanun-nama prizrenskog sandzaka" (Prizren Sancağı Kanunnamesi) başlığı altındaki makalesi de elimize geçti. Hatice Çar söz konusu Kanunname'nin I. Selim (1566-1574) zamanında Mustafa-oğlu Ali tarafından yazıldığını göstermektedir. Hatice Çar bu kanunnamenin Prizren Sancağı'nın kapsamış olduğu Prizren, Hoça (Yakova), Tırgovişte, Jejma ve Bihor rayalarının tarım ürünleri, değirmenler, orman korumaları, vergi ödemeleri ve gelirleri hakkında açıklamalarda bulunmuş ve sonunda Hasan Kaleşi'den farklı olarak bir de özgün kanunnamenin iki sayfasını da eklemiştir. Bu nedenle bu kanunnamenin yayımlanmasıyla 16. yüzyılda Prizren Sancağı'nda yaşayan bütün halkın hukuki, toplumsal ve ekonomik tarihî ile ilgili son derece değerli bilgiler gün yüzüne çıkmıştır. Biz de bu nedenle tarihçilere biraz daha fazla ışık tutmak amacıyla elimizde bulunan bu yazımızda, kanunnamenin hem özgününün fotokopisini hem transkripsiyonunu hem de daha okunaklı olması için Arap harfleriyle vermeye çalıştık.

Transkripsiyonu:

KANUN-NÂME-İ LIVÂ-İ PRİZRİN

Reâyâ-yı kefereden müzevvec ve mücerreden yirmi beşer akçeispenc ve buğday ve arpa ve sâyir kil olunan hubûbattan oşürle sallarlık yedide sekizde bir alınur. Ve livâ-ı mezbûrun yükü İstanbul kilesi ile altı kile vaz' olunmuştur. Ve buğday ve nohut ve mercüme ve burcak ve baklanın yükü kırk akçaya ve arpa ve alef ve kablucanın yükü yirmi beşer akça dutulmuştur, deyu defter-i atikte mukayyed olup feamma nefsi-i Prizrin'de ve nevâhisinde ve livâ-imezbûrun sâyir nâhiyelerinde bi'l-fîl câriolan hamlin a'lâsı on İstanbul kilesi ve ednâsı sekiz İstanbul kilesidir. Kadîmü'l-eyyâmdan bu uslûb üzere olugelmiştir. Öyle olsa buğday ve nohut ve mercüme ve cevz ve baklanın hamli ellişer akça ve arpanın hamli yirmi dörd akçaya ve burcak ve erzenin hamli kırkar akça ve çudarin otuz altışar akçaya ve alef ve kablucanın hamli yirmişer akça mukarrerolmuştur. Ve şirenin çibri otuz ikişer akçaya mukarrerolmuştur. Ve nefsi-i Prizrin'in kendu bağları gibi kadimden dönüm viregelmiştir. Slûb-ı sâbık üzereher dönüm yine dörder akça kayd olmuştur. Ve şehirden haric nâhiye mahsuldarolmanın anların kadimden dönüm viregelenları altışar akça dönüm kayd olunmuştur. Ve şire için iki ay on gün menapolye dutulmak kanun-ı kadimdir. Sipâhi dilerse iki ay bir def'ada ve dilerse bir ay bir mevsimde ve bir ay âhirmevsimde duta ve bâğı olan reâyâ evden eve sâhib-i arza resm-i tekne deyu beşer akça virir ve her müzevvec beşer akça resm-i bustan ve ikişer akça

resm-i hatab virir kanun-ı kadimdir ve defter-i atıkde her karyede âdet-i deştibâniye deyu birer mikdar akça kayd olunuyup Prizrin ve Hoça nâhiyelerinde uslûb-ı meskûr üzere yine mukarrer olup feammaTarguşta ve Terterne (Serserne) ve Buhur nahiyelerinde her müzevvec handan deştibâniye deyu kadimden ikişer akça resm-i kasrıcılık alınur gelüp müceddeden tahrirde dahi viregeldikleri mukarrer olmagın uslûb-ı mezkûr üzere kadimden vire geldikleri gibi yine ikişer akça resm-i kasrıcılık virmek üzere kayd olunmuştur. Ve yıl tamam yürüyen, yurının değırmeninden otuz akça alınur ve bidat cânver yabanda yürüyen caâverden ikisine bir akça resm alınur ve reâyâ yemek ve satmak için besleyüp boğazlasa her birinden birer akça alınur.

KAYNAKÇA

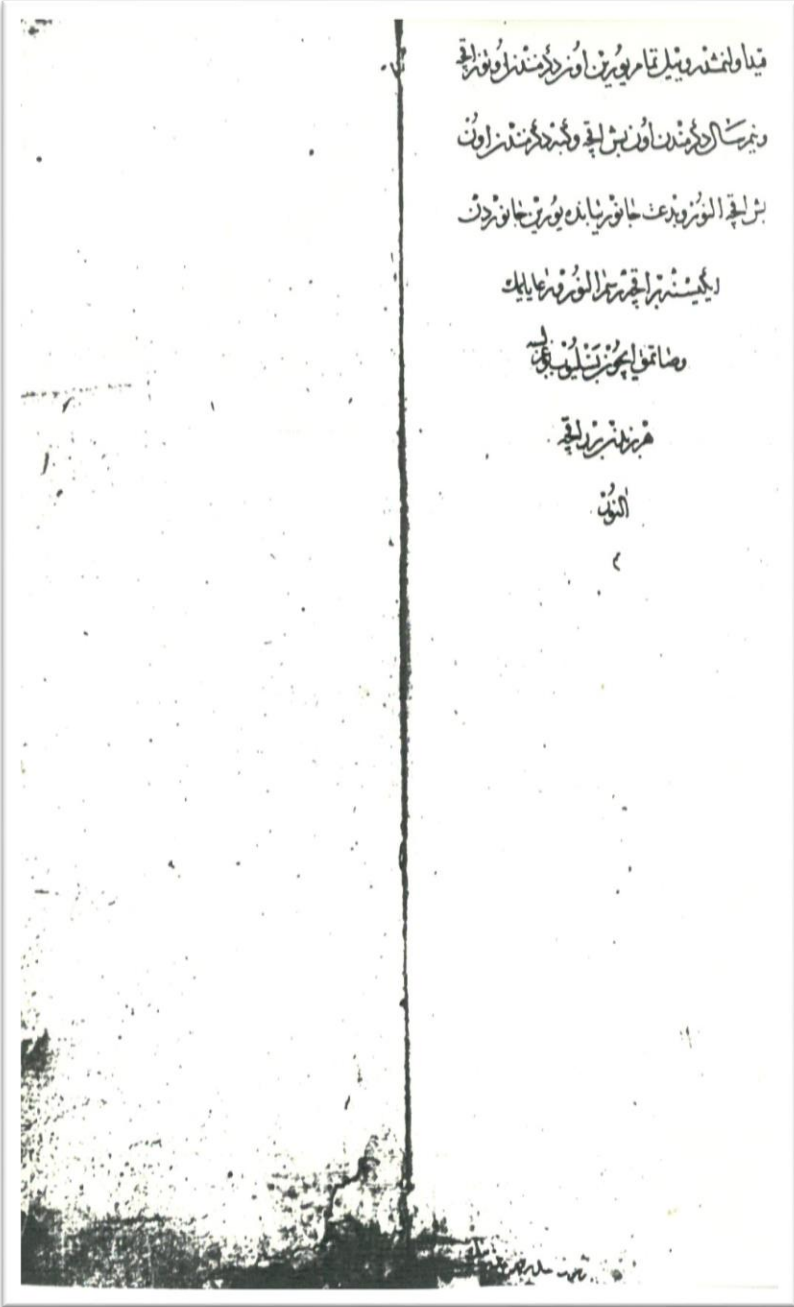
1. “Prizren Kanunnamesi fotokopisi
2. KALESHI, H. (1957). Jedna Prizrenska i dve Vucitirnske kanunname, “Glasnik muzeja Kosova i Metohije”, 1957/II, Priştine, s. 289-300.
3. CAR-DRNDA, H. (1986). Rozajski Zbornik, S. 5, Rozaj, s. 33-36.

Prizren Kanunnamesinin Orijinali

فاخر نامه لوله بزینت مع و آبها

غایای همروزه ز فرج و بختد شکر بی بزلجای سنج الو
 و صفای ملت و نه ای کل اولان جو با بزر غزلبه ای کل
 بدی ده سکره بر انور و لوله مزبورک یولی انسابلی
 کلمه ایله الی کلده وضع اولنده و بعضی و بعضی
 و مزجک و بوجان و با لوله یولی طرف ایچیه یانه
 و علف و قلیجه نیک یولی کیمی بر ایچده اولنده
 دیو و عقیقن مقید اولوب فاما نغز بر نیشک
 و فای سندن لوله مزبورک سایه ناخیزلره ایضا
 جاری اولان حاکم اعلا یی اولان ستانول گلده یی و
 اذاجی سکر انسابول گلده یی حرقه دیر ایلامه یولی
 اولوب اولون اولان کلنده ایله اولان ایضا
 و محود و مزجک و حوز و بعضی کلده ایچیه
 و انزیه نیک جللی کیمی دنده ایچیه و بوجان و مزجک
 جللی قزقلجه و جودارک اوغوز ایچیه و علف
 و قلیجه جللی کیمی بر ایچده اولان کلده یولی
 چو بی اولون ایچیه مقید اولان کلده یولی

کدو ایچیه یی قدیمه ز فوئوز کلنده اولوب ایچیه
 اولون هر روزینه دنده بر ایچده اولان کلنده
 خارج ایچیه ایچیه و حوز و نایحین اولان ایچیه
 محسولده اولان کلنده قدیمه ز فوئوز کلنده ایچیه
 ایچیه دنده ایچیه و نیشک ایچیه ایچیه اولون
 مسابولده یولی فوئوز قدیمه ز فوئوز ایچیه ایچیه
 بر دنده و دنده بر ایچیه یولی ایچیه یولی
 و ایچیه اولان ایچیه اولان ایچیه ایچیه یولی
 ایچیه ایچیه یولی و هر فرج نیشک بر کلده و ایچیه
 ستر بو ستر و ایچیه ایچیه بر حطب و فوئوز قدیمه
 و فوئوز قدیمه حطب و فوئوز قدیمه یولی
 ایچیه ایچیه اولوب یولی حوز و نایحین اولان کلنده
 مذکور اولون ایچیه یولی فاما نغز بر نیشک
 و هر روز ایچیه یولی حوز و نایحین ایچیه یولی
 ایچیه ایچیه یولی کلده ایچیه ایچیه ایچیه
 فوئوز کلده یولی فوئوز ایچیه ایچیه ایچیه
 ایچیه ایچیه ایچیه ایچیه ایچیه ایچیه

قانون نامه لواء پرزیرین مع نوابها

رعایای کفره دن مزوج و مجرددن یکریمی بشر اچه اسپنج و
 بغدای وارپه و سایر کیل اولنان هبواندن عشرله سالارلق
 یدیده سکرده برالنور و لواء مزبورک یوکی استانبول کیله سی اید
 الی کیله وضع اولمشدر و بغدای و خود و مرهک و بورجان
 و باقله نك یوکی قرق اچه به وارپه و علف و قبلوجه نك یوکی
 یکریمی بر اچه و تلمشدر دیو دختر عتیقه مقید اولوب فاما
 نفس پرزیرینده و نواهیسنده و لواء مزبورک سایر ناحیه لرنده
 بالفعل جاری اولان حکمک اعلاسی اولن استانبول کیله سی
 و ادناسی سکر استانبول کیله سی در قدیم الایامدن بواسلوب
 اوزره اول کلمشدر ایله اولسا بغدای و خود و مرهک
 و جوز و قبله نك همی الیشتر اچه وارپه نك همی یکریمی در
 اچه به و بورجان و ارزنک همی قرق اچه و خودارک اوتوز
 الیشتر اچه به و علف و قبلوجه نك همی یکریمی شر اچه قرق اولمش
 و شیره نك چوری اوتوز اکثر اچه به قرق اولمشدر
 و نفس پرزیرینک کدد باغلی کیم قدیمدن دویم ویره کلمشدر
 اسلوب سابق اوزره هر دویم ینه درر اچه قید اولمشدر و
 شهردن خارج ناحیه باغلیرنده و حوجه ناحیه سنده اولان باغات
 مصولدار اولغین انلرک قدیمدن دویم ویره کلنلری الیشتر اچه

ددتم قید اولمشدر ، و شیره ایچون ایکی ای اوزن کون
 مناپولیه ددتمق قانون قدیدر سپاهی دیرسه ایکی ای بردفده
 و دیرسه برای برنوسمه و برای آفر موسمه دوتنه و باغی
 اولان رعایا اوزن اوه صاحب ارضه رسم تکنه دیو بشر اچه
 ویرر و هر مزوج بشر اچه رسم گیاه و اکیشر اچه رسم
 بوستان و اکیشر اچه رسم حطب ویرر قانون قدیدر . و دقت
 عتیقده هر قریده عادت دشتبانیه دیو برر مقدار اچه
 قید اولنوب پرزرین و هوچه ناحیه لرده اسلوب مذکور اوزره
 ینه مقرر اولوب فاما ترغو شسته و ترترزه و بهور ناحیه لرده
 هر مزوج شاندن دشتبانیه دیو قدیدن اکیشر اچه رسم
 قوریچلق النور کلمه مجددا تمیرده داض ویره کلدرکلر مقرر
 اولماین اسلوب مذکور اوزره قدیدن [ویره] کلدرکلر
 کیم ینه اکیشر اچه رسم قوریچلق ویره ک اوزره قید اولمشدر
 و بیل تمام یورین اوزن دکر فنده اوتوز اچه النور و بدعت
 جانور بیانده یورین جانور دن ایکیسنه بر اچه رسم النور
 و رعایا یلک و صاتمق ایچون بسلیوب بوغز لسه هر برندن

و نیم سال دکر فندن اوزن اچه رسم
 [۹۰۰] دکر فندن اوزن اچه رسم

برر اچه النور

KOSOVA'DA HUKUKİ BELGELER ÇERÇEVESİNDE KOSOVA TÜZÜĞÜ'NDEN KOSOVA ÖZYÖNETİMİNİN ANAYASAL ÇERÇEVESİ'NE KADAR TÜRKÇENİN SERÜVENİ

İskender MUZBEG*

ÖZET

Bugünkü Kosova Cumhuriyeti topraklarında tarih boyunca çeşitli kültürlerle, dinlere ve dillere sahip insan toplulukları yaşamıştır. Bugün de devam eden bu kültürel çeşitlilik, bu ortak yaşam Kosova'nın tarihî gerçeklerinden biridir. Bu topluluklar çeşitli zaman dilimlerinde kendi aralarında türlü ilişkiler geliştirmiş, bugünlere kadar gelmişlerdir.

Bu makalede Hukuki Belgeler Çerçevesinde – Kosova Tüzüğü'nden Kosova Özyönetiminin Anayasal Çerçevesi'ne Kadar Türkçenin Serüveni anlatılmaktadır.

II. Dünya Savaşından sonra Kosova MÖB Halk Kurulu, daha geçlerde Kosova SÖB Meclisi, özerkliğin seviyesine bağlı olarak tüzük, yasa, anayasa kanunu, anayasa gibi hukuk belgeleri çıkarmış, bu düzenlemelerle Kosova'da kullanılan dillerin; dolayısıyla Türk dilinin de hak eşitliğini düzenlemiştir.

1948 yılında çıkarılan Kosova Tüzüğünden 1974 Kosova Anayasası'na ve 1999 yılından sonra, Kosova'nın yeniden yapılanma sürecinde yürürlüğe giren Kosova'nın Anayasal Çerçevesi'ne kadar Türkçe'nin eşitliği ve Türk dilinin eşitliği konusunda dalgalanmalar bu makalede somut bir biçimde incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kosova dil kanunu, Kosova'da dil eşitliği, Türk dilinin Kosova'da kullanımı, Kosova Türkleri

THE JOURNEY OF TURKISH LANGUAGE IN KOSOVO FROM THE KOSOVO CODE TO THE CONSTITUTIONAL FRAMEWORK OF KOSOVO SELF-GOVERNMENT WITHIN THE LEGAL DOCUMENTS FRAMEWORK

ABSTRACT

Throughout history, various communities with diverse cultures, religions, and languages have inhabited the territory of present-day Kosovo. This ongoing cultural diversity is one of the historical facts of Kosovo. These communities have developed various relationships

* Hukukçu, Gazeteci, Araştırmacı, Yazar. Prizren

among themselves over different time periods, which have persisted to the present day.

This article narrates the journey of the Turkish language, from the Legal Documents Framework to the Constitutional Framework of Self-Government in Kosovo through the Kosovo Code.

After World War II, the Kosovo People Assembly, later the Kosovo Assembly, issued legal documents such as regulations, laws, constitutional laws, and constitutions, depending on the level of autonomy, regulating the equality of languages used in Kosovo, including the Turkish language.

From the Kosovo Code of 1948 to the Kosovo Constitution of 1974 and, after 1999, during Kosovos restructuring process, fluctuations regarding the equality of the Turkish language and its usage in Kosovo are concretely examined in this article.

Keywords: Kosovo Language Law, Language Equality in Kosovo, Usage of the Turkish Language in Kosovo, Kosovo Turks.

Tarihîn akışı içerisinde Kosova'yı yurt seçen Türkler buralarda yüzyıllar boyunca diğer milletlerle beraber yaşamış, birçok kültür eserleri yaratmışlardır - böylece hayatın akışına yön vermişlerdir. Prof. Dr. Muzaffer Tufan'ın vurguladığı gibi, "bugün Kosova Türkleri olarak bilinen bu insanların ataları çok eski zamanlarda Balkanlara gelen Hun'ların, Avar'ların, Kuman'ların, Peçenek'lerin; daha geçlerde yine Balkanlara gelen Osmanlı Türklerinin bir parçası olarak bu yerlere yerleşmiş, buraları yurt edinmişlerdir (Tufan 1992).

Türkler her gittikleri yere kendi uygarlığını taşımış; Türkçeyi, Türk sanatlarını, gelenek ve göreneklerini hem kendi aralarında hem de, Türk hoşgörüsü sonucu bu değerleri benimseyen diğer topluluklarda yaşatmışlardır. Balkan uluslarının tarihinde bunun somut örnekleri çoktur. Bu örneklerden biri Sırp kadın yazarı Yelena Dimitrijeviç'in "Pisma iz Niša" (Niş'ten Mektuplar) adlı eseridir. 125 yıl önce yayımlanan bu eserde yazar, kendisinin yaşadığı dönemde Niş'te Türk dilinin, Türk kültürünün egemenliğinden örnekler vermektedir (Dimitrijeviç 1986/19).

Türk dili söz konusu olunca, bu dil Kosova'da Osmanlılar döneminde yüzyıllarca resmî dil olarak kullanılmış, 1912 yılından sonra resmîyetten kaldırılmıştır. Kosovalı Türklerin ulusal kimliğinin iadesi ise, hukuken, 20 Mart 1951'de Kosova MÖB Bölge Halk Kurulu'nun tarihî bir kararıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece Türklere yeniden Türkçe eğitim hakkı ve diğer kültürel haklar verilmiştir (Muzbek 2003) .

1951 – 1999 yılları arasında ise, Türk dili birçok olumlu çözümlere ve bu arada karşılaştığı çeşitli engellere, güçlüklerle rağmen, kendi varlığını sürdürebilmiştir.

II. Dünya Savaşından sonra Kosova MÖB Halk Kurulu, daha geçlerde Kosova SÖB Meclisi, özerkliğin seviyesine ve somut toplumsal-siyasal koşullara bağlı olarak tüzük, yasa, anayasa kanunu, anayasa gibi hukuk belgeleri çıkarmış, bu hukuki düzenlemelerle, Kosova’da yaşayan insanların, Kosova’da kullanılan dillerin; dolayısıyla Türk dilinin de hak eşitliğini düzenlemiştir. Bunun devamında, 1999 Kosova Savaşından sonra UNMiK’in göreve başlamasıyla bu konu regülasyonlarla, administratif yönergelerle ve Anayasal Çerçeve ile düzenlenmiştir; daha geçlerde de, UNMiK denetiminde çıkarılan Kosova kanunlarıyla ve - Kosova’nın bağımsızlığını ilan ettiği 17 Şubat 2008 tarihinden sonra Kosova Cumhuriyeti Anayasası’yla, yasalarla ve idari yönergelerle düzenlenmiştir.

Somut örneklere Türk dilinin eşitliği açısından bir bakış atalım:

Kosova MME’nin 1948 Tüzüğü’nde Türkçe diğer dillerle eşit bir dil değildir çünkü o zamanlarda Kosova’da Türk topluluğunun varlığı henüz tanınmamıştır.

Kosovalı Türklerin varlığı ve ulusal kimliği, yukarıda da belirtildiği gibi, 20 Mart 1951’de hukuken tanındıktan sonra Türklere Türkçe eğitim hakkı ve diğer kültürel haklar verilmiştir.

Kosova Türkleri için büyük önem arz eden bu karardan sonra Kosova’da yürürlüğe giren yeni bir Tüzük’te - Kosova MÖE’nin 1953 Tüzüğü’nde “Eyalet iktidar organlarının kararları “Eyalet Resmî Gazetesi”nde Sırpça ve Arnavutça yayımlanır”.(madde 14) diye bir düzenleme yer almıştır, bu Tüzük’te de maalesef Türkçe yoktur.

Kosova MÖB’nin 1963 Tüzüğü’ndeki düzenlemeye göre ise “Bölgede yaşayan Arnavutlar ve Türkler genelde hak eşitliğine sahiptirler ve onların da, anayasalarla ve yasalarla diğer yurttaşlara tanınan hakları vardır; onların kendi dilini özgürce kullanma hakkı vardır; kendi kültürünü ifade etme ve geliştirme hakkı vardır; bu hakkı sağlayan kurumlar kurma hakkı vardır”. (madde 39) . Böylece bu Tüzük’te Türk dili de öteki diller yanında yer almış, artık Türk halkı mensuplarının kendi ana dilini kullanma hakkı somut bir biçimde belirtilip düzenlenmiştir.

1969 Anayasa Kanunu’nda hak eşitliğine ulusal hak eşitliği biçiminde yaklaşmıştır. Anayasa Kanunu kategorisi olarak ulus ve halklar, ulusal özellikleri, dili, kültürü, tarihî, yazını, sanatı ifade etme hakkına sahiptirler (madde 9, fıkra2) yani bu Anayasa Kanunu’nda ulusal özellikler vurgulanmaktadır ki bunların arasında ulusal tarihî belirtme (madde 9, fıkra 2) ve kendi ulusal bayrağını kullanma hakkı (madde 11)

önceki hukuk düzenlemelerine kıyasla birer yenilik sayılmaktadır; burada bireysel haklardan kolektif haklara açılan bir pencere görülmektedir. Bu Tüzük'te Türkçe açısından da bir yenilik söz konusudur: Artık Türkçe diğer dillerle birlikte, anayasa kanunu düzenlemesi niteliğindedir, hak eşitliği çerçevesine alınmıştır: “Kosova SÖ Bölgesi'nde Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının hak eşitliği sağlanmaktadır” (madde 10, fıkra 1), bu diller “ders olarak ve anadili olmayan diller olarak” eşittirler (madde 72).

1970 Dil Yasası'nda ilk kez Türkçe metinlerin de özdeş metin niteliği vurgulanmaktadır.

1974 Kosova Anayasası'nda ise Türkler'in Kosova'nın kurucu unsuru olduğu somut bir biçimde belirtilmiş, Türkçe anayasal nitelik kazanmış, Türk varlığı anayasa kuralı düzeyine çıkarılmıştır.

1990 Kosova (Kaçanik) Anayasası'nın 11. maddesi şöyledir: “Kosova Cumhuriyeti'nde Arnavut dili ve yazısı resmî olarak kullanılmaktadır. Diğer milletlere mensup kişilerin yaşadığı Kosova Cumhuriyeti'nin bölgelerinde, Sırp-Hırvat dili ve Türk dili - ve bu dillerin yazıları, yasaya uygun olarak, eşit, resmî kullanımdadır”.

1991 yılında Sırbistan Meclisi tarafından çıkarılan ve Kosova için de geçerli olduğu belirtilen Dil ve Yazıların Resmî Kullanışına Dair Yasa'da sadece Sırp dili somut olarak belirtilmiş, diğer diller ise “halkların dilleri” kavramıyla kapsanmıştır yani “Arnavutça, Sırp-Hırvatça ve Türkçe” gibi var olan bir yasal düzenleme yerine “Sırp dili ve halkların dilleri” gibi eşitlik dışı bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Eşitsizlik, ayrımcı düzenlemeler, keyfi davranışlar; dünyanın küreselleşme sürecinde Balkanların konumu ve diğer mikro ve makro çıkarlar; Sırp rejiminin Kosova'da insan haklarını çok ağır bir biçimde çiğnemesi ve buna benzer gelişmeler, 1999 yılının mart ayında Kosova'da savaşın baş göstermesine sebep olmuştur.

Savaş biter bitmez, KFOR'un Kosova'ya ayak basmasıyla ve UNMIK'in göreve gelmesiyle, buna bağlı olarak da AGİT'in ve birçok diğer uluslararası kuruluşun etkinlikleriyle burada – çok dilli, çok kültürlü, çok dinli, çok uluslu Kosova'da, Kosova toplumunu demokratik bir sürece doğru taşımayı amaçlayan bir yeniden yapılandırma süreci başlatılmıştır. Bu yeni sürece Kosova Türkleri de etkin bir biçimde katılmıştır. Kosova'da Türk varlığının yaşatılmasıyla ilgili eskiden kalan birçok soruna ve bu yeni dönemde hemen karşılaşılan sorunlara çözüm ararcasına Kosova Türkleri, çok yönlü çalışmalarıyla bu yeniden yapılanmaya somut katkılarda bulunmuşlardır.

1999 Kosova Savaşı'ndan sonra burada barış içinde yaşayacak çok uluslu, çok kültürlü ve çok dinli bir toplumun inşası için yeni bir hukuki

düzenleme çağı başlatılmıştır: Bu bağlamda, UNMIK'in başına getirilen Bernard Kouchner 25 Temmuz 1999 günü 1 sayılı UNMIK Regülasyonu'nu imzalamıştır. UNMIK'in bu düzenleme kuralı Türkçe için, burada Türk varlığı için bir darbe niteliğindedir. Bu regülasyon ile Türk topluluğu, önceleri kazanılmış dil eşitliği hakkını kullanmaktan yoksun bırakılmış, dolayısıyla bu topluluğun kimliği ve varlığı hiçe sayılmıştır. Bu yadsıma, Kouchner'in imzaladığı bu ayrılıkçı düzenleme kuralında sembolik olarak şöyle vücut bulmaktadır: Madde 5: "UNMIK regülasyonları Arnavutça, Sırpça ve İngilizce yayımlanır". Böylece, 1974 Anayasası ile garanti altına alınmış Türk dili ve yazısının hak eşitliği UNMIK tarafından yürürlükten çıkarılmış, bu haksızlık Kosova'nın eski topluluklarından birine - Türk topluluğuna yapılmıştır.

Bu durum karşısında sessiz kalmamazdı.

Yıllar boyunca sivil toplum kuruluşları bakımından Kosova'nın en faal topluluklarından biri olan Türkler hemen eyleme geçmişlerdir: 1999 yılının ikinci yarısında - 20 Eylül 1999'da Prizren'de "Doğru Yol" Kültür ve Sanat Derneği'nde bir Danışma Toplantısı düzenlenmiş; Kosova Türk Temsil Kurulu, Türk Kültür ve Sanat Dernekleri Danışma Kurulu, Türk sivil toplum kuruluşlarının üyeleri, bugün özlemle hatırlayabileceğimiz, gıpta ile anabileceğimiz bir birlik ve beraberlik içerisinde çalışarak (danışarak) Prizren'de, Priştine'de Kosova'da uluslararası camia temsilcilerine, Türkçeyi yok sayan Birleşmiş Milletler temsilcisi Bernard Kouchner'e ve ilgili ve yetkili mercilere seslenmiş – dil eşitliği ile ilgili sıkıntılarını, temsil edilme alanında kuşkularını sözlü ve yazılı biçimde dile getirmişlerdir; Kosova'da Türkçe'nin resmîyetinin iadesi konusunda Ankara'da da, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit'ten destek istemişlerdir....

Tüm bu çabalardan sonra, 2001 yılının 15 Mayıs günü BM Genel Sekreteri'nin yeni Özel Temsilcisi Hans Haekkerup Kosova Geçici Özyönetiminin Anayasal Çerçevesi'ne İlişkin 2001/9 sayılı Regülasyonu imzalamıştır. Bu regülasyonda diğerleri arasında şu düzenlemelere rastlamak mümkündür: "Madde 14.4: Bu Anayasal Çerçevenin İngilizce, Arnavutça ve Sırpça dillerindeki örnekleri eşit şekilde geçerlidir. Bir ihtilaf durumunda, İngilizce dilindeki örneği geçerlidir. Bu Anayasal Çerçeve aynı zamanda Boşnakça ve Türkçe de yayımlanır."

Bundan sonra Türkçe'nin eşitliğinin yasa ile düzenlenme konusu zaman zaman yine gündeme gelmiş, bu dil kimileri tarafından yadsınmış, kimilerince de yüzdellik şartına bağlanmak istenmiştir. Böyle bir durum karşısında da Türk sivil toplum örgütlerinin girişimiyle hazırlanan bir Tepki Mektubu'ndan sonra Türkçe Prizren'de "yüzdelsiz" olarak "o2/L-37 sayılı Dillerin Kullanım Yasası" ile düzenlenmiş ve

resmî dil niteliğini kazanmıştır. Bundan sonra Türkçe Kosova Cumhuriyeti'nin 2008 Anayasası'nda bugünkü biçimiyle yer almıştır.

Sonuç olarak şunların altını çizmek önemlidir:

a) Kosova'da Türkçenin bu 72 yıllık serüveni yokuşlu inişli bir serüvendir, bu serüvende Türkçe zaman zaman yıpranmış ama, zor şartlarda bile varlığını umutla sürdürmüştür;

b) 1999 yılından sonra Kosova'da başlatılan çok dilli, çok kültürlü, çok dinli, çok uluslu bir yeniden yapılandırma sürecine gelince, bu süreç henüz sona ermemiştir, bu nedenle bu sürece bugün de yarın da Kosova Türkleri, erimeden bütünleşmek hevesiyle, titizlikle toplumsal, kültürel ve siyasal faaliyetlere imza atarak, somut katkılar sunmalıdır. Aslında, böyle bir katkı bu yerlerde Türkçenin bekası açısından kapsamlı, akıllı ve hesaplı çalışmaların yapılması anlamına gelmektedir; bu ise görev veya iş sahibi her bireyin belirli konularda kendi yeteneklerine, olanaklarına ve bulunduğu toplumsal konuma uygun bir davranış sergilemesini, hesap verebilirlik ve sorumluluk alabilirlik çerçevesinde, mensup olduğu topluluğun ortak ve genel çıkarlarını en üst seviyede tutmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

TUFAN, M. (1992). 'Göç Hareketleri ve Yugoslavya Türkleri', *Erdem*, Cilt 5, Eylül 1989, Ankara, 925 – 976. (ayrışım, Mart).

DİMİTRİJEVIĆ, J. (1986). "Pisma iz Niša o Haremima", *Parna radikalna štamparija 1897*, Beograd. (fototip yayını: DİMİTRİJEVIĆ, J. Gornji Milanovac, Dečje Novine) 3 - 225.

MUZBEG, İ. (2003). "Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri", *Balkan Türkleri – Balkanlarda Türk Varlığı*, Derleyen: Erhan Türbedar, Avrasya Stratejik Araştırmaları Vakfı Yayınları, Balkan Araştırmaları Dizisi, Ankara, 98-123.

ÖLÜMÜNÜN 500.YILINDA PRİZRENLİ ŞAİR SUZİ'NİN MEZARI YOK OLMAK ÜZERE

Aziz SERBEST*

ÖZET

Osmanlı klasik Türk edebiyatının, Batı Rumeli kolu içinde yer alan şairler arasında 15.yy'da yaşamış olan Prizrenli Suzi Çelebi'nin önemli ve ayrı bir yeri vardır. Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'da devrin en önemli hocalarından iyi bir eğitim göyerek yetişen Suzi Çelebi, doğum yeri Prizren'de kurduğu medrese ve kütüphaneyle, kendi adını taşıyan camiiden oluşan külliyesiyle ünlüdür. Osmanlı İmparatorluğunun büyüme dönemine rastlayan Balkan fetihlerini mesnevi tarzında yazdığı Gazavatname adlı eseri o dönemi aydınlatarak günümüze kadar gelmiş en önemli eserler arasındadır. Türk ve yabancı pek çok edebiyat tarihî araştırmacılarının ortak noktası Suzi Çelebi'nin iyi bir şair ve döneminin büyük bir kültür adamı olduğu yönündedir. Türkiyeli araştırmacı Agâh Sırrı Levend'in 1956 yılında yayımladığı Gazavatnam'nin elyazması kopyaları Zagreb, Viyana, Vatikan ve Ankara devlet kütüphanelerinde bulunmaktadır. Tanınmış Arnavut edebiyat tarihçisi ve Türkolog Prof. Dr. Hasan Kaleşi' de, Suzi Çelebi'nin 500 yıl önce kurduğu kütüphanenin Balkanların (Kosova) ilk kütüphanesi olduğunu belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suzi Çelebi, Prizren, Suzi Çelebi kütüphanesi, Gazavatname.

THE GRAVE OF THE POET SUZİ FROM PRİZREN IS ON THE BRINK OF DİSAPPEARANCE ON THE 500TH ANNİ- VERSARY OF HIS DEATH.

ABSTRACT

Among the poets of Ottoman classical Turkish literature within the branch of Western Rumelia, Prizrenli Suzi Çelebi, who lived in the 15th century, holds a significant and distinct place. Having received a good education from one of the most prominent teachers of his time in Istanbul during the reign of Yavuz Sultan Selim, Suzi Çelebi is renowned for the madrasa and library he established in his birthplace Prizren, along with a mosque complex bearing his name. His work "Gazavat-

* Gazeteci, Araştırmacı, Yazar. İzmir.

name,” written in the form of a mesnevi, illuminates the period of Balkan conquests coinciding with the growth era of the Ottoman Empire and stands as one of the most important works that has survived to the present day. A common point among many Turkish and foreign literary historians and researchers is the acknowledgment of Suzi Çelebi as a talented poet and a significant cultural figure of his time. Manuscript copies of “Gazavatname,” published by Turkish researcher Agâh Sırrı Levend in 1956, can be found in the libraries of Zagreb, Vienna, the Vatican, and Ankara. Renowned Albanian literary historian and Turkologist Prof. Dr. Hasan Kaleşi also points out that the library established by Suzi Çelebi 500 years ago was the first library in the Balkans (Kosovo).

Keywords: Suzi Çelebi, Prizren, Suzi Çelebi Library, Gazavatname.

Giriş

İçinde bulunduğumuz 2024 yılı, 15. yüzyıl Türk divan edebiyatının önemli şairi Suzi Çelebi'nin ölümünün 500. yıldönümüdür. Suzi Çelebi, 1455’li yıllarda Prizren’de doğmuştur. Mezarı da, Prizren’de kendisinin yaptırdığı, adını taşıyan camii ve kütüphane külliyesinin avlusundadır. Mezar kitabesinde yer alan tarihten, 1524 yılında öldüğü anlaşılmaktadır. Çevresi kerpiç duvarlarla örülmüş üstü açık türbesinde, kendisi gibi divan edebiyatı şairi olarak bilinen kardeşi Nehari ile yan yana yatmaktadır. 15.yy divan edebiyatı içinde, Rumeli şairleri olarak bilinen grubun içinde, mezarı günümüze kadar gelen ve bilinen tek şair olan Suzi Çelebi, Osmanlıların Balkanlarda yaptığı savaşları ve akınları anlatan mesnevi tarzında yazılmış en eski manzum eser olan Gazavatname’nin yazarıdır. Bu eser, Türk edebiyatı tarihî bakımından olduğu gibi, Balkanlar ve Kosova tarihî bakımından da önem taşımaktadır.

Gazavatname’nin önemi

“Gazavât-nâme-i Mihaloğu Ali Beğ” özgün adlı 1795 beyitlik bu eserde Fatih ve Sultan II. Bayezid devri akıncı beylerinden Mihailoğlu Ali Bey’in gazalarını tasvîr eder. Gazavatname, Mihailoğlu Ali Bey adlı akıncı beyinin yaşam öyküsü ve gazalarını konu alması bakımından, Bosna, Belgrat ve Macaristan gibi Balkan fetihleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu eser, Osmanlı fetihlerini anlatan 300’e yakın gazavatname ve fetihname arasında akıncı gazalarını örneklerle ve edebî bir dille anlatan en ilginç olan örnektir.

Suzi Çelebi’nin yaşamı, kim olduğu konusunda kısa bilgiler veren Hammer, Babinger gibi Batılı tarihçilerin yanı sıra, Mehmed Müyezi-noviç, Kemal Özergin, Hasan Kaleşi, Ekrem Hakkı Ayverdi, Aleksej

Olesnički ve Agâh Sırrı Levend gibi Türk, Arnavut, Boşnak ve Sırp araştırmacılar Suzi Çelebi'yi çeşitli yönleriyle incelemiştir.

Şair hakkında gerçeğe yakın en geniş ilk bilgileri, şairin vakfiyesinde ve külliyesinde 1930 yılında yaptığı çalışmayla, Rus asıllı Sırp edebiyat tarihçisi Aleksy Olesenički vermektedir. Suzi'nin vakıfnamesini ve Gazavatname'yi inceleyerek, 1934 yılında "15-16. yy. Türk şairi Suzi Çelebi" başlığıyla Üsküp'te, Sırpça yayımlamıştır. Suzi Vakıfnamesi'nin 1513 yılında Prizren Evkaf Dairesi'nde tasdik edilmiş ve yazar tarafından Sırpça'ya çevrilmiş örneğinin de yer aldığı bu kitaptan sonra, Suzi'nin yazdığı Gazavatname Türkiye'de ilk kez, 1956 yılında yayımlamıştır. Tanınmış Türkiyeli araştırmacı Agâh Sırrı Levend, yıllarca sürdürdüğü çok yönlü inceleme ve araştırmalar sonucunda, Suzi'nin Gazavatname adlı eserinin elyazması özgün örneklerini Berlin, Vatikan, Zagreb, Viyana devlet kütüphaneleriyle, Ankara Millî Kütüphane' de yer alan elyazmalarıyla karşılaştırarak "Gazavat-Nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi"¹ başlığı altında yayımlamıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından günümüze kadar yeni baskıları yapılan bu kitap, pek çok araştırmacı tarafından temel başvuru kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Hasan Kaleşi'nin Suzi Çelebi değerlendirmeleri

Suzi Çelebi hakkında en özgün araştırmaların bir kısmını da dünya çapında tanınmış Arnavut edebiyat tarihçisi, bilim adamı Prof. Dr. Hasan Kaleşi yapmıştır. Türkiye dâhil dünyanın çeşitli üniversitelerinde yıllarca ders veren Hasan Kaleşi, aynı zamanda Priştine Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü kurucusudur. Osmanlı Türk kültürü ve medeniyetinin Balkanlardaki etkisi ve varlığı konusunda yaşamı süresince pek çok esere ve makaleye imza atan Hasan Kaleşi'nin araştırmalarında Prizrenli şair Suzi Çelebi özel bir yer tutmaktadır. Suzi Çelebi'nin şair olduğu kadar bir eğitimci olarak önemini Kosova tarihi bağlamında vurguladığı yazıları, 2022 yılında Prof. Dr. İrfan Morina'nın yayıma hazırladığı "Hasan Kaleşi, Hayatı ve Eserleri" adlı kitapta yer almaktadır (Morina 2022). Hasan Kaleşi, Prizrenli Suzi Çelebi'nin, Balkanlardaki yaratılan Osmanlı medeniyeti tarihindeki önemini vurgularken, Suzi Çelebi'nin aynı zamanda Kosova topraklarında açılan ilk eğitim ve kültür kurumlarının da öncüsü olduğunun altını çizmektedir:¹

*"... Kosova'da en eski mekteplerden biri, muhakkak ki, şair Suzi Çelebi'nin Prizren'de inşa etmiş olduğu mekteptir, hayatının son demine kadar bizzat bu mektepte ders vermiştir..."*s. 95

¹ Agâh Gazavat-ı Nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-Namesi. Agâh Sırrı Levend, Türk Tarih Kurumu

“... Benim şimdiye kadar ki araştırmalarıma göre, Kosova’da ilk kütüphane, 1513 yılından evvel Türk şairlerinden Prizrenli Suzi tarafından tesis edilmiş ve vakıfnamesi tasdik edilmiştir. Suzi’nin vakfetmiş olduğu kitaplar arasında, Acem mutasavvıflarından Attar ve Rumi’nin eserlerine de rastlanmaktadır ki, bu cihet bizde, daha o zamanlarda bu nevi eserler hakkında alaka gösteren ve Acemceyi iyi bilen kimselerin mevcut olduğunu açıklar.

Bu kitapların nasıl kullanılması gerekliliği hakkında Suzi’nin düşüncesi pek ilgili bir şeydir.” Hayatta olduğum sürece bu kitapların sahibi benim. Ölümünden sonra ise vazife cami imamına terettüp edecektir. Benden sonra cami imamı, bu gibi kitaplardan faydalanabilmek istidadında olup, mutemet kimselere terhin ve kefalet şartıyla verilmesi gereklidir..”s. 345

“...Mütalaa etmek için, kitaplar medrese haricindekilere de veriliyordu. Prizrenli Suzi Çelebi’nin Vakıfnamesinde şöyle şartlı ibare yazılı duruyor; Bu kitaplardan faydalanmasını becerebilen ve itimada şayan alimlere, pay akçesi veya teminat karşılığında okumak için bu kitaplar verilmelidir...” s. 101

Görüldüğü gibi Prof. Dr. Hasan Kaleşi, yaptığı araştırmalarıyla Suzi Çelebi’nin zamanının büyük bir müderrisi ve eğitmeni olduğunu gözler önüne sererken, onun aynı zamanda Kosova’da, 500 yıl önce kurulan ilk kütüphanenin kurucusu ve sahibi olduğunu da vurgulayarak gözler önüne sermektedir..

Ancak, bu kadar önemli kişiliğin mezarı bakımsızlık, ilgisizlik ve terk edilmişlik sonucund her geçen gün giderek yok olmaktadır. İlginç olan bir konu da, Suzi’nin kabrinin daha 1955 yılında Yugoslavya döneminde Priştine Eski Eserler Kurumu tarafından koruma altına alınmış olmasına karşın, geride kalan 70 yılda hiçbir önlemin alınmamış olmasıdır.

Priştine’de yayımlanan Türkçem dergisinin 2020 yılı şubat/231 ve ekim/239 numaralı sayılarında da Suzi ve eserlerine ilişkin iki ayrı yazıda mezarının durumuna dikkati çekerek Suzi’nin günümüz Kosova kültür varlığı için önemi dikkate alınarak, külliyesinin ve mezarının onarılmasını gündeme taşımıştık (Serbest 2020a).

İçinde bulunduğumuz yıl yapılması düşünülen, 500.ölüm yıldönümü anma toplantılarının Suzi Çelebi’ye uygun olarak yapılabilmesi buna bağlıdır. Şair Suzi ve kardeşi şair Nehari’nin mezarları yanında, cami haziresinde yatan 28 adedi kitabeli 49 mezarda onarım beklemektedir.

Sonuç ve öneri

Şimdiye kadar, Suzi Çelebi hakkında yaptığımız değerlendirmeler, yaşadığımız ve birlikte ortak kaderi paylaştığımız Kosova toplumunun

da tarihî ve kültürel geçmişinin zenginliğidir. Prizren, her zaman olduğu gibi, günümüzde de önemi artan turistik bir kentimizdir. Kosova'yı ziyaret eden ve bu fırsatta mutlaka Prizren'e de gelen konukların görmek istedikleri tarihî ve kültürel anıtların önemli bir kısmı ziyarete kapalıdır. Buna Suzi Çelebi ve külliyesi de dâhildir. İçinde bulunduğumuz yıl, onarılarak ziyarete açılması ve kültürel tanıtım levhalarının asılması kentlerimizin tanıtılmasına eşsiz katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Agâh Gazavat-ı Nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-Namesi. Agâh Sırrı Levend, Türk Tarih Kurumu.

Morina İrfan (2022) Hasan Kaleşi, Hayatı ve Eserleri, Logos-A yayınevi, Üsküp.

Serbest Aziz / (2020) Bu Türk Azdır Diyu Etme Bahane-Od'un Bir Şulesi Besdür Cihane, 15. yy'da yaşayan Prizrenli Şair Suzi Çelebi'nin Gazavatname'sinde Türk vurgusu ve tarihî Kosova Türkçesi örnekleri, 8-9, Türkçem aylık dergi, Prizren, Şubat, Sayı 231.

Serbest Aziz (2020) Türk edebiyatının önemli şairi Prizrenli Suzi Çelebi'nin mezarı yok olmak üzere, Suzi Çelebi: Tatalım Cümlesin Türkün Diri Biz, Sf;16-17-18,Türkçem, aylık dergi, Prizren, Ekim, Sayı; 239.

DĪL
LANGUAGE

BALKAN AĞIZ ARAŞTIRMALARI ÇERÇEVESİNDE BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE BATI BALKAN AĞIZ ARAŞTIRMALARI

Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA*

ÖZET

Bu çalışma, Batı Balkan Türk ağızlarına odaklanarak yapılan araştırmaların evrimini ve önemli aşamalarını detaylı bir şekilde ele almaktadır. Otto Blau'nun 1968'de Bosna'da başlattığı çalışmalar zamanla genişleyerek Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ, Kosova ve Sırbistan gibi diğer bölgeleri kapsayacak şekilde genişlemiş ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu genişleme süreci, bölgedeki Türk ağızlarının çeşitliliği ve zenginliği hakkında daha kapsamlı bir anlayışın oluşmasını sağlamıştır. Araştırmaların kapsamı, sadece Batı Balkanlarla sınırlı kalmamıştır. Aksine, Almanya, Polonya, Macaristan, Türkiye, ABD gibi dünyanın farklı bölgelerinden gelen araştırmacıların katkılarıyla genişlemiştir. Bu, Batı Balkan Türk ağızlarının uluslararası bir ilgiye sahip olduğunu ve farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların bu alana olan ilgisini yansıtmaktadır. Sahada yapılan gözlem ve derlemeler, sözlü ve yazılı kaynakların incelenmesi, dil bilimsel analizler ve diğer metodolojik yaklaşımlar, bu araştırmaların zenginliği ve derinliğini artırarak Batı Balkan Türk ağızlarının yapısı, kökeni, tarihi, gelişimi ve kültürel özelliklerinin daha iyi tanınmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, bu araştırmalar, Türk dilinin ve kültürünün Batı Balkanlardaki varlığı ve etkisinin daha derinlemesine incelenmesinin yolunu açmıştır.

Anahtar kelimeler: Batı Balkan Türk Ağızları, Bulgaristan Türk Ağızları, Makedonya Türk Ağızları, Kosova Türk Ağızları, Türkler.

WESTERN BALKAN DIALECT RESEARCH FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT WITHIN THE FRAMEWORK OF BALKAN DIALECT RESEARCH

ABSTRACT

This study meticulously discusses the progress and significant milestones of researched focused on Western Balkan Turkish dialects. Initiated by Otto Blau in Bosnia in 1968, these endeavors gradually expanded to encompass other regions such as Bulgaria, Macedonia, Albania, Montenegro, Kosovo, and Serbia, continuing to the present day. This expansion process has facilitated a more comprehensive understanding of the diversity and richness of Turkish dialects in the region. The scope

of the research is not limited beyond just the Western Balkans only. On the contrary, it has expanded with the contributions of from researchers from different parts of the world, such as Germany, Poland, Hungary, Turkey and the United States. This reflects the international interest in Western Balkan Turkish dialects and underscores the interdisciplinary appeal of this field. The methodologies used in these studies are also crucial, encompassing field observations and collections, examination of oral and written sources, linguistic analyses, and other methodological approaches. This methodological diversity has enriched the depth and breadth of these research endeavors, enabling a better understanding of the structure, origin, and development of Western Balkan Turkish dialects. The findings of these studies have contributed to a deeper understanding of the history, grammar, and cultural characteristics of Turkish dialects in the region. Additionally, these studies have allowed deeper examination of the presence and influence of the Turkish language and culture in the Western Balkans.

Keywords: Western Balkan Turkish Dialects, Bulgarian Turkish Dialects, Macedonian Turkish Dialects, Kosovo Turkish Dialects, Turks.

Giriş

Türkler tarihte, Avrasya'nın en kuzeyinde, Sibiryta ormanlarında ortaya çıkmıştır. Taygaların yaşamı onların da yaşamı olmuştur. Onlar için kuğular, göçmen kuşlar, kartallar, ayılar ve kurtlar, önce mitolojilerinde, ardından da masallarında yer alan üstün varlıkları temsil etmiştir. Avcılık ve balıkçılık ile geçinmişlerdir. Geyik yetiştirmiş ve şüphesiz, daha taygalarda yaşamlarını sürdürürken henüz atı bilmedikleri için kayak ve kızak kullanmışlardır (Roux 2007: 51).

Proto-Türklerin, millattan önceki binyılın tam olarak hangi döneminde taygayı terk edip Doğu Avrupa ve Pasifik otlakları arasında hareket etmeye, yerel veya diğer göçebe halklarla ilişki kurmaya başladıkları bilinmemektedir. Yazılı kaynakların eksikliği nedeniyle bunlar ancak tahmin edilebilmektedir. Sarı Irmak'tan Macar Panonya'sına kadar karşımıza çıkan, üzerinde göktürk işaretleri olan çeşitli araç gereçler, kablur ve farklı dönemlere ait hayvan resimlerinin yer aldığı taş tabletler gibi malzeme kalıntılarına dayanarak, Avrasya'nın tüm bozkırlarında yaşadıkları varsayılmaktadır (Doğan 2002: 211-245). Ancak Türklerin o dönemde varlığını sürdüren Çin gibi diğer büyük uygarlıklar dönemlerine kadar uzanan geçmişine ve pek çok sayıda kültürel kalıntılarının bulunmasına rağmen, gökyüzü ve ulu Tanrı'yı simgeleyen ve Türkçe olabilecek en eski sözcük olan 'Tengri'nin ancak MÖ 3. yüzyılda karşımıza çıkması çok üzücü bir durumdur (Roux 2007: 52).

Bu tarihten sonra, MS 4. yüzyılda (329 yılında) Çin tarihi, Hunca olduğu belirtilen ancak Çin karakterleriyle yazılmış ve Çinceye çevrilmiş iki cümle kaydetmiştir (Ercilasun 2011: 61). Sonraki dönemde Yenisey ve Orhun yazıtlarına kadar Türkçe yazılı anıtlara rastlanmamıştır. Göktürk Kağanlığı'nın en eski dönemine ait olan Bugut Yazıtı'ndaki en eski resmi yazının Soğdca (Golden 2013: 134) olması nedeniyle çok sayıda batılı bilim adamı, I. Göktürk dönemine (5-6. yüzyıl) ait Türkçe yazılı kaynakların bulunmadığını varsaymıştır.

Ancak Çin kaynaklarında, Buda dinini kabul eden Taspar (Tapar) Kağan (572-581) zamanında Nirvana Sutra'nın Türkçeye çevrildiği ve söz konusu çeviride Soğd yazısının bir çeşidinin kullanıldığı yönündeki bilgilere dayanarak (Golden 2013: 164) Göktürk Devleti'nin ilk döneminde de Türkçenin yazı dili olarak kullanıldığı, yazının ise Soğdca olduğu varsayılmaktadır.

Türk yazısının, Germen runlarına benzerliğinden dolayı runik yazı olarak da adlandırılan ilk örneklerine, Yenisey yazıtları ve Orhun Abidelerinde rastlanmaktadır. Yenisey, Orhun ve Talay bölgesinde bulunan ve 5. ile 8. yüzyıllar arası dönemde Göktürk harfleriyle yazılmış olan bu taş tabletlere dayanarak Türk dilinin yukarıda belirtilen tarihten daha önce de yazı dili olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Ercilasun 2011: 127). Böylece tarihsel düzeyde bir devlet dili olarak Türkçe, Göktürkçe olarak önce MS 6. yüzyılın başlarında resmîyet kazanmış, ancak Göktürk yazı dilinin bilinen ilk örnekleri 8. yüzyılın ortasından kaynaklanmış ve bu yazının izleri 13. yüzyıla kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Ercilasun 2011: 131, 144).

8. yüzyılda İkinci Göktürk Devleti'nin yıkılmasından sonra, Türk Kağanlığı'nın başına Uygurlar geçmiş ve Göktürklerin tüm mirasını sahiplenerek kendi yazılarını kullanmaya devam etmiştir. Böylece Türkler 8. yüzyıldan itibaren Uygur alfabesini de kullanmaya başlamıştır.

9. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar Türkler Araplarla temasa geçerek İslam'ı ve Arap alfabesini de kabul etmişlerdir. Böylece Uygur alfabesinin yanı sıra Arap alfabesini kullanmaya başlamış, 11. yüzyılın başlarında ise yeni resmî dilleri Karahanlıca olmuştur. Türklerin temasta bulunduğu coğrafi koşullar ve medeniyetlere bağlı olarak alıntı kelimelerin kullanımındaki küçük farklılıklar dikkate alınmaz ise, Göktürk, Eski Uygur ve Karahanlı Türkçelerinin farklı bölgelerde kullanılan ve farklı yazılarla yazılmış aynı dili temsil ettiği söylenebilmektedir (Ercilasun 2014: 165, 222).

Türkçeyi eski, orta ve yeni olarak ayıran Türkologlara göre, Doğu'da konuşulan Karahanlı Türkçesi, 10. ile 15. yüzyıllar arası devam eden Orta Türkçenin ilk dönemine aittir. Orta Türkçenin ikinci dönemine ait olanlar ise, Harezmi ve Kıpçak dilleri ile daha sonra farklı

alanlarda gelişen Eski Anadolu Türkçeleridir. Türk yazı dilinin 13. Yüzyıldan sonra Türk dillerinin Doğu ve Batı gruplarına ayrıldığına inanan Türkologlara göre ise Karahanlı Türkçesi Eski Türkçeye aittir ve bu dilden sonra Türk yazı dili Doğu ve Batı dilleri olarak ikiye ayrılmıştır (Ercilasun 2014: 165).

16. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu altındaki bölgelerde, Arap alfabesiyle yazılmış Arapça ve Farsça kelimelerin, kelime öbeklerinin (sentagmların) ve hatta tüm cümlelerin giderek daha fazla kullanılmasıyla nitelendirilen Osmanlı dili dönemi başlamış ve böylece bu dil asıl Türk dilinden oldukça uzaklaşmıştır. Ancak, 19. yüzyılda sadeleştirilmeye başlayan bu dil, Arapça ve Farsça sözcüklerden arındırılarak 20. yüzyılda standart hale getirilmiş ve yerini Latin alfa-besinin kullanıldığı çağdaş Türk diline bırakmıştır. Öte yandan, Kuzeybatıda Kıpçakçadan diğer yazı dilleri gelişirken Doğuda, bir yandan Karahanlı diğer yandan ise Harezmi Türkçelerinin etkisi altında 15. yüzyılda Çağatay yazı dili gelişmeye başlamış (Özyetgin 2006: 13) ve 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Diğer Türk dilleri ve Kiril, Arap veya Latin alfabelerinden oluşan yazıları bu dillerin konuşulduğu bölgeye göre kullanılmaktadır. 20. yüzyılın sonunda (1991), Asya'daki tüm Türk dillerinin standartlaşma süreci ve Latin alfabesinin kabulü başlamış, söz konusu süreç halen devam etmektedir.

1. Türk Lehçeleri Üzerine Yapılan Bilimsel Araştırmaların Başlangıcı

Türk dili, lehçe ve ağızları, Türkler ile diğer kavim ve halklar arasında tarih boyunca devam eden ilişkiler, benzerlik ve farklılıklar, karşılıklı etkileşimler ve ata yurtları olan Asya'nın kuzeydoğusundan hareket ederek tarih boyunca Güney Sibiry'a'da var oluşları, Çin, Moğolistan, Orta Asya, Anadolu ve Balkan coğrafyasındaki göçleri ve hareketleri, 17. yüzyıldan günümüze kadar birçok bilim adamı, antropolog, sosyolog, tarihçi ve Türkolog tarafından inceleme konusu olmuştur.

Türk dili araştırmaları alanında en erken dönemlerde aktif rol alan İsveçliler olmuştur. Daha 17. yüzyılda, Norveç mitolojisinin tanrılarının biri olan Odin'in (Woden) aslında Kaşgar'dan geldiği varsayımı Jochan Gabriel Sparwenfeld tarafından ortaya atılmış, daha sonra 18. yüzyılda, İsveççe ile Türkçe arasındaki benzerliklere işaret edilen bir çalışma yapılmıştır (Johanson 2006: 12). Ancak Türkoloji alanında kullanılmaya başlanan ilk dil bilimsel verilere Caroleanlar olarak adlandırılan 12. Charles'ın ordusundan İsveçli subaylar ulaşmıştır. Poltava'daki yenilgiden (1709) sonra Sibiry'a'da esir düşen bu subaylar bölgede araştırma yapmaya başlamış, aralarından biri olan Philipp Jo-

hann Tabbert von Strahlenberg, Yenisey ırmağının üst kısmında mezarlar ve kuzey Run harflerine benzeyen bir yazıyla yazılmış taş yazıtlar bulmuştur (Ercilasun 2011: 17). 1721 yılında diğer bir Carolean esiri olan Karl Schulman, bu yazılardan bazılarının kopyalarını çıkarmıştır (Johanson 2006:13). Yeni bulunmuş metinlerin detaylı ve derin bir şekilde incelenmesi ve sistematik olarak araştırılmasının ardından, söz konusu yazıların dilinin aslında Eski Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Böylece Strahlenberg, Yenisey yazıtlarının keşfedilmesi ve dünyaya tanıtılması ve Türkoloji alanında saha araştırmaları geleneğinin başlatılması açısından ilk önemli isim olmuştur. Strahlenberg, esaret hayatının sona ermesi ve İsveç'e dönmesinin ardından 1730 yılında Stokholm'da, *Das Nord und Östliche Teil von Europa und Asia* (Avrupa ve Asya'nın Kuzeydoğu Bölgesi) adlı büyük eserini yayımlamıştır. Bu eserde 32 dil ve lehçeden 35 kelimenin karşılıklı bir listesi bulunmaktadır. Strahlenberg bu 32 dil ve lehçeye Tatar adını verip onları altı gruba ayırmıştır. Bugünkü sınıflandırmalara göre birçok hatası olan şeması, şüphesiz bu konuya ilk dikkat çeken araştırma olarak tarihi bir değere sahip olmuştur (Ercilasun 2011: 17-18).

Öte yandan 19. yüzyılda Türkoloji tarihinin bir diğer büyük keşfi Orhun Vadisi'nde gerçekleşmiştir. 1889 yılında, Nikolai Yadrintsev başkanlığında bir bilimsel gezi heyeti, Yenisey'in yukarı bölgesinde daha fazla arkeolojik araştırmalar yapmak üzere Moğolistan'a gitmiş ve Orhun Irmağı'nın kıyısında, üzerinde yazıların bulunduğu bir dizi dikili taş keşfetmiştir. Söz konusu taşlar üzerindeki metinler Runik harflere benzer karakterlerle, daha doğrusu Strahlenberg'in daha önce keşfettiği anıtların üzerindeki işaretlerle yazılıydı. Bunlar Orhun Abideleri idi (Johanson 2006:13).

Bu ikinci keşfin ardından, dünyada bu yazı ve menşesine olan ilgi artmaya başlamıştır. Helsinki'de bu yazıtların Fin-Ugor dilinde yazıldığı varsayılarak Orhun vadisine bir heyet gönderilmiştir. Ardından Ural-Altay teorisinin kurucusu kabul edilen Matthias Aleksander Castren, Fince, Türkçe, Moğolca ve Tunguz dillerinin karşılaştırılması üzerine çalışmalarıyla Türkolojide yeni ufuklar açan Gustav John Ramslett, Asya'nın Türk ve Moğol bölgelerine bilimsel geziler yapmış, çeşitli boylar arasında yaşayarak bir yandan onların lehçelerini öğrenmiş bir yandan da dil ve folklor malzemesi toplamıştır (Korkmaz 1995: 684, Ercilasun 2011: 19).

Fin araştırmacılarının yanı sıra, 19. yüzyılın sonlarında, 1981 yılında Türkoloji alanındaki araştırmalara, St. Petersburg'daki Kraliyet Bilimler Akademisi de Prusyalı Türkolog Wilhelm Radloff'un (Johanson 2006:13) önderliğinde katılmıştır. Radloff, ilk olarak Altay bölge-

sinde, ardından Tataristan'ın başkenti Kazan'da öğretmen olarak çalışarak çok sayıda Türk halk topluluğu konuşucularıyla doğrudan temas kurmuş, dillerindeki varyantlarla tanışma fırsatını bulmuştur (Radloff 1882: XXVIII-XXI). Ardından hayatını Sibiryaya Türkçesi lehçelerinin araştırılmasına ve kayıt altına alınmasına adanmış Radloff daha sonra Karahanlı ve Kuman dillerini de araştırmış ve Eski Anadolu, daha doğrusu Eski Osmanlı dillerini ilk araştıranlar arasında yer almıştır (Korkmaz 1995: 343-351). Tüm bu çalışmalarından dolayı kendisi dünyanın en üretken Türkologlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Dil araştırma gezilerinden sonra Radloff tüm dikkatini run harfleriyle yazılan metinlerin okunmasına vermiştir. Ancak bu yazıyı, Dani-markalı dil bilimci Wilhelm Thomsen 1893 yılında deşifre etmeyi başarmıştır (Johanson 2006:13).

20. yüzyılda Türk dilleri üzerine saha araştırmalarına katkıda bulunan önemli bilim adamları arasında Willie Bang, Sven Heddin, Orta Asya'da bilinmeyen Türk lehçelerinin incelenmesinde uluslararası bir öncü ve ilk modern lehçe araştırmacısı olarak kabul edilen, çalışmalarını güvenilir dilbilimsel verilere ve toplanan materyallerdeki seslerin tasvir edilmesine dayandıran Gunnar Jarring yer almaktadır. Kayıtları, dilsel varyasyonları dikkate alan ve yaşayan bir dil gerçeğini yansıtan Jarring, Türkolojide uluslararası fonetik alfabetini ilk kullanan kişi olmuştur. Ondandan önce yayımlanmış ağız malzemelerinde metne özgü çeviri yazı prensipleri kullanılmıştır (Johanson 2006: 17).

Jarring'in yanı sıra Doğu Sibiryaya, Özbekistan, Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya'da yaptığı saha araştırmalarıyla Türk lehçelerinin karşılaştırmalı araştırmalarına önemli katkılarda bulunan St. Petersburg Üniversitesinden Altayist, Moğolist ve Türkolog Nicholas Poppe ve çalışmalarını saha araştırmalarına dayandıran ve Türk lehçelerinin dağılımı ile ilgili yeni görüşler ve sonuçlar ortaya koyup sınıflandırılmasına katkıda bulunan Horst W. Brands ve Gerhard Doerfer'in isimlerini de anmadan geçemeyiz (Ercilasun 2011: 20, Johanson 2006: 18).

Bu başlangıçlardan sonra, Türkoloji alanındaki saha araştırmalarına Ruslar, Almanlar, Fransızlar, İngilizler, İsveçliler, Japonlar, ardından Macarlar ve Türkler de katılmış ve böylece Türkçe konuşulan birçok bölgede yaşamış ve yaşamakta olan Türklerin ağızlarıyla ilgili materyaller toplanarak farklı dil bilimsel perspektiflerden değerlendirilmeye başlanmıştır. 20. yüzyılda gıpta edilecek sayıda çalışma yapılmıştır. Ancak konumuz olan Balkan daha doğrusu batı Balkan ağızları ile ilgili araştırmalar oldukça geç bir tarihte başlamıştır.

1.1. Balkanlar'da Türk Ağzlarının Araştırılması

20. yüzyılda diyalektolojik çalışmaların sayısı önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Ancak Balkanlar Türkoloji açısından 20. yüzyılın başında nispeten keşfedilmemiş bir bölge olmuştur. Bu bölgedeki Türklerin ağzları ve özellikleri çok az bilinmiştir.

Balkanlardaki Türk ağzları üzerine yapılan araştırmaların ilk sonuçları, 19. yüzyılın sonlarında Otto Blau'nun Bosna-Hersek'te Türk dilinin ve konuşucularının özelliklerini incelemeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Blau, gözlemlerini, *Bosnisch Türkische Sprachdenkmäler* (Bosna Türkçesiyle Yazılı Anıtlar) adlı kitabında yayımlamıştır (Blau 1868). Bu kitapta Blau, 19. yüzyılın sonlarında Bosna vilayetinde 1.300.000 kişinin yaşadığını, bunlardan 500.000'inin ise İslam inancına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre istisnasız hepsi Slav kökenli, ana dilleri Boşnakça olan ve Türkçeyi Türk sayılabilecek kadar iyi konuşan kişilerdi (Blau 1868: 13). Blau, yalnızca az sayıda Türk memur çevrelerinde, bazı İslam din adamları arasında ve bunların ders verdiği mekteplerde ağırlıklı olarak Türkçenin konuşulduğunu, Ortodoks ve Katolik çevrelerinde ise sadece Boşnakça, daha doğrusu Slav dilinin konuşulduğunu kaydetmiştir (Blau 1868: 13-14).

20. yüzyılın başlarında Rus subayı Valentin Aleksandroviç Moşkov, Osmanlılar, Gacallar, Tozluk Türkleri, Gerlova Türkleri, Kızılbaşlar ve Yörükler gibi Balkanlar'daki Müslüman, aynı zamanda da Karamanlılar, Gagauzlar, Sarguçlar ve Makedonya Gagauzları gibi Hıristiyan Türk topluluklarını araştırmaya başlamış, araştırma sonuçlarını da "*Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri*" adlı eserinde sunmuştur (Moşkov 1904).

İki yıl sonra, 1906'da Macar Türkolog Ignac Kunos, Bulgaristan'da Tuna Nehri kıyısındaki çeşitli yerleşim yerlerinden topladığı *Rumelisch-türkische Sprichwörter* adı altında 300 halk atasözünden oluşan bir eserini yayımlamıştır. Bu eserinde atasözlerini alfabetik sırayla vermiş, ancak bunları nerede kaydettiğini hiçbir yerde belirtmemiştir. Bu atasözlerinin dili, halk dillerinin özelliklerini değil de ortak Türk dilinin özelliklerini içerdiğinden bu eser diyalektolojik araştırmalar için kullanılamamıştır (Németh 1956: 3).

Ardından Viyana Bilimler Akademisi tarafından kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türklerin dilini araştırmakla görevlendirilen Sofya Üniversitesi profesörü Dimitar Gadzhanov, 1910 ve 1911 yıllarında söz konusu bölgeyi ziyaret ederek bu bölgedeki Türk ağzlarının oldukça ayrıntılı bir ünsüz sistemine sahip olduğundan bahisle iki kısa rapor yazmıştır (Gadzhanov 1911: 1-15, 1912: 1-8).

1916'da Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhak edilmesinden sonra Gadzhanov Muslimanskoto naselenie v novoosvobodenite zemi (*Yeni*

Kurtarılmış Bir Ülkede Müslüman Yerleşimi) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Gadzhanov bu çalışmasında Makedon Türk ağızlarını Bregalnik ve Yörük olmak üzere iki büyük ağız grubuna ve ardından bunları Koçani, Ovçepole, Slandol, Debar, Şahşavarli, Struma, Doyran, Ohrid, Bitola, Prilep ve Kalkandelen ağızlarına ayırmıştır (Gadzhanov 1916: 276). Ancak, bu ayrımı yaparken dayandığı örnek ve ölçütleri vermemiş, sadece Makedonya ağızlarında ünlü uyumunun “kaybolduğundan” ve şimdiki ve geniş zamanın rolünü tek bir zamanın üstlendiğinden bahsetmiş ve bu özelliğin Bulgar dilinin etkisi altında geliştiğini belirtmiştir (Gadzhanov 1916: 274). Ayrıca Gadzhanov Makedonya’da Yörük ve Çitak olmak üzere iki çeşit Türk yaşadığını, Yörüklerin Anadolu’dan gelen Türkler, Çitakların ise Türkleştirilmiş yerli halk olduğunu ileri sürerek Yörüklerin en çok İştıp ve Doyran bölgelerinde yaşadığını, Çitakların ise çoğunlukla Debre’nin güneyindeki yayla Türkleri olduğunu ileri sürmüştür. (Gadzhanov 1916: 276).

1914’te Stefan Mladenov ve 1922’de Stojan Çilingirov, Bulgaristan ve Makedonya’daki Türk ağızları hakkında ilk yazılı materyali içeren bir halk atasözü antolojisi yayımlamışlardır. Mladenov’un Almanca ve Bulgarca karşılıklarını da vermesi, bazı istisnalar dışında Türk atasözlerinin çoğunun Bulgarca’da da var olduğunu göstermektedir (Mladenov 1914: 688-694). Ancak görüşmecilerin Türk değil de Bulgar olduğunu, bazılarının bir şehirde (örn. Razgrad) doğup başka bir şehirde (örn. Vidin) yaşadıklarını (Mladenov 1914: 687) ve toplanan materyallerdeki konuşma özelliklerinin yeterince açık olmadığını not etmeliyiz. Ardından Rus Türkolog Nikolay Konstantinoviç Dimitriyev yukarıda belirtilen söz konusu ağızların fonetik özelliklerini belli bir bölgenin ağızları olarak belirlemek niyetiyle keşfetmeye çalışmış, ancak gözle görülür bir sonuç alamamıştır (Dimitriyev 1927). Dimitrijev daha sonra Balkanlarda, yani Bosna ve Bulgaristan bölgesinde Türk ağızlarını incelemeye devam etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre bunları beş bölgeye ayırmıştır: Tuna, Adriyatik, Makedonya, Adakale (Orşova) ve Bosna (Németh 1956: 23).

Türk dili araştırmalarına sistematik bir şekilde yaklaşan ilk bilim adamı Polonyalı Tadeusz Kowalski’dir. Kowalski, 1917 ve 1918 yıllarında Krakov ve Viyana’daki hastanelerde yatan esir Türk askerlerinden aldığı 141 bilmeceyi 1919’da *Zagadki ludowe turkekie* (Türk Halk Bilmeceeleri) adlı eserinde yayımlamıştır. Bu bilmeceelerin 28’i Makedonya’dan olup, 9’u Kalkandelen’den, 19’u Radoviş’ten, geri kalanları ise Balkanlar ve Anadolu’nun diğer bölgelerinden idi. Söz konusu eserde Makedonya ve Kuzey Yunanistan’daki (İskeçe) ağızlar hakkında çok az da olsa güvenilir bilgiler bulunmaktadır.

Kowalski ayrıca Krakov’da, Radovişli esirden 63 türkü ve bir Yusuf masalını kaydetmiştir. Bütün bu malzemeyi diyalektolojik açıdan değerlendirmesinden yedi yıl sonra *Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien* (Makedonya’da Osmanlıca-Türkçe Halk Şiirleri) adlı ikinci çalışmasında yayımlamıştır. Bu eser sadece Makedonya’daki Türk ağızlarının incelendiği ilk eser olması nedeniyle Makedonya’daki Türk diyalektolojisi için ayrı bir öneme sahiptir. Kowalski, araştırdığı malzemenin folklor içerikli olduğunu belirtse de dil ile ilgili önemli gözlemlerde bulunmuştur. Hatta bazıları - *h* ünsüzünün düşmesi, örneğin: *ak* (hak); *açan* (haçan) ve kelimelerin sonunda *u*, *ü*, *ı*, *i* ünlülerinin yerine sadece *i* ünlüsünün gelmesi, örneğin: *kuri* (kuru); *urdi* (vurdu) (Kowalski 1926: 167-168) gibi - ilk defa Kowalski tarafından tespit edilmiştir. Bu çalışmasında Kowalski ayrıca morfemlerdeki hecekurucu *m* *n* *r* ünsüzlerinin mevcudiyetini ortaya koymuştur (Kowalski 1926: 169-170).

Bunun yanı sıra Kowalski Makedonyadaki ağız özelliklerinden 1934’te İslam Ansilkopedisi’nde yayımlanan *Osmanisch-Türkische Dialekte* adlı makalesinde de bahsetmiştir (Kowalski 1934: 991-1011).

1929’da Kowalski, kuzeydoğu Bulgaristan’da Türk dilleri üzerine saha araştırmalarına başlamış ve 1933 yılında gözlemlerini “*Les Turcs et la langue Turque de la Bulgarie du nord-est*” (Kuzeydoğu Bulgaristan’da Türkler ve Türk Dilleri) adlı eserinde yayımlamıştır (Kowalski 1933). Kowalski bu çalışmasında, kuzeydoğu Bulgaristan’daki Türklerden bahsetmiş, ağızlarının özelliklerine dikkat çekmiş ve kuzeydoğu Bulgaristan’da, yani Deliorman bölgesindeki Gagavuz ve diğer Türk ağızlarının yapıları ile ilgili sorunlara açıklık getirmiştir. Bu çalışmada Kowalski’nin kuzeydoğu Bulgaristan’daki ağızların kendine has özelliklere sahip olduğu sonucuna varmıştır. Bu özelliklere dayanarak Kowalski’nin bu ağızları Tuna Türkçesi olarak adlandırdığına dikkat etmek önemlidir. Kowalski söz konusu çalışmasına dil bilimsel malzeme eklememiş olsa da, onun bu eseri, Balkanlardaki Türk ağızları üzerine daha fazla araştırma yapılması açısından büyük önem taşıyan ilk bilgileri içermektedir (Németh 1956: 5). Bu çalışma ile Kowalski’nin, öncelikle Balkanlardaki saha araştırmalarına dayalı Türk dili diyalektoloji araştırmaları açısından yeni bir dönem başlattığı söylenebilmektedir.

Kowalski’den sonra Macar Türkolog Janos Eckman, 1938 ve 1939 yıllarında kuzeydoğu Bulgaristan’a gidip topladığı malzemelere dayanarak Varna ağızları üzerine bir çalışma yapmış (Eckmann, 1941), 10 yıl sonra (1949 yılında) ise Razgradlı göçmenlerin dilini araştırmış ve Razgrad ağızları üzerine çalışmasını yayımlamıştır (Eckmann, 1950). Bunlar, Balkanlardaki Türk ağızları üzerine daha fazla araştırma yapılması yönünde büyük fayda sağlayan çok değerli iki çalışmadır.

1954 yılında Todor Maneviç, Makedonya’da “İştîp ile Radoviş arasındaki Yörüklük denilen bölgede oturan” Yörüklerin ağzı ile ilgili *Prilog proučavanju govora Juruka u Makedoniji* (Makedonya’daki Yörük Ağızları Araştırmalarına Bir Katkı) adlı makalesini yayımlamıştır. Maneviç’in tarifine göre burası, Kakauzli (Türkçe Kulazlı), Ruljaku (Urrak), Radanji (Radana), Kuçilaku (Kuçulat) köylerinin bulunduğu “Plaçkovitsa dağının güneybatı yamacında Bregalnitsa ve İştîp, Laka-vitsa ve Radoviška (Radoviş) ovasına doğru” uzanan oldukça geniş bir alandır. Malzemelerinin en büyük kısmını İştîp’in 20 km kuzeydoğusundaki Kalauzli’de ve tüm Yörüklerin merkezleri olarak kabul ettiği Radoviş’e yakın Kuçşte (Kuçtsa) ve Pınarlı köylerinde toplamıştır. Ayrıca Maneviç, “Yörüklerin, sakinlerini kendilerinden saymadığı” Plaçkovitsa dağının kuzeydoğu eteklerindeki Terantsi, Zrnovtsi, Morodvis (Morozla), Vidovişte, Grades, Lipeç (Lipsa), Blatec (Blatsa), Pekljane, Jakimovo, Trsina ve Laki köylerini ziyaret etmiş (Maneviç 1954: 335) ve söz konusu on bir köyde yaşayan Yörüklerin ağızlarında, Makedoncadan *go, si, mu, je* (ye) zamirlerinin tamamen mekanik bir şekilde kullanıldığını belirterek, Slav dilinin etkisinin daha fazla olduğunu iddia etmiştir (Maneviç 1954: 336). Malzemesinin çoğunu topladığı “gerçek Yörüklük” (Kalauzli) ağzına gelince Maneviç, bu ağızlarda fonolojik ve morfolojik özellikler açısından standart Türk dilin ses sistemine göre önemli farklılıkların görüldüğünü ileri sürerek, ön dudak ünlüsü *ö*’nün *o* (*sos*<*söz*, *dort*<*dört*) ve *ü*’ye dönüşmesi (*ürene*<*öğrenme*, *gürümlük*<*görümlük*) ve ünlü uyumunda sapmalar (*an-nitriyorlar*<*anlatıyorlar*, *kurkli*<*kürklü*) gibi bazı özelliklerin Türk diyalektolojisi için bir yenilik teşkil ettiğini belirtmiştir (Maneviç 1954: 337).

Maneviç söz konusu ağızlarda, ünsüzlerde de diğer Türk ağızlarında rastlanmayan fonetik özellikler olduğunu, bazılarının ise diğer Makedonya Türk ağızlarında görülmediğini belirtmiştir. Örn. *c>j* dönüşümü: *çojuk*<*çocuk*, *suleyejekimiş*<*söyleyecekmiş* (Maneviç 1954: 337). Yazar, Kowalski’nin de dikkat çektiği *h* sesinin kaybolmasının, Yörük ağzı ve Üsküp ile Selânik arasındaki bölgedeki ağızlar için karakteristik bir özellik olduğunu vurgulamış, örn. *angi*<*hangi*, *angısına verdin*<*hangisine verdin*, *ikâe*<*hikaye*, *anattar*<*anahtar* ve sı-zıcı *ğ*’nin farklı şekillerde gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu ses Maneviç’in bahsettiği ağızlarda *g* olarak telaffuz edilmekte: *gaidim*<*geldim* (*geldim*) veya bazı kelimelerde tamamen kaybolarak bir önceki sesli harf uzatılmaktadır: *âri* <*ağrıyor*, bu ünlüler arası konumda da sık görülen bir değişimdir: *kât*<*kâğıt*. Bunun yanı sıra, ünlüler arası konumda, daha yaygın olarak *u* olarak gerçekleşmektedir: *yuurt*<*yoğurt*; *boas*, *baus*<*boğaz*, *bauusi* *âri*<*boğazı ağrıyor*, *buua*<*boğa*,

suuan<soğan (Manević 1954: 334, 336, 338). Manević, yer adlarında ve Slav kökenli Makedon ağızlarından ödünçlenen az sayıda kelimedeki Slav kökenli ötümlü sızıcı *ts* sesinin kullanımına: Plaşkovitsa, Brantsa; ardından *ñ* sesinin (her yerde Sırpça *nj* – *ny* olarak) kullanımına: *biñ*<bin, *suilirseñ*<söylersen, *döñurşi*<görücü, *ousañ*<olsan dikat çekmiştir. Manević, yukarıda belirtilen özelliklerin yanı sıra bu bölgede, Balkanlar’da diğer ağızlarda bulunmayan damak sesi *ŋ*’nin kullanımından da bahsetmiştir: *baŋa*<bana, *saŋa*<sana, *babaŋ*<baban, *babasiŋin*<babasının (Manević 1954: 337).

Maneviç morfolojide de standart Türk diline kıyasla önemli farklılıklara işaret etmiş ve söz konusu farklılıkların öncelikle Yörük ağzının fonetik özelliklerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ayrıca Maneviç söz konusu ağızlarda diğer Türk ağızlarında rastlanmayan; dört varyantlı *-im/-im/-um/-üm* eklerindeki *ı* ünlüsünün 1. ve 2. teklik ve çokluk eklerinde *i* olarak kullanımı ve olumlu isim cümlelerinde 3. şahısta *-dir* fiil ekinin kullanılmaması, yani isim ve sıfatlarda *-dir* ekinin bulunmaması (*ben yoljiim*, *o yolji*, *onar yoljilar* < ben yolcuyum, o yolcudur, onlar yolcular; *o zengin*) gibi belirli özelliklerin de varlığına dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Pınarlı ve Kuçitsa köylerinde diğer bölgelerde görünmeyen, *ben suilenderein*, *sen suilendersin*, *o suilējek*, *bis suilenderis*, *sis suilendersiñis*, *onnar suileejeklar*<söyleyeceğim/-sin/-k/-ğiz/-siniz/-ler gibi gelecek zaman şekillerine de dikkat çekmiştir (Manević 1954: 339).

Maneviç, sözlük bilimsel açıdan ilginç bazı biçimlere de değinerek bu konudaki kapsamlı malzemenin, Makedon Yörüklerinin ağızlarının temelinde hangi dilin ya da ağzın yattığı sorusunun çözümüne katkı sağlayacağı sonucuna varmıştır (Manević 1954: 340).

Yukarıda belirtilenlerden Makedonya’da iki tür Yörük ağzının kullanıldığını öğrenmekteyiz. Bunlardan birincisi daha çok çağdaş Türk dilinin özelliklerini gösteren Şaşavarlı köyü Yörük ağzı, ikincisi ise Maneviç’e göre, öncelikle Makedon, Slav ve diğer Güney Slav ağızlarında yaygın olarak bilinen fonetik özellikler gösteren Yörüklük bölgesindeki Yörük ağzıdır. Manević, Yörük ağzı ve Makedonya’daki Güney Slav ağızları arasında paralel olarak gelişen on bir fonetik oluşuma dikkat çekmektedir (Manević 1954: 340).

Yukarıda sunulan bilgilere dayanarak Gadzhanov ve Kowalski’nin, Balkanlardaki Türk ağızları araştırmalarının temellerini attığı, onlardan önceki bilim adamları Blau, Moskov ve Kunoš ve sonrasında Mladenov, Çilingirov, Dimitrijeviç ve Manević’in ise belirli bölgelerde yaptıkları ağız araştırmalarıyla Balkanlardaki Türk ağızlarının yapıları ile ilgili doğru bir tablonun ortaya çıkmasına katkıda buldukları söylenebilmektedir.

Ancak, Macar Türkolog Gjula Németh, Balkanların belirli bölgelerindeki yerel ağızların araştırılmasında özel bir yere sahiptir. Németh, Balkanlarda, özellikle Batı Balkanlar'daki Türk ağızlarını detaylı bir şekilde incelemekle kalmayıp, bir adım daha ileri gitmiş ve oldukça titiz bir çalışmanın ardından bu ağızları tasnif etmeyi başarmıştır. *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens* (Bulgaristan'da Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine) adlı eserini hazırlarken elinde, Balkanlardaki Türk ağızlar üzerine yazılmış materyal olarak sadece Otto Blau'nun *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler*'i (Boşnakça-Türkçe Atasözler), Kunoş'un *Materialien zur Kenntnis des Rumelischen Türkisch* (Rumeli Türkçesi İle İlgili Araştırma Malzemeleri) adlı eseri ve Kowalski'nin *Zagadki ludowe turkie* (Türk Halk Bilmeceleri), *Osmanisch-türkische volkslieder aus Macedonien* (Makedonya'da Osmanlıca-Türkçe Halk Şiirleri) ve *Les Turcs et la langue Turque de la Bulgarie du nord-est* (Kuzeydoğu Bulgaristan Türkleri ve Türkçe) adlı eserleri vardı (Németh 1956). Batı Balkanlar, yani Batı Makedonya, Kosova, Karadağ ve Arnavutluk Türk ağızları hakkında o zamana kadar hiçbir bilgi bulunmamasına rağmen Németh bahse konu ağızlardaki birçok soruya çözüm getirerek onları sınıflandırmayı başarmıştır. Németh'ten sonra Batı Balkan Türk ağızlarını araştıran pek çok bilim insanı, çalışmalarında onun bu eserine atıfta bulunarak bu alanda bir adım ileri gitmeye çalışmışlardır.

Németh, 1927 yılından başlayarak birkaç kez Bulgaristan'a gitmiş, zamanının büyük bir bölümünü bölgenin Türk ağızlarını araştırarak geçirmiştir. Mollov çifti ve o zamanki asistanı profesör Georg Hazai ile birlikte oradaki yirmi dokuz merkezi: Sofya, Plovdiv, Peştera, Asenovgrad, Kırcahalı, Stara Zagora, Kazanlık, Karlovo, Sliven, Yambol, Karnobat, Aytos, Burgaz, Varna, Balçık, Gornja Orjahovitsa, Trnovo, Svishtov, Pleven, Dupnitsa, Köstendil, Breznik, Mezdra, Vratsa, Oryahovo, Mihailovgrad, Kutlovitsa, Berkovitsa ve Blagoevgrad'ı ziyaret etmiştir. Kuklen, Yeni Mahalle, Peşter yakınlarındaki Türk köyleri, Nikopol ve Lom'da, ardından Makedonya'da Üsküp, Kumanova, Veles, İştıp, Kalkandelen ve Gostivar'da konuşulan Türk ağızlarıyla ilgili bilgi toplamış ayrıca da Romanya'daki Türk ağızlarını araştırmıştır. Toplanan malzemeye dayanarak elde edilen bilgileri 1956 yılında *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens* (Bulgaristan'daki Türk ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine) adlı eserinde yayımlamıştır. Bu eserde Németh, Batı Bulgaristan'daki ağızların Kowalski'nin incelediği Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Türk ağızlarından farklı, ancak Romanya'daki Adakale, Bosna ve Makedonya'daki Türk ağızlarına aynı olduğunu belirtmiştir. Németh bu ağızların diğer ağızlardan, altısı fonolojik ve ikisi morfolojik olmak üzere sekiz özellik konusunda farklı

olduğunu kaydetmiştir (Németh, 1956: 12-20). Söz konusu özellikler şunlardır:

1. Kelimelerin sonundaki *ı*, *u* ve *ü* sesinin çok heceli kelimelerde *i* biçiminde gerçekleşmesi: *oni* (onu), *ogli* (oğlu), *ayi* (ayı), *tutti* (tuttu)

2. *i* sesinin ilk hece dışındaki kapalı hecelerde belli durumlarda *ı* olarak gerçekleşmesi: *gelinim*, *benim*, *senin*, *verdik*, *çekilir*, *evinde*, *elinde* vb.).

3. Eski Türkçe *ö* ve *ü* seslerinin *o* ve *u* ya da *ö* ile *o* arasında bir ses, yani genişletilmiş *ü* ve *u* arasında bir ses olarak gerçekleşmesi: *dort* (dört) *gos* (göz) *yuru* (yürü) *gotur* (götür) vb.

4. *a / e* ünlülerinin kullanımıyla oluşan iki varyantlı eklerde ünlü uyumunun bulunmaması: *bakarler* (bakarlar), *analer* (analar), *taşler* (taşlar), *olurse* (olursa), *altından* (altından), *gitma* (gitmek), *sevma* (sevmek) vb.

5. Eski Osmanlıcadaki *ö* sesinin *ü*, *w* ve *u* olarak gerçekleşmesi: *küpri* (köprü), *ürdek/urdek* (ördek), *kupri/küpri* (köprü), *uldi* (öldü), *urti* (örtü) vb.

6. *g* sesinin *g* olarak muhafaza edilmesi: *agaç* (ağaç), *eger* (eğer), *ıgırmi* (yirmi), *bogaz* (boğaz) vb.

7. dört varyantlı *-miş*, *-miş* *-muş* *-müş* eklerinin sadece *-miş* olarak kullanılması: *varmış* (varmış), *yazmış* (yazmış), *kalmış* (kalmış), *şasırmış* (şasırmış).

8. Şimdiki zaman kipi için *-y* ekinin kullanılması *dey*, *sevey*, *dey*, *ağlay*, *geliy* vb. (Németh 1956: 12-20).

Németh - beşinin doğrudan ünlü uyumunun kullanılmamasıyla bağlantılı olduğu dilsel özelliklerin kullanımı veya bunlardan sapma kriterleri temelinde - Balkan Yarımadası'ndaki ağızları birbirinden oldukça farklı iki gruba, Doğu Balkan ve Batı Balkan ağız grubu olarak ikiye ayırmıştır.¹ Bu varsayımına dayanarak Németh, Kowalski'nin "Tuna-Türkçesi" ağızlarının Doğu Balkan ağız grubuna ait olduğunu, Batı Balkan ağız grubuna ise Bulgaristan'ın daha küçük bir bölümündeki Türk ağızlarını, daha doğrusu kuzeybatı Bulgaristan bölgesi ve Bulgaristan dışındaki Makedonya, Arnavutluk ve Bosna'nın bulunduğu geniş bölgedeki Türk ağızlarını kapsadığı sonucuna varmıştır (Németh 1956: 10-11). Németh, bu iki ağız grubunu birbirinden ayıran

¹ Németh, eserinde "Rumeli ağızları" terimini kullanmaktadır. Bu terim Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki bölgeleri için kullandığı Türk idari bir terim olan Rumeli'den gelmektedir. Bu nedenle, Türk dilindeki dilbilimi literatüründe bu bölge ağızları için Rumeli ağızları terimi ortaya çıkmıştır. Ancak biz çalışmamızda dilbilimi literatüründe sıkça "Rumeli" terimiyle eşanlamli olarak kullanılan "Balkan" terimini kullanacağız.

keskin bir sınır bulunduğunu ve bu sınırın Tuna Nehri üzerindeki Lom şehrinin doğusundan başlayarak, Vraca, Sofya ve Samokov'un doğusundan devam ettiğini, buradan batıya Köstendil'e döndüğünü ve Köstendil şehrinin güneyinden daha da Batıya, Makedonya'ya doğru devam ettiğini tespit etmiştir. Böylece Batı ağız bölgesi Lom - Samokov hattının Batısında ve Samokov - Köstendil - Makedonya hattının Kuzeyinde yer almaktadır.

Németh, söz konusu çalışmasında Türk ağızlarını araştırdığı bölgelerde *h* sesinin de farklı şekillerde kullanıldığına rastladığını (*haçan* > *açan*, *hazır* > *azır*) ve Kazanlık ile Kırçalı arasın yine bir çizgi çekerek söz konusu sesin Kazanlık - Kırçalı çizgisinin doğusunda kullanıldığını, batısında ise kullanılmadığını ileri sürmektedir. Söz konusu sesin düşmesinde Slav dillerinin de etkisi olduğunu varsaydığını belirten Németh bu konuda başka etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmiştir (Németh 1956: 21)

Harita 1. Németh'in Balkan ağızları tasnifi.

Németh bütün bu tespitlerine dayanarak Batı Balkan ağız bölgesinin Kuzeyde Adakale'ye kadar uzandığı, Tuna'nın diğer yakasında Romanya'da ise söz konusu ağızların neredeyse hiç bulunmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca bu ağızların Bosna'da ve Makedonya'nın güney kesimlerinde de kullanıldığını, ancak Bosna'da Türk nüfusunun bulunmadığını, Arnavutluk'a gelince ise, orada da Türk nüfusunun bulunmadığını ve kullanılmadığını belirtmiştir (Németh 1956, 10-11). Németh, bu ağız gruplarını ayıran çizgi ile Eski Slav dilindeki "jat" harfinin iki farklı yansımından kaynaklanan iki büyük Bulgar ağızını ayıran çizgi

arasında bir paralellik kurarak bu benzerliğin, aynı coğrafi ve tarihsel etkenlerin sonucu ortaya çıkmış olabileceğini söylemektedir. Bu çizgilerin örtüştüğünü ve bu bağdaşımın tesadüfi olmadığını belirten Németh ağızlardaki farklılıkların karşılıklı teması engelleyen coğrafi ve tarihî gibi belirli koşullar altında ortaya çıktığını varsaymıştır (Németh 1956: 11). Ayrıca Németh bu çalışmasında Batı Balkan ağızları ile Karadeniz bölgesi ağızları arasındaki benzerliklerden de bahsetmiş, söz konusu benzerliklerin Osmanlı döneminde Karadeniz bölgesinden Balkanlara gerçekleşen göçler sonucunda ortaya çıktığı savını ileri sürmüştür (Németh 1956: 46-59).

Németh yaptığı sınıflandırmada, geçiş Türk ağızlarından da bahsetmekte ve Bulgaristan'ın güneydoğusunda, Lom şehrinin doğusunda bulunan Orjahovo şehrinde, Blagoevgrad'da ve hatta daha da ötede Gotsse Delçev civarında, Batı Balkan ağızlarına özgü özelliklerle karşılaştığından bahsetmektedir (Németh 1956: 21).

Németh, bir zamanlar Arnavutluk'ta kullanılan Türk ağızlarının izlerini bulmak amacıyla Arnavutluk'ta, Kruya, Korça, Elbasan, İşkodra ve Leş şehirlerindeki ağızları da araştırmış ve araştırmasının sonuçlarını *Traces of Turkish Language in Albania* (Arnavutluk'ta Türk Dilinin İzleri) adlı eserinde yayımlamıştır. Bu eserde Németh, Arnavutluk'taki halkın bazı katmanları arasında hâlâ edebî Türkçe konuşan insanlara rastlanabileceğini ancak gençliğinde çağdaş Türk dilinden tamamen farklı bir Türkçe konuşan, çoğunluğu yaşlı olan az sayıda kişinin bulunduğunu belirtmiştir (Németh 1961: 9,11). Burada Németh eski Yugoslavya bölgesindeki Türk ağızları hakkında sınırlı ama çok değerli ve bölge ağızlarının Doğu ve Batı Balkan ağızlarına bölünmesini destekleyen bilgiler edinmiştir. Bununla birlikte Németh, daha önceki dönemde Arnavutluk'ta konuşulan Türkçenin, Makedonya ve Kosova'da konuşulan Türkçeyle benzer özelliklere sahip olduğunu ve buna dayanarak bu ağız Batı Balkan ağızları grubuna dâhil ettiğini belirtmiştir (Németh 1961: 13-14).

Bu arada Németh, Bulgaristan'daki Türk ağızlarını araştırmaya devam etmiş ve 1965 yılında, Vidin ağızı üzerine bu bölgedeki Türk ağızlarının daha da ayrıntılı bir analizine dayanan geniş kapsamlı bir çalışma yayımlayarak burada Batı Balkan ağız grubuyla ilgili daha çok örnek sunmuş ayrıca daha önceki çalışmalarından farklı olarak söz konusu ağızların sentaksına da yer vermiştir. Bu bölümde Németh, edebî Türk diline kıyasla cümlelerin kullanımında düzensizlikler olduğuna dikkat çekmiş, özellikle de ilgi ve yan tümcelerin yapısında Bulgarcanın büyük etkisinden bahsetmiştir. Ayrıca bu ağızda Arapça ve Osmanlıca gibi başka dillerin de etkisinin olma ihtimalinin bulunduğunu da belirtmiştir (Németh 1965: 115).

1970 yılında, Németh'in *Die türkische Sprache in Ungarn im Siebzehnten Jahrhundert* (17. Yüzyılda Macaristan'da Türk Dili) adlı kitabı yayımlanmıştır. Bu kitapta eski Yugoslavya'nın Karadağ Cumhuriyeti'nde bulunan Batı Balkan Türk ağızlarının sınır bölgesi olarak değerlendirdiği Eski Bar kentindeki ağız özelliklerinden bahsettiği bir ek yer almaktadır. Németh bu bölümde, ilk Osmanlılarla birlikte buraya yerleşip yüzyıllarca kalan Türklerin ağızlarını incelemiştir. Németh'e göre bu kentte kullanılan Türk ağızları, aralarındaki mesafe nedeniyle diğer Türk ağızlarından etkilenmeyerek kendi varlığını korumayı başarmış, ancak bu defa da aynı sebeple, Sırp ve Arnavut dillerinin oldukça etkisi altında kalmıştır (Németh 1970: 132). Németh Batı Balkan ağızlarının tipik özelliklerini taşıdığını iddia ettiği bu ağızda Makedonya ve Bulgaristan bölgesinde bulunmayan, ama daha sonra göreceğimiz gibi Kosova'daki ağızlarda görülen *k>ç* ve *g>c* ses değişimleriyle karşılaşmıştır: *çoyli, seçis, celiçen, cendinin* vd., (Németh 1970: 132-133). Németh'in bu çalışması, Batı Balkan Türk ağızları araştırmalarına son katkısı olmuştur.

Németh'le birlikte Bulgaristan'da saha araştırmalarına katılan ve o dönemde asistanı olan Georg Hazai, 1954 yılında Dobruca'da, 1956 yılında Dobruca'nın yanı sıra Deliorman, Trnovo, Bulgaristan orta bölgesinde ve Rodoplar'da Türk ağızlarını araştırmış, 1958 yılında ise yine Batı Bulgaristan'da üç hafta geçirmiştir. Daha sonra, Hazai Makedonya'daki ağızları da araştırmaya başlamıştır. Gezileri sırasında topladığı malzemeleri, *Les Dialectes turcs du Rhodope* (Rodop Türklerinin Ağızları) (Hazai 1959), *Rodop Türk Ağızları* (Hazai 1960a), *Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine* (Hazai 1960b), *Kiril Harflireyle Yazılan Türkçe Metinler* (Hazai 1960c) gibi çalışmalarında değerlendirmiştir. Söz konusu çalışmaların sonucunda Hazai, Rodop bölgesi ağızlarının kendine has özelliklere sahip olmalarının yanı sıra bu ağızların Kuzeydoğu Bulgaristan (Deliorman) ağızlarına yakın özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir (Hazai 1960a: 128). Yani Rodop ağızlarının, Kowalski'nin Tuna Türkçesi olarak adlandırdığı ağız grubuna çok benzeyen özellikler taşıdığını hatta bu grubun içinde ayrı bir alt grubu oluşturabileceğini göstermiştir (Hazai 1960a: 129). Ancak Hazai, incelemelere dayanan varsayımlardan kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızlarının etki alanının çok daha geniş bir bölgeye yayıldığını bu nedenle de bu ağızlar için Kowalski'nin verdiği Tuna Türkçesi ismi yerine Doğu Rumeli ağız grubu adının daha uygun olabileceğine inandığını belirtmiştir (Hazai 1960a: 130).

Öte yandan Hazai, *Beiträge zur kenntnis der türkischen Mundarten Mazedonien* (Makedonya Türk Ağızları Bilgisine Katkılar) (Hazai 1960d) ve *Prinos kam vaprosa za klasifikacijata na balkanskite turski*

govori” (Balkan Türk Dillerinin Sınıflandırılması Sorununa Bir Katkı) (Hazai 1960e) adlı çalışmalarında ağırlıklı olarak Üsküp Türkleri ile İştıp yakınlarında bulunan Şaşavarlı köyü Yörük ağızları üzerinde durmuş ve onların özelliklerini çok detaylı bir şekilde incelemiştir. Böylece Hazai, Üsküp ağzının Batı Balkan ağızlarına ait olduğu, yani Németh’in Batı Balkan ağızları için tespit ettiği sekiz özelliğin tamamını taşıdığı sonucuna varmış, Makedonya’nın Koçani, İştıp, Radoviş vb. gibi diğer yerlerinde yaşayan birkaç konuşmacıdan elde ettiği verilere dayanarak Makedonya’nın diğer bölgelerindeki ağızların da aynı özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir (Hazai 1960e: 507). Öte yandan Makedonya bölgesindeki bazı Yörük ağızlarında, Batı Balkan ağız grubuna ait ağızlardan farklı, daha doğrusu Türkiye’de konuşulan edebî dil ile hemen hemen aynı özelliklere rastladığına, Şaşavarlı köyü ağzının da bunlardan biri olduğuna dikkat çekmiştir (Hazai 1960e: 506). Buna dayanarak Hazai söz konusu Yörüklerin, yerel ağızlarda arkaik özelliklerin kaybolduğu veya kaybolmaya başladığı dönemde Anadolu ve Doğu Rumeli’den bu bölgelere geldikleri sonucuna varmıştır (Hazai 1960e: 510). Öte yandan Hazai buradaki Yörüklerin, Balkanlarda bulunmayan ancak Anadolu’da çok sık rastlanan arkaik damak *ŋ* sesini kullandığını da belirtmiştir (Hazai 1960e: 507). Söz konusu ağızlar arasındaki farklılıklara değinen Hazai, bu ağızların birbirinden Doğu ve Batı olarak ayrılmasına neden olacak kadar nasıl farklılaştığı sorusuna cevap vermeye çalışmıştır. Hazai, Batı Balkan ağızlarının Doğu Balkan ağızlarından farklı olarak bazı arkaik özelliklerini koruduklarından ve oldukça keskin bir sınırla birbirlerinden ayrıldıklarından yola çıkarak, bu ayrışmanın belirli tarihsel ve coğrafi etkenlerin sonucunda ortaya çıktığını ve kuzeybatı Balkanlarda bu bölünmenin zaman içinde demografik etkenlerle tetiklendiğini belirtmiştir. Hazai’ye göre yüzyıllar boyunca Batı Balkanların doğu sınırında Doğu ve Batı ağızlarının kullanıldığı alanları (Ruse-Razgrad ve Vidin-Lom) çevreleyen bölgelerde (Loveç ve Pilevne vb.) bir zamanlar çok az sayıda Türk yaşarken, buralara Bulgar nüfusu giderek daha fazla yerleşmiştir. Ona göre bunun dışında doğu Balkan Türk ağzından kopan Batı Balkanlardaki ağız adacıklarının oluşmasını sağlayan birkaç etken de bulunmaktadır. Bunlardan en önde gelenler olarak Batı Balkan bölgelerinin izole halinde kalmasına neden olan Türk idari sınırlarının belirlenmesi ve Doğu ile Batı’yı birbirine bağlayan yollardan uzakta yaşamaları nedeniyle Türk topluluklarını ayıran ve konuşmacılar arasında teması imkansız kılan coğrafi koşulların varlığı vurgulanmalıdır (Hazai 1960d: 97-98).

Bu arada, 1959 yılında, Janoš Eckmann ve Mecdut Mansuroğlu da Trakya’da Türk ağızlarını araştırmışlardır. Öncelikli hedefleri, Edirne ve Kırklareli ağızlarını araştırmak olmuştur ama bölgedeki göçmenler

üzerinden Bulgaristan'daki Niğbolu ve Kırçalı ağızlarının yanı sıra Makedonya'daki Dinler köyü ve Kumanova ağızlarını da inceleme fırsatını bulmuşlardır. Bu araştırma sonucunda *Trakya Dialektolojisi Gezisi Raporu* adlı çalışmaları ortaya çıkmıştır. Eckman ve Mansuroğlu bu çalışmalarında Kuzeydoğu Bulgaristan'daki ağızlar ile Doğu Trakya'daki ağızlar arasında büyük bir benzerlik olduğunu belirtmiş (Eckmann - Mansuroğlu 1959: 114-115) ve bu tespitten hareketle söz konusu ağızların Németh'in Doğu Balkan ağızları grubuna, Dinler ve Kumanova ağızlarının ise Batı Balkan ağızları grubuna dâhil olduklarını ileri sürmüşlerdir (Eckmann - Mansuroğlu 1959: 117). Söz konusu çalışmada belirli ağız özelliklerini gösteren kelimeler ve özellikler de sunulmuş ancak herhangi bir dil malzemesi eklenmemiştir.

Bu çalışmadan sonra Eckmann, 1960'lı yılların başında Batı Balkan ağızlarının incelenmesi açısından bizim için özel önem taşıyan iki çalışma daha yayımlamıştır. Biri İştîp'in 30 km kuzeybatısında, Ovçepole yakınlarında bulunan Dinler köyü ağzı, diğeri ise Kumanovo ağzı ile ilgilidir. Birinci çalışmadaki bilgiler 1959 yılında Türkiye'de toplanmıştır. Söz konusu çalışmada Nemeth'in tasnifine göre Balkan Türk ağızlarının batı grubuna ait olduğu savunulan Dinler köyü ağzında Batı Balkan Türk ağızlarını belirleyen 8 özellikten üçünün olmadığı ileri sürülmektedir (Eckmann 1960: 191). Maalesef, Eckmann tek bir kişi ile çalışmış, bu da söz konusu kişinin Türkiye'ye gelişinden bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Eckmann'ın bu çalışmasında sunmuş olduğu bilgilere dayanarak Blagoevgrad ve Drobnica'daki Türk ağızlarına (Németh 1956: 11) yakın bir geçiş ağzının söz konusu olduğunu varsayabilmekteyiz. Zaten kendisi de daha sonra, yine 1959 yılında Türkiye'deki bir göçmenden topladığı bilgilerin yer aldığı Kumanova ağzı üzerine yayımladığı çalışmasında bunu dile getirmiş, yani Dinler ağzının bir nevi intikal ağzı olduğunu ifade etmiş, Kumanova ağzının ise içerdiği özellikleriyle tamamen Batı Balkan grubuna ait olduğunu belirtmiştir (Eckmann 1962: 112).

Öte yandan hem Tatar hem de Gagauz ağızlarının incelenmesiyle tanınan Zajaczkowski, 1960 yılında Üsküp'ü ziyaret ederek burada birkaç hikâye, deyim ve atasözü, bilmece, tekerleme, mani ve türküden oluşan dil materyali toplamış ve söz konusu materyali *Türkische Sprachproben aus Mazedonien* (Makedonya'dan Türkçe Dil Örnekleri) adı altında yayımlamıştır (Zajaczkowski 1968). Zajaczkowski bu kısa çalışmasında özellikle Üsküp Türk ağzının belirli özellikleri hakkında çok önemli bilgiler veren metinler üzerinde durmuştur. Bu analizi sırasında işlediği malzeme çok önemlidir ve Almancaya da çevrilmiştir. Ancak muhatapları edebî Türk dilini konuşmaya çalışan kişiler olduğu

için söz konusu materyal sadece halk bilimciler için daha faydalı olabilmektedir.

Bu arada, 1957 yılında Parisli Louis Katona da güneybatı Makedonya ağızlarını araştırmış ve küçük bir kasaba olan Resen ve Carev dvor köyü, Resen yakınındaki Bela Crkva, Ohri ve Manastır'da topladığı malzemeyi *Le Dialekte Turco de la Macedonie de l'Quest* (Batı Makedonya'daki Türk Ağızları) başlıklı çalışmasında yayımlamıştır.

Katona bu çalışmasında, daha çok Batı Makedonya'daki Türk ağızlarının fonetik özelliklerini ele alırken kısmen morfolojik ve sentaks özelliklerine de değinmiştir. Söz konusu eseri, Makedonya bölgesindeki Türk ağızları hakkında çok değerli bilgiler, değerlendirmeler ve tanımlar içermesine rağmen çeviri ve transkripsiyonda çok sayıda hata içermektedir (Katona 1969: 61, 66, 90, 98, 115, 160 vb.). Ayrıca bu çalışma Batı Makedonya Türk ağızlarında günlük konuşmalarda arkaik kalıpların kullanımına rastlamamız açısından da önemlidir, aynı zamanda Németh'in tasnifini doğrulayan veriler de içermektedir (Katona 1969: 147, 154, 157,163).

Bu arada Şükrü Elçin, Rumeli ağızları üzerine çalışmalara katkı sağlamak amacıyla Osmanlı devleti zamanında Manastır vilayetine bağlı olup daha sonra 1912 yılında Yunanlıların eline geçen Florina kasabası ve çevresindeki Türk ağızları ile ilgili, „Florina Ağızı” adından çok değerli bir kaynak yayımlamıştır. Bu kaynakta Lozan anlaşmasıyla bu bölgeden Türkiye'nin ege sahillerindeki İzmir, Manisa, Soma vb. şehirlere taşınan Türklerin muhafaza ettikleri ağızlarında anlattıkları kendi kökenleri (soyları), gelenek ve göreneklere ile ilgili bilgiler, maniler, hikâyeler vb. yer almaktadır. Söz konusu metinlerden bu bölge ağzının da Batı Balkan ağız özelliklerini taşıdığı görülmektedir (Elçin 1964).

Öte yandan Bulgaristan'da bu alanda, Németh ile birlikte bu bölgedeki ağız araştırmaları üzerine çalışmaya başlayan Mefküre Mollova öne çıkmaktadır. Mollova, Kırçali yöresinden daha önce yayımlanmamış pek çok malzeme toplasa da bunları yayınlamamıştır. Ancak 1962 yılında *Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turcs* (Balkanlarda Türk ga ağızları ve Diğer Türk Dilleri İle İlişkileri) adlı çalışması basılmıştır.

Bu çalışmada Mollova, Bulgaristan'ın merkez bölgesindeki Türk ağızlarını *ka* ağızları ve *ga* ağızları olarak iki gruba ayırtmıştır. *Ka* ağızlarında başlangıç konumunda k ünsüzü kullanılmakta: kardaş ve bu Mollova'ya göre Batı Balkan ağızlarının özelliğidir, *ga* ağızlarında ise her zaman başlangıç konumunda g ünsüzü kullanılmaktadır: gardaş (Mollova 1962: 107-130).

Mefküre Mollova, eşi Rıza Mollov ile birlikte 1966 yılında *Parlers turcs des Rhodopes de l'Ouest au point de vue slavistique* (Slavistik Açından Batı Rodop Türk Ağızları) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Sözü edilen çalışmada, Mollovlar, eski Yugoslavya'daki Türk ağızlarına iki yerde değinmiştir. Ayrıca Mollovlar bu çalışmalarında Slav dillerinin söz diziminin Türkçeye etkisini de ele almıştır (Mollov, Mollova 1966: 127, 129).

Ardından 1967 yılında Stanislaw Stachowski, *Der türkische Dialect des XVII. Jahrhundert in Albanien* (17. Yüzyılda Arnavutluk'ta Türk Ağzı) adlı bir çalışmasını yayımlamıştır. Bu Nemeth'in, *Trases of Turkish Language in Albania* adlı çalışmasından sonra Arnavutluk'ta kullanılan Türk ağzı ile ilgili yayımlanan ikinci çalışmadır. Nemeth sözü edilen çalışmada Arnavutlukta kullanılan, en iyi ihtimalle 19. yüzyıldan kalma Türk dilinin izlerini sürerken Stachowski, Roma'da Congregatio de Propaganda Fide tarafından 1635 yılında basılan *Dictionarium latino-epiroticum* adlı Frangu i Bardhe'nin Latin harfleriyle yazılan sözlüğünde yer alan 17. yüzyılda Arnavutluk'ta kullanılan Osmanlı Türkçesine ait kelimeleri değerlendirmiştir. Stachowski çalışmasının başında, söz konusu sözlükten aldığı kelimelerin Arnavut diline sızmış Türkizimler olmadığını, aksine Arnavutlukta 17. yüzyılın ilk yarısında kullanılmış Türkçe kelimeler olduğunu özellikle kanıt gösterip vurgulamıştır (Stachowski 1967: 178). Sözlüğün, içindeki kelimelerin Arnavutluk'un hangi bölgesinden alındığına dair bilgi içermemesine rağmen Stachowski söz konusu kelimelerin Bardhe'nin doğduğu yer olan Lesh ve İşkodra bölgesinden alındığını varsayarak 17. yüzyılda Kuzeybatı Arnavutluk'ta kullanılan Türk ağızlarının Orta Arnavutluk'ta Tiran, Elbasan ve Korca şehirlerindeki ağızlarla aynı olduğunu belirtmektedir. Stachowski ayrıca söz konusu ağızlardaki özelliklerin Németh'in kuzey Arnavutlukta ağızlarının özelliklerine uyduğunu ileri sürmektedir (Stachowski 1967:188).

Ardından Bulgar Türkolog Emil Boev 1968 yılında, Németh'in çalışmasından sonra Balkanlardaki Türk ağızlarını sınıflandırmaya yönelik, ilk girişim olarak kabul edilen *Bulgaristan Türk Diyalektolojisiyle İlgili Çalışmalar* adlı yazısını yayımlamıştır. Boev, Németh'in sınıflandırmasının, ortaya çıktığı döneme göre çok değerli olduğunu söylese de yeni dil malzemesi ile desteklenmesi gerektiğine inanmıştır. Ancak Boev, bu çalışmasında sadece Bulgaristan'daki Türk ağızlarına odaklanmış ve bunları, Batı Bulgaristan Türk ağızları, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları ve Doğu Rodop ve Gerlovo Türk ağızları olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Boev 1968: 176).

Boev, bu üç ağzın içinde, başka ağız alt gruplarının da bulunduğu dikkat çekerek bunların arasında Pirin ve Rodop dağları, Yörük

ağzları, Balkan Dağları ve orta Rodop bölgesindeki ağzların özel bir yere sahip olduğunu, özellikle de yukarıdaki üç ağzın oluşumunu etkilediğini belirtmiştir. Boev, Bulgaristan'daki Türk ağzlarının sınıflandırılabilmesi için onların tarihi ve kökeninin ve sadece fonetik özellikler temelinde söz konusu ağzların gerçek durumunun anlaşılamayacağını belirterek bunun için morfolojik ve leksik özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini iddia etmiştir. Boev bu sınıflandırma sırasında net bir kriter belirtmemiş olsa da tasnif sırasında fonetik ve morfolojik özelliklerle ilgili bazı kriterlerin yanı sıra sözlük fonunun özelliklerini de kullandığı açıktır. Ancak Bulgaristan'daki Türk ağzlarının, yukarıdaki şekilde gruplandırılmasına dayanan özel niteliklerin neler olduğunu şimdilik bilemeyiz.

Öte yandan Makedonya'daki Türk ağzları ile ilgili daha ayrıntılı bilgilere Olivera Yaşar Nasteva'nın araştırmaları sayesinde ulaşmaya başlanmıştır. Yaşar Nasteva Gostivar ve civarlarındaki Türk ağzlarıyla ilgili *Za nekoi fonološki izmeni vo govorot na turskoto naselenie vo Gostivar* (Gostivar Türk Nüfusunun Ağzlarında Ses Bilimsel Değişiklikler Üzerine) ve "*Turskiot govor vo gostivarskiot kraj* (Gostivar Bölgesindeki Türk Ağzı) adlı iki önemli çalışma yayımlamıştır. (Jaşar-Nasteva 1969 i 1970). İlk çalışmasında Yaşar-Nasteva, komşu dillerin, sadece sözcüksel düzeyde kalmayan, aynı zamanda morfosentaktik düzeye taşınan Gostivar'daki Türk ağzı üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir. İkinci çalışmasında ise Gostivar ağzının fonolojik, morfolojik, sentaks ve leksik özelliklerine değinen Jaşar-Nasteva, çevredeki Vrapçište, Debreşa, Zdunje, Banjitsa, Vrutok ve M. Turçane köylerindeki Türk ağzlarını inceleyerek söz konusu ağzların Gostivar ağzı ile birlikte Németh'in Batı Balkan ağız grubunun tüm özelliklerini içerdiğini belirtmiştir.

Jaşar-Nasteva, Németh'in *Traces of Turkish Language in Albania* adlı çalışmasında Gostivar Türk ağzı ile ilgili sunmuş olduğu bilgilerdeki hatalara dikkat çekerek (Németh 1961: 14-21), sadece Makedonya'da değil, Balkanlarda da Türk ağzlarının araştırılmasına yeni katkılarda bulunmuştur (Nasteva 1970: 278). Jaşar Nasteva bu çalışmasında Balkanlardaki birçok Türk ağzına özgü olan, Slav dillerinin etkisi altında *h* sesi nin kullanılmama özelliğinin de Németh'in sınıflandırmasında ayrı bir yer alması gerektiğine de dikkat çekmiştir (Nasteva 1970: 287).

Çalışmasında, Jaşar-Nasteva sentaks özelliklerden de bahsederek Batı Balkan ağzlarının çok karakteristik özelliği olan ancak diğer Türk ağzlarında nadiren rastlanan hipotaktik cümlelere ayrıca Gostivar Türk ağzına çevre dilleri olan Arnavutça ve Makedonca'dan geçmiş birçok

isim ve hatta edatın bulunduğu söz varlığına da dikkat çekmiştir (Jašar-Nasteva 1969: 298).

Balkan Türk ağızları, Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Enstitüsünden Macar bilim insanı Szuzsanna Kakuk'un da araştırma konusu olmuştur. Kakuk ilk önce Bulgaristan'da araştırma yapmış ve aldığı notları 1958 yılında, *Le dialete turc de Kazanlyk* (Kazanlık Türk Ağızları) ve *Textes turcs de Kazanlyk* (Kazanlık Türk Metinleri) başlıkları altında yayımlamıştır. Ardından *Die turkische Mundart vom Kustendil und Mihailovgrad* (Küstendil ve Mihailovgrad Türk Ağzı) başlıklı makalesini yayımlamış, Macar dilindeki Türkçe alıntılar üzerine yaptığı çalışmalar çerçevesinde araştırdığı kelimelerdeki ses değişimlerinin de çağdaş Türk diline daha yakın olan Doğu Balkan Türk ağızlarından daha çok, arkaik Batı Balkan ağızlarının özelliklerini gösterdiğini belirtmiştir (Kakuk 1961: 301). Ayrıca Kakuk, Németh'in Batı Balkan ağız grubu ile ilgili tezini doğrulamak açısından bu ağızlardaki özel bir önemden olan özellikleri ortaya koymaya çalışmıştır. Kakuk'un diyalektolojik araştırmaları, Batı Makedonya ağızlarını inceleme açısından da önem taşımaktadır. Kakuk daha sonra Ohri'deki Türk ağızlarını araştırmış ve ardından *Le dialete turc d'Ohrid en Macedoine* (Makedonyadaki Ohri Türkleri Ağzı) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışmasında Kakuk, sahada topladığı folklor malzemesini incelerken Ohri ağzında gözlemlendiği fonetik, morfolojik ve sentaktik özellikleri Németh, Hazai, Eckman, Katona, Zajakowski ve Mollova'nın önceki çalışmalarındaki örneklerle, özellikle de Kowalski ve Katona'nın elde ettiği sonuçlarla karşılaştırarak Makedon ağızlarının, fonetik sisteminde belirli farklılıklar içermesinin yanı sıra Németh'in Batı Balkan ağız grubuna ait olduğu sonucuna varmıştır (Kakuk 1972: 232, 233, 235, 236, 238 vb.).

Bu çalışmada işlenen metinlerin çevirisinde bazı hatalar olsa da, folklor malzemesinin anlaşılmasının bazen kolay olmadığı gerçeği göz önünde bulundurduğunda bu beklenebilir bir durumdur ve söz konusu çalışmanın yapıldığı dönemde kullanılan örneklerin diğer araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kosova'da Türk ağızları üzerine araştırmalar 1970'li yılların başında başlamış ve 1974 yılında Süreyya Yusuf'un *Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Öğeler* adlı çalışması ortaya çıkmıştır.

Söz konusu çalışmada, Prizren Türk ağzında Sırpçadan alıntılanan bazı kelimeler ve bu kelimelerin maruz kaldığı bazı fonetik ve morfolojik değişiklikler sunulmaktadır. Bu çalışmanın ilk bölümünde Yusuf, Prizren ağzının sosyo-tarihsel konumunu analiz etmekte ve diğer Batı Balkan ağızlarında olduğu gibi bu ağızlarda da birçok arkaizm, lokalizm, neolojizm ve varvarizmin olduğunu belirtmektedir (Yusuf 1974:

32). Ayrıca Yusuf da Németh gibi Prizren ağzının Batı Balkan ağız grubuna ait olduğu görüşünü savunmaktadır.

Yusuf, Prizren ağzındaki Türkçe kelimeleri, Türk edebiyat dilinde saptanmış sözcükler, özel bir incelemeyi gerektiren sözcükler ve Sırpça ve Arnavutçadan geçen sözcükler olarak üç gruba ayırtmıştır. Bu üçüncü gruptaki Sırpçadan geçen sözcüklerin de Prizren Sırp ağzından Prizren Türk ağzına geçen sözcükler (*tete* (teyze), *unuka* (torun), *maçka* (kedi) vb), Türkçeden veya Türkçe aracılığıyla Sırpçaya alınmış ve ardından ikincil bir adaptasyon sürecinden sonra Sırpçadaki anlamı ile tekrar Türkçeye geçen sözcükler (*çivilik* (askı), *sırçali* (misket) *gırklan* (gırtlak) vb.) olduğunu belirtmiştir (Yusuf 1974: 33, 34). Yusuf ayrıca bu çalışmasında Sırpça aracılığıyla Türkçeye giren Avrupa dillerinden az sayıda kelimededen (*internat* (yatılı okul), *garnitura* (takım)) ve Prizren Türkçesine aktarılan bazı seslerden (*ts²* sesi gibi) bahsetmiştir, örn: *teslitsa* (keser), *saynitsa* (kızak), *tsigare* (sigara), *çaçkalitsa* (kürdan) (Yusuf 1974: 35-36).

1970'li yılların ikinci yarısında Kosova Türk ağızlarının özellikleri hakkında daha somut veriler ortaya çıkmaya, böylece Batı Balkan Türk ağızları ile ilgili bilgiler tamamlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde Kosova'daki Türk ağızlarının fonolojik, morfolojik ve sentaks özelliklerini ayrıntılı bir şekilde inceleyen ilk kişi Nimetullah Hafız olmuştur. Hafız 1976 yılında, *Prizren Türk Ağızlarının Başlıca Özellikleri* adlı çalışmasında, Kosova ağızlarının Makedonya bölgesindeki ağızlara göre önemli ölçüde farklı olduğu görüşünü dile getirmiştir (Hafız 1976: 31). Hafız bu çalışmasını 1977 yılında biraz genişleterek Boşnakça olarak aynı isim altında yayımlamıştır. Bu çalışmasında Prizren Türk ağızlarındaki en dikkat çekici özelliklerin yarı kalın ünlülerin kullanımı (açlık, horlök), *k>ç* ve *g>c³* değişimi, uzun ünlülerin ve ünlü uyumunun olmayışının yanı sıra dudak uyumunun varlığı olduğunu ileri sürmüştür (Hafız 1976: 32-33, 1979a: 66, 74, 78. 79). Németh'in *Die Einführung in die Türkische Mundarten Bulgariens* adlı eserinde Orta Osmanlıca bir özellik olarak verdiği (1956: 32) dudak uyumu, Prizren ağzının dışında Batı Balkan ağızlarının başka hiçbirinde bulunmamaktadır. Hafız bu çalışmalarında, bölge ağızlarıyla ilgili önceki çalışmalarda rastlamadığımız vurgunun kullanımı konusuna da özellikle değinmiştir (Hafız 1976: 33, 1979a: 83).

² Németh de Vidin ağzı ile ilgili çalışmasında de bu sesin öneminden bahsetmiş ve Bulgarcadan Türk ağızlarına geçtiğini savunmuştur (Németh 1965: 8)

³ Németh *k>ç* ve *g>c* ses değişimine Stari Bar dışında başka Batı Balkan Türk ağızlarında rastlanmadığını belirtmiştir (Németh 1970: 132-133).

Hafız söz konusu çalışmasında Prizren ağzının morfolojik özelliklerinin standart Türkçedeki morfolojik özelliklerden çok farklı olmadığını, ancak standart Türkçedeki sentaks özelliklerinden tamamen farklı özellikler barındırdığını, fiilin genellikle cümlenin başına veya ortasına geldiğini belirtmiş ayrıca Hafız, Sırp-Hırvat dilinden bazı kelimelerin Prizren Türk ağzının kullanımına girdiğini de ileri sürmüştür (Hafız 1976: 34).

Yukarıda görebildiğimiz gibi Hafız, Prizren Türk ağzının birçok özelliğine kısaca değinmiş daha sonra da bu ağızları çok ayrıntılı bir şekilde incelemiş bunun yanı sıra da Priştine, Kosova Mitroviçası ve Vuçitrn gibi Kosova'nın diğer yerlerindeki Türk ağızlarını araştırmaya yönelerek söz konusu ağızlarla ilgili çalışmalarını yayımlamıştır (Hafız 1979b).

Batı Balkan Türk ağızları üzerine o zamana kadar yayımlanmış ve Németh'in Balkan Türk ağızlarını Doğu ve Batı grubuna ayırdığı *Batı Balkan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine* adlı eserine değinen Hafız çalışmalarında, Batı grubunun Yunanistan'ın kuzeybatısındaki ve Arnavutluk'un bazı sınır bölgelerindeki ağızları da içerdiğini vurgulamış, ayrıca Batı Balkan Türk ağızlarının Makedonya Türk ağızları ve Kosova Türk ağızları olarak daha küçük iki gruba ayrılabilceğini de belirtmiştir (Hafız 1979a: 64-65, 1979b: 75).

Daha sonra Hafız, Kosova Türk ağızlarının en belirgin ve yaygın özelliği olan ve beraberinde yeni sorular getiren *k>ç* ünsüzlerinin değişimine (*çeçi<keçi*, *erçen<erken*, *ilç<ilk* ve *g>c*: *cüneş<güneş*, *cülce<gölge*) daha ayrıntılı olarak değinmiştir. Hafız, bu değişimin Sırp ve Arnavut dillerinin etkisi altında gerçekleştiğini, bu nedenle de Németh'in (Németh 1970: 132-133) Stari Bar ağzında da bu özelliğe rastlandığını varsayarak söz konusu özelliğin Batı Balkanların başka hiçbir bölgesinde bulunmadığını belirtmiştir⁴. Öte yandan Hafız, bu özelliğe Oğuz ağzı bölgesinin en uç kuzeydoğu sınırında, Karadeniz, Irak, İran ve Doğu Anadolu'nun bazı ağızlarında rastlandığından da bahsetmiş ve bu çok özel durumun, yani Oğuz ağzı bölgesinin tamamen zıt iki

⁴ Németh Arnavutluk ağızlarını incelediği çalışmasında bu ağızlarda, *k>t*: *t'oy<köy*; *g>d*: *d'ürdüm>gördüm* ses değişmelerini içeren az sayıda sözcüğün bulunduğunu ve bunların Kosova Türk ağızlarında yaygın bir şekilde kullanıldığını belirterek bunun Doğu Balkan Türk ağızlarını Batı Balkan Türk ağızlarından ayıran dokuzuncu özellik olabileceğini vurgulamıştır (Németh 1961: 22). Ancak, Hafız'da Németh'in bahsettiği *d*, *t* sesleri, *ç*: *çü<köy* ve *c*: *cürdüm<gördüm* olarak keydedilmiştir ve bu Kosova ağızlarında aslında *k>ç* ve *g>c* değişimlerinin söz konusu olduğunu göstermektedir.

ucundaki bu ağızların nasıl bu kadar benzer hale geldiği sorusunu yeniden gündeme getirmiştir⁵. Hafız Türk dilinin diyalektolojisi için çok önemli yeni sonuçlara yol açabileceğinden dolayı, söz konusu benzerliği kökeninin araştırılmasının gerekli olduğu sonucuna varmıştır (Hafız 1985:127).

Bütün bu çalışmaların üzerine Mollova, Orta ve Doğu Bulgaristan'daki Türk ağızlarını ayrıntılı incelemesi sonucunda elde ettiği materyale ve Németh'in araştırdığı bölgelerin dışındaki Batı Balkan bölge ağızları ile ilgili yeni malzemelere dayanarak Balkanlardaki Türk ağızlarını, *Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi* adlı çalışmasında yeniden tasnif etmeye çalışmıştır (Mollova 1996).

Bu çalışmada Németh'in sınıflandırmasına büyük ölçüde katılan Mollova, Németh'in aksine Balkanlardaki Türk ağızlarını Batı uç zonu, doğu Rodoplar zonu ve merkez zon olarak üç gruba ayırmıştır (Mollova 1996: 169). Mollova'nın batı uç zonu olarak adlandırdığı ağız alanı, Németh'in Batı Balkan ağız alanı olarak işaretlediği ağız alanıyla neredeyse tamamen örtüşen bir alandır, ancak onunla eşit değildir, yani Mollova'ya göre bu sınır biraz daha doğudan geçmekte, diğer iki zon ise, Németh'in Doğu Balkanlar olarak değerlendirdiği alanı oluşturmaktadır. Németh'in Batı Balkan ağızlarını Doğu Balkan ağızlarından ayıran sekiz kriterden ilk altısı, Mollova'nın Batı uç zonu ağızlarında kaydettiği kriterlerle örtüşmekte, ancak Mollova bu çalışmasında Batı uç zonunu, güneydoğu ve kuzeybatı zonlarına ayırmasını sağlayan bazı kriterler daha eklemektedir (Mollova 1996: 170-171). Burada, Mollova'daki kuzeybatı zonu olarak değerlendirdiği bölgenin aslında Németh'in Batı bölgesi olarak belirlediği bölge olduğunu ve Batı uç zonunun güneydoğu bölgesinin ise Németh'in Batı ve Doğu grupları arasındaki sınır bölgesi olarak işaretlediği bölge olduğunu görmekteyiz. Mollova'nın ağızları iki bölgeye ayırmasını sağlayan özellikler aslında Németh'in çalışmasındaki Batı Balkan ağızları içinde daha detaylı bir inceleme çerçevesinde sunduğu özelliklerdir, böylece aslında Mollova'nın bu çalışması söz konusu ağızların sınıflandırmasına bir yenilik katmamıştır.

Günümüzde bilim adamları, Batı Balkan ağızlarının incelenmesi konusunda Makedonya ve Kosova Türk ağızları ile ilgilenmeye devam etse de Batı Bulgaristan Türk ağızları üzerine herhangi bir yeni çalışma-

⁵ Daha önce Németh'in de Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens adlı çalışmasında Batı Balkan ağızları ile kuzeydoğu Anadolu ağızları arasındaki benzerliklerden bahsettiğini dile getirmiş ve bu özelliklerin Osmanlı döneminde Karadeniz bölgesinden Balkanlara göçler sonucunda ortaya çıktığı kanısını paylaşmıştır.

ya rastlanmamıştır. Bunun nedeninin o bölgedeki Türk nüfusunun önemli ölçüde azalması olduğu varsayılmaktadır⁶.

20. yüzyılda Makedonya'daki Türk ağızlarını araştıranlar arasında önde gelen isimlerden, *Kalkandelen ve Çevresi Ağzı* (1983) ve Makedonya ile Bulgaristan sınırındaki Kocacık köyü ağzını (1995) araştıran Hamdi Hasan'dır. Bu arada, Nazım İbrahim (1997), Ankara Üniversitesinde Vrapçište ve çevresi ağızları üzerine master tezini savunmuştur. Öte yandan 1998 yılında Güneybatı Makedonya Ağızları Projesi kapsamında Üsküp Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji Fakültesi profesörü Arif Ago'nun önderliği ve asistanlarının aktif katılımıyla Manastır, Resen, Ohri ve Struga ağızları ile ilgili bol malzeme toplanmış, ardından söz konusu projede yer alan Oktay Ahmet, *Resne Ve Çevresi Ağızlarının Fonetik Ve Morfolojik Özellikleri (Fonetski i leksicki karakteristiki na turskiot govor vo Resen i resensko)* üzerine yüksek lisans tezini hazırlamış ve 2001 yılında savunmuştur (Ahmet 2001: 17) ardından 2004 yılında Ohri – Prespa Bölgesi Türk Ağızlarının Morfosentaksı (*Morfosintaksa na turskite govori od ohridsko-prespanskiot region*) üzerine doktorasını savunmuştur. Bu arada Sevin Alil'in de Üsküp Üniversitesi'nde Radoviş ve çevresi Türk ağızları üzerine yüksek lisans tezi yazılmıştır (2000). Bu çalışmalarda, bahsi geçen yörelerin son dönemlerdeki ağızlarının özellikleri verilmiş, ayrıca Ahmet, doktora tezinde standart Türkçenin sentaksı çerçevesinde söz konusu ağızların sentaksı konusuna daha ayrıntılı yer vermiştir. Söz konusu ve Makedonya Türk ağızlarıyla ilgili diğer dil malzemeleri, konuyla ilgili daha derin analiz ve çalışmalar için kullanılması açısından çok değerlidir.

Kosova Türk ağızlarına gelince Hafız'dan sonra İrfan Morina (1985, 2008) ve Cemali Tunalıgil (1996) Mamuşa köyü, Suzan Dedović-Çanhasi Mitrovica (1992), Erdiç Tunuslu (2005) ve Ahmet Canggür Priştine (2009), Selim Selim Dobruçan (2007), Ayten Krasnić (1986) ve İsa ve Nebahat Sulçevsi (2013) İpek ağzı ile çalışmalar yaparak bölge ağızları ile ilgili yeni materyallerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Sözü edilen araştırmacıların çalışmaları ve Kosova'daki Türk ağızlarıyla ilgili diğer çalışmalar, söz konusu ağızların dil özellikleri, tarihçesi, coğrafi dağılımı ve diğer ilgili faktörler üzerinde daha derinlemesine bir anlayış geliştirmek isteyenler için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

⁶ Németh Batı Balkan Ağızlarının Sınıflandırılması adlı kitabunda Bulgaristan'ı 1955 tarihindeki ziyareti sırasında bazı şehirlerde Türk kalmadığını, bazılarında ise 10, 2-3, aile kaldığını ileri sürmektedir (Nemeth 1956: 9) Vidin ile ilgili çalışmasında ise artık Türk nüfusunun göç sürecinin 20. yüzyılın 60'lı yıllarında başladığını belirtmektedir (Németh 1965).

Bu arada Sead Gano Šlaković 2013 yılında Karadağ-Bar ağızı ile ilgili çok zengin bir kaynağı oluşturan bir sözlük, 2019 yılında ise Alpay İğci Karadağ Türk ağızı ile ilgili bir kitap yayımlamıştır. Öte yandan 2015 yılında Bilinda Kamberi Sırbistan'ın Preševo ve Biljaç köylerindeki Türk ağızları ile ilgili yüksek lisans tezini savunmuştur.

Balkanlardaki Türk ağızları ile ilgili çalışmalar Türkiye dışında yukarıda belirtilen şekilde gerçekleşirken Türkiye'deki bilim insanları söz konusu ağızlar ile ilgili çalışmalara en çok tasnif alanında yer verecek başlamıştır.

Türkiye'de Balkan ağızları ilk olarak A. Caferoğlu'nun *Die Anatholische und Rumelische Dialekte* (Anadolu ve Rumeli Ağızları) adlı eserinin başlığında yer almaktadır. Caferoğlu bu çalışmasında Anadolu Türk ağızlarının bazı genel özelliklerinin eş zamanlı olarak karşılaştırılmasından yola çıkarak söz konusu ağızları tasnif ermeye çalışmış, ancak başlık Rumeli ismini içerse de bu eserin içinde Balkan ağızlarına yer vermemiştir (Caferoğlu 1959: 239-260).

Caferoğlu daha sonra *Rumeli Ağızları Araştırmalarının Bugünkü Durumu* adlı eserinde, Balkan Türk ağızları arasında kesin sınırlar çizmenin çok zor olduğunu belirtmenin yanı sıra, Balkan-Türk ağızlarını Makedonya ağızları, Güneydoğu Bulgaristan ağızları, Kuzeydoğu Bulgaristan'daki Deliorman ve Tozluk ağızları ve Romanya'nın Dobruca ve Besarabya ağızlarına ayırmaktadır (Caferoğlu 1960: 66). Ancak Caferoğlu'nun bu sınıflandırması, bilimsel-dilsel ölçütlere değil, Türklerin yaşadıkları bölgelere dayandırılarak yapılmıştır.

Türkiye'deki Türkologlar arasında Türkiye Türkçesi ağızlarının özelliklerini, daha sonra onların tasnifini yapmak üzere tespit etmeye çalışan önemli isimlerden Balkan kökenli Tahsin Banguoğlu olmuştur. Banguoğlu'nun, *Anadolu ve Rumeli Ağızları* adlı çalışması, Türkiye Türkçesi ağızlarını coğrafi ölçütlere göre kabaca yedi ağıza ayırdığı bir tasnif içermekte, bunlardan Balkan ağızları ise beşinci grupta yer almaktadır (Banguoğlu 1977: 133).

Daha sonra Banguoğlu *Türk Grameri* adlı eserinde, Türkiye Türkçesi ağızlarını on ağız bölgesine göre ayırmıştır: *Deliorman, Makedonya, İstanbul, Aydın, Karaman, Ankara, Kastamonu, Karadeniz, Harput ve Erzurum* bölgesi (Banguoğlu 1986: 17-18). Şehir ve bölgelere göre yapmış olduğu bu sınıflandırmada, İstanbul bölgesini bir kenara koyarsak, Banguoğlu Balkan ağızlarını, Deliorman ve Makedonya bölgelerine ayırarak Doğu Rumeli ağızını Deliorman'a, Batı Rumeli ağızını ise Makedonya'ya yerleştirmektedir.

Yukarıdaki bilgilere dayanarak Balkan ağızlarının, önceki Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları çerçevesinde ve sınıflandırma girişimleri kapsamında, genel özelliklerine ve buldukları coğrafi bölgelere göre

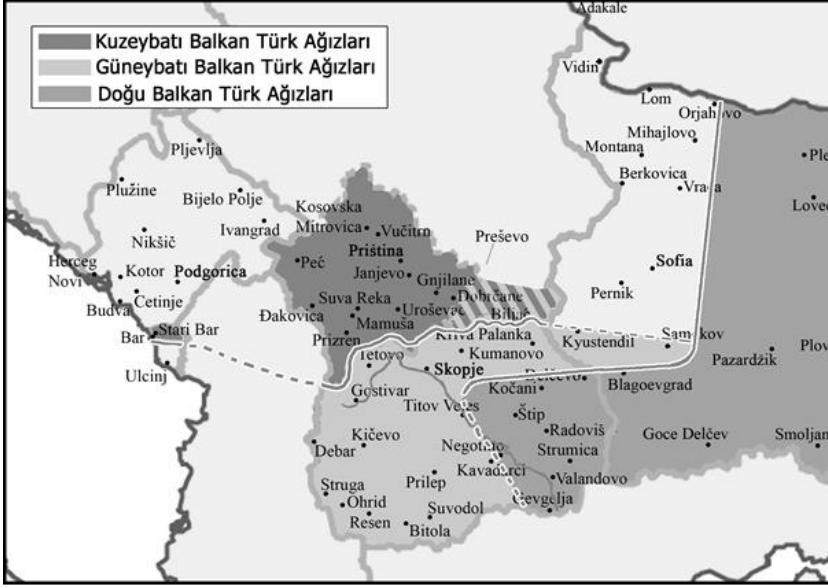
değerlendiriliği sonucuna varmaktayız. Sonraki çalışmalarda ise Balkan ağızlarına özgü özelliklere odaklanılarak söz konusu ağızlar farklı dil kriterleri üzeinden diğer Türkiye Türkçesi ağızlarıyla karşılaştırılmaya başlanmıştır. Böylece Tuncer Gülensoy, Mollova ve Nimetullah Hafız'ın Bulgaristan ve Kosova ağız özelliklerine dayanarak 1984 yılında *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmasında Balkan Türk ağızlarındaki ses özelliklerini Anadolu'nun bazı bölgelerindeki ses özellikleriyle karşılaştırmaya çalışmıştır.

Türkiye'de Anadolu ağızlarının tasnif sürecinin Leylâ Karahan'ın 1996 yılında *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması* adlı eseriyle tamamlanmasının ardından Türkiye Türkçesi ağızları bölgelere göre yerlerini almıştır. Fonetik, morfoloji ve sentaks bazında toplam yirmi üç kriterle dayanarak Anadolu ağızlarını üçe ayırdığı ve bu ağızların her birini aynı kriterlere göre daha küçük gruplara böldüğü bu çalışmasında Karahan, üç büyük dil grubundan birini oluşturan kuzeydoğu Anadolu ağızları grubuna giren Trabzon, Rize ve Erzurum ağızları çerçevesinde batı Balkan ağızlarına da değinmiştir (Karahan 1996: 54-96).

Daha sonra Türkiye'de Batı Balkan Türk ağızlarını ele alan önde gelen araştırmacılar, Tuncer Gülensoy'un yanı sıra Ahmet Günşen ve Gürer Gülsevin'dir. Tuncer Gülensoy Batı Balkan ağızlarının fonolojisine odaklanırken, Ahmet Günşen Makedonya ve Kosova ağızlarının fonolojik, morfolojik ve sentaks özellikleri, bunların yanı sıra da söz konusu ağızların sınıflandırılması ile ilgili çalışmalar ortaya koymuştur. Gürer Gülsevin ise 17. yüzyılda kullanılan Rumeli ağzının özelliklerini araştırmış, ayrıca çalışmalarında bu ağızlar çerçevesinde Balkan dilleri arasındaki etkileşim noktalarına yer vermiştir.

Bütün bu çalışmaları ayrıntılı bir şekilde inceleyerek araştırma sonuçlarını 2018 yılında *Uporedna analiza turskih dijalekata zapadnog Balkana* (Batı Balkan Türk Ağızlarının Karşılaştırmalı Analizi) adlı doktora tezinde ele almıştım. Eski Yugoslavya kökenli birisi olarak yukarıda adı geçen çalışmaların yanı sıra kişisel temas ve uzun yıllar boyunca sahadaki gözlemlerim sırasında elde ettiğim verilere dayanarak Doğu Balkan grubuna göre çok daha küçük bir grubu oluşturan Batı Balkan, yani Bulgaristan'ın batısı, Makedonya, Kosova, Sırbistan'ın Preševo ve Biljaç köyleri ve Karadağ'ın Bar kenti Türk ağızlarını kendi aralarında ve standart Türkçe ile fonetik, fonolojik, morfofonolojik, morfolojik, sentaks, leksik ve semantik açıdan kıyaslayarak çok ayrıntılı bir karşılaştırmalı gramerini oluşturmuştum. Aralarındaki benzerlik ve farklılıklara ve konuşdukları bölgelerdeki son duruma göre bu ağızların Kuzeybatı ve Güneybatı ağızlarına ayrılabilceğini, Kosova ve Bar ağızlarının Kuzeybatı ağız grubunu, Kuzey, Batı ve Güney Makedonya ağızlarının ise Güneybatı ağız grubunu oluşturabileceğini

öngördüm. Öte yandan, Preşevo ve Biljaç köyleri ağızlarının ise Kuzeypbatı ve Güneybatı ağız grupları arasındaki geçiş ağızlar grubuna girebileceği kanısına varmışım.⁷ Bu ağız grupları arasındaki sınır Makedonya ve Kosova arasındaki siyasi sınır çizgisi ile örtüşmektedir.

Tab. 2. Batı Balkan Ağızlarının Son Durumu

Sahadan almış olduğum ses kayıtlarına dayanarak Kuzeypbatı ile Güneybatı ağızları içinde kelime vurguları ve cümle ezgileri arasında da farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların kullanıldıkları bölgedeki baskın çevre dillerine (Makedonca, Arnavutçe ve Sırpça) bağlı olarak geliştiğini ileri sürmüştüm (Hafız Küçükusta: 1918: 220-222). Ayrıca, incelediğim kaynaklardaki örneklerle kendi kayıtlarımı karşılaştırarak söz konusu ağızların tüm dış etkilere rağmen orijinalliğini hâlâ büyük ölçüde koruduğunu saptamışım. Ancak yine de, Türk TV kanallarının Balkan bölgelerindeki günlük hayatın bir parçası hâline gelmesi sonucu söz konusu ağızlarda ağız özelliklerini taşıyan kelimelerin yerini giderek standart Türkçe kelimelerin aldığı sonucuna varmışım (Hafız Küçükusta: 1918: 274).

Tezimde ayrıca, Batı Balkan Türk ağızları ile Kuzeypdoğu Anadolu ağızları arasındaki benzerlikle ilgili araştırmalara da değinmiş, söz konusu benzerliğin Osmanlı fetihleri dönemindeki göçlerden kaynaklan-

⁷Hafız Küçükusta, Bulgaristan'ın batısında 1989 göçünden sonra artık Türk kalmadığı için söz konusu sınıflandırmaya Bulgaristan'ı dâhil etmemiştir.

madığımı (Barkan 1952, Aktepe 1953, Yücel 1992, Gökbilgin 2008, Ha-laçoğlu 2014) ileri sürmüş, bu benzerliklerin, her iki bölgenin ortak Kıpçak alt yapısından gelen özelliklerin evrensel ses değişimleri sonucu günümüzdeki hâlini aldığı yönündeki kanımı paylaşmışım (Hafız Küçükusta 2018: 84-87). Bu konuları daha sonra ayrıntılı bir şekilde ele aldığım çalışmalarda da yayımlamışım (Hafız Küçükusta 2019a, 2019b, 2020, 2022).

Bu yazıyla, başlangıçtan günümüze Batı Balkan Türk ağızları ile ilgili araştırma ve çalışmalar tüm ayrıntılarıyla değerlendirilerek, söz konusu ağızlarla ilgilenecek bilim insanlarına olası çalışmaları için ışık tutulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

AHMED, O. (2001). *Fonetski i leksički karakteristiki na turskiot govor vo Resen i resensko* (magistarska teza), Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij”, Filološki fakultet “Blaže Koneski”, Skopje.

AHMED, O. (2004). *Morfosintaksa na turskite govori od ohridsko-prespanskiot region* (doktorska disertacija), Univerzitet “Sv. Kiril i Metodij”, Filološki fakultet “Blaže Koneski”, Skopje.

AKTEPE, M. (1951-1953). “XIV. ve XVI asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt X, İstanbul, 299-312.

ALİL, S. (2000). *Turskiot govor vo Radoviš i radoviško*, (Magisterski trud), Filološki fakultet “Blaže Koneski”, Skopje.

BANGUOĞLU, T. (1959). *Türk Grameri, Birinci Bölüm, Sesbilgisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

BANGUOĞLU, T., (1977). “Anadolu ve Rumeli Ağızları”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 132-134.

BLAU, O. (1868). *Bosnisch-türkische sprachdenkmäler, Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, Deutsche Morgenländische Gesellschaft, V. Band, No. 2, Leipzig.

BARKAN, Ö.L. (1951-1952). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XIII, 56-79; 209-237.

BOEV, E. (1968). “Bulgaristan Türk Dialektolojisiyle İlgili Çalışmalar”, *XI. Türk Dili Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, TDK Yayınları, Ankara, 171-178.

CAFEROĞLU, A. (1960). “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Bugünkü Durumu”, *VIII. Türk Dili Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, TDK Yayınları, Ankara, 65-70.

CAFEROĞLU, A. (1964). “Die anatolische und rumelische dialekte”, *Philologiae Turcicae Fundamenta*, I. Harrassowitz, Wiesbaden, 239-260.

CANGÜR, A. (2009). *Kosova Türkçesi Priştine Ağzı Sözdizimi Özellikleri*, Bay Yayınları 47, Araştırma Dizisi 10, Prizren.

CANHASI, S. (2014). *Mitroviça Türk Ağzı*, Gece Kitaplığı, Ankara.

ÇILINGIROV, S. (1922). “Turski Poslovici, pogovorki i karakteristični izrazi”, *Izvestija na Narodnijat Etnografski Muzej v Sofija*, II, 157-171.

ÇILINGIROV, S. (1923). “Turski poslovici, pogovorki i karakteristični izrazi”, *Izvestija na Narodnijat Etnografski Muzej v Sofija*, III, Sofia, 56-65.

DEDOVIĆ, S. (1992). “Fonetske karakteristike mitrovačkog turskog govora”, *Zbornik Filološkog fakulteta u Prištini*, Knjiga II, Univerzitet u Prištini, Priština, 111-134.

DIMIRTIEV, N.K. (1927). „Zametki po Bolgarsko-tureckim govoram”, *Dokadi Akad. Nauk SSSR*, 210-215.

DOĞAN, İ. (2002). *Doğu Avrupa'daki Göktürk (Runik) İşaretili Yazılar*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

ECKMANN, J. (1941). “Die Türkische Mundarten von Varna”, *Körösi Csoma Archivum*, III, 144-214.

ECKMANN, J. (1950). “Razgrad Türk Ağzı”, *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar* TDK. Ankara, 1-25.

ECKMANN, J., MANSUROĞLU, M. (1959). “1959 Yılı Trakya Dialektoloji Gezisi Raporu”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* Cilt IX, İstanbul, 113-118.

ECKMANN, J. (1960). “Dinler (Makedonya) Türk Ağzı” *TDAY*, Sayı: 183, *Belleten*, Ankara, 189-204.

ECKMANN, J. (1962). “Kumanova Türk Ağzı”, *Németh Armağanı*, TDK, Sayı 191, 111-144.

ELÇİN, Ş. (1964). “Florina Ağzı”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı 2, Ankara, 244-253.

ERCİLASUN, A.B. (2011). *Türk Dili Tarihi, Başlangıçtan 20. Yüzyıla*, 10. Baskı, Akçağ, Ankara.

ERCİLASUN, A.B. (2014). *Makaleler, Dil Destan Tarih Edebiyat 1*, 2. Baskı, Akçağ, Ankara.

GADŽANOV, D. (1911). “Vorlaufoger Bericht über eine im Auftrag der Balkankommission der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wiendurch Nordost-Bulgarien unternommene Reise zum

Zwecke von türkischen Dialektstudien”, *Anzeiger der philologisch-historischen Klasse der Ademie der Wissenschaften in Wien*, Nr. V, 1-15.

GADŽANOV, D. (1912). “Zweiter Vorlaufogor Bericht über die ergänzende Untersuchung der Türkischen Elemente in nordöstlichen Bulgarien in sprachlicher, kultureller und ethnographischer Beziehung”, *Anzeiger der philologisch-historischen Klasse der Ademie der Wissenschaften in Wien*, Ny. III, 1-8.

GADŽANOV, D. (1916). *Muslimanskoto naselenie v novoosvobodnite zemi*, Sofia.

GOLDEN, P.B. (2013). *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Ötüken, İstanbul,.

GÖKBİLGİN, T. (2008). *Rumeli’de Yürükler, Tatarlar ve Evladi Fatihan*, İşaret Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

GÜLENSOY, T. (1984). “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, *TDAY Belleten*, Ankara, 87-147.

GÜLSEVİN, G. (2009). “Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi”, *Turkish Studies*, S: 4/8, Fall, 48-64.

GÜNŞEN, A. (2012). “Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine bir Deneme”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7, Fall, Ankara, 111-129.

GÜLSEVIN, G. (2017). *XVII Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları*, TDK, Ankara,.

GÜNŞEN, A. (2010). “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I: Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5, 1Winter 462-494.

HAFIZ KÜÇÜKUSTA, A. (2018). *Uporedna analiza turskih dijalekata zapadnog Balkana*, Doktora tezi, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Sarajevo.

HAFIZ KÜÇÜKUSTA, A. (2019a). “Batı Balkan Türk Ağızlarının Kökeni Üzerine” *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 31, 69-83.

HAFIZ KÜÇÜKUSTA, A. (2019b). “Türkçedeki O’lu Dudak Uyumunun Prizren Ağzındaki Görünümü”. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, 7-8 Kasım 2019*, Adana.

HAFIZ KÜÇÜKUSTA, A. (2020), “Türk Medyasının Batı Balkan Türk Ağızlarındaki Sırpça Kelimeler Üzerindeki Etkisi”, Ed. Sis N. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (444-453). İstanbul: Asos Yayınevi.

HAFIZ KÜÇÜKUSTA, A. (2022). “İlişkili Dilin İzleri: Sırpça Söz Varlığının Prizren Ağzı Üzerindeki Etkisi” *Geçmişten Günümüze*

Yazılmayan Türkçe - Türkçenin Art ve Eş Zamanlı Değişimleri - Elginkan Vakfı 5. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, 11-12-13 Mayıs 2022.

HAFIZ, N. (1976). "Prizren (Kosova) Türk Ağızlarının Başlıca Özellikleri", *Çevren*, IV/12, 1976, Priştine, 29-35.

HAFIZ, N. (1979a). "Specificnosti prizrenskog turskog govora", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 27/1977, Sarajevo, 61-98.

HAFIZ, N. (1979b). "Kosova Mitroviçası, Vuçitırın, ve Priştine Türk Ağızlarının Başlıca Özellikleri", *Çevren*, Priştine, 79-91.

HAFIZ, N. (1985). "Kosova Türk Ağızlarında k>ç ve g>c Ünsüz Değişimleri", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: Tebliğler*, 1. *Türk Dili*, cilt 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 127-29.

HALAÇOĞLU, Y. (2014). *XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve şiretlerin Yerrleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII Dizi, Sayı 92, 5. Baskı, Ankara.

HASAN, H. (1995). "Kocacık (Makedonya) Ağzının Ses Özellikleri", *Sesler Aylık Toplumsal Sanat Dergisi*, Yıl XXXIV, Sayı 297, Haziran, Üsküp.

HASAN, H. (1983). "Kalkandelen Türk Ağzı", *Sesler Aylık Toplumsal Sanat Dergisi*, Yıl XIX, Sayı 173, Şubat, Üsküp.

HAZAI, G. (1959). "Les dialectes turcs du Rodope", *Acta Orient. Hung. Tommus IX, Fasc 2*. 205-229.

HAZAI, G. (1960a). "Rodop Türk Ağızları", *VIII. TDKOBB Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 127-130.

HAZAI, G. (1960b). "Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, TDK, 205-211.

HAZAI, G. (1960c). "Kiril harfleriyle yazılan Türkçe metinler", *VII. TDKOBB*, 83-86.

HAZAI, G. (1960d). "Beiträge zur Kenntnis der türkischen Mundarten Mazedoniens" *RO*, XXIII, 2, 83-100.

HAZAI, G. (1960e). "Prinos kam vaprosa za klasifikacijata na balkanskite turski govori", *Ezikovedsko-etnografski izsledvanija v pamet na akad. Stojan Romanski*, Sofia, 505-510.

İBRAHİM, N. (1997). "Vrapçište ve Çevresi Türk Ağzı (Makedonya) (Yüksek Lisans Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ankara.

İĞCİ, A. (2019). *Karadağ Türk Ağzı*, Ankara, Gazi Kitabevi.

JAŠAR NASTEVA, O. (1969). "Za nekoj fonološki izmeni vo govorot na turskoto naselenie vo Gostivarsko", *Godišen Zbornik na Filozofskiot fakultet na Univerzitetot vo Skopje*, Kniga 21, 237-244.

JAŠAR NASTEVA, O. (1970). “Turskiot govor vo gostivarskiot kraj”, *Zbornik za Gostivar*, Gostivar: Sobranie na Opstinata Gostivar, 269-306.

JOCHANSON, L. (2006). *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara.

KAKUK, S. (1959). “Le dialecte turc de Kazanlyk”, *Acta Orinet. Hung.* 8 Budapest, 169-187.

KAKUK, S. (1961). “Die türkische Mundart von Kustendil und Michailovgrad”, *ALH*, XI 13-14, 301-386.

KAKUK, S. (1972). “Le dialecte turc d’Ohrid en Macedoine”, *Acta Orient. Hung.*, Tommus XXVI. Fasc. 2-3, 227-282.

KAMBERİ, B. (2015). *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı – Metin – Sözlük*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa.

KARAHAN, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, TDK, Ankara.

KATONA, L. (1969). “Le Dialekte Turco de la Macedonie de l’Quest”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, Ankara, 57-194.

KORKMAZ, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, I Cilt, TDK Yayınları: 629, Ankara.

KOWALSKI, T. (1919). *Zagadki ludowe tureckie*, Enigmes populaires Turques, Prace Komisji orjentalistycznej Akademii umiejtności w Krakowie Nr. 1, Nakładem Akademji umiejtności, Krakow.

KOWALSKI, T. (1926). “Osmanische-Türkische Volkslieder aus Mazedonien”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Band XXXIII, 166-231.

KOWALSKI, T. (1931). “Osmanisch-türkische Dialekte”, *Encyclopedie del’Islam*, S. 4, 991-1011.

KOWALSKI, T. (1933). *Les Turcs et la langue Turque de la Bulgarie du nord-est*, Krakow Ie Nakładem Polskiej Akademji Umiejtności Skład Główny W Księgarniach G E Beth N B Ra I W Olffa Warszaw A-Kr Akó W-Lu Blin-Łódź-Pozn Ań-W Ilno-Zakopane Libraries F R A N C O - P O L O N A I S E Et Étrangère S. A. Paris V1« 123 B» Saint-Germ Ain.

KRASNIĆ, Ā. (1986). “İpek Türk Ağzıyla Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri”, *Çevren*, Yıl XIII Sayı 51, Ocak-Şubat, Priştine.

MANEVIĆ, T. (1954). “Prilog proučavanju govora Juruka u Makedoniji”, *JF XX / 1-4*, 334-341.

MLADENOV, S. (1914). “Ein Beitrag zum Türkischen Sprichwörterschatz”, *ZDMG*, Band LXVIII, 687-694.

MOŠKOV, V. (1904). “Tureckija plemena na Balkanskom poluostrove”, *Izvestija imp. Russkogo geografičeskogo Obščestva* XL 412, S. Peterburg.

MOLLOV, R., MOLLOVA, M. (1966). “Parlers turcs des Rhodopes de l’Ouest au point de vue slavistique”, *Linguistique Balkanique*, XI, 1, 127-129.

MOLLOVA, M. (1962). “Les ga-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turcs”, *Balkansko ezikoznanie* 4., Sofia, 107-130.

MOLLOVA, M. (1978). “Balkanlarda Merkez Bölgede Gakçı Ağızlar”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6-7 (1977-78), İstanbul, 239-306.

MOLLOVA, M. (1996). “Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi”, *Belleten, TDKY*, Ankara, 167-176.

MORİNA, İ. (1985). “Mamuşa Ağzının Fonetik Özellikleri”, *Çevren*, S. 49, 23-32.

MORİNA, İ. (2008). “Mamuşa Türk Halk Ağzı Ses ve Söz Özellikleri”, III. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, 25-27 Eylül 2008, Lefke-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (yayımlanmamış bildiri).

NÉMETH, J. (1956). *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens*, Sofya.

NÉMETH, J. (1961). “Traces of the Turkish Language in Albania”, *Acta Orientalia Hungarica*, XIII. Fasc. 1-2, 9-29.

NÉMETH, J. (1965). *Die Türken von Vidin, Sprache, Volklore, Religion*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

NÉMETH, J. (1970). *Die türkische Sprache in Ungarn in Siebzehnten Jahrhundert, (Die Türkische Sprache von Stari Bar)*, Bibliotheca Orientalis Hungarica XIII, Budapest, 130-141.

ÖZYETGİN, A.M., (2006). “Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı,” *Chinese Academy of Social Science (Konferans)*, TURFAN, China, https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf

RADLOFF, W. (1882). *Phonetik der nördlichen Türk Sprachen*, T.O.Weigel’s Verlag, Leipzig.

ROUX, J.P. (2007). *Türklerin Tarihi, Pasifikten Akdeniz’e 2000 Yıl*, Kabalıcı, Üçüncü Basım.

SELİM, S. (2007). *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri ve Türk Ağzı Özellikleri*, Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yüksek Lisans Tezi), Priştine.

STACHOWSKI, S. (1967). “Der türkische Dialekt des XVII. Jh. in Albanien”, *Folia Orientalia*, Tome VIII, 177-195.

SULÇEVŞİ, İ., SULÇEVŞİ, N. (2013). “Kosova Türkçesi-İpek Değişkesi”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, Winter, 367-390.

ŞLAKOVIĆ, G.S., (2017). *Rječnik osmanske leksike barskoga kraja*, radni materijal, Bar.

TUNALIGİL, C. (1996). *Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri* (İnceleme, Metinler, Sözlük), Bay, Prizren.

TUNUSLU, E. (2005). *Kosova-Priştine Ağzı*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YUSUF, S. (1974). “Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Öğeler”, *Çevren*, II, 3 Temmuz, 32-38.

YÜCEL, Y. (1992). *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler*, 7 Haziran 1985, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi – Sa.87², Ankara, 47-66, 67-83.

ZAJACZKOWSKI, W. (1968). “Türkische Sprachproben aus Mazedonien”, *Folia Orientalia*, Tome IX, 19-51.

KÜLTÜROLOJİ VE DİL -SÖZ VE DİLDE PÜRİZM ESASINDA-

Hayrettin İVGİN *

ÖZET

Bildiride kültürün en önemli öğelerinden biri olan sözlü ve yazı dilinin, anadil bağlamındaki durumu genel hatlarıyla anlatılacaktır. Anadilde, hem sözlü, hem yazı dilinde onlarca yıldır uygulanan ve pürizm olarak ifade edilen tasfiyecilik (öz Türkçecilik) akımının dildeki olumsuzlukları kültüroloji (kültür bilimi) çerçevesinde ortaya konacaktır.

Makalenin giriş bölümünde, kültürün ve kültür biliminin (kültürolojinin) tanımından, yakın ve uzak geçmişteki kültür ve dil alanında çalışan bazı bilim insanlarından kısaca söz edilecektir.

Makalenin asıl konusu, sözlü ve yazı dilindeki problemlerin irdelemesidir. Ayrıca kısa örnekler verilerek dil kültürünün ne olduğu aktarılacaktır. Dil kültüründe bir lengüistik disiplin olarak yazı dilinin çeşitli seviyelerdeki leksikolojik, fonetik, morfolojik, söz dizimsel, uslubi ve edebî metin kuralları, kurallaştırılmaları, kullanım ve dil alışkanlıkları incelenecektir.

Dil biliminin temel problemleri şunlardır: dillerin kökeni ve tipolojisi, dil ve evrensellikleri ve ayrılıkları, dil değişimleri ve mantığı, kültür bilimciler ve dil bilimciler, bu problemler hakkında, dilin milattan önceki durumu, sözlerin ve seslerin tarih skalası içindeki kurallarının, anlamının, biçimlerinin günümüze nasıl ulaştığı konusunda çalışmaktadırlar.

Bildirimizde bu çalışmaların metodlarından da söz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kültür bilimi (kültüroloji), dil, dilde pürizm (tasfiyecilik), ana dil, sözlü ve yazı dili

CULTURE AND LANGUAGE - PURISM IN WORD AND LANGUAGE-

ABSTRACT

In this paper, the situation of oral and written language, which is one of the most important elements of culture, in the context of mother tongue will be explained in general terms. The negativities of the liquidationism (pure Turkishism) movement, which has been applied in the

* Profesör, Dünya Söz Akademisi Başkanı. Ankara /TURKEY

mother tongue for decades in both oral and written language and expressed as purism, will be revealed within the framework of culturology (cultural science).

In the introduction part of the article, the definition of culture and cultural science (culturology), some scientists working in the field of culture and language in the recent and distant past will be briefly mentioned.

The main subject of the article is to examine the problems in oral and written language. In addition, language culture will be explained by giving short examples. As a linguistic discipline in language culture, lexicological, phonetic, morphological, syntactic, stylistic and literary text rules at various levels, their regulations, usage and language habits will be examined.

It has been studied on the main problems of linguistics such as the origin and typology of languages, language and its universality and differences, language changes and logic, cultural scientists and linguists, the state of the language before Christ about these problems, how the rules, meanings and forms of words and sounds in the historical scale have reached our day.

Our paper also mentions the methods of these studies.

Key Words: Culture, cultural science (culturalology), language, purism in language (liquidation), mother tongue, oral and written language.

Türk Dilinde Kültür

Kültür, Latince kökenli bir kelime olup Fransızca “*culture*” kelimesi, “*kültür*” yazılış ve okunuş biçimiyle Türkçeye girmiştir. Bu kelime; felsefe, insan bilimi (psikoloji) gibi değişik alanların bilim insanlarınınca ele alınan ve değişik konularda terim oluşturan bir kavramı anlatır.

Kültürün, çok değişik tanımları yapılmıştır. Kültürün tanımı ve kapsadığı alanlar üzerinde, düşünürler ve bilginler 18. ve 19. yüzyıllarda çok durmuşlardır. Wilhem von Humboldt (Alman filozof/1767-1835), Johann Gottfried Herder (Alman filozof/1744-1803), Edward Burnett Tylor (İngiliz Antropolog/1832-1917) gibi “*aydınlanma*” çağının bilim insanları kültür konusunda önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Bunlardan E.B. Tylor’un “*Primitive Culture*” adlı eseri *Kültüroloji* dediğimiz *Kültür Biliminin* ideologlarından. J.G. Herder ise kültürü nımlarken onu bir toplumun veya bir topluluğun yaşama biçimi olarak kabul etmektedir. W. von Humboldt ise dil ve kültür arasındaki bağı ortaya koyan çalışmalarda bulunmuştur. Ünlü Alman filozofu, filoloğu, şair ve besteci Friedrich Nietzsche (1844-1900), klasik filoloji ile

kültür ilişkileri üzerinde önemli tespitler ve çalışmalar yaptı. Onun “*Thus Spoke Zarthustra*” (*Böyle Buyurdu Zerdüş*) adlı eseri hâlen günümüzün en önemli kültür eserlerinden birisidir.

Alman dil bilimci ve Kelt dilleri uzmanı olan Johannes Leo Weisgerber (1899-1985) ise yaptığı çalışmalarını “*ana dili*” ve onun önemi konusunda yoğunlaştırdı. Dil bilgisinde öğretim metodlarını geliştirdi.

Türkiye’de 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türk Dil Kurumu tarafından, geliştirilen *Türkçe Sözlük*’te kültür şöyle tanımlanmıştır:

“*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçütünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.*”, “*Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.*”, “*Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi*”, “*Bireyin kazandığı bilgi.*” [2, s.1282]

Türkiye’de kültür konusunda çok önemli düşünür, bilgin ve araştırmacılar yetişmiştir.

Prof. Dr. Doğan Aksan’ın (Türk Dil Bilimci, 1929-2010) “*Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*” (Ankara 2008), Prof. Dr. Bedia Akarsu’nun (Türk Felsefecisi, 1921-2016), “*Wilhem von Humbolt’ta Dil-Kültür Bağlantısı*” (İstanbul 1955), Prof. Dr. Bozkurt Güvenç’in (Türk Mimar ve Antropoloğu, 1926-2018), “*Türk Kimliği*” (Ankara 1994), “*Kültür ve Demokrasi*” (Ankara 1996), “*Kültürün ABC’si*” (İstanbul 2002), Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’in (Kültür Tarihçisi, 1923-1989), “*Türk Kültür Tarihine Giriş*”, (9 Cilt, Ankara 1980), “*Türk Halkbilimi*” (Ankara 1997) adlı kitaplarıyla kültür ve dil alanında hizmet verenlerden bir kaçıdır.

Halk bilimci Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek’in kültür tanımı şöyledir:

“*Bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü, yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum ve davranış biçimleri, yaşama tarzı*” [3, s. 148]

Kültürün bu tanımı, kültürolojinin (kültür biliminin) de kadrolarını ve konularını ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Bozkurt Güvenç “*Kültürün ABC’si*” adlı eserinde kültürün öğeleri üzerinde durmuş kültürolojinin uğraşı alanı olan öğeleri 8 başlık altında toplamıştır. Bunlar; 1. Töreler, kaynaklar, 2. Aile, akrabalık ilişkileri, 3. Bilgi (bilim, sanat ve felsefe), 4. Yerleşme yerleri (şehirler, köyler vb.), 5. Üretim-tüketim ilişkileri, 6. Din, devlet, hukuk,

yönetim, 7. İnsan, dil ve iletişim, 8. Yaşanılan çevre. Bu öğelerin ayrıca 88 alt kavramları da verilmektedir [6, s. 74-75]

Kültür ve Dil

Bu bildirim, kültürün en önemli bir ögesi olan sözlü ve yazılı dil konusunda olacaktır. Birçok kültür bilimci (kültürolog), felsefeci, dil-bilimci; bir milletin konuştuğu dil ile kültürü arasında çok sıkı bir ilişkinin olduğunu vurgulamış ve bunun önemine değinmişlerdir.

Dili toplum oluşturur. Toplumların oluşturdukları diller, o toplumların kültür çevrelerinin özelliklerine göre gelişir. Zaman içerisinde, milletlerin rejimleri, rejimleriyle birlikte bütün maddi ve manevi özellik ve karakterleri değişebilir. Bu değişiklik onların dillerinde daha çok görülür. Sadece dilde değil, dünya görüşlerinde, kavram ve dünyayı algılamışta da önemli değişimler ortaya çıkar. Bu değişiklikleri kültür bilimciler (kültürologlar) ve dil bilimciler incelerler.

Hangi millettense olsun dünyaya gelen birey; mensup olduğu toplumunun maddi ve manevi değerlerini, bu değerlerin kavramlarını, kendi ana dilinin söz, kelime, cümle ve anlamlarını algılayarak, toplumun kültür öğelerini, hayata bakış, görüş ve değerlerini, inanç ve gelenekleriyle birlikte bu değerlerin kavramlarını ana diliyle öğrenir.

Türkiye’de kültür ve dil arasındaki ilintiyi, Antropolog ve Kültür Bilimci Prof. Dr. Doğan Aksan şöyle tespit ediyor: “*Dil ile Kültür yerine dil-kültür bağlantısı demeyi yeğliyorum. Çünkü dil ile kültür birbirine eşdeğer ve birbirinden ayrılmaz, biri diğerinin olmazsa olmazı bir bütündür*” [1, s. 20]

Dünyada hangi dil olursa olsun, bir dilin içindeki her anlam, kavram kültürden gelir. O nedenle ki Bozkurt Güvenç “*Kültür ve Demokrasi*” adlı eserinde “*Dil kültürün hazinesi, bilinci ve ruhudur.*” demektedir. [5, s. 45]

Türkiye’de anadil olarak konuşulan Türkçenin söz varlığı incelendiğinde, Türk kültürü üzerinde pek çok bilgi edinilebilecektir. Başka milletlerin kültürünü öğrenmek, başka milletin söz varlığını öğrenmekle mümkündür.

Bu düşüncemize bir örnek verecek olursak şunu söyleyebiliriz. Türkçe’de kız kardeşimizin kocasına *enişte*, iki kız kardeşin kocalarının birbirine hitaplarında *bacanak*, bir erkeğin karısının erkek kardeşine *kayınbirader* denir ama bu üç ayrı kelimeye Fransızca’da *beau-frère*, İngilizce’de *brother-in-law*, Almanca’da *schwager* denir. Bu bir kültürdür. Eğer bir dil öğrenilirse, o dilin kültürü de öğrenilmiş olur [1, s. 21]

Başka Dillerden Alıntı Kelimeler

Türkçe dili incelendiğinde ve bu inceleme dil biliminin kurallarıyla yapıldığında görülecektir ki Türkçe kadim bir dildir. Türkçede Sanskritçe, eski Çince, Arapça, Latince, Gerekçe, Farsçadan geçen kelimeler bulunmaktadır. Bunların bazıları sözel yollarla, bazıları yazı diliyle Türkçeye girmişlerdir. Bunlara *alıntı* denir. Bu kelimelerin bazıları kendi yapılarını Türkçe içinde korumuş, bazıları ise Türkçe'nin fonotegine uyum sağlamıştır. Bu yıllar içinde ve her dönemde olmuştur. Doğal olarak çok geniş coğrafyada yaşamış, devlet kurmuş ve egemen olmuş Türkler kendi dillerinin kelimelerini, Türkçenin bazı kurallarını, kelimelerin taşıdığı anlamlarını o coğrafyada yaşayan başka milletlerin dillerine aktarmışlardır. Türkçe başka dillerden alıntı yaptığı gibi, başka dillere *verinti* de olmuştur. Bu demektir ki Türk dilinin içinde kendi kültür dilinin yanında, alıntı yapılan dillerin kültürlerini de yaşatmaktadır.

Dili Alıntılardan Temizleme (Pürizm)

Pürizm sözü Fransıca'da *purisme* kelimesi olup Latin kökenlidir. Latince *purus*, temiz, arı anlamda bir kelimedir. Türkiye Türkçesinde pürizmin karşılığı olarak *tasfiyecilik* kelimesi kullanılmıştır. Günümüz dilcileri tam karşılık olarak *arı türkçecilik* veya *öztürkçecilik* kelimelerini kullanmaktadırlar [7, s. 145]

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te kurulduktan hemen sonra, devleti yönetenler dilde devrim gerçekleştirmeyi programlarına almışlardır. Devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk öncelikle Arapça yazısı yerine 1 Kasım 1928'de "Yeni Türk Harfleri Kanunu"nu TBMM'den çıkartarak Lâtin harfleriyle yazı dilimizin ilk devrimini gerçekleştirmiştir. "*Bizim çok ahenkli olan zengin dilimiz, yeni Türk harfleriyle kendisini gösterecektir.*" diyerek Arap harfleri terkedilmiştir [8, s.72-76]

İkinci aşama olarak 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dil Kurumu kurulmuş ve doğrudan dilde *sadeleştirme* ve *tasfiyecilik* düşüncesi ortaya çıkmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün 02 Kasım 1930 tarihinde yaptığı şu konuşma Türk Dil Kurumunun çalışmalarının direktifi hâline gelmiştir: "*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili; dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin egemenliğinden kurtarmalıdır.*" [Mustafa Kemal Atatürk, 02 Kasım 1930]

Genel dil biliminde ve çeşitli yazı dillerinin tarihinde dili, alıntı kelimelerden, yazı dili dışındaki unsurlardan (diyalekt, konuşma vs. Kelimeler) temizleme isteği ortaya çıkmıştır. Yani pürizm, tasfiyecilik, öz Türkçecilik hareketi; yazarlar, şairler, edebiyatçılar ve TDK çalışanları tarafından benimsenmiş ve yoğun çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Başlangıçta bu hareketin olumlu tarafı olarak; millî kültüre özgü gelişmeye özen gösterilmesi, dilin sözlüksel-anlamsal ve kelime yapımı kaynaklarına hitap etmesi gösterilmiştir. Oysaki pürizmin, tasfiyeciliğin olumsuz tarafları sübjektif olacağı, dilin ileriye doğru yavaş-yavaş gelişebileceğinin gözardı edildiği, dilin tarihî sürecine uygun düşmediği hesaplanmamıştır. Zaten on yıl sonra tasfiyecilik (öztürkçecilik) hareketinin yanlışlığı ortaya çıkmıştır. Özellikle tasfiyecilik, dilci ve filolog olmayanlar kişiler tarafından yapılıncaya zararları büyük boyutla olmaktadır. [7, s. 147]

Dilimize yüzyıllar içinde Sankritçeden, Farsçadan, Latince, Arapçadan, Çinçeden ve başka dillerden Türkçeye girmiş kelimelerin bazıları Türkçeye yerleşerek uyum sağlamış, yapısı değişmiş ve bunlar “*Türkçeleşmiş*”lerdir. Türkçeleşmiş olan bu kelimeleri Türkiye Türkçesinden atmak, çıkartmak ve uzaklaştırmak, dilin zenginliğini ortadan kaldırmak, dili zayıflatmak, kelimelerin taşıdığı kültürel anlamlarından da vazgeçmek demektir.

Dilden çıkarılan, atılanların yerine uydurulmuş kelimeler icat etmek, ya da Türkçe diye yerine başka dillerden transferler yapmak, bunda zorlama yapmak, dili kısırlaştırmak, kökeninden uzaklaştırmak anlamına gelir. Ayrıca bu uygulamalar kelime hazinesini de ortadan kaldırırlar. Kaldı ki atılan kelimelerin yerine konan kelimeler *eşanlamlılığı* ortadan kaldıracığı için bazı kavramları ifade etmeyi yok eder. Mesela; *kanun* kelimesini atarak yerine sadece *yasa* kelimesini kullanmaya başlarsak, *kanunsuz hareket* kavramı ortadan kalkar, yerine *yasasız hareket* dendiğinde anlamsız bir kavram devreye girer.

Sonuç

Dil bir milletin kültürüdür. Dil millî hislerimizi güçlendirir. Dil ile kültürü birbirinden farklı algılamak mümkün değildir.

Dilin her alanına, düzeyine yerleşmiş olan “*Türkçeleşmiş Kelimeler*” dilden atılınca dil hazinesinden dışlanırsa bu dil bilimine de aykırıdır. Konuşma dilinde ve yazı dilinde kullanılan ve yerleşik alıntı kelimeler hepsi de Türkçedir ve Türk kültürünün bir parçasıdır. Kökeni ne olursa olsun gerek konuşma dilinde, gerekse yazı dilinde kullanılmasına, dil alışkanlığı ve edebî dilin doğal gelişmesi karar verir. Dil bilimi ve dilciler yalnızca dilin bütün seviyelerindeki normlarını, kurallarını

tespit ederler. Dili tasfiye edemezler, dili tasfiye etmek kültürün tasfiyesi anlamına gelir. Bu durum kültür bilimcilerin (kültürologların) da alanına müdahâle demektir.

KAYNAKÇA

1. AKSAN, Doğan (2008), *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü (Temel Kavramlar)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
2. Türk Dil Kurumu (2007), *Türkçe Sözlük*, Ankara.
3. ÖRNEK, Sedat Veyis (1977), *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Yayını, Ankara.
4. GÜVENÇ, Bozkurt (1996) *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
5. GÜVENÇ, Bozkurt (1996), *Kültür ve Demokrasi*Gündoğan Yayınları, Ankara.
6. GÜVENÇ, Bozkurt (2002), *Kültürün ABC'si*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
7. MUSAOĞLU, Mehman (2002), *Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
8. SAKAOĞLU, Saim (1990), *Atatürk Gençlik ve Kültür*, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya.

EDEBİYAT
LITERATURE

KOSOVA'DA TÜRK EDEBİYATI TARİHİNE ÖZETLİ BİR BAKIŞ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

ÖZET

Diğer halkların dili, edebiyatı ve kültürleriyle birlikte Türk dili, kültür ve sanatının yayılıp yaşandığı Kosova'da farklı etnik gruplar yanı sıra Türkler de yaşamaktadır. Osmanlı dönemi olduğu gibi Osmanlı öncesi uzun bir Türk kültür, sanat ve edebiyat geleneği bulunan Kosova coğrafyası, Osmanlı döneminde çok sayıda klasik Türk divan edebiyatına önemli şahsiyetler kazandırmıştır. Prizren ve Priştine bu anlamda öne çıkan merkezler olmuşlardır. Bu dönemde Balkanlar çapında 1894, Kosova çapında ise Prizren'de 61, Priştine'de 34, Vıçitrın'da 3 (Vushtria), İpek'te 1, Gilan'da 3, Novobırda'da 8, Mitroviça'da 1 şair ve yazar yetişmiştir. Kosova'dan Osmanlı idaresi çekildikten sonra Türkçe eğitimin yasaklanması, yaşanan göçler ve toplumsal değişikliklerden sonra Kosova Türkleri edebiyatında duraksama dönemi yaşanmasına rağmen halk edebiyatı ve neoklasik edebiyat geleneği sürmüştür. Kosova Türklerinde 1951 yılından sonra Yeni Türk Edebiyatı alanında nazmın ve nesrin değişik türlerinde eserler yaratılmaya başlanmıştır. Bunu yayımlanan Türkçe gazete ve dergiler de izlemiştir. Bölgede varlığını sürdürme mücadelesi veren Kosova Türkleri, millî kimlik ve değerlerini korumak için kültür ve sanata sarılmış, bu araçlardan önemli bir unsur da edebiyat ve edebî yaratıcılık olmuştur.

Bu çalışmada Kosova Türklerine, Kosova'da Türk edebiyatı ve özgün edebî yaratıcılık geleneğine tarihsel bakımdan özetli bir bakış atılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kosova, Kosova Türkleri, edebiyat geleneği, çağdaş Türk edebiyatı, Kosova Türk edebiyatı tarihî*

A SUMMARY LOOK AT THE HISTORY OF TURKISH LITERATURE IN KOSOVO

ABSTRACT

Turks, as well as various ethnic groups, live in Kosovo, where Turkish language, culture and art are spread and experienced alongside the language, literature and culture of other peoples. The geography of Kosovo, which has a long tradition of Turkish culture, art and literature in

* Dr Türkolog, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eşbaşkanı, Kosova Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi/.

the pre-Ottoman period as well as in the Ottoman period, has contributed many important figures to classical Turkish divan literature during the Ottoman period. Prizren and Pristina have become prominent centers in this sense. During this period, 1894 poets and writers were educated in the Balkans, 61 in Prizren, 34 in Pristina, 3 in Vuçitirin (Vushtria), 1 in Peja, 3 in Gilan, 8 in Novobırda, 1 in Mitrovica. Although there was a period of stagnation in the literature of Kosovo Turks after the Ottoman administration withdrew from Kosovo, the ban on Turkish education, migrations and social changes, the tradition of folk literature and neoclassical literature continued. After 1951, Kosovo Turks started to create works in different types of verse and prose in the field of New Modern Turkish Literature. This was followed by Turkish newspapers and magazines. Struggling to maintain their existence in the region, Kosovo Turks embraced culture and art to protect their national identity and values, and an important element of these tools was literature and literary creativity.

In this study, an attempt has been made to give a historically brief overview of Kosovo Turks, Turkish literature and original literary creativity tradition in Kosovo.

Key Words: *Kosovo, Kosovo Turks, literary tradition, contemporary Turkish literature, history of Kosovo Turkish literature*

* * *

Edebiyat sanatı ve edebî eserler tarihî seyirin rengiyle beraber şekillenen, aynı zamanda yazılı belgeler olarak toplumsal ve o dönemin insanlık tarihine kaynaklık eder. Edebiyatın tarihle ve tarih bilimiyle doğrudan bir münasebeti bulunması nedeniyle sosyal bilim araştırmalarının önemli bir dalıdır. Kosova’da klasik manada Türk edebiyatının ortaya çıkışı ve gelişimi Osmanlı İmparatorluğu dönemine denk düşer. Günümüz 21. yüzyıla kadar uzanan zaman diliminde Türkçe edebiyat geleneği Kosova’da varlığını sürdürmeyi başarırken, başlangıçtan bugüne kadar geçilen süreç içerisinde cereyan eden tarihî ve toplumsal olaylar ile değişiklikler Türkçe edebiyat geleneğini, varlığını, özelliklerini, Kosova Türk Edebiyatı tarihini doğrudan etkilemiştir.

Tarihî gelişmelerin bir yansıması olarak ilerleme ve gerilemelerle beraber günümüze kadar ulaşan Türk edebiyatı sanatı, aynı zamanda Kosova Türklerinin, Kosova’da Türkçe konuşanların, etraflarındaki Rumeli-Balkan Türk insanının tarihine, toplumsal değerlerine, kültür, sanat ve düşünce dünyasına da yazılı olarak kaynaklık etmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri de Reşit Hanadan’ın romanlarıdır. Hanadan, tarihî romanlarında ele aldığı konularla Kosova Türklerinin yanı sıra Balkan Türklüğünün toplumsal tarihine önemli bir ışık tutmaktadır.

Bu eserlere göz atıldığında yöredeki Evlad-ı Fatihan soydaşımızın yakın tarihini somut olarak bulmak mümkündür. Söz konusu durum diğer Kosovalı Türk şair ve yazarların eserleri için de geçerlidir. Bu çalışmamızda hem Kosova'da tarih boyunca gelişen Türk edebiyat tarihini toplumsal tarihle paralel olarak incelikleriyle ele almaya çalıştık, hem de bu sanat penceresinin Türk, Rumeli-Balkan ve dünya tarihine ne derece ışık tuttuğuna göz atmış olduk.

Balkanlar'da Osmanlı dönemi Türk şiirinin aydınlatılmasında çok önemli bir yer tutan şüara tezkirelerinin taranması çalışmalarıyla elde edilen bilgilere göre, sadece Kosova'nın Prizren ve Priştine gibi önemli şehirleri değil, Saraybosna, Belgrat, Üsküp, Manastır, Serez, Vardar Yenicesi, Selânik, Sofya, Filibe gibi önemli kültür merkezlerinde de şairlerin on beşinci yüzyılın sonlarına doğru, II. Beyazıt döneminde ortaya çıktıkları yazılmaktadır. Bu şairlerden biri de; şüara tezkirelerinin tümünde Priştineli olduğu kayıtlı bulunan, çocukluk ve gençlik yıllarını Balkanlar'da geçiren, Arapçayı, özellikle de Farsça'yı şiir yazabilecek derecede iyi bilen; Prizrenli *Şemi* (KALEŞİ 1976: 162) gibi döneminin ünlü şairleriyle de ilişki içinde bulunduğu belirtilen *Priştineli Mesihî*'dir (MORİNA 1987: 7). Prizren'de yetişen ve bu şehirle özdeşleşen bir diğer büyük Türk şairi de *Suzi Çelebi*'dir (Engüllü). Prof. Dr. Mustafa İsen, Osmanlı döneminde Prizren'de 7, Priştine'de 6, Gilan'da 1 divan şairinin yetiştiğini kaydeder. (İsen 1997: 14-17) Osmanlı idaresine geçen yörenin ilk yetiştirdiği Divan şairi *Mesihî*'dir. Mesihî ile birlikte *Ahmed Paşa*, *Necati*, *Şeyhi* ve *Zati* Divan şiirinin kurucu kadrosundadır. Kurucu kadroyu sırasıyla, on altıncı yüzyılda üç kardeş olan *Azmi*, *Nuhi* ve *Levhi* izler (İsen 2009: 92-93). Onların ardından yetişen Divan şairleri arasında *Mustafa Çelebi* ve *Hatifi* gibi isimler vardır. İsen, Prizren'de yetişen Divan şairleri arasında *Suzi*, *Nehari*, *Sucudi*, *Sa'yi*, *Şemi* ve *Mümin*'dir (İsen 2009: 103).

Osmanlı dönemi Kosovalı divan şairleri olarak, *Nobırdalı Adni*, *Priştineli Mesihî*, *Nehari*, *Suzi*, *Priştineli Bahari*, *Azmi Dede* ve onun kardeşleri *Levi* ve *Nuhi*, *Prizrenli Tecelli*, *Şem'i*, *Hatifi*, *Nesihî*, *Mustafa Çelebi*, *Ummi Sinan*, *Mü'min*, *Sucudi*, *Âşık Çelebebi*, *Ömer Lütfü*, *Mehmet Tahir*'dir.⁸ Hafız, bu dönemde öne çıkan Divan şairlerinden Fakiri, Sai, Sirri, Zapti, Rahbi, Nazifi, Muhtar, Ali, Sadi, Ragip gibi şairlerin isimlerinin tespit edildiğini, ancak bugüne kadar bu kişilerin eserlerine ulaşamadığını belirtir. Hafız ayrıca, Balkan âşıklık geleneğini sürdüren isimler olarak *Âşık Ferki*, *Âşık Pürderi*, *Âşık Şemsi*, *Âşık Savfet*,

⁸ bk: Taner GÜÇLÜTÜRK, *Hasan Mercan ve Edebiyatı*, Priştine, Türk Dili Edebiyatı Bölümü, 2007 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Âşık Murati, Âşık Fikri, Âşık Mustafa, Âşık Fetah, Âşık Yaşar Hafız, Âşık Şefki Sudanlı, Âşık Seyhî gibi isimleri zikreder.

On dokuzuncu yüzyılda Balkanlar'ı etkisi altına alan milliyetçilik ve Batılılaşma akımları, Balkan Türklerinin sosyopolitik durumlarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Balkan Türkleri yirminci yüzyılın ilk yarısında siyasal açıdan büyük bir çözülme, dağılma ve kopuş yaşamıştır. Bu olumsuzluklar doğal olarak Türk edebiyatını da etkilemiştir. Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesi üzerine Türkler, başka sistemler, başka bayraklar altında yaşamak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesinden sonra bu topraklarda kalan Türklerin eğitim ve kültür yaşamında duraksama yaşandığını ifade eder. Türk okulları kapatılmış, Türkçe devletin resmî dili olmaktan kaldırılmıştır. Türkler bu dönemde anadillerini evleri dışında kullanamaz olmuşlardır (Hafız 1985: 5-10). Ancak, Prof. Dr. Nimetullah Hafız bu döneme ait derlediği Halk Edebiyatı örnekleriyle, Türk halk kültür ve edebiyatı geleneğinin kesintisiz devam ettiğini gözler önüne serer. Bu sancılı dönemde Türkiye Türkleri ile Balkan Türkleri arasında doğal ve temel bağ olan Türkçe ve Türk kültürü büyük baskılara (Artun 2001: 366-370) maruz kalsa da Türk halk edebiyatı geleneği kesintiye uğramamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim toplum anlayışı ve devlet yapısı uyarınca kurulup yüzyıllarca devam eden hayat düzeni Balkan Savaşları'ndan sonra değişmiş; sosyal çalkantıları büyük göçler izlemiştir. Edebî yaratıcılık, Kosova Türklerinin içinde buldukları eğitim koşulları, toplumsal, ekonomik ve kültürel durumla tamamen paralel bir seyir izlemiştir. Balkan Savaşları ile alevlenip geniş boyutlara varan ve Kosova Türklerinin hayatını neredeyse her alanda felce uğratan göç dalgalarından, Kosova Türk edebiyatı da aynı ölçüde nasibini almıştır. Vahşete ve dehşete tahammülü kalmayan halkın, umut kapısı olarak gördüğü anavatana göçü, Kosovalı Türk aydın kesimini de bu topraklardan koparmıştır. Göçler, *Ömer Lütfü* ve onun müridi Fethi Hafız'ın edebî yaratıcılık çalışmalarına rağmen, Kosova Türk Edebiyatının uzun sürecek bir suskunluk dönemine girmesine neden olmuştur (Engüllü, İsen 1997: 311-312).

Osmanlı'nın Kosova topraklarından çekilmesiyle göçün yoğun olarak yaşandığı bu dönemlerde Türk halkı, koşulların değişince azınlık konumuna düşmüştür. Bu dönemde kurulan kimi dernekler ve onların yayın birimleri (Suroy 2005: 88-91) her ne kadar Türk millî ve kültürel değerlerinin yaşatılması için etkinlik göstermeye çalıştıysa da Türkçe resmî dil statüsünü kazanmadığı için eğitim, basın çalışmaları o dönem resmî düzeyde sürdürülemediği için.

1912 yılından 1951 yılına kadar, eski Yugoslavya döneminde, Kosova Türk varlığı resmen tanınmadığı için Türkler, Müslüman kimliği altında birçok dernek ve kuruluş kurmuş veya kurulmasını teşvik etmişlerdir. Bu dernek ve kuruluşlar, İslam dinine mensup topluluğun örgütleri olarak çalışmışsa da etkinlikleri sırasında Türkçe varlığını sürdürmüş, Türk kültürü ve geleneklerini yaşatmaya devam etmişlerdir. “*Rebap*”, “*Şar*”, “*Merhamet*”, “*Gayret*”, “*Kosova*”, “*Balkan*”, “*İttihad ve Terraki*”, “*İslam Muhafazayı Hukuk Cemiyeti*” gibi dernekler, *Prizren, Kosova, Hak, Mücadele, Hak Yolu, Yıldız, Top, Üsküp*’te Kosova için yayımlanan *Sosyalist Fecri* vs. gazeteler ve birçok dernek daha kısa ömürlü olsalar dahi millî bilincin, geleneklerin korunmasında, kültürel değerlerin yaşatılmasında önemli rol oynamayı başarırlar.

Yugoslavya Krallığı döneminde Halk ve Tekke Edebiyatı geleneği devam etmiştir. Âşık Ferkî (Hafız 1986: 247) ve Ömer Lütfü’den (Hafız 2008: 9-27) sonra Kosova’da neoklasik divan şiiri geleneğini sürdürmeye çalışan Hafız Fethi (Vırmica 2008: 121-125), şeyhinin misyonunu üstlenmişse de ondan daha ileri gidememiş, geride eser olarak yalnızca 150 şiirden oluşan bir *divan* bırakmıştır.

Bu dönemde Türk Edebiyatı da artık klasik dönemini kapatmış, yeni gelişmeler ışığında millî bir duruş sergileyen cumhuriyet dönemine geçmiştir (Yalçın Çelik 2008: 27).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kosova, Alman ve İtalyan güçlerinin kontrolü altına girmiştir. 1943 yılında Yugoslavya Halk Kurtuluş Hareketi’ne yurdu düşman işgalinden kurtarma ve “her ulusa eşitlik” vaadiyle Kosova Türkleri de katılmıştır. Bu hareket sonunda “her ulusa eşitlik” vaadi sadece Makedonya Türklerinin bir kısmı için geçerli olmuştur. 1944-51 arasında ise silah arama bahanesiyle yürütülen baskılar, agrar reformu, göç gibi huzursuzluğun hüküm sürdüğü yıllar Kosovalı Türkleri de etkilemiş, göç ve asimilasyon Kosova’daki Türklüğün varlığını önemli derecede etkilemiştir.

Kosova Türklerinin varlığı ve haklarına yönelik bu vaatler, ancak 1951 yılında yerine getirilmiştir. Kosova Türklerinin yaşadıkları yerlerde Türkçe eğitim başlatılmış; Türk kültürünü yaşatacak dernekler, bunlara bağlı edebiyat kolları ve tiyatrolar kurulmuş ve daha sonraları da basın-yayın kuruluşları yayın hayatına geçmiştir. 1951-1969 yılları arasında Çağdaş Kosova Türk edebiyatının ilk kuşağı da edebî eserlerini Üsküp’ün *Birlik* gazetesi ve yayımlarının destekleriyle yayımlamışlardır. Türk kültürü açısından önem taşıyan üç şehir, Prizren-Üsküp-Prishtine üçgeninde kurulan, mensubu olduğu köklü bir edebiyat geleneğinden aldığı güçle Türk edebî yaratıcılık geleneği bölgede yeniden canlanmıştır. Bu süreçte nazım ve nesrin değişik türlerinde, kendine özgü nitelikler taşıyan çağdaş bir edebiyat ortaya konmuştur.

Kosova, eskiden bir bütün olarak bilinen Yugoslavya'nın bir özerk bölgesiydi. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Yugoslavya Türklerinin bir bölümü yeni bağımsızlığını ilan etmiş olan Makedonya Cumhuriyeti içinde, bir bölümü de Kosova sınırları içerisinde kalmıştır. Yugoslavya'da yaşayan Türklerin iradesi dışında gelişen olaylar sonucunda ortaya çıkan bu yeni tablo karşısında, istesek de istemesek de eskisi gibi artık "Yugoslavya Türkleri" olarak bahsetmek mümkün değildir. Araya siyasi ve coğrafi olarak sınırların konmasıyla ikiye ayrılan bu bölgeler, eskiden Yugoslavya çatısında "Yugoslavya Türk edebiyatı" adı altında bir bütün olarak alınırken, Yugoslavya'nın tarihe karışmasıyla, Kosova ve Makedonya Türkleri edebiyatları artık ayrı ayrı adlandırılmaya başlamıştır (Krasniç 2007: 27).

90'lı yıllar, Çağdaş Kosova Türk edebî Yaratıcılığı açısından iki önemli gelişmeye daha sahne olmuştur. Bunlardan ilki 1990 Ocak'ında yaşanır. *Tan* yayımlarınca Prizren'de kültür sanat dergisi *Çığ* çıkarılmaya başlanır. İkincisi de siyasette çok partili döneme girilen 90'lı yıllarda, Kosova Türklerinin de hem siyasi hem de sivil toplum olarak teşkilatlanma sürecine girdikleri görülür. Bunun yanı sıra toplumun, değişik kültürel ve sosyal etkinliklerle toplum değerleri, toplum psikolojisi ve millî bilinci yüksek tutmaya, millî savunma refleksiyle kendini korumaya çalıştığı görülmektedir. Birbirlerini tetikleyen Sırp ve Arnavut milliyetçiliği karşısında Türk milliyetçiliği de yükselir. 90'lara kadar Türk kültür, sanat ve edebiyatını tanıtan, geliştiren, yenilikler katmaya çalışan bu edebiyat zümresi, 90'lı yıllardan sonra kökten değişen siyasal ve toplumsal dengelerden elbette etkilenir ve bu hâlin çağdaş Kosova Türk edebî yaratıcılığına da yansımaları kaçınılmazdır. Güdülen milliyetçi politikalara tepki olarak, edebiyat ve sanatta da millî kimliği savunma ve yaşatma mücadelesi verilmeye başlanır.

Birçoğu Yugoslavya ve Kosova Yazarlar Birliği üyesi olan Kosovalı Türk yazar ve şairleri, 1994 yılında teşkilatlanmaya gitmişlerdir. Prizren'de 5 Eylül 1994 tarihinde Türk Yazarlar Derneği (TYD),⁹ kurulur. TYD, kuruluşundan bugüne çok sayıda edebiyat saati ve buluşması düzenlemiştir. Dernek üyeleri, yerel ve uluslararası çapta çok sayıda edebiyat şölenine iştirak etmiş, kısıtlı imkânlarla rağmen birkaç eser yayımlatabilmiştir.

Fakat Bosna Savaşı başladığında Türkiye Cumhuriyeti, Boşnakları destekleyince yeni Yugoslavya'da siyasi dengeler değişmiştir. Bu dönemde Kosova Türklerinin aleyhine gelişmelerden biri de çağdaş Ko-

⁹ Dernek, 1999 yılı Kosova Savaşı ardından etkinliklerini "Kosova Türk Yazarlar Derneği" ismiyle sürdürmüştür.

sova Türk edebî yaratıcılığı açısından yaşanmıştır. Haftalık *Tan* gazetesinin sayfa sayısı yarıya düşürülmüş, *Çevren* dergisi çıkmamaya başlamış ve kitap yayıncılığı eskiye oranla duraksama dönemine girmiştir. Kosova’da savaşın şiddetlenmesi ve NATO müdahâlesinin ardından Kosova’da yönetim el değiştirdiğinde *Tan* gazetesi de bir daha açılmamak üzere tarihe gömülmüştür.

Tüm bu sıkıntılara rağmen seslerini özgürce duyurabilmek ve bu edebî boşluğu kapatabilmek için 1994 Eylül’ünde “BAY” (Balkan Aydın ve Yazarları) dergisini,¹⁰ 1999 Ocak’ında Mamuşa’da “Sofra Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi”ni¹¹ ve aynı tarihlerde Prizren’de *Türkçem* çocuk dergisini¹² çıkarmaya başlamışlardır.

Kosova Türkleri, savaştan ekonomi, kültür ve eğitim imkânları açısından en fazla gerilemiş, üstelik Türkçenin resmîyeti de ellerinden alınmış bir hâlde çıkmışlardı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra nasılsa 1999 Kosova Savaşı’ndan sonra da Kosova Türklerinin varlığı yine reddedilmiş, yok sayılmıştır. Her gün yeni bir toplu mezarın ortaya çıktığı, savaş korlarının hâlâ sıcak olduğu, acılı yaraların sarılmaya çalışıldığı savaşın ertesinde doğan otorite ve yönetim boşluğunu fırsat bilen geçici yerel ve merkezî yönetimler aşırı milliyetçi tutumlar sergilemiştir.

Öte yandan, UNMIK’in¹³ himayesine verilen Kosova’nın ilk valisi Bernard Kouchner, 25 Temmuz 1999 tarihli, 1 sayılı genelgeyle Kosova’da Türkçeyi resmî dil olmaktan çıkarmış, yerine İngilizceyi yürürlüğe koymuş; Kosova Türklerinin yaptığı hiçbir itiraz sonuç vermemiştir.

16 Kasım 1999 tarihinde Mehmet Bütüç’ün başkanlığında Yeni Dönem gazetesi yayın hayatına başlar. Gazetenin ilk sayısı, 24 Kasım 1999 tarihinde çıkar. Gazete maddi sıkıntılar yüzünden kimi dönemler kesintiye uğrasa da yayın hayatına devam edebilmeyi başarır. 25 Mayıs 2001 tarihinde gazetenin yayın hayatına “Yeni Dönem Radyosu” eklenir. Bu radyo, Kosova ve Balkanlar’da 24 saat kesintisiz Türkçe yayın yapan ilk radyo kuruluşudur. Gazete ve radyo yayımlarından sonra yayın ağına, Yeni Dönem televizyonu ve yayınevini ekleyen Mehmet Bütüç’ün bu girişimleriyle kuruluş, ‘Yeni Dönem Kosova Türk

¹⁰ Osman Baymak’ın çıkardığı bu dergi periyodik olarak imkânları çerçevesinde çıkmaya devam etmektedir. Bay’ın edebî yayıncılık çalışmaları da bulunmaktadır.

¹¹ Mamuşalı genç ve aydınların bir araya gelerek çıkardıkları bu dergi, 2002’de dergideki yönetim değişikliğinin ardından Reşit Hanadan’a devredilmiştir. Fakat bu değişikliğin ardından bir-iki sayısı daha çıktıktan sonra aynı yıl kapanır.

¹² Zeynel Beksaç’ın sahibi olduğu bu dergi, Kosova Savaşı’ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin ve değişik yabancı yardım kuruluşlarının belirli dönemlerdeki destekleriyle, çoğu zaman imtiyaz sahibinin kendi imkânlarıyla yayın hayatında kalma mücadelesi vermektedir.

¹³ Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu Geçici Yönetimi

Medyası' adını alır. Yeni Dönem, özellikle gençleri teşvik eden, şair, yazar ve araştırmacıların kitaplarını yayımlar.

İşte böyle bir dönemde yayımlanan Kosova Türklerinin ilk bağımsız gazetesi *Yeni Dönem* (Yalçın Çelik 2008: 98), verdiği mücadelecî yayın politikasıyla Kosova Türklerinin siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel ve eğitimsel sorunlarının sesi olmayı başarmıştır. Edebî yayımcılık geleneğinin sürdürülmesi için gazete yayımcılığına paralel olarak kitap yayımlamaya da başlayan *Yeni Dönem*, tamamen kendi imkânlarıyla 10'unun üzerinde edebî eser yayımlamıştır.

Kosova Savaşı'ndan sonra Türkçe edebî yaratıcılık ve yayımcılığı açısından yeni bir dönem başlar. Artık kimi yazarların kendi edebî eser ve çalışmalarını kendi imkânlarıyla veya proje bazında sağladıkları bireysel desteklerle “özel yayın” olarak sürdürmüşlerdir. Ayrıca, savaştan sonra da yayın hayatını sürdüren *BAY, Türkçem, BAL-TAM* (Krasniç 2007: 37-40) dergileri olmuştur.

Açılımı “Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi” olan BAL-TAM, 2000 yılı Mart ayında, Prizren'de kurulmuştur. Merkezin Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız'dır, Genel Müdürü görevini ise Prof. Dr. Tacida Hafız üstlenir. Bilimsel araştırmalar, uluslararası bilimsel toplantılar, yayımcılık, öğretim çalışmaları, kütüphanecilik ve arşivcilik çalışmaları yürüten Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, “*Balkan Türkoloji çalışmalarını tek bir merkez çatı altında toplayarak daha etkili ve verimli çalışmalar sağlamak, genç araştırmacıları özgür ve yaratıcı birer birey olarak yetiştirmek; kanıtlanmış bilimsel sonuçlar ortaya çıkararak evrensel mücadelelerle dünya barışına ve dünya bilimine katkıda bulunmayı*” amacıyla çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Bilimsel dergiciliğin yanı sıra bugüne kadar 30'u üzerinde kitap yayımlayan BAL-TAM'ın, diğer kitap dizileri arasında edebiyat yayımcılığı da bulunmaktadır. *Çevren* dergisinin özel sayısı Eylül 2001'de bu kez “Tan” yayımlarınca değil de Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın başında bulunduğu “BAL-TAM” tarafından yayımlanır. Ardından *Çevren*'in Mart 2002'de 95-96 sayısını daha yayımlayan Merkez, bu girişimiyle tartışmalar ortaya çıktığı için yayımcı, bu adla yayımlarına son verme kararı alır ve *Çevren* yerine “BAL-TAM Türklük Bilgisi” dergisi adıyla dergicilik yayımlarını sürdürür. Bugüne kadar BAL-TAM'ın 40 sayısı basımdan çıkarken, “Çevren” dergisinin eski yayın kurulu üyelerinin BAL-TAM yayınevine bu adla dergiyi çıkarmaya yönelik yaptıkları engellemeden sonra “Çevren” dergisi artık yayımlanmamıştır. Derginin yayımlanması yönünde herhangi bir adım da atılmaları görülmemiştir.

Yukarıda belirttiğimiz dergiler yanı sıra Prizren'de “Doğru Yol” Türk Kültür Sanat Derneği, Kosova Türk Yazarları Derneği (KTYD),

Priştine’de “Gerçek” Spor ve Kültür Derneği gibi sivil toplum kuruluşları da kendi kısıtlı bütçeleri veya bağışlarla kitap yayıncılığı yapmışlardır. Ancak bu dönem edebiyat yayıncılığında eskisi gibi ciddi ve kurumsal bir süreklilik yoktur. Bir yandan yeni dergilerin yayın hayatına katıldığı görülmektedir. Örneğin, 2002 Mayıs’ında, Mamuşa’da “Der-ya” Kültür, Sanat ve Edebiyat dergisi kurulmuştur.¹⁴ 2003 yılında Priştineli Türk gençlerinin çıkardığı “İlke” dergisi ise ancak altı sayı çıkabilmiştir. Her iki dergi de maddî destek ve imkân yokluğundan kapanmıştır. Öte yandan, Priştine’de çıkan *Bahar Çocuk ve Kültür Dergisi* tarihinden bu yana yayın hayatını sonlandırmıştır. Bahar çocuk dergisinin başkanlığını ve editörlüğünü İsa Sulçevsi yapmıştır. Bu dönemde ayrıca *Medeniyet*, *Edeb*, *Petek*, *Zübeyde Hanım*, *Aydabir* gibi Türkçe dergiler yayım hayatına başladıysa da bunlardan bazıları birinci sayılarından sonra maddi imkânsızlıklar yüzünden yayın hayatına devam edemez olmuşlardır.

2000 yılı sonrası Kosova Türk edebî yaratıcılığına yeni edebiyat temsilcileri ve beşinci kuşak olarak karşımıza çıkan isimler, 2000’de *222 Akım* şiir kitabıyla Budim Berişa, *Milenyum Umutları* şiir kitabıyla Vahit Ergin, 2002’de *Tekerlekli Sandalye* şiir kitabıyla Türkan Başa; 2003’te *Sessizliğin Sesleri* şiir kitabıyla Cemali Tunalıgil; 2006’da *Kanlı Vişne Baharı* şiir kitabıyla Şükrü Mazrek, 2014 yılında “Dilime Yaslar Yakışmaz” adlı şiir kitabıyla Dr. Taner Güçlütürk olmuştur.

Çağdaş Kosova Türk edebiyatında, bugüne kadar değişik dergi ve gazetelerde şiir, öykü ve denemeleri çıkmakla birlikte eserleri kitap olarak yayımlanmayan genç kalemlerin sayısı hayli kabarıktır.¹⁵ Çağdaş Kosova Türk edebî yaratıcılığı, 1999’da ve 2000’li yıllardan sonra eskiye oranla duraksama dönemine girmiştir. Yeni Kosova gerçeğinde kültürel politikalar ilk dönemde, Kosova Türklerinin edebî yaratıcılıklarına ve etkinliklerine eskisi gibi kurumsal süreklilik arz eden bir destek veya teşvik sunmamıştır. Bu dönemde Kosova Türkleri de bu teşvik ve desteklerden faydalanabilecek personel kapasite ve hazırlık içerisinde olamamışlardır. Fakat son zamanlarda Kosova Kültür Bakanlığının ve belediye kültür müdürlüklerinin cüzi ve sembolik destekleriyle yeniden hareketlenen edebî etkinlikler sayesinde 2010 yılı sonrasında

¹⁴ Özel dergi statüsündeki *Derya*’nın sahibi Arif Bütüç’tü.

¹⁵ Zeynelabidin Kureyş, Naser Neşo, Recep Şalyan, Refki Taç’ın yanı sıra o dönem öğrenci olup şiirleri kitaplaşmamış genç şairler arasında Deniz Dadale, Nazlı Drangoy, Erdan Hoca, Muharrem Morina, Fidan Şero, Veysel Taç, Ayten Tunuslu, Semahat Karabeg, Hüsnüye Koro, Orhan Sait, Refike Sulçevsi, Birsen Şufto, Güner Ureya, Taner Güçlütürk, Severan Ureya, Elif Tokmak, Sevgi Buş, Arzu Zuban, Emel Striko... yanı sıra çok sayıda yeni isimler bulunmaktadır.

genç bir kuşak sahnede yerini almış, 2014 yılından sonra edebiyat-kültür-sanat etkinlikleri yeniden canlanmıştır.

Kosova'ya Türkçe şiirle uluslararası çapta ödüller getirmeyi sürdüren Çağdaş Kosova Türk edebî yaratıcılığı hâlâ yeni umutlar yetiştirmektedir. İmkânsızlıklar içinde çarpınan Çağdaş Kosova Türk edebî yaratıcılığı ve sanat geleneğini sürdürebilmek için istikrarlı ve sürekli bir desteğin yanı sıra gerekli koşulların yaratılabilmesi için de ciddi ve kurumsal bir ekip çalışmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü yazarların, dergilerin, derneklerin ve gazetelerin kendi kısıtlı imkânlarıyla edebî yayıncılık geleneğini sürdürmeye yönelik bireysel girişim ve özel yayıncılık eğiliminin, bu sanat geleneğini sürdürmede yetersiz kaldığı göstermiştir.

Öyle ki, çağdaş Kosova Türk edebî yaratıcılığında, edebiyat olabilmenin birçok niteliklerinden biri de sayılan süreklilik hâlinde edebî yaratıcılık ve yeni edebî kuşaklar yetiştirme geleneğinin eski döneme kıyasla duraksama aşamasına girdiği görülmüştür. 1999 yılı Kosova savaşı sonrası münferit yeni edebî eserlerle yerel ve uluslararası çapta daha geniş açılımlar yapılamadığı, edebiyat geleneğini tatmin edici nitelikte ve düzeyde sürdürülemediği belirlenmiştir.

Lakin Zeynel Beksaç, Dr. Taner Güçlütürk ve Enver Baki eş başkanlığında 2014 yılından sonra yeniden teşkilatlanan kuruluş yılı 1994 olan Kosova Türk Yazarlar Derneği, 1999 yılından sonra TÜRKÇEM Dergisi etrafında sürdürülen edebî etkinlikler, Kosova ve Balkanlar çapında yürütmüş olduğu ulusal ve uluslararası edebiyat faaliyetler sayesinde hem Kosova'daki Türk çağdaş Türk edebiyatına, hem de Balkanlardaki Türk çağdaş edebî yaşamına önderlik ederek canlılık getirmişlerdir. 2016 yılında 19, 2017 yılında 38, 2018 yılında 42, 2019 yılında 62, 2020 yılında 82, 2021 yılında 86, 2022 yılında 84, 2023 yılında 50'nin üzerinde olmak üzere toplam 463 edebiyat etkinlik ve çalışmasını başarıyla gerçekleştiren Kosova Türk Yazarlar Derneği-1994, bu çerçevede Suzi Çelebi Edebiyat Ödülünü vermeye başlamış, dernek yayımlarından yirminin üzerinde eser yayımlamıştır.

Buna paralel olarak 2011 yılında Agim Rifat Yeşeren başkanlığında kurulan Kosova Türk Yazarlar Birliği, bu çatı altındaki İMZA Dergisi ile dergi etrafındaki edebî yayıncılık ve değişik edebiyat etkinliklerinin, 2000 yıllarından sonra Prof. Dr. Nimetullah Hafız başkanlığındaki BALTAM Dergisi ve BALTAM merkezi etrafındaki sürdürülen edebiyat ve bilim etkinliklerinin bölgedeki Türk edebiyat yaşamının canlılığı, ivme kazanması ve kalkındırılmasına oldukça katkı sundukları tespit edilmiştir. Genel yayın yönetmenliğini Reşit Hanadan'ın yaptığı Mamuşa Belediyesinin destekleriyle 2021 yılında çıkmaya baş-

layan Mamuşa merkezli “Mamuşa Dergisi”, Prizren Maarif Okulu bünyesinde 2018/2019 eğitim yılından itibaren çıkan “İyi Fikir” dergisi Türkçe dergicilik hayatına ayrı bir değer, renklilik ve çeşitlilik katmışlardır.

Sonuç

Kosova Türk toplumu, millî kimlik, anadili ile kültür-sanat değerlerini yaşatmak, canlı tutmak ve korumak için sarıldığı unsurlardan biri de yazılı edebiyatıdır. Ancak edebiyat geleneğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında Türk dilinin günlük yaşamda kullanılması, Türk dilinin resmîyeti ve Türkçe eğitimi önemli bir husustur. Osmanlı idaresi çökildikten sonra yaşanan toplumsal değişiklik ve gelişmelerin Kosova Türk edebiyatı yaşamına da oldukça yansıdığı ve etkilediği görülmüştür. Türk dili üzerine sözlü ve yazılı zengin bir edebiyat kültürünün mevcut olduğu bölgedeki ülke idaresi ve kültür politikalarının bu edebiyat çabasına teşvik sunduğu dönemlerde parlak bir edebî yayımcılık ve edebî dergicilik döneminin yaşandığı görülmüştür. Söz konusu teşvikin ve kurumsallaşmanın eksik ve yetersiz olduğu dönemlerde ise Türkçe edebiyat yaratıcılığı, geleneği ve yayımcılığının duraksama dönemine girdiği belirlenmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde başarılar kaydeden ve ödüller elde eden bu edebiyatın Türkiye Cumhuriyeti'nin desteğine daha fazla ihtiyacı bulunduğu tespit edilmiştir. Kosova genelinde Türkçe edebiyat yaşamına destek sunulmadığı ve mevcut sorunlar ile ihtiyaçları giderilmediği takdirde çağdaş Türk edebiyatı geleneğinin sürmesi ve bunun genç nesillere aktarımının da zorlaşacağı düşünülmektedir.

Kosovalı Türkler üzerine yapılan bir başka araştırmada da Kosovalı Türklerinin, Kosova'da Türk varlığını korumak, Türk gelenek ve göreneklerini yaşatmak için günümüzde dillerine ve kültürlerine ilişkin ciddi bir bağlılık gösterdikleri, bu kurum, dernek ve kuruluşların birçoğunun büyük oranda ekonomik sıkıntı yaşadığı ortaya konmuştur. Kosovalı Türkler, Türkiye'nin her alanda sağlayacağı maddi ve manevi destekle bu yetersizliklerin yok olacağı, Türk kültürünü ve dilini en iyi şekilde korumak ve canlı tutmak için gösterilen çabaların da karşılıksız kalmayacağı, dillerine, kültür ve sanat uğraşlarına ilişkin sahip oldukları ciddi bağlılığın gelecek nesillere de aktarımının mümkün olabileceği saptanmıştır. Bu bağlamda Kosova'da Türkçeye ve Türk kültürüne sahip çıkmak, orada yaşayan Türkleri yalnız bırakmamak için bütün Türklere ve ilgili makamlara görevler düşmektedir. Kosovalı Türkler maddi ve manevi olarak desteklenmelidir. Kosovalı Türklerin sanatsal yönleri desteklenmeli; Türkçe şiir, roman ve hikâye yazımı ile ilgili yarışmalar sıklıkla düzenlenmelidir. Türkçenin bilim, sanat ve edebiyat dili olduğu vurgusu devamlı olarak ön planda tutulmalıdır.

Kosovalı Türklerin bu alanlarda desteklenmesi oradaki Türk varlığının korunması ve devamı için de önem arz etmektedir. (Elmas, 2014).

Sonuç olarak, Kosova’da Suzî, Neharî ve Sa’yî’den bu yana 500 yılı aşkın bir süredir devam etmekte olan Türk edebiyatı geleneğinin bütün güçlüklerle rağmen, ilerleme ve gerilemelere rağmen Kosova’da parlak, ulusal ve uluslararası çapta ödüllerle dolu, verimli, çok zengin bir edebiyat tarihî bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman, "Türk Halk Kültürünün Balkanlar'daki Rolü", Türk Kültürü, Ankara, Haziran, 2001.

ÇELİK, Dilek Yalçın, *Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı 1951-2008*, Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Yayınları, Prizren, 2008.

ELMAS, Nursel, *Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri*, Bilig Dergisi, sayı 70, 2014.

ENGÜLLÜ, Suat - İSEN, Mustafa *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7- Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997

GÜÇLÜTÜRK, Taner, *Hasan Mercan ve Edebiyatı*, Priştine, Türk Dili Edebiyatı Bölümü, 2007 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

HAFIZ, Nimetullah, *Kosova Türk Halkı Edebiyatı Metinleri*, Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi, Priştine, 1985.

HAFIZ, Nimetullah, *Âşık Ferî - Hayatı ve Eserleri*, Esin Yayınları, Prizren, 1986.

HAFIZ, Tacida, *Ömer Lütfü Divanı*, BALTAM Yayınları, Prizren, 2008.

İSEN, Mustafa, *Varayım Gideyim Urumeline*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.

İSEN, Mustafa, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7- Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

KALEŞİ, Hasan, "Roli i shqiptarëve në letërsinë orientale", Seminari i Kulturës Shqiptare për të huaj, Pristhine, 1976.

KRASNIÇ, Daver, *Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Edebî Etkinlikleri (1973-1991)*, BALTAM Yayınları, Prizren, 2007, sf.27

MORİNA, İrfan, *Priştineli Mesihî (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)*, Tan Yayınevi, Priştine, 1987.

VİRMİÇA, Raif, *Prizren'de Kültür Sanat ve Şairlik Geleneği*, Kosova Türk Araştırmacılar Derneği Yayınları, Prizren, 2008

RECEPOĞLU, Altay Suroy, *Kosova'da Türkçe Yayınlar ve Kitaplar*, Rumeli Kültürü, İstanbul, 2005

İnternet kaynakları:

ENGÜLLÜ, Suat, "Balkanlar'da Türk Şiiri - Balkan Türklerinin Kimlik Destanı",

<http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/8.php>

EĜITIM
EDUCATION

KOSOVA CUMHURİYETİ ÜNİVERSİTE ÖNCESİ EĞİTİMDE YAPILAN TÜRKÇE EĞİTİM-ÖĞRETİMDE GÜNCEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bedrettin KORO*

ÖZET

Kosova'da Türkler yüzyıllardır yaşamaktadır ve bu nedenle Türkçe eğitim uzun bir geçmişe sahiptir. Ancak, Kosova'da Türkçe eğitim her zaman düz bir yol izlememiştir. Başlangıçta, Osmanlı İmparatorluğu'nun (1455 - 1912) eğitim sistemi içinde gelişmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova'dan çekilmesiyle, Türkçe eğitim 1912'den 1951'e kadar 39 yıl kesintiye uğramıştır. Daha sonra, 1951'den 1999'a kadar Yugoslavya'nın ve 1999'dan bugüne kadar da Kosova'nın eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

1912'deki Balkan Savaşları'ndan sonra, Balkan devletlerinin ittifakı tarafından yenilen Osmanlı İmparatorluğu, yarımadanın büyük bir kısmından, Kosova da dâhil olmak üzere, çekilmek zorunda kaldı. Bu savaştan sonra, azınlık olarak devam eden Türk topluluğu, Türk varlığının sürmesi ve tarih boyunca kaybolmaması için Türkçe eğitim ve kültürü sürdürmek için mücadele etti.

Bu çalışmanın giriş bölümünde, 1912'den bugüne kadar Kosova Türklerinin Türkçe eğitim için verdiği mücadelelere kısaca değinildikten sonra, 2023/24 eğitim yılında Kosova'daki yerleşim yerlerinde ve okullarda Türkçe eğitim alan öğrenci sayıları verilecektir. Şu anda Prizren Üniversitesi'nde Sınıf Öğretmenliği, Anaokul Öğretmenliği ve Bilişim Teknolojileri bölümlerinde, Pristina Üniversitesi'nde ise Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Türkçe eğitim verilmektedir.

Çalışma, Kosova'daki üniversite öncesi Türkçe eğitimdeki mevcut sorunları ele alacak ve bu sorunların üstesinden gelmek için çözüm önerileri sunacaktır.

Anahtar kelimeler: Kosova, Türkçe eğitim, müfredat, ders kitapları, öğretim materyalleri.

* Tarih bilimleri Mastırı (uzmanı), Kosova Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı emekli eğitim müfettişi, b_koro@hotmail.com

CURRENT ISSUES AND SOLUTION PROPOSALS IN TURKISH EDUCATION IN PRE-UNIVERSITY EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KOSOVO

ABSTRACT

Turks have been living in Kosovo for centuries, which is why Turkish education has a long history in the region. However, Turkish education in Kosovo has not always followed a straightforward path. Initially, it developed within the education system of the Ottoman Empire (1455 - 1912). However, with the withdrawal of the Ottoman Empire from Kosovo, Turkish education was interrupted for 39 years from 1912 to 1951. Subsequently, from 1951 to 1999, it became an integral part of Yugoslavia education system, and from 1999 to the present, it has been integrated into Kosovos education system.

After the Balkan Wars in 1912, the defeated Ottoman Empire was forced to withdraw from much of the peninsula, including Kosovo. Following this war, the minority Turkish community continued to struggle to maintain Turkish education and culture to ensure the continuity of Turkish presence and not be lost to history.

After briefly outlining the struggles of Kosovo Turks for Turkish education from 1912 to the present in the introduction section of this study, the number of students receiving Turkish education in settlements and schools in Kosovo in the 2023/24 academic year will be provided. Currently, Turkish education is provided at Prizren University in the departments of Primary Education, Preschool Education, and Information Technology, and at Pristina University in the Turkish Language and Literature Department.

The study will address current issues in pre-university Turkish education in Kosovo and propose solutions to overcome these problems.

Keywords: Kosovo, Turkish education, curriculum, textbooks, teaching materials.

Giriş

Kosova Türk dünyasının en güneybatı ucunda yer alan küçük (10.908 km²) ve yeni bağımsız bir Avrupa ülkesidir. Kosova'nın Balkan Yarımadası'nda merkezî bir konumda olması, Batı Avrupa ve Asya arasında bir köprü görevini görmesi, Orta Çağ'dan günümüze kadar ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunması sebebiyle önemli bir ülkedir. Kosova'nın uygun coğrafi ve iklim koşulları ülkede tarih boyunca birçok kavimin yerleşme ve devlet kurma girişimlerinde bulunmalarına neden olmuştur. Daha V-XI. yüzyıllar arasında buraya gelen Türk

boyları (Karadeniz kuzeyinden Balkan Yarımadası'na Hun, Avar, Peçenek, Kuman-Kıpçaklar, Uzlar) tarihe bir iz bırakmışlardır. Azınlık olan bu Türk boyların eğitim kurumları olmadığından dolayı da asimile olup tarihe karışmışlardır (Koro, Volkan, 2019: 1630)

Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadası'nı fethetmesi ve Türklerin Kosova'ya yerleşmeleri için 28 Haziran 1389 yılında Kosova Ovası'nda yürütülen I. Kosova Savaşı en önemlilerinden biridir. Osmanlı Devleti Kosova Savaşı'nda Sırp ordularıyla yapılan savaşı kazandıktan sonra, çeşitli resmî görevliler, asker, tüccar, sanatkâr ve bunların ailelerinden oluşan bir Türk nüfusu Kosova'nın çeşitli kasabalara yerleşmiş ve Türklerin bölgedeki düzenli hayatı başlamıştır. Osmanlı Devleti kesin olarak 1455 yılında Fatrih Sultan Mehmet fethetmesiyle, Türkler Kosova'da yönetim organlarıyla birlikte eğitim kurumlarını da kurmuşlardır. Kosova'da Türkçe eğitim 1455-1912 yılına, Osmanlı Devleti bu topraklardan çekilmesine kadar sürmüştür. Bu dönemde Kosova'da eğitim Osmanlı Devleti'nin diğer topraklarındaki-bölgelerindeki gibi aynı şekilde yapılmış ve geliştirilmiştir (Koro, 2021:122).

1912 I. Balkan Savaşı'nda dört Balkan devletinin Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği savaş sonunda, Osmanlı Devleti hemen hemen bütün Rumeli'yi kaybetmiştir. Birinci Balkan Savaşı'nda Kosova'nın büyük kısmını Sırbistan, batı kısmını Karadağ Krallığı işgal etmiştir. I. Balkan Savaşı'ndan 1912-1918 yıllarında Kosova Sırbistan Krallığı, 1918-1941 yıllarında Yugoslavya Krallığı, 1941-1945 yıllarında faşist işgalcileri ve 1945-1951 yıllarında Yugoslavya Halk Federal Cumhuriyeti'nde, 39 yıl Türkçe eğitim-öğretim yasak olduğundan dolayı, Kosova'da yaşayan Türkler anadilinde öğrenim görmekten yoksun bırakılmıştır. Kosova Türkleri 1912-1941 yılları döneminde Sırpça, 1941-1951 yılları döneminde ise Arnavutça öğrenim görmeye mecbur kalmıştır. 1912-1951 yılları döneminde Kosova'da yaşayan Türklerin çoğu resmî olmayan ve zamanın eğitim-öğretim istemlerini memnun etmeyen sıbyan mekteplerinde ve medreselerde anadilinde eğitim-öğretim görmeye devam etmişlerdir. Bu eğitim kurumları ve kurmuş oldukları yardımlaşma ve kültür dernekler aracılığıyla millî varlığını, kimliğini korumak için mücadele vermişlerdir (Koro, Volkan, 2019:1632).

1945 yılında kurulan Federal Yugoslavya Devleti'nde 1951 yılında Türk kimliği tanınmakla birlikte Kosova'da 39 yıl aradan sonra yeniden Türkçe eğitim-öğretim yapılmaya başladı. 1951-1999 yılları döneminde YSFC'nde Kosova Türkleri Türkçe eğitimi sürdürebilir durumuna getirmek ve geliştirmek için öğretmen kadrosu yetiştirmeye, Türk nüfusunu ve öğrenci sayısını artmasına, ders kitapları ve öğretim araç-gereçleri temin edilmesine mücadele vermiştir. Ancak baskılar yüzün-

den Türklerin ve diğre Müslüman millî mensupların 1953-1966 yıllarında göçe zorlanması, XX. yüzyılın 70'li yıllarında asimilasyon politikaları, bu mücadelenin büsbütün istenilen hedefe ulaşmasını engellemiştir. Öyle ki 1953 yılında Yugoslavya'da yapılan sayımlarda Kosova'da 34.590 iken, 1961 yılında 25.764. 1971'de ise 12.224 nüfusa düşmüştür. Türk nüfusunun azalması Türkçe eğitim gören öğrenci sayılarının düşmesine ve bazı şehirlerde Türkçe eğitime sonlandırılmasına neden olmuştur. Öyleki 1966 yılında İpek'te, 1970'li yıllarında Gilan, Vuçitırn ve Mitroviça'da Türkçe eğitim sonlandırılmıştır. Ancak 1980'li yıllarında İpek hariç, Mitroviça, Gilan ve Vuçitırn'da daha az sayıda olsa da yeniden Türkçe eğitim yapılmaya başlanmıştır. (Koro, 2018:99).

Dünya'da Soğuk Savaş ve Doğu Avrupa'da sosyalizm 9 Kasım 1989 tarihinde Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla son bulduğu sayılmaktadır. Yugoslavya'da sosyalist rejiminin düşmesi ve federasyobun dağılması 1991 yılında başladı ve Kosova'nın dışına savaşların sıçramasını önlemek ve Sırbistan'ın Kosova ahalisinin çoğunu göçe zorladığı ve katliamlar düzenlediklerini önlemek için NATO güçlerinin 24 Maet 1999 yılında Sırbistan'a müdahâle etmesine neden olmuştur. 78 gün süren bu müdahâle Sırbistan'ın 9 Haziran 1999 tarihinde Kumanova ateşkes anlaşmasını imzalamkla sona ermiştir. Sırbistan'ın ateşkes antlaşmasını imzaladıktan sonra BMÖ GK'nin 1244 kararı ile Kosova'da BMÖ'nin Geçici Yönetim İdaresi (UNMİK) kurulmuş oldu. Öyleki Federal Yugoslavya'da 1991 yılında başlayan dağılma sürewci 2006 yılında Karadağ'ın da ayrılmasıyla sona ermiştir (Koro,, 2013,:158).

UNMİK yönetimi toplumun diğere alanlarında olduğu gibi eğitim alanında da Kosova'da 1999'a kadarki mevcut yapıyı korumakla birlikte eğitim sisteminin yapılanması konusunda düzenlemeler çıkarmıştır. Kosova'da UNMİK yönetimi döneminin önemli özelliklerinden biri Kosovab Türklerin yasal koşullarda dil, eğitim ve Türk kültürünün korunması ve devam etmesi için koordineli ve birlikte mücadele etmesi ve bu mücadeleye Türkiye Cumhuriyeti ve onun Kosova'daki kurum ve kuruluşları destek vermesidir (Koro ve diğere, 2017:28). Türkiye Cumhuriyeti'nde 1992 yılından itibaren uygulanmaya başlayan "Büyük Öğrenci Projesi" kapsamında öğretimini tamalayan genç kadroların eğitim sistemine dâhil olması eğitimimizdeki kadro sorunlarının bir nebze giderilmesine ve eğitimin kalitesinin artmasına neden olmuştur.

KOSOVA CUMHURİYETİ TÜRKÇE EĞİTİM-ÖĞRETİMDE GÜNCEL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yukarda belirtildiği gibi Kosova’da Türkler yüzyıllardır yaşamakta olduğundan, Türkçe eğitim yaklaşık altı yüzyıllık bir geçmişe sahiptir. Kosova’da Türkçe eğitim her zaman düz bir çizgi hâlinde devam etmemiştir. Başlangıçta Osmanlı Devleti eğitimi ve öğretim sistemi içinde gelişmiş (1455 - 1912), Osmanlı Devleti’nin Kosova’dan çekilmesiyle, Türkçe eğitim 1912-1951 yılları döneminde 39 yıl kesintiye uğramış ve daha sonra (1951’den günümüze kadar) Kosova eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten ve anayasasını getirdikten sonra eğitimde gelişmeleri sağlamak için 2008 yılında Kosova Cumhuriyeti Belediyeler Eğitim Yasası, 2011’de ise Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Müfredat Çerçevesi ve Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası’nı getirip, üniversite öncesi eğitim sistemi ve yönetiminde değişiklikler, yenilikler meydana geldi.

Üniversite Öncesi Yeni Eğitim Programı (Müfredat Çerçevesi) Kosova yurttaşlarının XXI. yüzyılın sorunlarına meydan okumaları ve elde ettiği yeni bilgilerle küresel iş pazarında aktif bir biçimde rekabetçi olmasını hedeflemektedir. Üniversite Öncesi Müfredat Çerçevesi ve Üniversite Öncesi Eğitim Yasası ile eğitimde alan ders eğitimine geçilmesine kararlaştırılmıştır. Eğitimde yenilikler uygulanması için yeni ders programları, ders kitapları, öğretmenler için hizmetiçi seminerler düzenlemeye başlanıldı.

Üniversite öncesinde bu yeni eğitim reformu 2013/14 öğretim yılında pilot olarak birkaç okulda deneme yapıldıktan sonra, 2018/19 öğretim yılında aşamalı olarak tüm ülkede uygulanmaya başladı. Kosova’da uygulanmaya başlayan eğitim reformuyla üniversite öncesi eğitimde bilgi yerine yetkinliklere önem verilmeye başlanıldı. Üniversite öncesi eğitimde öğrenciler 6 yetkinlik: İletişim ve ifade, düşünme, öğrenme, yaşam, iş ve çevre, kişisel ve yurttaşlık yekincikleri kazanmalarına önem verildi. Bu reforma göre üniversite öncesi eğitimde 8 alanda: Dil ve iletişim, sanatlar, matematik, fen bilimleri, toplum ve çevre, sağlık ve refah, yaşam ve iş ve seçmeli dersler alanında görülecektir.

Günümüzde Kosova Cumhuriyeti’nde 6 yerleşim yerinde (Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Dobriça ve Mitroviça) yapılmaktadır. 2023/24

öğretim yılında Kosova’da 6 yerleşim yerinde 11 ilkokul ve 6 ortaokulda (lise ve mesleki liselerde) 143 sınıfta 2710 öğrenci Türkçe öğrenim görmektedir¹.

Kosova’da 1951 yılında yeniden Türkçe eğitim yapılmaya başlandıktan sonra günümüze kadar dönem dönem ders kitapları, öğretim araç-gereçleri, öğrenci ve kadro gibi sorunlar belirmiştir. Özellikle eğitimde reformlar ve müfredatlarda değişimler yapıldığı zaman eğitimimizde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, Kosova’da üniversite öncesi eğitimde 2018 yılında yeni müfredatın uygulanmaya başlamasıyla Türkçe eğitim için müfredat, kitap sorunları yeniden belirmiştir.

1. Türk toplumu aradan 5 yıl geçmesine rağmen bu sorunların çözümü için yeterli ilgiyi göstermediğinden Türkçe eğitimi gerektiği biçimde gelişmemektedir. Kosova üniversite öncesi eğitimde 2018 yılında yeni müfredat uygulanmaya başlamasına karşın millî dersler olan Türkçe ve tarih dersinin bazı sınıfları için müfredatları bulunmamaktadır. Kosova Eğitim, Bilim, Teknoloji ve Enformasyon Bakanlığın (KEBTİB) WEB sayfasında Türkçe dersi için 3, 4, 5, 8, 9 ve 12. sınıfları için müfredatlar (öğretim programları) yoktur.

KEBTEB WEB sayfasında Tarih dersi için üniversite öncesi eğitimin 8, 9 ve 12. sınıflar için müfredat yoktur. Belirtmek gerekir ki 9. sınıf tarih dersi için Arnavutça öğrenim gören öğrencilere göre hazırlanmış olan öğretim programı Türkçe’ye tercüme edilip verilmiştir. Bu öğretim programında millî Türk tarihine yer verilmediğinden Türkçe eğitim yapan öğrenciler için uygun değildir.

KEBTEB’in bu tutumu yüzünden öğretmenlerimiz eski müfredata göre çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu sorun acil çözüm beklemektedir. Öğretmenler Derneği ve KDTP milletvekillerinin, Kosova Eğitim Bakanı ile sorunun çözümü için harekete geçmeleri lazımdır.

2. KEBTEB, Türkçe eğitim için 2018’den bu yana millî ders kitapları (Türkçe, tarih, müzik, resim) hazırlanması için birkaç defa ihâle yayımlamıştır. Bakanlığın tüm bu gayretine rağmen yukarıda belirttiğimiz müfredatların bulunmamasından, ders kitaplarının hazırlanması ya da tercüme edilmesi için yeterince ilgilenilmemesinden dolayı Türkçe çok az ders kitap yayımlanmıştır. Örneğin 12 sınıf için hazırlanması gereken Türkçe ders kitabından sadece 1 ders kitabı, 6 sınıf için tarih ders kitabından sadece 3 ders kitabı, 12 müzik ders kitabından sadece 1 ders kitabı ve daha birkaç resim ders kitabı yayımlanmıştır.

¹Kosova’da daha detaylı yerleşim yerlerine, okul ve öğrenci sayılarına Ek bölümüne bakınız.

Millî dersler için ders kitapları temin etmek amacıyla, KEB-TEB'in yeniden bu dersler için ihâle yayımlanmasını istemek gerekmektedir.

2. Müfredat, ders kitapları hazırlamak için kadro yetiştirmek gerekmektedir. Bu yüzden T.C. Eğitim Bakanlığı desteğiyle Kosova ya da Türkiye'de belirttiğimiz derslere ait öğretmen yetiştirmek maksadıyla hizmetiçi eğitim verilmesi planlaması gereksinme duyulmaktadır.

3. Türkçe eğitiminde ilkokul birinci sınıflar için ALFABE (İLKOKUMA) kitabı yayımlanması için ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilerimiz daha XXI. yüzyılın başlangıcında yayımlanmış olan Alfabe kitabından yararlanmaktadırlar. Yeni Müfredat çerçevesine göre yeni Alfabe de yayımlamak gerekmektedir. Kosova'da Arnavutça eğitim gören birinci sınıf öğrencileri için Alfabe iki devletin (Kosova ve Arnavutluk) uzmanların iş birliği ile hazırlanıp yayımlanmıştır. Türkçe Alfabe de iki devletin (Kosova ve Türkjiyer) uzmanların iş birliği ile hazırlanıp yayımlanabilir.

4. Kosova Türkçe eğitiminde uygulanmakta olan millî derslere (Türkçe, tarih, resim, müzik) Türkçe eğitim yapılan 18 okul için araç-gerçeri Türkiye'den temin etmek lazımdır. Bu sorunun çözümü için Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kosva ve Türkiye Eğitim Bakanlığın iş birliği ve desteği yardımıyla çözüme ulaşılabilmektedir.

5. Kosova'da sivil toplum kuruluşları ve siyasi örgütleri 20 Mayıs 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı ile Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı ajasında Ankara'da eğitim alanında işbirliği protokolu uygulanmasını ısrar etmelidirler. Bu iş birliği protokolün 3. maddesi "Protokol ile taraflar Kosova'da Türkçenin eğitim ve öğretimde yaygınlaşmasını desteklemeleri, Türk tarafının bu amaçlar imkânlar çerçevesinde Kosovca Cumhuriyeti'ne öğretmen, kitap ve eğitim materyali desteği sağlanması" kararlaştırılmıştır.

Düşüncemize göre ayrıca, konuyla ilgili BAL-TAM'ın birikimlerinden faydalanmak da isabetli olur.

Sonuç

Kosova'da Türk varlığının devam etmesi ve tarihe karışmaması için Türkçe eğitim ve Türk dili çözüm sunmaktadır. XX. yüzyılın ortasında (1951'de) kazanılan bu hakları korumak ve genişletmek için mücadele verilmiştir ve verilmeye devam etmelidir. Kosova Türkleri için Türkçe eğitim, Türk varlığının ve kimliğinin korunması açısından önemlidir. Türkçe eğitim, hem Kosova Türkleri için hem de Türk dünyası için önemlidir. Bu nedenle, Kosova Türkleri, dünya genelinde ve Kosova'da meydana gelen her türlü değişime ve gelişmeye karşı koymak ve sorunlara çözüm bulmak için sürekli çalışmalıdır. Kosova'da

Türkler, küçük bir azınlık olmaları nedeniyle, her türlü sorunun üstesinden gelmek için birlikte ve koordineli bir şekilde çalışmak zorundadır. Ancak, Türk dilinin, eğitiminin, kültürünün ve varlığının devam edebilmesi için sadece birlikte çalışma ve koordinasyon sağlanması yeterli değildir, aynı zamanda uzmanların da katılımı gereklidir.

2023/24 Öğretim Yılında Kosova Üniversite Öncesi Eğitimde Türkçe Eğitimde Yer, Okul, Sınıf ve Öğrenci sayıları											
ay	er	Okul	Okul Öncesi		İlkokul		Lise ve Mesleki Liseler			Toplam	
			Sın.say.	Öğr.say.	Sın.say.	Öğr.say.	Okul	Sın.say.	Öğr.say.	Sın.say.	Öğr.say.
	Prizren	M.Qiriazı"	2	26	18	410	"C. Buzuku" L.	6	149	26	585
		E. Durak"	1	18	9	267	"L.Matroni"Sağ.	4	102	14	387
		M.ogoreci"	1	7	9	284	"Y.Prizreni" Ek.	3	27		318
		M.Baki"	1	20	9	133	"11. Marsş" Te.	3	54	3	207
		A. Frasheri	1	7	9	118	//	//	//	0	125
		N.Kokolari	1	9	2	19	//	((//		28
	Mamuşa	Anadolu	2	51	27	610	"Atatürk"	6	102	5	76
	Priştine	E. Cika	1	18	9	191	"S.Frasheri"	3	65	3	274
	Gilan	M.Zaymi	//	//	4	5	"Xh. Ahmeti"	3	15		5
0	Dobruçan	N.Hikmet	//	//	5	9	//	//	//	5	9
1	Mitroviça	A.Çajupi	1	6	3	3	//	//	//		9
TOPLUM		Kosova	11	162	104	2049	Kosova	28	514	143	2710

Tabela: Kosova Eğitim, Bilim, Teknoloji ve İnovasyon Bakanlığı, Prizren, Müfettiş sektörü verileri

KAYNAKÇA

KORO, B. (2021). "Kosova Cumhuriyeti'nde Türkçe Öğretim Yapılan Lise Tarih Programında Türk Tarihinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Analiz", Baltam, Sayı 35, Prizren, s.121-143.

KORO, B. (2018). "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Kosova Özerk Bölgesi'nde Türkçe Eğitime Öğretmen Yetiştirme", 3. Türkistan Kurultayı Bildirileri, (Editör: Doç. Dr. Fırat Yıldız), Kastamanu, s. 89 – 102.

KORO, B. (2013), "21. Yüzyılın Başlangıcında Kosova Eğitim Sistemi Ve Türkçe Eğitim", Baltam, Sayı 19, Prizren, s. 355 – 369.

KORO, B. VOLKAN O., (2019), "XXI. Yüzyılda Kosova'da Türkçe Eğitimi-Öğretime Öğretmen Yetiştirme", V. Turcess Uluslararası Eğitim Ve Sosyal Bilimler Kongresi - Tam Metin Kitabı, İstanbul, s. 1630 -1637.

KORO, B., KERVAN, S. VOLKAN, O., YILDIRIM S., BAY E. (2017). "Kosova Eğitim Raporu 2017", Türk Dünyasının Eğitim Sistemleri Ve Sorunları, (Editör: Erdal Bay), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, s. 1 100.

S P O R
S P O R T

TÜKLERİN SPOR TARİHİ

Ümit KESİM*

ÖZET

2800 yıllarında Hititler tarafından keşfedilen demir madeni, tarımda kara saban ve balta, savaşta ise kılıç olarak kullanılmaya başlandı. Bu döneme kadar, spor genellikle savaşa hazırlık amacıyla kullanılırken, Hititler döneminde barışçı sporun temelleri atıldı. Spor artık eğlenme ve oyalanma amacıyla da yapılmaya başlandı. Türklerin spor tarihinde savaşa hazırlık amacıyla at binme, ok atma, avcılık gibi sporları tercih ettikleri görülmektedir. Özellikle Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar ata binme ve ok atma konusunda üstün bir yetenek sergilemişlerdir. Atlar, Türk boyları için sadece ulaşım aracı değil, aynı zamanda savaşta önemli bir silah olarak da öne çıkmıştır, ancak yarış için de kullanılmışlardır. Türkler arasında at yarışları, sadece spor ve eğlence amaçlı düzenlenmemiş, aynı zamanda Selçuklular döneminde “Alplik-Yiğitlik” sistemi içerisinde güçlü, cesur ve becerikli olmanın bir göstergesi olarak da değerlendirilmiştir.

Osmanlı döneminde spor, genellikle spor tekkelerinde yapılmıştır. Ancak, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte modern sporun ilk adımları atılmıştır. Cumhuriyet döneminde okullar arası ligler düzenlenmeye başlanmış ve 1924'te Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'na katılması önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1938'de Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla birlikte spor daha da kurumsallaşmış ve 1970'te Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın kurulmasıyla bu süreç ivme kazanmıştır.

Günümüzde Türk sporu, birçok dalda Olimpiyat ve Dünya Şampiyonalarında başarı elde etmiş, ülke genelinde birçok Spor Bilimleri Fakültesine sahip bir konuma gelmiştir. Bu başarılar, Türk sporunun tarih boyunca nasıl bir evrim geçirdiğini ve bugünkü önemli konumunu açıkça göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Spor, Türklerde spor, tarihte spor, günümüzde spor.

TURKISH SPORTS HISTORY

ABSTRACT

The iron ore discovered by the Hittites around 2800 BC was initially used for agricultural tools like the plow and axe, and later adapted for weaponry such as the sword. Until this period, sports were generally

* Dr. Emekli öğretim üyesi, umitkesim@gmail.com

utilized for preparing for war, but during the Hittite era, the foundations of peaceful sports were laid. Sports began to be practiced for entertainment and leisure purposes. In the history of Turkish sports, activities such as horseback riding, archery, and hunting were favored for military readiness. Particularly, the Huns, Göktürks, and Uyghurs demonstrated superior skills in horseback riding and archery. Horses not only served as a means of transportation but also emerged as significant weapons in warfare for the Turkish tribes, yet they were also used for racing. Among Turks, horse racing wasn't just organized for sports and entertainment but was also considered a testament to strength, courage, and skill within the "Alplik-Yiğitlik" system during the Seljuk period.

During the Ottoman era, sports were predominantly practiced in sports lodges (tekkeler). However, with the declaration of the Tanzimat Edict, the first steps towards modern sports were taken. Inter-school leagues began to be organized during the Republican period, and Turkey's participation in the 1924 Olympics marked a significant milestone. With the establishment of the General Directorate of Physical Education in 1938, sports became more institutionalized, and this process gained momentum with the establishment of the Ministry of Youth and Sports in 1970.

Today, Turkish sports have achieved success in numerous disciplines at the Olympics and World Championships and have attained a position with several faculties of sports sciences nationwide. These achievements clearly demonstrate the evolution of Turkish sports throughout history and its current significant position.

Keywords: Sports, sports among Turks, sports in history, sports today.

Giriş

MÖ 2800 yıllarında Hititler tarafından keşfedilen demir madeni, daha sonra tarımda kara saban ve balta, savaşta ise kılıç olarak kullanılmaya başlandı. O döneme kadar, sporu savaşa hazırlık olarak kullanan medeniyetlerden farklı olarak, barışçı sporun temelleri bu dönemde atıldı. Spor artık eğlenme-oyalanma amacıyla yapılmaya başlandı. Doğan Yıldız'ın "Türk Spor Tarihi" adlı eserinde, Hititlerin tanrıları için yaptıkları ibadet törenlerinde, spor gösterilerine yer verdiklerini belirtmektedir. Bu gösterilerin, 500 yıl sonra gerçekleşecek olan Pan Helenik Antik Olimpiyat Oyunlarından çok önce yapılmış olması anlamlıdır. Hititlerin "kapsuti" adı verilen bir tür gençlik taburları kurdukları, çocuk ve gençlere beden ve zihin güçlerini geliştirecek alıştırma yapıldıklarını görüyoruz.

Türklerin spor tarihine baktığımızda, savaşa hazırlık temelli sporları tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin, Hunlar öncelikle ata binme,

ok atma ve avcılık sporlarını benimsemişlerdir. Hun erkek ve kadınları birlikte ata binmiş, ok atmış ve beden gelişimine önem vermişlerdir. Göktürkler ve Uygurlar at üstünde farklı yönlere ok atma sporunda mahirdiler. Uygur kadınlarının tercihleri arasında güreşmek ve top oynamak vardı. Uygur'ların koyun derisinden tulum yaptıkları, içini hava ile doldurarak suda yüzdükleri bilinmektedir. Türk boylarının önemli bir tercihi binek sporlarıydı. Atlar öncelikle ulaşım aracı ve savaş zamanlarında ise en büyük silahları idi. Kazılarda Türklerin birçok kurgan içinde atları ile birlikte gömüldüğü ortaya çıkmıştır. Ancak atlar yarış için de kullanılırdı. At yarışları spor ve eğlence olarak bilinir, bayram günleri, düğün, şölen ve diğer şenliklerde atlı gösteriler düzenlenirdi. Selçuklular ise, askerî devlet kökenli oldukları için, "Alplik-Yiğitlik" sistemini uyguladılar. Onlar için güçlü, cesur ve gayretli olmak; iyi seviyede ok atmak, ata binmek ve kılıç kullanmak önemliydi. Şölen ve yarışmalara hükümdar ve aile mensupları da katılırdı. Osmanlı döneminde spor, ülkenin çok sayıda mevcut olan spor tekkelerinin içinde yapılırdı. Çok sayıda pehlivan bu tesislerde yetişir ve her yıl Edirne Kırkpınar'da yapılan büyük spor şölenine katılırlardı. Başarılı pehlivanları padişahlar, vezirler, paşa ve beyler himayelerine alırlardı. 1800'lerin ikinci yarısında, Tanzimat Fermanı ile birlikte, modern sporların ilk adımları atıldı. Askerî ve sivil okullarda beden eğitimi dersleri konularak, yurt dışından beden eğitimi öğretmenleri davet edildi. 1900'lerin ilk yıllarında ise spor kulüpleri kurulmaya başlanmıştır. Selim Sırrı Tarcan'ın önderliğinde Türkiye'nin, 1924 Olimpiyat Oyunları'na katılması büyük önem taşımaktaydı. Cumhuriyet döneminde okullar arası ligler düzenlenmiş ve İstanbul takımlarının katıldığı bir futbol ligi başlatılmıştır. 1938 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Türk sporunun öncü kurulu olarak, devreye girmiştir. 1970 yılında kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığı sporun tüm illerde kurumsallaşmasını sağlamıştır. Türk sporu bugün birçok spor dalında Olimpiyat Oyunlarında madalyalar kazanan ve Dünya Şampiyonalarında üst düzey dereceler elde eden ülke genelinde 123 adet Spor Bilimleri Fakültesi 'ne sahip bir konuma gelmiştir.

Türklerde İlk Sporlar

Ön Asya ve Anadolu'da kurulan devletlerin çoğu savaşçı becerilere dayalı spor yapılarına sahiptiler. Orta Asya, Mezopotamya ve Anadolu'nun tümüne uzanan coğrafyada bulunan arkeolojik kazılarda özellikle Türklerin güreş, kılıç, çöğen (polo benzeri oyun), gökbörü (at sırtında oğlak kapma), seyirtme (hükümdarı karşılama koşusu), ok atma, tomak (sopa ile rakip sırtına vurma), pijula (bir nevi boks), ağırlık kaldırma ve silah donanımlı kayak gibi daha çok temel savaş eğitimi veren sporların gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Selçuklularda Spor

Selçuklular ise alplik-yiğitlik sistemini uyguladılar. 9 şartı gerçekleştiren gençlere Alp ünvanı uygun görülürdü. Bu şartların arasında özellikle, mahir bir şekilde ata binmek, iyi ok atmak ve kılıç kullanmak da vardı. Selçukluların kuvvet kazanmak için labutlar ve taştan yapılma ağırlıklar ile egzersiz yaptıkları bilinmektedir. Bu dönemde atlı sporlar, güreş ve ok atma yarışmaları popülerdi. Bu yarışmalara hükümdar ve ailesinden de katılanlar olurdu.

Osmanlı Döneminde Spor

Osmanlı Dönemi'nde, güreş, avcılık, ok atma, dağcılık ve kılıç sporları yaygındı. Beden eğitimi ve spor ders olarak değil, daha çok askeri talim amaçlı ele alınıyordu. Bu dönemde askeri eğitim ve öğretim kurumları ve halk eğitimi veren spor tekkeleri mevcuttu. Spor tekkelelerinin ana spor branşı güreşti. Ayrıca, okçuluk, binicilik, cirit oyunları ve gürz kaldırma faaliyetleri gerçekleştiriliyordu. Bu dönemin önemli spor tekkeleri arasında İstanbul, Edirne, Tokat, Manisa, Üsküp, Şam ve İskenderiye tekkeleri gösterilebilir. Bu merkezlerde toplantı salonu, açık spor alanı, kütüphane, müze ve aşevi bulunmaktaydı. Devlet erkânı ve ecnebilerin müsabaka ve merasimleri seyretmesi için inşa edilmiş kasırlar bulunuyordu.

Türklerde Modern Sporun Gelişimi

1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte askerî ve sivil okullara ilk kez cimnastik dersleri konulmuş ve yabancı beden eğitimi öğretmenleri getirilmiştir. 1800'lü yılların sonlarına gelindiğinde Türk sporunun modernleşmesinde önemli girişimlerde bulunan Selim Sırrı Tarcan'ın yeri yadsınamaz. Harbiye ve Galatasaray Lisesi'nde beden eğitimi öğretmenliğini üstlenen Tarcan, Türkiye'nin ilk beden eğitimi öğretmeni ünvanına sahip Faik Üstünidman'ın öğrencisi olmuş, 1909 yılında İsveç'e giderek beden eğitimi alanında ihtisas yapmıştır. Ardından, yurda dönerek modern sporun gelişmesi adına büyük gayret göstermiştir. Modern olimpiyatların kurucusu Baron Pierre de Coubertin ile yakın tanışıklığı olan Tarcan, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne Türkiye temsilcisi olarak seçilmiştir. Birinci Dünya Savaşı mağlup olan devletler arasında sayılan Türkiye'nin Uluslararası Olimpiyat Komitesi Üyeliği silinmiş, ancak Tarcan 1924'de Paris'te organize edilecek Olimpiyat Oyunları'na katılmamız için girişimde bulunmuş, tekrardan Uluslararası Olimpiyat Komitesi temsilcisi seçilerek, Türkiye'nin 1924 Olimpiyatlarına katılmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet Öncesi Dönem

1900'lerin başında sporun toplumsal değerinin anlaşılmaya başlanmasıyla birlikte spor kulüpleri, Cemiyetler Kanunu'na göre tescillerini

yaptırmaya başlamışlardır. 1903 yılında kurulan “İstanbul Futbol Birliği”, Türkiye’de ilk örgütlü müsabakaların başlangıcını gerçekleştirmiştir. O yıllarda Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray ve İzmir’de Altınordu kulüplerinin kurulduğunu görüyoruz. İstanbul’daki gayrimüslimler arasında yaygınlaşmaya başlayan futbol karşılaşmalarına bu süreçte bir düzen getirilmiştir. 1910 ile 1922 yılları arasında ülkenin tamamında spor birliklerinin kurulduğunu; özellikle futbol, cimmistik, atletizm, eskrim ve tenis müsabakalarının yapıldığını görüyoruz.

Cumhuriyet Döneminde Spor

1930’lu yıllarda Mustafa Kemal, Türk sporuna tam anlamıyla sahip çıkılması ve tüm ülkeye yayılarak kalkınması için girişimlerde bulunmuş, yurt dışından uzmanlar getirtmiş, dışarıya temsilciler göndermiş ve zaman zaman çalışmalara bizzat kendisi katılmıştır. Sonunda Almanya spor modelinin Türkiye’ye uygun olduğuna karar verilmiş, hazırlanan 3530 sayılı kanun yürürlüğe girerek 1938 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1939 yılında 11 spor federasyonu birden faaliyetlerine başlamıştır. Ancak, 1942 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanan genel müdürlük beklenen atılımları sağlayamamış; 1960 yılında tekrar Başbakanlığa bağlanmıştır.

1963 yılı ile birlikte planlı bir yatırım hamlesi başlatılmış, bu atılımların sonucunda Spor Toto Genel Müdürlüğü, gelirleri ile birlikte, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. Bu gelişim sonucunda, federasyonlar daha çok maddi yardım almaya başlamışlardır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı Kuruluyor

1970 yılında kurulan Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın amacı, özetle, gençlerin okul içi ve okul dışı sorunları ve etkinliklerine çözümler getirmek, gençlik ve spor organizasyonları için tesisler kurmak, spor malzemeleri temin etmek, spor sektörü için teknik ve idari elemanlar yetiştirmek idi. Bu görevlerin ancak bir kısmını gerçekleştiren Bakanlık, 1983 yılında kaldırılmış, tüm hukuki yetkileri Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Yeni bakanlığın adı Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı olmuştur. 1986 yılında 3289 sayılı yasa ile ismi Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü olarak tanımlanan bu kurum, 1989 yılında Gençlik ve Spor Müdürlüğü adıyla Spordan Sorumlu Devlet Bakanlığı’na bağlanmıştır. Son dönemde, Türk Spor Teşkilatı ile ilgili önemli değişimler arasında yeni bir sporda örgütlenme modeli arayışı sonucu, sponsorluk yasasının çıkartılmış olması, federasyonların özerk hâle gelmesi ve Türkiye’nin sporda büyük organizasyonlara talip olması sıralanabilir. 2000’li yıllarda ise sporu örgütleyen kurum ve kuruluşlarda, dünyaya ve özellikle Avrupa ülkelerine entegre olma çabaları görülmektedir.

Türkiye’de Spor Eğitiminin Gelişimi

Alman, İsveç ve Danimarka beden eğitimi ve spor akımlarının etkisi sonucu Türkiye’de ilk spor eğitimi veren kurumun Ankara’da 1932 yılında açılan Gazi Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi bölümü olduğunu görüyoruz. Daha sonra 1967 yılında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü açılmıştır. 1974–1976 tarihleri arasında Ankara 19 Mayıs, Manisa ve İstanbul Anadoluhisarı Spor Akademileri açılmıştır. Bu kurumların açılış amacı Türkiye’nin beden eğitimi öğretmeni dışında ihtiyaç duyulan antrenör ve spor yöneticilerini yetiştirmektir. Aynı yıllarda İzmir Buca Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü (1975) ve Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (1976) açılmıştır. 1978 yılına gelindiğinde Diyarbakır Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Bölümü devreye girmiştir. 1979 yılında ODTÜ Beden Eğitimi, Spor ve Rekreasyon Bölümü’nun hizmete girdiğini görüyoruz.

1980’li yıllarda çıkan YÖK Yasası ile birlikte Spor Akademileri ile Beden Eğitimi ve Spor Bölümleri birleştirilmiştir. Barcelona Olimpiyat Oyunlarının sergilendiği 1992 yılında, Türkiye’deki Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu sayısı 14’e yükselmişti. 2006 yılında sayı 55’e çıkmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ülkemizde ilk kez devlet üniversiteleri dışında özel vakıf üniversitesi olan Başkent Üniversitesi’nde bir Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu kurulmuştur. 2024 yılı itibarıyla, Türkiye’de gerek devlet gerekse vakıf üniversiteleriyle birlikte 123 adet spor bilimleri fakültesi mevcuttur.

KAYNAKÇA

- ALPMAN, C. (1972). “Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi”, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ATABEYOĞLU, C. (1972). “Spor Ansiklopedisi”, Yeni İstanbul Yayınları, İstanbul.
- FİŞEK, K. (1998). “Dünyada ve Türkiye’de Spor Yönetimi”, Bağırhan Yayınları, Ankara.
- KAHRAMAN, A. (1995). “Osmanlı Devleti’nde Spor”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SARIALP, R. (2000). “Genel Kültür ve Türkiye’de Modern Sporların Girişi”, İTÜ Rektörlük Ofset Atölyesi, İstanbul.
- YILDIZ, D. (2002). “Çağlarboyu Türkler’de Spor”, Telebasım Yayıncılık, İstanbul.

BİBLİYOGRAFYA

BIBLIOGRAPHY

NAIL TAN BİBLİYOGRAFYASI/KAYNAKÇASI

EK 4: 2019-2023

Nail TAN*

ÖZET

Nisan 1961 ayında *Şiir* dergisinde yayımlanan bir şiirle başladığımız yazı hayatımızda yayımladığımız kitap, makale, bildiri, tanıtma-eleştiri, nekroloji ve olay değerlendirme yazılarımızın 1 Ocak 2016 tarihine kadarki bölümü meslektaşımız, dostumuz Hayrettin İvgin tarafından bir kitap ve iki makalede ele alınmıştı. 1 Ocak 2016-1 Mayıs 2019 tarihleri arasındaki yayımlarımızın (gazete yazıları hariç) bibliyografyasını ise 2019 yılında biz hazırlayıp yayımlamıştık (*Bilimsel Eksen*'de). 2019-2023 dönemini kapsayan 4. Ek Bibliyografya ile yazı hayatımızın son ürünlerini de bilim dünyamızın emrine sunmuş bulunuyoruz.

4. Ek'te yayımlarımızın künyeleri, şu başlıklar altında toplanmıştır:

- A. Kitaplar
- B. Makale, bildiri, nekroloji, tanıtma, değerlendirmeler
- C. Kitapları, çalışmaları üzerine yazılanlar
- Ç. Söyleşiler, biyografisinin yer aldığı yeni kaynaklar
- D. Yeni bulunan yayımlar
- E. Son köşe yazıları
 1. *Kastamonu* Gazetesinde yayımlananlar
 2. *Kastamonu İstiklal* Gazetesinde yayımlananlar
- F. 2024'e kalan yazılar

Anahtar Kelimeler: Nail Tan, Hayrettin İvgin, bibliyografya, 2019-2023, *Şiir* dergisi.

THE BIBLIOGRAPHY/REFERENCES OF NAIL TAN APPENDIX 4: 2019-2023

ABSTRACT

I started my writing career with a poem published in the *Poetry* (Şiir) magazine in April 1961. The books, articles, declarations, introductions-criticisms, necrology and event evaluation articles published until January 1, 2016 were included in one book and two articles written by my colleague and friend Hayrettin İvgin. I prepared and published the bibliography of my publications (excluding newspaper articles)

* (Prof. Dr.), Kültür Bakanlığı, Emekli HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci, Ankara

between January 1, 2016 and May 1, 2019 (in Scientific Axis - Bilimsel Eksen- magazine) in 2019. With the 4th additional bibliography including the period 2019-2023, I have presented the latest products of my writing life to the command of our scientific world.

In the 4th Annex, the titles of my publications are collected under the following headings:

- A. Books
- B. Article, Paper, Necrology, Introduction, Evaluations
- C. Writings About Books and Works
- C. Interviews, New Sources Including Biography
- D. Newly Discovered Publications
- E. Latest Columns
 1. Published in *Kastamonu* Newspaper
 2. Published in *Kastamonu İstiklal* Newspaper
- F. Articles remaining until 2024

Key Words: Nail Tan, Hayrettin İvgin, bibliography, 2019-2023, Poetry (Şiir) magazine.

Giriş

1961 yılında başladığımız yazı hayatımızda ürettiğimiz kitap, makale, bildiri, köşe yazısı ve edebî ürünlerle ilgili başlıca bibliyografya / kaynakçaları şöyle sıralayabiliriz:

- *Nail Tan/Biyografi Bibliyografya* (haz. H. İvgin), Ankara 2003, 80 s. [1961-2003 yılları]
- “Nail Tan Bibliyografyası/EK 1” (haz. H. İvgin), *Nail Tan’a Armağan*, (bs. haz. T. Gülensoy-H. İvgin), Ankara 2011, s.13-30 [2003-1 Ocak 2011 dönemi]
- “Nail Tan Bibliyografyası/EK 2”, (haz. H. İvgin), *Yel Kayadan Ne Aparır?/Nail Tan*, Ankara 2016, s.30-46. [2011-2015 dönemi]
- “Nail Tan Bibliyografyası/EK 3”, (haz. N. Tan), *Bilimsel Eksen*, S 27, Bahar Yaz 2019, s.21-31. [2016-2019 dönemi]
- “Nail Tan’ın *Kastamonu Kültürü Üzerine Çalışmaları / Biyografi ve Açıklamalı Bibliyografya*,” (haz. Serap Efeoğlu) Ankara 2019, 144 s. Kültür Ajans Yayınları: 378.
- “Nail Tan: Karagöz Bibliyografyası” (haz. Ayşe İkiz), *Kültür Çağlayanı*, S 64, 9-10/2020, s.42.

- “Atasözü Deyim Yazıları Bibliyografyası (Mart 1964-Kasım 2021)”, *Söz Anlayan Beri Gelsin*, (haz., Nail Tan), Ankara 2021, s. XV-XXIII. Kültür Ajans Yayınları: 431

Kastamonu gazetesindeki 2003-2023 yılları arasında yayımladığımız yaklaşık 760 yazıdan 611’inin seçerek 2022 sonunda Ankara’da *Kastamonu/Harfler, Noktalama İşaretleri-Seçme Köşe Yazıları* adıyla 4 cilt olarak yayımladık. Ciltlerin *İçindekiler* bölümleriyle 4. cildin sonundaki şu yazı bibliyografya niteliğindedir:

“Dört Cilde Alamadığımız Bazı Yazılarımız”, *Kastamonu / Harfler, Noktalama İşaretleri/Seçme Köşe Yazıları IV*, Ankara 2022, s.472-476.

Son ek bibliyografya, 2019 başlarında kalmıştı. 2023’te sağlığımızdaki ciddi bozulmalar nedeniyle yazı yazmamız, hatta evden dışarı çıkmamız bile çok zorlaştı. 2023, Cumhuriyet’in 100.yılında içimizdeki yazma isteğinin başkaldırısı sonucu az sayıda üretim yapabildik. 4. EK, 2023 gazete yazıları dâhil 2019-2023 yıllarının yayımlarını kapsıyor. 1 Ocak 2024’te ne yazık ki dükkânı kapatıyoruz. 2024 baskılı bir üretimimiz görürseniz biliniz ki, eski yıllarda gönderilmişti veya iktibas edilmektedir. Dileğimiz, Kastamonulu bir akademisyen veya bir dost vasıtasıyla 5 parçalık bibliyografyamızın bir kitapta toplanmasıdır. Daha önceki kaynakça / bibliyografyalarımızı hazırlayıp yayımlayan dostlarımıza sonsuz teşekkürler.

.. Nail Tan Bibliyografyası / Kaynakçası: EK 4

A. Kitaplar

- *Söz Anlayan Beri Gelsin/Atasözü ve Deyim Yazıları* (80. Yaşı Dolayısıyla), Editör: Ekrem Beyaz, Ankara 2021, 230 s. Kültür Ajans Yayınları: 431.
- *Kültür Tarihîmizde II. Miletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Ankara 2022, 32 s. Kültür Ajans Yayınları: 437.
- *Kastamonu/Harfler, Noktalama İşaretleri/Seçme Köşe Yazıları*, Editör: Ekrem Beyaz;
C I: Ankara 2022, 342 s. Kültür Ajans Yayınları: 439.
C II: Ankara 2022, 386 s. Kültür Ajans Yayınları: 441.
C III: Ankara 2022, 315 s. Kültür Ajans Yayınları: 444.
C IV: Ankara 2022, 478 s. Kültür Ajans Yayınları: 445.

B. Makale, Bildiri, Nekroloji, Tanıtma, Değerlendirmeler

2019

- “Atasözü ve Deyim Araştırmalarına Katkılar: Bir Atasözü Üç Deyim Üzerine” *İLESAM*, Yıl 3, S 15, Ocak-Şubat 2019, s.88-91; *Erciyes*, S 495, 3/2019, s.25-27.
- “Kafkasya’da 19. Yüzyılda Türkçe Halk Kültürü Derlemeleri”, *Türk Dünyası Dil Edebiyat*, S 47, Bahar 2019, s.259-264.
- “Ölümünün Birinci Yılında Prof.Dr. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğ”, *Türk Dünyası Dil Edebiyat*, S 47, Bahar 2019, s. 277-283.
- “Yitirdiklerimiz: Prof.Dr. Necmettin Sefercioğlu”, *TD*, S 809, 5/2019, s.111-112.
- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Sekiz Deyim Üzerine”, *TD*, S 810, 6/2019, s.10-19.
- “Yitirdiklerimiz: Cemil Remzi Oker”, *TD*, S 810, 6/2019, s.111-112.
- “Nail Tan Bibliyografyası: EK 3, 2016-2019” (haz. H.İvgin), *Bilimsel Eksen*, S 27, Bahar Yaz/2019, s.21-31.
- “1932’den 2012’ye TDK”, *TD*, S 811, 7/2019, s.34-57.
- “Yitirdiklerimiz: Hamdi Ülker, Doç.Dr. İknur Karagöz”, *TD*, S 811, 7/2019, s.54-57.
- “Kırşehir Dalakçı Köyü Söz Varlığı Derlemeleri Üzerine”, *TD*, S 812, 8/2019, s.68-76.
- “Yitirdiklerimiz: Küçük İskender, Tuncer Cücenoglu”, *TD*, S 812, 8/2019, s.109-112.
- “41 Kere Maşallah! Anadolu Dergiciliğinde Bir Zirve: Erciyes Dergisi”, *Erciyes*, S 500, 8/2019, s.26.
- “Yitirdiklerimiz: Umur Bugay, Sevgi Sanlı, Şemsettin Ünlü”, *TD*, S 813, 9/2019, s.108-112.
- “Ekip Çalışması Işığında Prof.Dr. Ali Berat Alptekin’in Çalışmaları”, *Erciyes*, S 501, 9/2019, s.10-11.
- “Osmanlı Coğrafyasına Nakşibendi Tasavvuf Anlayışını Yayılmasında Orta Asya ve Nahçıvanlı Mutasavvıfların Rollerine Dair Bazı Notlar”, *Bilimsel Eksen*, S 28, Yaz Sonbahar 2019, s.24-34.
- “Çağdaş Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Gizli Kahramanları”, *Türk Yurdu*, S 385, 9/2019, s.71-73.

- “Yitirdiklerimiz: Prof.Dr. Mehman Musayev/Musaoğlu, Dinçer Sümer, Kâmurran Şipal, Şule Yüksel Şenler, Prof.Dr. Ali Berat Alptekin”, *TD*, S 814, 9/2019, s.103-112.
- “Ali Rıza Önder ve TDK”, *Erciyes*, S 502, 10/2019, s.28-29.
- “Özbek Medreselerinde Yetişen Şair ve Yazarlarla İlgili Bazı Tespitler”, *Türk Dünyasından Parlamenter Bakış*, S 1, 10-12/2018 [Geç çıktığı için], s.75-80.
- “Azerbaycan Millî İlimler Akademisi/AMEA Folklor Enstitüsünün İki Önemli Yayını”, *Türk Dünyası Dil Edebiyat*, S 48, 2019/2, s.327-334.
- “TFA Dergisi İçin Ailesiyle Birlikte Çalıştı”, Türk Folklorunun Unutulmaz İsmi İhsan Hınçer (Yazan M. Sabri Koz), *Atlas Tarih*, S 61, 11-12/2019, [Çerçeve Yazı, s.112].
- “Interview with Karagöz Player Ragıp Tuğtekin” *Karagöz / Turkish Shadow Theatre* (Metin And), 2.bs., İstanbul 2019, s.238-243. YKY.
- “Âşık Veysel ve Göl Köy Enstitüsü”, *Kültür Çağlayanı*, S 57, 7-8/2019, s.12-14.
- “KASTROFEST Dolayısıyla Öncü Bir Mutfak Sergisi” *Kültür Çağlayanı*, S 58, 9-10/2019, s.12-13.
- “Tiridine Bandım Türküsüyle İlgili Rivayetler 1”, *Kültür Çağlayanı*, S 59, 11-12/2019, s.34-35.
- “Yitirdiklerimiz: Turan Alptekin, Nuri Pakdil”, *TD*, S 815, 11/2019, s.110-112.
- “Prof.Dr. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğlu Hakkında”, *Nöbet-tepe* (Bulgaristan), S 5, Sonbahar 2019, s.12-16.
- “Yitirdiklerimiz: Yunus Zeyrek, Prof.Dr. Özdemir Nutku, Prof. Dr. Fatma Tulga Ocak”, *TD*, S 816, 12/2019, s.102-108.
- “Tosya ve Ahmed Gurbî’nin Şiir Mecmuası”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 31, 9/2019, s.345-346.
- “Sarisözen’in Kurduğu Yurttan Seser Topluluğunun İlk Bağlama Sanatçısı Sarı Recep’le İlgili Yeni Bilgiler, Belgeler”, *Kültür Evreni*, S 36, Sonbahar 2019, s.16-36; [Bazı fotoğraflar ek-sik olarak] *Vefatının 55. Yılında Muzaffer Sarısözen Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2020, s.335-349. Sivas Platformu-İstanbul Sivas Konfederasyonu Yayını.
- “Doğumunun 125. Yılında Türk Edebiyatında Âşık Veysel”, *Âşıkça*, S 1, 12/2019, s.4-5.

2020

- “Âşıklık Geleneği Hakkında Önemli Bir Belge”, *Âşıkça*, S 2, 1/2020, s.30-31.
- “Yitirdiklerimiz: Prof.Dr. Olcay Önertoy, Halil Açıkgöz, Prof. Dr. Mehmet Arsan”, *TD*, S 817, 1/2020, s.108-112.
- “TÜRKSOY 2020 Yılı Anma ve Kutlama Çalışmaları”, *Kültür Çağlayanı*, S 60, 1-2/2020, s.7-8.
- “Âşık Veysel ve Göl Köy Enstitüsü”, *Âşıkça*, S 3, 2/2020, s.28-29.
- “Bolu Atasözeri Üzerine Bir Kaynak: Atasözleri ve Söz Çalışmaları”, *TD*, S 819, 3/2020, s.64-73.
- “AKDITYK Kurucu Başkanı Suat İlhan Vefat Etti”, *TD*, S 819, 3/2020, s.108.
- “Taşköprü’nün Yeni Nesillere Kazandırdığımız Kültürel Mirasından Bir Bölümü”, *Kültür Evreni*, S 37, Kış 2020, s.26-33.
- “Prof.Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu, TDK ve MİFAD”, *Bilimsel Eksen*, S 29, Kış-Bahar 2020, s.9-16.
- “Söke’de İz Bırakanlar Arasında 24 Saat”, *Kültür Çağlayanı*, S 61, 3-4/2020, s.7-8.
- “Gagavuz Dil ve Halk Kültürü Derlemeleriyle İlgili Önemli Bir Yayın”, *Türk Dünyası Dil Edebiyat*, S 49, Bahar 2020, s. 237-244.
- “Berceste Aynasında Yeniceli Âşık Sıdkî’nin Şiirleri”, *Âşıkça*, S 4, 3-5/2020, s.36-38.
- “Avrupa’da Basılmış İlk Türkçe Atasözleri Kitabı”, *TD*, S 820, 4/2020, s.98-100.
- “Yitirdiklerimiz: M. İlhan Erdost, M. K. Korum, K. Öztöpe, S. Yalaz, A. Turhan, Z. N. Yeğınobalı, C. Bektaş”, *TD*, S 820, 4/2020, s.103-112.
- “Avrupa Türk Atasözleri ile Nasıl Tanıştı?” *TD*, S 821, 7/2020, s.100-102.
- “Tiridine Bandım Türküsüyle İlgili Rivayetler II”, *Kültür Çağlayanı*, S 62, 5-6/2020, s.6-7.
- “Âşık ve Tasavvuf Şiirimizde Nuh Tufanı Motifi”, *V. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu*, Bs. haz. O. Belli, A. Karabulut, F. Kaya, İ. Özgül, V.E. Belli, Erzurum 2020, s. 154-160. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayını:33.

- “Atasözü Araştırmalarında Önemli Bir Adım: Avrupa’da Basılmış İlk Türkçe Atasözleri Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilimsel Eksen*, S 30, Bahar Yaz/2020, s.15-21.
- “Âşık Boranî de Kitaba Kavuştu”, *Âşıkça*, S 5, 6-8/2020, s.30.
- “Ne Zaman Anlatım Darboğazına Girsek”, *İmbik*, S 1, 7-8/2020, s.23-27.
- “Altunhisarlı Âşık Tahiri Arşivimden Sayfalar”, *Akpınar*, S 88, 7-8/2020, s.3-6.
- “Ölü Doğan 2020 Türk Mutfağı Yılı Üzerine”, *Kültür Çağlayanı*; S 63, 7-8/2020, s.8-9.
- “Batı Kültüründe Türk Atasözleriyle İlgili Bir İnceleme Üzerine Bazı Tespitler”, *Kültür Evreni*, S 39, Yaz/2020, s.87-93.
- “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Üç Atasözü Üzerine”, *TD*, S 824, 8/2020, s.82-87.
- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Dört Deyim Üzerine”, *TD*, S 825, 9/2020, s.38-43.
- “Sivas’ın Kadın Halk Kültürü Sultanı Müğân Üçer”, *Hayat Ağacı*, S 40, Güz/2020, s.72.
- “Türkiye’de Genel Atasözü ve Deyim Sözlüklerinde Anlam Verme Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat*, S 50, Güz/2020, s.257-296.
- “19. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı Çerçevesinde Âşık Tokatlı Nuri’nin Dünya Kadınlarını Değerlendiren Destanı Üzerine”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 33, Eylül 2020, s.173-179.
- “Çukurova’nın Lafları, Lafların Çukurova’sı”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 33, Eylül/2020, s.249-251.
- “Balkan Türklük Bilimi ve Türk Edebiyatının İki Büyük Kaybı: Fahri Kaya, İlhami Emin”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 33, Eylül/2020, s.275-282.
- “Müjde: Âşık Meydanî’nin Şiirleri Bulundu.” *Âşıkça*, S 6, 9-12/2020, s.34-35.
- “Tiridine Bandım Türküsüyle İlgili Rivayetler III”, *Kültür Çağlayanı*, S 64, 9-10/2020, s.16-17.
- “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Dört Atasözü Üzerine”, *TD*, S 826, 10/2020, s.50-55.
- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Üç Deyim Üzerine”, *TD*, S 827, 11/2020, s.78-82.

- “Âşık Boranî de Kitaba Kavuştu”, *Kültür Çağlayanı*, S 65, 11-12/2020, s.26-27.
- “2020’de Kaybettiğimiz İLESAM Üyesi Şair Yazar ve Sanatçılar I”, *İLESAM*, S 26, 11-12/2020, s.80-83.

2021

- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Üç Deyim Üzerine”, *TD*, S 829, 1/2021, s.72-77.
- “Osman Baş/Biyografi” *Kültür Çağlayanı*, S 66, 1-2/2021, s.4.
- “Osman Baş ve Hâr-ı Bülbül”, *Kültür Çağlayanı*, S 66, 1-2/2021, s.10-11.
- “2021’de Türk Dünyasında Anılacak Kültür, Bilim ve Sanat İnsanları”, *Kültür Çağlayanı*, S 66, 1-2/2021, s.63-64.
- “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Beş Atasözü Üzerine” *TD*, S 830, 2/2021, s.68-73.
- “Yeni Atasözü ve Deyimler Hakkında Bazı Tespitler”, *Dr. Doğan Kaya Armağanı*, Sivas 2021, C II, s.1303-1328.
- “Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu TDK ve MİFAD”, *Fahrettin Kırzioğlu Armağanı*, Ed. Ş. Kaan Gündoğdu, Erzurum 2021, s.173-180. Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- “2020’de Kaybettiğimiz İLESAM Üyesi Şair Yazar ve Bilim İnsanları II”, *İLESAM*, S 27, 1-2/2021, s.91-94.
- “Altunhisarlı Âşık Tahiri Arşivimden Sayfalar”, *Âşıkça*, S 7, 1-4/2021, s.30-31.
- “Türkiye’nin Acil İhtiyaç Duyduğu Bazı Halk Kültürü Müzeleri”, *Kültür Evreni*, S 41, Kış 2021, s.16-23.
- “Doğumunun 170. Yılında Gaspıralı İsmail Bey’in Özdeyişleri Işığında Duygu ve Düşünce Dünyası”, *Bilimsel Eksen*, S 32, Kış Bahar/2021, s.28-34.
- “Yazı Hayatımın 60. Yılında Kalemimden Bazı İzdüşümler”, *Kültür Evreni*, S 42, Bahar 2021, s.49-60.
- “Halk Kültürü Ürünlerinin Sürdürülebilirliği Açısından Yeni Türk Atasözü ve Deyimleri Hakkında Bazı Tespitler”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 34, Mart 2021, s.161-168.
- “2021’de Türk Dünyasında Anılacak Kültür, Bilim ve Sanat İnsanları”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 34, Mart 2021, s.287-292.

- “Türk Dil Kurumunca Kırgız Lehçesi/Kırgız Türkçesi, Kırgız Edebiyatı ve Kültürü Hakkında Yapılan Başlıca Çalışmalar”, *Bilimsel Eksen*, S 33, Bahar Yaz/2021, s. 48-56.
- “Nail Tan ile Nekroloji ve Biyografi Üzerine Söyleşi” (Konuşan A. Demirci), *Kültür Evreni*, Bahar/2021, s.133-138.
- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Dört Deyim Üzerine”, *TD*, S 832, 4/2021, s.40-45.
- “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Beş Atasözü Üzerine,” *TD*, S 833, 5/2021, .40-47.
- “Yazı Hayatımın 60. Yılında Yurt İçi ve Dışı Seyahatlerim”, *Kültür Çağlayanı*, S 68, 5-6/2021, s.9-11.
- “Yunus Emre’nin Şiirlerine Kastamonu’da Gösterilen İlgiye Dair Bir Örnek”, *Âşıkça*, S 8, 5-8/2021, s.28-29.
- “Deyim Araştırmalarına Katkılar: Beş Deyim Üzerine”, *TD*, S 834. 6/2021, s.48-55.
- “Niğde Atasözü ve Deyim Derlemeleri Arasında Kısa Bir Gezinti”, *TD*, S 835, 7/2021, s.105-109.
- “Şair, Hikâyeci, Araştırmacı Fazıl Bayraktar’ı Âhirete Uğurladık”, *Kültür Çağlayanı*, S 69, 7-8/2021, s.11-12.
- “Atasözü Deyim İncelemelerine İyi Bir Örnek”, *TD*, S 836, 8/2021, s.103-105.
- “Atasözü ve Deyim Yazıları Bibliyografyam (1964-2021)”, *Kültür Evreni*, S 43, Yaz/2021, s.29-36.
- “KTB MİFAD Başkanlığı Görevim Sırasında Yunus Emre’yle İlgili Yaşadığım Bazı Olaylarla İlgili Tespitler”, *Vefatının 700. Yılında Yunus Emre/Bizim Yunus Sempozyumu-Tebliğler*, İstanbul 2021, s.232-249. Eyüp Sultan Belediyesi Kültür Yayınları.
- “Türk Âşıklık Geleneğinde Usta Çırac İlişkisi Çerçevesinde Âşık Reyhanî-Âşık Denizer Örneği”, *Kültür Evreni*, S 44, Sonbahar 2021, s.117-128.
- “Balkanlarda Dede Korkut Destanı Araştırmaları Üzerine Bir Örnek”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 35, Eylül/2021, s.93-99.
- “Dil Bilimci, Türklük Bilimci Prof.Dr. Zeynep Korkmaz 100 Yaşında”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 35, Eylül/2021, s.305-308.
- “17. Yüzyılda Bir Atasözü Derlemesi: Antoine Galland/Durûb-ı Emsâl-i Türkî”, *TD*, S 837, 9/2021, s.116-120.

- “Mevlüt Özhan’ın Türk Gölge Oyunu Yazıları”, *Kültür Çağlayanı*, S 70, 9-10/2021, s.30-32.
- “2021 Yılında Yunus Emre’yi Boşuna mı Arıyoruz?” *Âşıkça*, S 9, 9-11/2021, s.8-9.
- “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Dört Atasözü Üzerine”, *TD*, S838, 10/2021, s.34-40.
- “Nevşehir Atasözü ve Deyim Derlemeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *TD*, S 839, 11/2021, s.108-112.
- “Kırgız Halk Kültürünün Manas Romanına Yansıması Nasıl İncelendi?” *Kültür Çağlayanı*, S 71, 11-12/2021, s.7-9.
- “2021 Yılında Kaybettiğimiz İLESAM Üyeleri I”, *İLESAM*, S 32, 11-12/2021, s.57-65.
- “Yitirdiklerimiz: Sezai Karakoç”, *TD*, S 840, 12/2021, s.104-108.
- “Türkiye’nin Acil İhtiyaç Duyduğu Bazı Halk Kültürü Müzeleri”, *Folklor Akademi/Prof.Dr. Feriha Akpınarlı Armağanı Sayısı*, C 3, S 4, 2021, s.381-390.
- “Prof. Dr. Hamza Zülfikar’ın Türk Halk Bilimine Hizmetleri”, *Hamza Zülfikar Armağanı*, Ankara 2021, 692 s. [s.603-612], TDK Yayınları:1435.

2022

- “Yitirdiklerimiz: Mustafa Yazgan, Şavşatlı Âşık Kara”, *TD*, S 841, 1/2022, s.110-112.
- “Şavşatlı Âşık Kara/İbrahim Kara Hakk’a Yürüdü”, *Âşıkça*, S10, Aralık 2021-Şubat 2022, s.32-33; *Kültür Çağlayanı*, S 73, 3-4/2022, s.6-7.
- “2022 yılında İlk Kez Kutlanacak Türk Mutfağı Haftası Üzerine Notlar”, *Kültür Evreni*, S 45, Kış 2022, s.68-80.
- “2021 Yılında Aramızdan Ayrılan İLESAM Üyeleri II”, *İLESAM*, S 33, 1-2/2022, s.34-37.
- “Türkiye Bu Sözlerin Rüzgârına Kapılmış: Yapacak Bir Şey Yok, Sıkıntı Yok, Aynen”, *İLESAM*, S 33, 1-2/2022, s.78-79.
- “2022’nin Önemli Anma ve Kutlamaları”, *Kültür Çağlayanı*, S 74, 1-2/2022, s.5-6.
- “Yitirdiklerimiz: Hekimoğlu İsmail, Nusret Dişo Ülkü”, *TD*, S 842, 2/2022, s.109-112.

- “Türk Dünyası Kültür Araştırmalarına Yeni Bir Katkı: Türk Dünyası Kültürü I-II”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat*, S 53, Bahar 2022, s.263-270.
- “Yitirdiklerimiz: Salih Bolat, Sina Akyol”, *TD*, S 843, 3/2022, s.110-112.
- “Yitirdiklerimiz: Âşık İsmetî”, *Âşıkça*, S 11, 3-4/2022, s.28-29.
- “Orhan Şaik Gökyay’ın Örnek Şahsiyeti ve Bazı Anılar”, *Giygaşuk*, S 1, Mart/2022, s.29.53. [Sanal Dergi]
- “2022’nin Önemli Anma ve Kutlamaları”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 36, 3/2022, s.259-262.
- “Türkçe El Kitabı İhtiyacına Prof.Dr. Tuncer Gülensoy’un Cevabı”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 36, 3/2022, s.245-250.
- “Balkan Türkolojisinin Türkiye’deki Üç Büyük Kaybı”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 36, 3/2022, s.295-302.
- “Dede Korkut Destan Araştırmaları Alfabesine Bir Harf Daha”, *Akpınar*, S 98, 3-4/2022, s.16-19.
- “Yitirdiklerimiz: Mıgırdıç Margosyan”, *TD*, S 84, 5/2022, s.110-111.
- “Orda Bir Köy Var Uzakta Şiiri Nerede, Ne Zaman Yazıldı?”, *Kültür Çağlayanı*, S 74, 5-6/2022, s.5-7.
- “Azerbaycanlı Türklük Bilimci Ali Şamil’in Türkistan Kültürel Seyahat Notlarının Önemi”, *Kültür Evreni*, S 46, Bahar / 2022, s.16-20.
- “Âşık Veysel’in 1944-1945 Kastamonu Aylarına İlişkin Bazı Notlar”, *Âşık Veysel*, haz. Süleyman Şenel, İstanbul 2022, s.135-145, İBB Yayını.
- “Bizi Bize Anlatıyor”, *Tuna Kürsüsü/Edit Tasnadi Kitabı*, İstanbul 2022, s.169-170, Ötüken Neşriyat: 1805.
- “Ahmet Kutsi Tecer’e Gönderilen İki Mektubun Yansıttığı Edebî Gerçekler”, *Ahmet Kutsi Tecer Sempozyumu/2018 Bildirileri*, Sivas 2022, s.87-104. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.
- “Artvinli Halk Kültürü Derlemecisi Ülkü Önal’ın Gezi Notlarından Avladığım Bazı Sözler”, *Ülkü Önal Armağanı*, Ankara 2022, s.131-136., Payda Yayıncılık.
- “Türk Âşıklık Geleneğinde Usta Çırac İlişkisi Çerçevesinde Âşık Reyhanî-Âşık Denizer Örneği”, *Uluslararası Âşık Yaşar Reyhanî Sempozyumu/Bildiriler*, Ed. O. Nuri Karadayı, Reyhan

Keleş, Bursa 2022, 544 s. Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları.

- “2023 UNESCO Âşık Veysel Yılı’na Doğru Dr. Süleyman Şenel’in Anıt Âşık Veysel Kitabı”, *Âşıkça*, S 12, 5-6/2022, s.24-25.
- “Yitirdiklerimiz: Agâh Özgüç, Ahmet Say, Sami Karaören”, *TD*, S 846, 6/2022, s.102-108.
- “UNESCO SOKÜM YİH Hayalî Metin Özlen Hayal Perdesini Kapattı”, *TD*, S 847, 7/2022, s.101-104.
- “Yitirdiklerimiz: Mevlâna İdris Zengin, Prof.Dr. Tuncer Gülensoy, Şahsenem Bacı” *TD*, S 847, 7/2022, s.104-112.
- “Şair, Türklük Bilimci Prof.Dr. Tuncer Gülensoy”, *Kültür Çağlayanı*, S 75, 7-8/2022, s.20-23.
- “Yeni Çorum Deyimleri Derlemesi Üzerine”, *TD*, S 848, 8/2022, s.92-95.
- “Yitirdiklerimiz: Prof.Dr. Kemal Eraslan”, *TD*, S 848, 8/2022, s.106-107.
- “Hacı Bektaş Yılı Sona Eerken: 4 Kapı 40 Makam’dan Oluşan Bektaşilik Esasları”, *Âşıkça*, S 13, 7-8/2022, s.16-17.
- “1973 Yılında Türk Halk Müziği Çalışmalarıyla İlgili Bir Durum Değerlendirmesi”, *Kültür Evreni*, S 47, Yaz/2022, s.52-64.
- “Bosnalı Ahmet Vahdetî Baba”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 37, Eylül/2022, s.159-162.
- “Türk Halk Bilimi Tarihinde Uluslararası İlk Bilimsel Toplantılar Hakkında Notlar”, *Kültür Evreni*, S 48, Sonbahar/2022, s.33-45.
- “Yitirdiklerimiz: D. Ahsen Batur, Semih Sergen”, *TD*, S 849, 9/2022, s.110-112.,
- “UNESCO SOKÜM Yaşayan İnsan Hazinesi Hayalî Metin Özlen’in Ardından”, *Kültür Çağlayanı*, S 76, 9-10/2022, s.8-12.
- “Yitirdiklerimiz: Alpay Ekler, Tuğrul İnançer”, *TD*, S 850, 10/2022, s.188-192.
- “Hayy Hak! Hayalî Metin Özlen Hayal Perdesini mi Kapattı?”, *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, S 430, 11/2022, s.12-15.
- “Yitirdiklerimiz: N. Ahmet Özalp, Kemal Atakay, Nurer Uğurlu”, *TD*, S 851, 11/2022, s.106-112.

- “Âşık Şahsenem Bacı’nın Ardından”, *Kültür Çağlayanı*, S 77, 11-12/2022, s.7-8.
- “Cumhuriyet’in İlk Atasözü ve Deyim Derlemecisi Gümülçeneli M. Esat İleri ve İki Eseri”, *Dost Bağının Meyveleri / Nureddin Albayrak Hatıra Kitabı*, İstanbul 2022, s.146-152. Türk Edebiyatı Vakfı Yayını.

2023

- “2022 Yılında Ahirete Uğurladığımız Üyelerimiz”, *İLESAM*, S 39, 1-2/2023, s.74-84
- “Öykü: 2073 Yılında Ankara’da Bir Lokantada”; *İmbik*, S 16, 1-2/2023, s.51-53.
- “Yitirdiklerimiz: Önay Sözer”, *TD*, S 853, 1/2023, s.111-112.
- “2023 Yılında Türk Dünyası Önemli Anma ve Kutlamaları”, *Kültür Çağlayanı*, S 78, 1-2/2023, s.8-10.
- “Ölümünün Yedinci Yılında Âşık Eminî Düştü”, *Âşıkça*, S 16, 1-2/2023, s.7-8.
- “Yitirdiklerimiz: Kutlu Özen, Mehmet Tekin, Hikmet Altınkaynak”, *TD*, S 855, 3/2023, s.105-112.
- “Gümülçene’den Akhisar’a Bir Kültür Anıtı: Sabiha Tansuğ”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 38, Mart/2023, s.249-256.
- “Azerbaycan’da Yeni Hayrettin İvgin Kitabı: Vuqar Ehmed / Hayrettin Hoca”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 38, Mart/2023, s.203-208; *Kültür Çağlayanı*, S 79, 3-4/2023, s.8-10.
- “2023 Yılında Türk Dünyası Önemli Anma ve Kutlamaları”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 38, Mart 2023, s.215-222.
- “Yitirdiklerimiz: Dr. Ali Abbas Çınar, Dr. Recep Şükrü Güngör”, *TD*, S 856, 4/2023, s.108-112.
- “Yitirdiklerimiz: Kutlu Özen”, *Kültür Çağlayanı*, S 70, 5-6/2023, s.12-13.
- “Yitirdiklerimiz: Aydil Erol, Veli Doğan Günay”, *TD*, S 858, 6/2023, s.109-112.
- “Türk Kadın Giyim Kuşam Süslenme Araştırmalarının Dili Sus-tu: Sabiha Tansuğ”, *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, S 438, 7/2023, s.22-25.
- “Yitirdiklerimiz: Deniz Kavukçuoğlu”, *TD*, S 859, 7/2023, s.111-112.

- “Yeni Çorum İskilip Atasözü ve Deyim Derlemeleri Üzerine”, *TD*, S 860, 8/2023, s.103-109.
- “Türk Gölge Oyunu Karagöz’ün Yazılı Mirasının Yeni Göstergesi”, *TD*, S 861, 9/2023, s.100-104.
- “Yitirdiklerimiz: Yılmaz Gruda, Safa Önal, Nevzat Gözaydın”, *TD*, S 861, 9/2023, s.105-112.
- “Kadın Halk Bilimci Sabiha Tansuğ’un Ardından”, *Kültür Çağlayanı*, S 81, 7-8/2023, s.6-9.
- “Kastamonu’da Beş Gün: Kalemimize Takılanlar”, *Kültür Çağlayanı*, S 82, 9-10/2023, s.6-8.
- “Ad Bilimi Araştırmacısı, Şair Yazar Aydil Erol’un Ardından”, *Kültür Çağlayanı*, S 83, 11-12/2023, s.6-7.
- “Yitirdiklerimiz: Hıfzı Topuz, Suat Engüllü”, *TD*, S 863, Kasım 2023, s.108-112.
- “Sivas Belediye Başkanlığının Âşık-Tekke Edebiyatı Alanlarında 21. Yüzyılda Yayın Zirvesi”, *Âşıkça*, S 19, 9-10/2023, s.24-25.
- “Saim Dede’yle İlgili Bir Anı”, “Yaşayan Konya Hafızası Prof. Dr. Saim Sakaoğlu”, haz. Ahmet Kuş, Konya 2023, s. 212-213, Konya BB Yayını.
- “Cumhuriyet’in 100. Yılında Yayımlanan Bir Albüme Yansıyan Türk Edebiyatı”, *TD*, S 864, 12/2023, s.4-16.
- “Yitirdiklerimiz: Recep Seyhan, Yağmur Atsız, Şevket Toker”, *TD*, S 864, 12/2023, 121-124.
- Cumhuriyet’in ilk Atasözü ve Deyim Derlemecisi M. Esat İleri ve İki Eseri”; *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 539, Eylül 2023, 225-232.
- Türk gölge Oyunu Karagöz’le İlgili En geniş Kaynakça”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S 39, Eylül 2023, s. 285-292.
- “Türk Dil Kurumu”, (R. Gürses’le), *Türkiye’nin 100 Yılı/Bilim Kültür ve Sanat*, Ed. Mustafa Oral, Ankara 2023, s. 138-164. AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- “Türk Halk Müziği Derleme Araştırma Yollarının Gakkoş Atlısı Salih Turhan”, *Salih Turhan’ın 41. Sanat Yılı Armağanı*, (haz. A. Akbıyık), İstanbul 2023, s. 350-352.

C. Kitapları, Çalışmaları Üzerine Yazılanlar

- Toyran, Binnur, “Nail Tan: Söz Anlayan Beri Gelsin/Atasözü ve Deyim Yazıları”, *TÜRKBİTİG*, Yıl 2, S 1, 2022, s.60-65.
- Efeoğlu, Serap, “Nail Tan’dan Bir Kitap Daha: Söz Anlayan Beri Gelsin”, *Kastamonu*, 2 Şubat 2022, s.2.
- Gürel, Zeki; “Her İle Bir Nail Tan Lazım”, *Yenises*, S 332, 8/2023, s.43-45; değişik şekli: *Kültür Çağlayanı*, S 81, 7-8/2023, s.17-19.
- Sakaoğlu, Saim; “Nail Tan’ın Kastamonu’yla İlgili Pek Çok Yayını Var”, *Yaşayan Konya Hafızası Prof.Dr. Saim Sakaoğlu*, haz. Ahmet Kuş, Konya 2023, s.137. Konya BB Yayını.
- Baltacı, Burhan; “Nail Tan Hocamıza Vefa”, *Kastamonu İstiklal*, 22.12.2023, s.2.
- Gürel, Zeki; ”Nail Tan ve Kastamonu Harfler, Noktalama İşaretleri Seçme Köşe Yazıları“ *Açıksöz*, 18.12.2023, s.4
- Sayan, Mehmet; “Nail Tan Hakkında”, *Açıksöz*, 18.12.2023, s. 2.
- Kahveci, Zeynep Nagihan; “Bilgiye, Kültüre, Dile Nail Bir Ömür: Nail Tan” *Türk Folklor Araştırmaları*, S 368, Ocak 2024, s. 159-164

Ç. Söyleşiler, Biyografisinin Yer Aldığı Yeni Kaynaklar

- “Demirci, Abdullah, “Nail Tan ie Türk Halk Bilimi Üzerine Sohbet”, *Bilimsel Eksen*, S 31, Yaz-Sonbahar/2020, s.139-147. Kültür Ajans Yayını.
- Demirci, Abdullah, “Nail Tan ile Biyografi Yazarlığı Üzerine Sohbet”, *Biyografi Analiz 3*, İstanbul 2020, s.113-115. Kitap Yurdu Yayını.
- Özmel, İsmail, “Nail Tan’la Söyleşi”, *Akpınar*, S 88, 4-5/2020, s.12-17.
- Demirci Abdullah, “Nail Tan ile Nekroloji ve Biyografi Üzerine Söyleşi”, *Kültür Evreni*, S 42, Bahar/2021, s.133-138.
- Akçakoca Özgür, Mine, “Bir Meslek Bir Hayat Söyleşileri: Eğitimci, Halk Bilimci, Yazar Nail Tan”, *Kastamonu I*, 28.6.2021, s.2; *II*. 29.6.2021, s.2; Gen., fotoğrafları arttırılmış olarak *Kültür Evreni*, S 44, Sonbahar/2021, s.97-118.

- Cengiz, Serpil Aygün, “Nail Tan A.Ü. DTCF Halkbilimi Bölümünde”, *Turnalar* (KKTC), S 85, 1-3/2022, s.35-46.
- *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Nail Tan maddesi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, (haz. Ebru Şenocak) Ankara 2019.
- “Noyıl Tong”, *Türkiy Adabiyot Durdonaları/Türk Zomonaviy She’riyatı Antologiyası*, Taşkent 2023, C 54, s. 106-108. [Tahir Kahhar’ın Özbek Türkçesine aktardığı özgeçmiş ve üç şiir]

D. Yeni Bulunan Yayınlar

- Özur 1 (Şiir), *Belirli Günler ve Haftalar*, haz. Semra Harut, Ankara 2004, s.264.

E. Son Köşe Yazıları (2022-2023)

Kastamonu (2003-2023), *Kastamonu İstiklal* (2023) ve *Araç Haber* gazetesindeki köşe yazılarımızdan son ürünler (*Araç Haber* dışında) burada yer almaktadır. *Kastamonu* gazetesindeki 611 köşe yazımızı 2022 sonunda bir araya getirip dört cilt hâlinde yayımlamıştık. Gazete 2022 sonunda el değiştirdi. Yeni sahipleri 2023’te bir ay daha eski adla yayımlayıp adını *Kastamonu İstiklal*’e çevirdiler. Biz bozulan sağlığını sebebiyle haftada iki yerine “Allah ne verdiyse” şeklinde yazmayı sürdürdük. Bu bölümde; 4 Cilt *Kastamonu* gazetesi seçme köşe yazıları yayınıımızdan sonra her iki gazetede yayımladıklarımız yer almaktadır:

1. *Kastamonu Gazetesinde Yayımlananlar:*

- Şair, Bilgin, Eğitimci Sofuzâde Mehmet Tevfik (Safoglu) Efendi Doktora Tezi de Kitaplaştı.”; 1 Aralık 2022, s.2.
- “Kastamonu 2023 Uluslararası Gastronomi Kongresi’ne Doğru”; 16 Aralık 2022, s.2.
- “Cumhuriyetimizin Kuruluşunun 100. Yılına Doğru: Kastamonu’nun Oynadığı Rolün Belgeleri II [N. Peker: İstiklâl Savaşı]”; 22 Aralık 2022, s.2.
- “KTB Belgesel Film Arşivi Dijital Kullanıma Açılırken”; 27 Aralık 2022, s.2.
- “Mümtaz Tiftik’in Yeni Gerçekçi Romanı: *Sürgün Gelin*”; 11 Ocak 2023, s.2.
- “Mehmet Sayan’ın Yeni Hikâye Kitabı *Şehidini Bekleyen Baba* Kitaplığımızda”; 12 Ocak 2023, s.2.

2.Kastamonu İstiklal Gazetesinde Yayımlananlar:

- “2023 Yılında Türk Dünyası Önemli Anma ve Kutlamaları”; 10 Şubat 2023, s.2.
- “KASÇETVAK’ta 18 Şubat 2023 Söyleşisi’nde Söylediklerim, Söyleyemediklerim”; 8 Mart 2023, s.2.; *Araç Haber*’de 4 Mart 2023, s.4.
- “Bugün *Gül Derinliği* Şiir Parkı’ndayım”; 6 Mart 2023, s.2. [*Araç Haber*’de 13 Mart 2023, s.4.]
- “Önemli Bir Eksikliği: Nihayet *Kastamonu Araştırmaları Dergisi*”; 15 Mart 2023, s.2.
- “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Kuruluşta Kastamonu’un Oynadığı Rolün Belgeleri III: Açıksözcü Hüsni: İstiklâl Harbi’nde Kastamonu”; 13 Nisan 2023, s.2.
- “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Kuruluşta Kastamonu’un Oynadığı Rolün Belgeleri IV: Hüsni Açıksöz’ün Makaleleri”; 10 Nisan 2023, s.2.
- “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Kuruluşta Kastamonu’un Oynadığı Rolün Belgeleri V: Mustafa Necati Bey’in Kastamonu’daki Çalışmaları”; 18 Nisan 2023, s.2.
- “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Kuruluşta Kastamonu’un Oynadığı Rolün Belgeleri VI: Kastamonu Basınında Millî Mücadele’nin Yankıları”; 25 Nisan 2023, s.2.
- “Cumhuriyetimizin 100. Yılında Kuruluşta Kastamonu’un Oynadığı Rolün Belgeleri VII: İsmail Habib Sevük’ün Açık-söz’deki Yazıları: 1921-1922”
- “Kastamonu Kız İlköğretmen Okulu 2023 Buluşması”; 17 Mayıs 2023, s.2.
- “Kastamonu’da Beş Gün: Kalemimize Takılanlar”; 19 Mayıs 2023, s.4.
- “Ata Erdoğan’ın Yeni Kitapları: Kastamonu Kültürü: 8-9-10”; 23 Mayıs 2023, s.2.
- “Prof.Dr. Sadık Erik, Kastamonu Notları/2023 ile Gönüllü İl Bilim Kurulu Üyeliğini Sürdürüyor”; 2 Haziran 2023, s.2.
- “Şair, Yazar Aydil Erol’un Ardından”; 23 Haziran 2023, s.4.
- “Kastamonu Araştırmaları Dergisi Başarı Çıtasını Yükseltiyor”; 21 Temmuz 2023, s.2.

- “Cumhuriyet’in Kuruluşunu Anlatan Hikâyeler Arasında Bir İstiklal Yolu Hikâyesi Daha: Satı Kadın”; 24 Temmuz 2023, s.2.
- “TBMM Lokantasında Bir Kastamonu Sorunları Yemeğinden Notlar”; 27 Temmuz 2023, s.2; *Araç Haber*, 28 Temmuz 2023, s.7.
- “Tosya Çeltik Tarihi Yazılıyor: İlk Adım Ufuk Tidim’den”; 4 Ağustos 2023, s.2.
- “Oyuncu, Müzisyen, Besteci Baha Boduroğlu’nun Ardından”; 11 Ağustos 2023, s.2; *Araç Haber*’de 8 Ağustos 2023, s.5.
- “Şevket Adnan Şenel’in Ardından”; 18 Ağustos 2023, s.7.
- “Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğünün Yazarımız Oğuz Atay’a Saygısının Hatırlattıkları”; 26 Ağustos 2023, s.7.
- “Ankara’da Kastamonu Mutfağı Esintileri: Ruşen Pastaneleri”; 29 Ağustos 2023, s.2.
- “Cumhuriyet’in 100. Yılına Doğru: Kuruluşta Kastamonu’nun Oynadığı Role İlişkin Belgeler/VIII: İ.H. Uzunçarşılı’nın Kastamonu Günleri (1921-1923)”; 1 Eylül 2023, s.2.
- “Güzel Bir Roman Terapisi Örneği: Rıza”; 20 Eylül 2023, s.2.
- “TRT Türkü Radyosunda Nail Tan Belgeseli Üzerine”; 27 Eylül 2023, s.7.
- “2022 Kırım Türk Tatar Kültürüne Hizmet Ödülü’müz Geldi”; 13 Ekim 2023, s.2.
- “TDK 2023 Türk Diline Hizmet Ödül Töreni İzlenimleri”; 6 Aralık 2023, s.2.
- “Efsane Kastamonu Valisi Dr. Enis Yeter’in Yeni Kitabı: Şehir, Yönetim ve Kültürel Miras”; 8 Aralık 2023, s.2.
- “Prof.Dr. Eyüp Akman’ın 100. Yıl Eseri Hukuk Folkloruyla İlgili”; 18 Aralık 2023, s.2.
- “Üçüncü Oğuz Atay Öykü Ödülü (2023) Kitabı Üzerine”; 23 Aralık 2023, s.2.
- “Kastamonu Üniversitesi ve Merkez Belediye Başkanlığının 100. Yıl Kutlama Çalışmaları İçinde Özel Bir Kitap: Kastamonu Tarihi Araştırmaları”; 25 Aralık 2023, s.4.
- “Kastamonu Kültürel Araştırmalarına Yeni Katkılar”; 27 Aralık 2023, s. 4.

F. Bibliyografya Ek/4'ten Sonra Yayımlanacaklar/ 2024'e Kalanlar:

Bilindiği gibi kongre, sempozyum bildirileri, armağan kitap yazılarının yayımlanması zaman almaktadır. Ayrıca, dergilere verip sırada bekleyen yazılarımız vardır. Muhtemel yayımlanacaklar listesi şöyledir:

- Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a Armağan Kitabı yazısı
- "UNIMA Türkiye Millî Merkezinin Kuruluşu ve Geleneksel Türk Tiyatrosu Üzerine Nail Tan'la Söyleşi" (Konuşan: Can. İ. Atlığ)
- "M. Tahsin Berkand'ın Kastamonu-İstanbul Eksenli Romanı Kezban Üzerine" [*Kastamonu İstiklal Gazetesi*, Şubat 2024]
- "Türk Halk Kültürünün Sürdürülebilirliğinin Bir Göstergesi Her Yıl Genişleyen Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'e Nasihatı"
- "Türk Halk Kültürünün Sürdürülebilirliği İlkesi Çerçevesinde Yeni Atasözü ve Deyimlere Merhaba!"
- "Arşivimde ve Hafızamda İbrahim Aslanoğlu'yla İlgili Bazı Notlar" [Sivas, İ.Aslanoğlu Sempozyumu Bildirisi, 2022]
- "Türk Halk Kültürü/Halk Biliminin T.C.'nin Kültür Çalışmalarına Bazı Katkıları" [KTB 10. MTHK Kongresi, Panel Konuşması 2023]
- "Türk Halk Müziği Alanında Yayımlanmamış Bir Araştırma, Önemi, Sonuçları" [KTB 10. MTHK Kongresi, Bildiri 2023]
- "Türk Halk Bilimci Yaşar Kalafat ve Türk Kültürüne Hizmetlerine Genel Bir Bakış" [TÜRKSÖY'un Dr. Yaşar Kalafat kitabı için]
- Mehmet Özbek'e Armağan kitabı yazısı
- "Âşık Veysel'in Yaşadığı Bazı Kültürel Depremler", KTB Âşık Veysel Yılı Anı Kitabı
- "Müzikolog Dr. Süleyman Şenel Sarısözen Araştırmalarına Son Halkayı da Eklendi", [*Kastamonu İstiklal*, 31 Ocak 2024, s.4]
- "Nail Tan Bibliyografyası Ek 4.," [*Kültür Evreni*, BAL-TAM Türklük Bilgisi]
- "2023 Yılında Vefat Eden İLESAM Üyeleri" [*İLESAM Dergisi*]

- *Kültür Çağlayanı* 2024 ilk üç sayısı yazıları [Dr. Abdülkadir Sezgin, TDK Türk Diline Hizmet Ödülü Töreni İzlenimleri, Nail Tan Belgeseli]
- “TODAİE’deki Öğretim Üyesi Öğretmenlerim”

DERLEME
COMPILATION

YASTIK ALTINDAKİ MASALLAR

Ayser LESKOVCI*

ÖZET

Yaşadığımız dönemde internetin çocuklar tarafından gittikçe daha yaygın kullanılması nedeniyle son zamanlarda masallara ve çeşitli sözlü anlatılara artık eskisi gibi ilgi duyulmuyor. Nineler ve dedeler eskisi gibi torunlarına masal, hikâye, fıkra anlatmıyor ve bir zamanlar sabırsızlıkla dinlemeyi beklediğimiz masallar, hikâyeler, kısa güldürü masalları ne yazık ki unutulup gidiyor. Hâlbuki çocuk gelişimcileri, çocukların hayal gücünü geliştirebilmesi için söz konusu masalların, hikâyelerin tek kelimeyle sözlü anlatı türlerinin büyük önem taşıdığını belirtmektedir. Masalları araştırıp yazmaya başladığım zaman bir toplumun sözlü anlatılarının ne kadar değerli olduğunu bir kez daha anlamış oldum. Ninemin ve annemin bize anlatmış olduğu masallardan başlayarak çevremizde yaşayan Türk halkından da çeşitli sözlü anlatıları toplayarak anlatıcıların ağzıyla yazıya döktüm. Yirmi beş masal BAL-TAM Türklük Dergisi'nin 36 ve 37 sayılarında standart Türkçe olarak yayımlandı. Bu masallar daha sonra BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi'nin 38. sayısında Prizren ağzıyla da yayımlandı. Şubat 2020 yılından başlayarak bu güne dek 69 sözlü anlatı türünden masal, hikâye, fıkra derlendi. Amacım çok daha yüksek bir sayıya ulaşmak olduğu için araştırmalarım hâlâ devam etmekteyim. Sözlü anlatıları değişik kişilerden derlediğim için dipnotlarda derlediğim kişilerin bilgileri aktarılmıştır. Anlatılar anlatıcıların anlattığı şekilde derlenmiştir. Özellikle ağız özelliklerinin aktarılması açısından değerli olduğunu düşünüldüğü için orijinal haliyle yayımlaması uygun görülmüştür.

Bu çalışmamın birinci amacı bahse konnu sözlü anlatıları yazıya dökerek gelecek nesillere bir kültür mirası olarak bırakmak, ikinci amacı ise Prizren ağzının orijinalliğini korumaktır. Umarım derlenen bu masallar gelecekteki halk bilimcilerine araştırmaları konusunda yeni ipuçları sunacaktır.

* Mr. İlkokul Öğretmeni, Prizren, ayser.leskovci@hotmail.com

TALES AND STORIES FROM THE ORAL NARRATIVE GENRES TOLD IN PRIZREN

ABSTRACT

Due to the widespread use of the internet by children in our time, fairy tales and various oral narratives are no longer as popular as they used to be. Grandmothers and grandfathers do not tell fairy tales, stories and jokes to their grandchildren as they used to, and the fairy tales, stories and short humorous tales that we once eagerly waited to listen to are unfortunately forgotten. However, child development specialists state that these tales, stories, in a word, oral narrative genres are of great importance for children to develop their imagination. When I started to research and write fairy tales, I realised once again how valuable the oral narratives of a society are. Starting from the fairy tales told to us by my grandmother and mother, I collected various oral narratives from the Turkish people living around us and wrote them down in the narrators' mouths. Twenty-five tales were published in standard Turkish in the 36 and 37 issues of BAL-TAM Journal of Turkishness. This tales published in standard Turkish were later published in Prizren dialect in the 38th issue of BAL-TAM Journal of Turkishness. Starting from February 2020 to this day, 69 tales, stories and jokes from 69 oral narrative genres have been compiled. I would like to state that my objective is to reach a much higher number. I am still continuing my research. Since I compiled oral narratives from different people, information about the people I compiled is presented in the footnotes. The stories were compiled as narrated by the narrators. Since we think that it is especially valuable in terms of transferring dialectal features, it was considered appropriate to publish it in its original form.

The first intention of this study is to preserve the oral narratives as a cultural heritage for future generations by transcribing them, to prevent the disappearance of the narratives and to keep them alive in writing, to immortalise them. I would like to state that my second objective is to preserve the original Prizren dialect. I hope that I can make future generations aware of these collected tales and stories and provide new clues to folklorists for their research.

26. Azrail¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi fukara adam. İş bulamaymış onon için da paresi yog imiş. Evini ceçındıremeymiş. Bi cün canına tak etmiş citmiş çüpriden atma cendısını. Celmiş çüpriye otormiş, başlamış düşünme. Çüpriden bi adam çeçeymiş. O adam azrailmiş. Cürmiş bu fakir adami yaklaşmış yanına, sormuş.

- Neyin var? Nesin oka düşünceli?

- Adam da nasıl düşünceli olmayaym? demiş. Parem yok vela ek-mek alim. Karım çocuklarım aç, iç bi yerde işlemeym. İş bulamaym işleme. En isla ataym cendimi çüpriden kurtulim, demiş. Azrail adama, demiş:

- Cel benimlen işle, çok pare kazanırsın. Ben azrailiyım evlerde ciderim can alma. Ema cendimi saklarım, cüstermem se insanlar açın cüridi beni figanlar koparidi. Ben da dayanamaydım. Sen benimlen cel, evde bi şişeye at şeçerlen su, karıştır isla. Cit astaların evine onlari bak. Ben astanın ayaklarındaysem ver o şişeyi içsın. Astanın başı ucundaysem demek çaresi yok ülecek. Celmişim canını alma. Astanın insanlana de çi valla buna ilaç verim ema pare etmez, astanız çok ağır ülecek

Adam da:

- Tamam, işim yok bare bi işim olur. Pare kazanırım, demiş.

Adam da er cün nerde asta varise cideymiş bakma. Açın cirimiş astanın sobasına ilki bakaymış azraili astanın neresinde durimiş. Ayaklarının ucunda açın cürimiş astayı bakaymış em o suyi ilaç yerine vermiş, sagolorson deymiş. Astalar sag olimiş. Adamın adi er yerde başlamış duyulma. Adama pare verimişler citsın astalari sağılıtırma. Adam evden eve ciderçen çok pare kazanma başlamış. Bi cün beş cün kısa bi vakit için zencin olmiş. Erçez adama saygi yapaymış. Adam pareye pul demeymiş. Suylen hastalari ayaga kaldırmış. Cel zaman cit zaman adamın çocuklari büyümiş. Adam da yavaş yavaş yaşlanmaya başlamış. Bi cün astalanmış. Azrail aklına celmiş. Demiş cendi cendisine en isla ben cendime bi çare bulim. Azrail celdimi canımı alma yapaym bi şi çi canımı alamasın. Cünlerle düşünmüş taşınmış aklına celmiş yatagının ayaklana tekirlek atma çi açın celır azrail canını alma karısına der dündürsın yatağı. Azrail başındayse karısı yatağı açın dündür azrail ayaklana çeçer. Neyse adam sağılmış, cene başlamış işleme. Bi cün da aklına düşmiş citmiş dert dane tekirlek satna almış, citmiş evine. Yatagının ayaklana tekirlekleri takmış. Karısına demiş:

Bak kari ben açın astalanırım beni bu yatakta yatır. Başka yatakta yatırma em yanımda otor. Ben sana yatağı dündür dedim mi sen yatağı

¹ Reşad Leskovçalı - Leskovci (1938-1999) Prizren

dündür. Başım ayaklarımın tarafına, ayaklarım da başımın tarafına celsın anladın mi? Karısı da:

- Anlamadım niçin ema sen nasıl dersin üle yaparım, demiş.
- Sen benim dedigimi yap, demiş adam.

Karısı da:

- Tamam, demiş.

Bi cün beş cün adam cene astalanımiş. bakmış azrail ayaklarının ucunda durımiş, adam şenilmiş. Bilmiş çi sag olacak, ayaga kovkacak. Cel zaman cit zaman adam bi cün çok astalanmış. İçi de bir bakaymış baş ucuna em ayaklana azraili cüremeymiş. Bi cün da ne baksın azrail tepesine dikilmiş. Adam çabuk karısını çağırmiş.

- Kari çabuk cel acele et yatagi dünder.

Karısı çabuk koşoşmiş, yatagi dündermiş. Adamın ayaklarini başının tarafına, başını da ayaklarının tarafına çevirmiş ema azrail cene adamın başında imiş. Cene adam karısına demiş:

- Çabuk cene çevir yatagi

Karısı cene çevirmiş yatagi. Azrail cene adamın başının ucundaymiş. Demiş adama:

- Neka istersen yatagi dünder pare etmez. Ben senin başındayım, çitmem. Celdim canını alma. Er bi şiden kaçarsın ülümden kaçamasın. Vaktin celdi cidam obi dünyaya demiş em adamın canını almış. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık.

27. Üç Altınlen Üç Nasiyat²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi fakir adam. Çimi çimsesi yog imiş. Evlendirmişlar, almış bi kari. İçi üç ay yaşanmış karısilen. Cürmiş çi paresız olmay karar vermiş gürbete citma, işlema, pare kazanma, demiş karısına:

- Ben en isla cideym gürbete yabi pare kazanma se büle olmay. Bunda nafakam kıt. Evelden yalnızidim ceçinidim. Şindi içi çişi oldok, yarın üç çişi oloroz. Nasıl ceçinecez. Neka olmamış çocogomoz en isla ben cideym pare kazanma, celırım bi içi üç sene sora. Sen beni bekle.

Yarındasi cün adam almış boçasını çikmiş yola. Karısı evde yalnız kalmış. Kısa bi vakıt sora karısı anlamış çi cebeymiş. Adam citmiş cüya bi içi sene işlema, seneylen kalmış gürbette. Çocogi olmuş büyümiş. İç babasını cürmemiş. Kari tek başına çocogoni büyütürmiş. Koni koyşi yardım etmiş. Cel zaman cit zaman seneler ceçmiş. Adamın cani sıkılmış. Demiş düneyim gayri evime kaç sene işledim. İç pare almadım us-

² Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren

tamdan. Yedim içtim ustamda, iç b işi arcetmedim. Ustam parelemi vermedi, topladı. Şimdi aldım mi ustamdan toptan, olur bayagi parem. Citmiş ustasına demiş:

- Usta ben gayri araym evime citma, vafir işledim. To paremi alim em yola çıkaym. Ustasi da demiş:

İsteymisin üç çuval aram altın pare verim, se isteymisin üç alal altın pare verim?

Adam kalmış, oka senelerlen işlemiş alal kazanma şimdi lazım alsın aram pare. Ustasına demiş:

- Yok ben aram istemem. Alal işledim, alal pare isterim. Ver üç altını cideym evime.

Ustasi da vermiş adama üç altın pare. Adam pareyi almış yola çıkmış. Uzun bi yol yürümüş. Duymuş bi adam bagırı:

- Bi nasiyat bi altın, bi nasiyat bi altın.

Adam demiş ayt verim bi altın bakaym ne dey. Citmiş o adamın yanına. Demiş:

- Te verim bi altın düver bi nasiyat.

Adam da altın pareyi almış. Dogri yoldan şaşma demiş.

Adam

- demiş ayt verim dabi altın bakaym ne dey. Çikari veri dabi altın adama, demiş:

- Da bi nasiyat süle.

Adam almış obi altını da kuymuş cepine, em demiş adama:

- Bulanık sudan ceçma.

Düvermiş içinci nasiyati da. Adam bakmış yalnız bi altın paresi kalmış demiş ononlenda alım dabi nasiyat. Ne olorse olson. Zaten citi bütün parem. Uzatmış adama kalan son altını da em demiş adama:

- Al tebu altını da ver dabi nasyat.

Nasiyatçı adam almış obi altını da em adama demiş:

- Bi işi yapmadan evel içi çe isla düşün.

Adam ne kazanmış to üç altınını da vermiş. Cene paresız kalmış, tüle yolona devam etmiş. Yolda ciderçen düşünmüş oka seneylen işledim cene paresız eve düneyim. Yolda yürürçen yürüdüğü yol içiye ayrılmış. Adam da durmuş hangi yoldan cideceğini şaşırmiş. Düşmüş aklına o adam ne satmış o nasiyati. Dogri yoldan şaşma. Adam da cendi cendisine demiş, ben en isla düz yoldan cideym. Dogri yoldan yolona devam etmiş. Yürümüş, yürümüş celmiş bi derenın yanına. Lazım imiş dereyi ceçsin. O dere taşmış, çamurlı sular akaymış. Su bulanık imiş. Adamın aklına içinci nasiyat celmiş. Bulanık sudan cecma. Adam da durmuş, otormuş bi çenarda beklemiş dere durulsun da sora dereyi ceçsin. Açın durulmuş dere adam almış sudan ceçma, ne cürsün çuvalarlen al-

tinlar derenin içinde. Kervanlar sudan ceçerçen sulara kapılmışlar de-
veleri em insanlari su cütürmiş. Çuvallarlen altınlar derede kalmış.
Adam da almış çuvalen altınlari. Evinin yoloni tutmuş. Ema evine ta
celmiş cecenin bi vakti olmuş. Adam da evine yaklaşmış. Pencereden
içeri bakmış. Ne cürsün karısı yatmış bi adamlen aynı sobada. Adam
kızmış. Beklemiş saba ağarsın. Açın olmuş saba citmiş almış bi tüfek.
Tüfeklen citmiş evine. Düşmüş aklına üçüncü nasiyat. Bi işi yapmadan
evel içi çe düşün. Durmuş düşünmüş. Demiş ben en isla cideym vurim
kapiyi bi bakaym. Evine citmiş, kapiyi vurmuş. Karısı kapiyi açmış.
Açın açmış kapiyi cürmiş kocasını. Çok şenilmiş uzun vakit kocasından
aber almamış, sanmış çi kocasi ülmiş. Emen çocogoni çağırmiş demiş:
cel se baban celdi. Çocuk atık olmuş delikanli. Açın duymuş çabuk so-
badan dışari fırlamış. Babasına koşmuş. Adam açın duymuş çi çocogi,
demiş karısına:

- Aaa ben ne yapacagidim. Em seni em cendi çocogomi vuracagi-
dim.

Karısı kocasına sormuş:

- Niçin vuracagidin adam? demiş.

- Ya ben cece eve ceç celdim. Açın baktım camdan cürdüm çi se-
ninen aynı sobanda yati bi erçek, çok kızdım. Şüçür çi yapacağım işi
içi çe düşündüm. İçi çe düşünmesaydım ata yapardım, demiş. Adamın
kazandığı üç alal altın oka beladan kurtarmış. Ondan sora adam bulduğı
altınlarlen karısilen em çocogilen zencinler cibi yaşamış. Masala yag-
lık, bize saglık. Düşmana çümür, bize ümür.

28. Sari İlan³

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi yaşli adam. Adamın üç dane
çocogi vari miş. Çocoklani em karısını bakmak için çok işlemiş. İşlediğı
pareleri da em çocoklana arcetmiş em ne kalmış altın pare yapmış. Cel
zaman cit zaman adam yaşlanmış. Takattan düşmüş, astalanmış. Yataga
düşmüş. Bi cün da karısına demiş:

- Ben çocoklami baktım, büyütürdüm, yetiştirdim. Onlardan angisi
benim yaşliligimi bakacak?

Karısı da:

- Akibeti üç çocoktan bi tenesi belçi bakar, demiş.

Adam yaşlıymış ema akıllıymış. Almış altınlarını ne kazanmış epı-
sını dikmiş bi kuşaga. O kuşagi da cizlin sarmış cendi beline. Çağırmiş
karısını, demiş:

- Çağır bük çocogi celsin yanıma.

Karısı çağırmiş bük çocogoni, demiş cel se baban seni çağırı.

³ Çazime Leskovçaltı - Leskovci (1948 -) Prizren

Bük çocuk koşmuş çabuk babasının sobasına. Bakmış babası yataktaki yati, ercüncü cibi asta, babasına demiş:

- Baba beni çağtırmısın

Yaşlı adam da bük çocogona demiş:

- Aa be babam bi sari ilan sarmaladi beni on yedi yerimden yaraladi beni. Çüz belime sarılan o sari ilani kurtar babani, demiş.

Bük çocogonon canı tatlıymış, korkmuş, babasına demiş:

- Valla be baba ben ilandan korkarım. Alırsem belinden çekma ilani, beni sokar. Ben ilani senin belinden çekemem. Seni kurtarırcen cendim ülemem.

- Tamam unuttum çi sen ilandan korkarsın, demiş babası.

Karisına demiş:

- Cit içinci çocogi çağır celsin yanıma, demiş.

Karısı da çıkmış sobadan. Citmiş içinci çocogoni çağırmiş, demiş:

- Cel baban seni çağır.

İçinci çocukta cirmiş babasının sobasına. Babası çocogoni açın cürmiş şenilmiş. İçinci çocogona da demiş:

- Bi sari ilan sarmaladi beni, on yedi yerimden yaraladi beni. Cüz bu sari ilani kurtar babani demiş.

İçinci çocogida demiş:

- Vala be baba ben yapamam. Bileysin ben ilandan korkarım. Alırsem ilani belinden alma beni sokar, ülürüm. Sen yaşamisin neka yaşamısın. Ben eniz yaşayacam demiş babasına.

Yaşlı adam çok üzülmiş. Anlamış çi çocukları bakay cendi canlani. Karısına demiş:

- Çağır üçüncü çocogi celsin yanıma.

Karısı çıkmış üçüncü çocogoni çağırmiş.

- Cel baban çağır biçe seni.

Ortancı kardaş em bük kardaş bileymiş babaları niçin çağırmiş en küçük kardaşlarını ema susmuşlar. Adamın en küçük çocogi da koşmuş babasının yanına, demiş:

- Buyur baba beni çağırmısın.

Babası cene aynı süzleri üçüncü çocogona da demiş, aynı nice obi çocuklana.

Bi sari ilan sarmaladi beni, on yedi yerimden yaraladi beni. Cüz ilani kurtar babani demiş.

Açın duyay en küçük çocuk çi üle dey babası. Babasına demiş:

- Baba sen ne deysin? Tabi çi seni kurtarırim o ilandan. Kormiyim ben ilan seni tepelesin?

Çabuk koşmuş, babasının üstünden yorgani çekmiş, yere atmış. Almış babasının belinden sari ilani alma ne baksın! İlan yok. Belinde sarılı bi kuşak var imiş. Babasına demiş:

- Baba senin belinde ilan yok ema bi kuşak var. Korkma ilan dili miş.

Babasi çok şenilmiş, en küçük çocogona demiş:

- Belimde olan o sari kuşagi çüz, em al sana. O kuşagi sen ak ettin.

En küçük çocuk ta kuşagi çüzmiş, almış. Sobadan dışarı çıkmış. Obi içi kardaş beklemiş dışarda. Açın cürmişler en küçük kardaşın elinde bi kuşak. Dogri sormişlar, nedir bu? Kardaşlana demiş en küçük kardaş:

- Babanın belindeçi ilan cendi kuşagiymiş. İlan yogimiş. Bu kuşak imiş sarık beline.

Açın almış kardaşlari kuşaga bakma kuşak çok ağırımış. Kuşagin bi çüşesini yırtmışlar ne cürsünlar kuşak altınlen doli. Çabuk koşmuşlar içeri babalana. Demişlar:

- Baba olormi büle aksızlık. Bütün varını yogoni vermisin küçük çocogona. Babasi da demiş çocoklana:

- Babasını kurtaran, malını da korodor. Babasına saip çıkan, malına da saip çıkar. Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize sağlık. Masal tašta, biz başta.

29. Ugursuz Adam⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi çetrefil, ugursuz adam. Ep evlenmiş sora bıkaymış karilarından. Edeymiş kılımış karilani evden kovaymış. Dert çe evlenmiş. Gayri ona çimse istemeymiş kız verma. Se bileymişlar çi oni da bragar. Kalmış yalnız. Cel zaman, cit zaman kavede otororçen bi adam cürmiş. Yanına yaklaşmış. Demiş nesın buka düşünceli? Bi derdın mi var? Adam demiş:

- Var ya, nasıl derdım olmasın. Kaldım yapayanlız. Evlendim karilami kovdom. Kısa bi vakıt için. Gayri bana çimse kız vermey.

Bubi adamın cene varımış bi kızı iç evlenmemiş ema yaşı ceçmiş, evde kalmış. Adam da demiş.

- Bak benim var bi kızım. Çok isladır ema biraz yaşı ceçmiştir. Cel verırım sana. Ugursuz adam şaşırmiş, adama demiş:

Say mi verırsın. Bak ema bıkarsem senin kızını da bragarım. Ben yapamaym açın kızaym kovaym evden. Citsınlar benim evıme celmesınlar.

Adam da ne araymış kızını verma o uğursuz adama demiş:

- Tamam, tamam sen al kızımı se çok isladır. Ben seni çok beğendim. Bıkarsen bragarsın oni da.

⁴ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren

Neyse ugursuz adam citmiş kızı aratırmiş. Baba da kızını vermiş o adama. Kızına da iç sormamış. Açın celmiş cün kız evlensın babasi kızını yanına çağırmiş, kızına demiş:

- Bak kızım kocan ne yaparse yapsın sen av çok isla yapmısın de, başka bişi dema. Ne yaparse yapsın, ne derse desın sen sız, ep çok isla de, demiş.

Düğün cüni celmiş. Yapmışlar düğün, adam kızı almış evine cetirmiş. Kısa bi vakit sora adam bu karısından da başlamış bıkma. Demiş cendi cendisine lazım buni da evden kovaym se bıktım gayri. Eve ceç celmiş masus, karısı iç bi şi sülemeymiş. Açın celimiş ceç deymiş karısına:

- Ben eve ceç celim. Sen kızarsen cit evden.

Karısı da:

- İsla yapaysın adam, sen erçeksın ceç ta celırsın. Ev senin ne vakit istersen o vakit celırsın. deymiş.

Adam bakaymış karısını kızdırma çi sülesın yabişi da adam karısını evden kovson. Karısı da kızmaymış. Adam da masus pazardan cetirimiş bozok sebzeleri, ne çürümiş. Karısı cene deymiş:

- Aavv adam ne isla sebze cetirmısın, istesın atrın yema. Arılar cibi evine taşısın cetirisın.

Adam dudarımiş, kudurişmiş. Karısını bi türlü evden kovamaymış. Se karısı ep uyuna suyuna cideymiş. Yaklaşmış kış. Adam citmiş satna alma odon. En egrili, bğrili bozok odonlari almış, evine cütürmiş. Açın cürmiş karısı avlida o egrili, bğrili odonlari anlamış kocasi niçin cetirmiş. Ema kari da kurnaz imiş, demiş kocasına:

- Aavv more adam ne isla odon cetirmısın. Egrili bğrili. Sımarlasam almazdın.

Adam da karısına:

- Kızdın mi? demiş.

Karısı da cülerçen kocasına demiş:

- Yok more adam, ne araym kızma. Ne isla almısın odonlari egrili. Bi tene korom bule nice yarım ay, obırısını da korom bule nice yarım ay olor toporlak. Tam tenceremi üstünde korom, dükülmez yemegım.

Adam cene çok kızmış ema yog imiş ne yapsın, nasıl kovson karısını. Cel zaman cit zaman adam kariyi evden kovmak için ograşırçen karısı cebe kalmış. Dogormış, olmuş bi çocuklari. Adam ala karısını bakaymış nasıl evden kovma. Bi cün da düşünmüş, taşınmış karısına demiş:

- Bak yarın kuşluga pite yaparsın. Celdım mi eve sofrı kuruk olson. Sofranın üstünde pite olson. Pite isla pişkın olson, yogortlansın. Em üstünden dumanlari çıksın.

Karısı da kocasına:

- Tamam yaparım, demiş.

Ertesi cün kari erçen kalkmış. Kocasını işe cündermiş. İşlerini hal-letmiş. Silmiş, süpürmüş. Çocuk bi yandan, işler bi yandan episini aletmiş. Piteyi da yapmış. Vakıdı esaplamış. Kocasi ne vakıt cececek çi pite pişsin. Erçen pişirirse pite sovar. Bakmış sat yaklaşı, cececek kocasi atmış pite pişsin. Pite pişerçen azır etmiş sofrayı. Bi taraftan da tasta yogordi çovkalaymış. Azır komiş. Çocogi da ayaklana karışımı. Kari acele edeymiş. İçi de bir bakaymış camdan celimi kocasi. Açın cüri çi kocasi celi, kari çabuk pitey bakay isla pişmiş. Çikarmış furundan atmış sofranın üstüne. Tam adam yaklaşı eve cirma, kari pitey yogortlay. Piteyi yogortlarçen küçük çocuk tepiye edey. Kari da ne yapsın, vakti yok payçlasın yogortli taslen ürtey adam cürmesin. Adam içeri cirmiş, sofraya otormiş. Bakmış er bi şi nasıl ne istemiş, ema cene aray bişi bulma çi kovma. Başlamış karısına bağırma çağırma.

- Bu pite ne? Ben dedım mi pite isi olson, yogortli olson em dumanlari çiksin. Nerde bu pitenın dumanlari?

Kari da kızmış, kocasına demiş:

- Pite isla pişti, yogordi sürüldi, bak dumanlari da çikay, da ne isteysin? demiş.

Adam da kızgınlıklen

-Bok, demiş.

Kari da içi bir etmeden tasi tepiden kaldırmış.

-Buyrun, o da azır, demiş.

Adam kalmış, yogimiş ne desın atık karısına, susmuş. Karısını da evden kovamamış. Ülinceye kadar o karilen yaşamış. Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize saglık. Masal eşege, biz düşege. Masala ayran bize bayram.

30. Sari Biyikli Dayo⁵

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi kız. Evde yalnız yaşamış. Yog imiş ne kardaşı, ne motrasi. Anasilen babasi da ülmiş. Kız da iç evlenmemiş. Evi em baçeleri bük imiş. Evde bütün cün işleymiş, payçlaymış. Koyşilari kıza bakaymış. Mükayet olimiş. Bi cün bi apaş anlamış çi bu kız yalnız yaşamış. İç evlenmemiş. Demiş cendi cendisine bu kız iç evlenmemiş. Çiyizi da var, cirim çalaym. Beklemiş akşam olson. Akşam açın olmuş apaş kızın avlısına cirmiş saklanmış. Kız da azırlanmış cirma yatma. Yatmadan evel çikmiş avlida tualette Tualet avli-daymış. Kız neka evden çikmiş apaş evin içine cirmiş. Evi taraşlamış, kızın sakladığı altınlari bulmuş, cüksüne kuymuş. Duymuş çi kız celi içeri, yogimiş vakti çiksin dişari, çabuk binmiş musandıraya, saklanmış.

⁵ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren

Musandıraymış kız ne uyumış o sobada. Apaş düşünmüş, cendi cendisine demiş: Kız uyudimi ben usul usul kaçarım. Kız açın cirmiş eve anlamış çi birisi var evinde. Citmiş dolabına. Bakmış altınları yok onda. Almış, çıkarmış dolabından taragini em aynasını cüya taranacak yatmadan eveli. Çüzmiş koçelleni almiş taranma em çevrirmiş sırtını musandıraya. Başlamış saçını cüya tarama açın cüri aynadan musandırada bi apaş. Saçını tararçen düşüni ne yapma. Korkmuş apaş tepelemesin. Taranmış saçını tekrar ürmiş koçelleni. Ceçmiş musandıranın karşısında otormiş. Neka otormiş, apaşa bakmış. Apaş samur imiş, biyikleri da sariymiş. Kız da apaşın adını bilmey, ne desın, demiş:

- Aaaaa sari biyikli dayom celmiş, oş celmiş. Sari biyikli dayom musandırada da ne yapaysın? Aşaya en kucaklayaym seni. Kaç sene cürmedim. Anam senin için yandı citi. Ülmeden evel ep seni aradi. Bare sari kardaşımı cürmeden alla canımı almasın yalvardı durdı. Çok agladı senin için, sari biyikli dayom.

Apaş ta zanetmiş çi bu kız bengzetirmiş dayosona. Demiş isla çi beni sanay dayosi. Otororom bitra. Yaparım korse çi sayiyım dayosi, uyudimi kız ben altınlarla kaçarım. Enmiş musandıradan aş. Olmuş korseçi saydır kızın dayosi. Kız apaşi em kucaklay em bagiri.

- Anam, canım anam olsa seni kaldırım mezardan bakasın cim celdi. Olsa celesın da cüresın, celdi sari bikli dayoom. Sen neka aradın buluşamadın benim sari biyikli dayoomlen.

Apaşi em kucaklay em bagiri.

- Seni çok üzledım sari biyikli dayoom. Koşon koşılar koşon, bıkın bende çim celmiş. Kaç sene cürmediğim sari biyiki dayom celmiş.

Koşılar dumiş çi kız bagiri. Kızın bileylar çi çimi çimesi yog imiş. Çabuk koşılar kapıciktan kapıcıga toplanmışlar. Ellerne ne celdiyse almışlar. sopa, bıçak emen kızın evine dalmışlar. Apaş açın duymış koşuların sadalani almiş kaçma, kaçamay. Dışarısi insan doli. Kız rezeyi kaldırmış kapiyi açmış. Kız rezeyi açar açmaz koşılar içeri cirmiş apaşi yakalamış. Altınları almışlar, apaşa da isla bi dayak basmışlar. Apaş koşuların elinden zar zor kurtulmuş, yaka paça kaçmış. Koşular da kızı apaştan kurtarmış. Masal, masal matitas. Bati çukura çıkamaz. Açın çıktı bitti yaz.

31. Rık Tık Tıkanık⁶

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam adam. Ailesilen birlikte yaşaymış bi küçük kasabada. Var imiş bi düçani o düçanda işleymiş

⁶ Nehal Katırpore (1939-2017) Prizren

kuntraci. İşleymiş ema iç kazanamaymış. Düçandaçi koyşosi yaudiymiş. Er cün cideymiş işe işlema. İşlerçen, çivileri kuntralara molarçen ep deymiş:

- Rık tık tıkanık, rık tık tıkanık. Rık tık tıkanık, rık tık tıkanık.

Bi cün da padişa çıkmış cezma kasabayı düçanın ününden ceçeymiş. Duymış bu adamı çi dey rık tık tıkanık, rık tık tıkanık. Bakmış düçana, adam em işleymiş em ep aynı süzleri tekrarlaymış. Padişa da merak etmiş adam niçin üle dey, demiş vezirine:

- Sor bakaym bu kuntraci niçin ep bu süzleri tekrarlay?

Padişanın veziri da adamın düçanının yanındaçi düçana cirmiş. O düçan yaudinin imiş. Düçandaçi adama sormuş:

- Koyşon işlerçen ep dey rık tık tıkanık, rık tık tıkanık. Niçin ep büle dey? Yaudi da demiş:

- Ya koyşom çok işler. İşler, işler ema iç pare kazanamaz. Nafakası kıttır. Ondan üturi ep üle der.

Vezir citmiş padişanın yanına nasıl ne anlatmış koyşosi epısını bire bir anlatmış. Padişa da adamı acıymış. Sarayına dünmiş. Açılariyen yaptırmış bi bük pogaça. O pogaçanın içini altın doldormuş. Demiş adam pogaçayı aldımı akşam yema bulur altınları, zencin olur. O pogaçayı vezirilen adamın düçanına yolamış. Vezir pogaçayı cütürürçen adamın düçanına yaudi koyşosi cürmiş çi vezir pogaçayı adama cütürmüş. Neka vezir adamın düçanından çıkmış, yaudi dogri düçana cirmiş, adama demiş:

- Verim bi altın ver to pogaçayı bana.

Adam da düşüni dey verim pogaçay da isla, bare bi altınları alırım, o altınları evime erzak alırım. Çocoklama cütürürüm sevırlar. Veri pogaçay ali bi altın. Ciderçen eve arcedi o altını. Evine erzak ali, cütüri. Yaudi açın cidey evine kiray pogaçay. Ne baksın pogaçanın içi doli altın.

Cel zaman, cit zaman padişa vezirilen cene ceçey o kuntraci düçanın ününden. Adam cene em işley, molay kuntralari em rık tık tıkanık, rık tık tıkanık deymiş. Padişa duymış cendi cendisine düşünmüş, demiş adam altınları bulmamış. Açın dünmiş sarayına açılariyen pişirtirmiş bi bük çuran. Çuranın içini doldormuş altın. O içi altın doli çurani vezirilen cene kuntracinin düçanına yolamış. Yaudi cene cürmiş veziri çi cütüri kuntracinin düçanına pişmiş çuran. Neka vezir kuntracinin düçanından çıkmış, yaudi dogri kuntracinin düçanına cirmiş, demiş:

- Cürdüm çi vezir sana bi pişmiş çuran cetirdi. Ne yapacan çi yeyen. Yersın biter. Verim sana on altın ver bana o pişmiş çurani.

Kuntraci da açın duşay on altını düşüni. Dey çurani yerim biter. On altınları bi süre ceçınırım. Evi idare ederim. Almış on altını vermiş çurani koyşosona. Yaudi almış çurani citmiş evine. Açın açmış çuranın

içini ne cürsün çuranın içi doli altın. Altınları almış da zencin olmuş. Kuntraci cene fukara kalmış. Bi cün beş cün derçen cene bi cün padişah çıkmiş cezma, alkını bakma. Düşmüş aklına kuntraci adam. Demiş bi ceçeym düçanın ününden bakaym adam memnun mi. Ceçerçen düçanın ününden cene duymış kuntraci adami çi dey rık tık tıkanık, rık tık tıkanık. Demiş vezirine bu adam bulmamış ne pogaçada altınları ne çuranda. Vezirilen cirmiş kuntracının düçanına. Kuntraciya demiş:

- Ala mi deysın rık tık tıkanık, rık tık tıkanık?

Kuntraci da demiş:

- Nasıl demeyeym padişah em işleym, em kazanamaym.

Padişah da demiş adama:

- Ya ne yoladım sana bi pogaça yedin mi?

Kuntraci demiş:

- Yok yemedim. Celdi yaudi koyşom aradi benden o pogaçay.

Verdi bi altın ben da bi altına satım pogaçay.

Padişah cene demiş:

- Ya ne yoladım bi pişmiş çuran yedin mi?

Kuntraci demiş:

- Yok yemedim. Oni da yaudi koyşom on altına satna aldi benden.

Benda o on altınlen evime erzak aldım. Yesaydım o pişmiş çurani on altını kazanamazdım.

Padişah adami acımuş, çıkarmış düçandan dışarı. Vezirine demiş:

- Cetırın to topozi.

Vezir topozi cetirmiş. Kuntraciya vermiş. Padişah da kuntraciya demiş:

- Bak bu topozi isla salla, neka uzaga atabilersen at. Topoz neka uzaga cidirse bütün o yer, o düçanlar senin olacak demiş.

Kuntraci da çok şenilmiş. Almış topozi salamış salamış neka varise küveti em savurmuş topozi neka uzak savurabilirse. Topoz da vurmuş karşı duvarın saçagina. Saçaktan çevrilmiş, kuntracının başına vurmuş. Adam yerinde kalmış. Padişah da adamın nafakasız oldogona inanmış, demiş:

- Say senin nafakan yog imiş. Açın olmaymış, olmaymış. Rık tık tıkanıgimiş. Masal, masal matitas. Batı çukura çıkamaz. Açın çıkmış, bitmiş yaz.

32. Çel oğlan⁷

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi çel oğlan. Çel oğlan çok akıllıymış. Ne yaşaymış o çüyde çüyün agasi çel oğlani iç sevmeymiş. Duymuş çi çel oğlan iş araymış. Demiş celsın bende çobanlık yapar. Çel

⁷ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

oglanda çobanlık yapmak için aganın yanına citmiş. Aga kurnaz birisiymiş. Demiş işle neka işlersen, en sonunda pareni verırım. Ema dedikle mi yapamazsen veya birbirimize kızarsek, çim der çi kızdım onon çellesi cider. Çel oylan da demiş:

- Aaaa çok kolay imiş. Ben iç kızmam, ne kızacam demiş.

Çel Oylan yarındasi cün başlamış çüyün agasında işleme. Ceçmiş bi zaman aga Çel Oylan'ı yanına çağırmiş. Çel oylana demiş:

- Bak Çel Oylan yarın koyonlari al, otlatırmaya cütür. Sana bi poğaça verecem. Bütün cün laylada kalacan. Pogaçayı ye ema pogaça bitevi kalsın. Akşama eve celdın mi bakarım, demiş.

Çel Oylan da yarındasi cün koyonlari cütürmiş otlatırma almiş poğacı da. Bi vakıt sora aç olmuş. Almiş bitevi pogaçay yemiş. Akşam açın olmuş, almiş koyonlari, tutmuş aganın evının yoloni. Cetirmiş agaya koyonlani. Aga saymış koyonlani episi tamam.

- Ya pogaça nerde? demiş Çel oylana. Dedım sana pogaçayı ye ema bitevi kalsın. Çel Oylanda demiş:

- Pogaça yüregimde. Yedım ema içimdedır bitevi. Se bitevi pogaçayı yedım.

Aga kızmış. Çel oylan cürmiş çi aga kızmış agaya sormiş:

- Aga kızdın mi? Kızmışisen alim çelleni.

Aga nasıl desın çi kızmış, demiş Çel oylana:

- Yok ne araym kızma.

Se derse çi kızmış çelesi cidey. Cene demiş Çel oylana:

- Yarın koyonlari cene cütür saba erçen otlatır ema akşam eve celerçen sen kaval çal, Koyonlarım da em cülsün em oynasın. Cüldüremesen, oynatıramasen alırım çelleni, demiş Çel Oylan'a. Çel Oylan da kolay aga demiş, yaparım. Yarındasi cün saba erçen almiş koyonlari, cütürmiş otlatırma. Akşam açın olmuş. Bitevi koyonların bi taraftan dudakların bi ucuni çesmiş. Koyonların dişleri cüstermiş. Duremiş korse koyonlar say cüley. Bütün koyonların bi ayagını da kırmış, koyonlar yürürçen aksaymış Koyonlar yürürçen em atılmış em agridan bağırmiş. Aga çıkmiş Çel Oylani avlısında beklema. Ne cürsün. Çel oylan kaval çalay. Koyonlar episi atılı, oynay em cüley. Açın kuyay koyonlari avliya ne baksın aga koyonlarının episinin dudakları çesık, ayakları kırık. Aga kızmış Çel Oylan'a demiş:

- Ne yaptın Çel Oylan? Koyonları ne ala cetirmisin?

Çel Oylan da demiş:

- Aradın mi koyonlarını cetirim cülerçen em oynarçen. Te cetirdım. Bak episi em cüleyle em oynaylar. Kızdın mi? Kızmışisen alim çelleni?

Aga nasıl desın çi kızmış. Derse çi kızmış çellesi cider.

- Yok kızmadım demiş.

Bi cün beş cün derçen ceçey bi kaç cün. Aga Çel Oglana demiş:

- Çel Oglan yarın saba erçen inekleri al otlatır. Akşama eve cetürdün mi episini sokak kapsının eşiginin altından ceçır. Ceçirmesen valla alırım çelleni.

Çel Oglan da: Tamam, demiş.

Yarındasi cün saba erçen almiş inekleri aganın aırından cütürmiş otlatırma. Bütün cün otlatırmiş. Akşam olmuş, almiş inekleri dünmiş aganın evine. Açın celmişlar aganın evine inekleri yok nasıl kuysun içeri. Aga kapıları kapatırmiş. Düşmüş aganın süzleri aklına çi inekleri lazım kapının eşiginden ceçırsın. Almiş bütün inekleri çesmiş parçe parçe yapmış em eşigin altından kuymış avliya. Açın cürmiş aga delirmiş. Bitevi inekleri citmiş. Çel Oglan'a demiş:

- Ne yaptın Çel Oglan? İnekleme param parçe yapmısın, beni maf etmısın.

Çel Oglan da demiş:

- Ema senin istediğın cibi episini eşigin altından ceçırdım agam. Senin dediğını yaptım. Yoksa kızdın mı?

Aga da dayanamamış. Bitevi vari yogi citmiş. Em koyonlar em inekler. Üfçelenmiş, üfçesinden demiş:

- Kızdım ya, nasıl kızmam demiş. Er bi şeyimi batırdın. Ne koyon ne inek kodon aırda. Çel oglan da agaya demiş:

Kızıdıysen alırım çelleni, em aganın çellesini almiş. Cendi çellesini kurtarmış. Aga dan da kurtulmuş. Masal masal matladi, üç siçan patladi. Birisi bana, birisi sana birisi da Çel oglana.

33. Üç Başlı Adam⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kız. O kızın üç kardaşı var imiş. Kız niçaliymiş. Kardaşlari işe cideymiş pare kazanma, motralari da evde ev işleni yapaymış. Bi cün da kızın kardaşlari işe citmiş. Kız da evi payçlaymış. Çıkmiş sokagi süpürma. Süpürürçen sokagi üç başlı bi adam celi kızı kaçırı. Akşam açın celi kardaşlari işten motralari yok evde. Araylar araylar bulamaylar. Niçalısınlen beraber üç kardaş kızı er yerde aramışlar. Korseçi kız yer yarılmış içine batmış. Varımış bi karga. Karga her bi şeyi cürümüş, bileymiş. Kardaşlar da citmişlar kargaya sorma nerde motralari. Karga da düvermiş. Demiş:

- Motranız sokagi süpürürçen üç başlı bi adam kaçırđı motranızı.

Kardaşlar da kargaya bu üç başlı adamın evini sormışlar nerededir çi motralani kurtarsınlar. Karga da:

⁸ Zera Kaçamak Lokvica(1926 – 2013 Prizren)'nın anlattığı masaldır. Kızı Meseret Şekaci (1948 – Prizren)'den derlenmiştir.

- Ben bu üç başlı adamın evi nerdedir bilerim ema bana kırk parçe et verirseniz ben sizi üç başlı adamın evine cütürürüm, demiş.

Bunlar da ne yapsınlar citmişlar kasaptan et satna almışlar. Yola çıkmışlar. Karga açın gag deymiş kardaşlar eti çeseymişlar bi parçe kargaya verimişlar. Kızın niçalısı em üç kardaşı üç başlı adamın evine cidene kadar ep kargaya et vermişlar. Açın yaklaşmışlar üç başlı adamın evine karga cene gag demiş. Kardaşlarda et kalmamiş. Kasaptan aldıkları etten otoz dokoz parçe et çıkmış. Bi parçe et eksik kalmış. Karga gag demiş. Son parçe eti beklemiş. Et yok, kalmamiş. Küçük kardaş motrasını kurtarmak için cendi butuni cesmiş, kargaya et vermiş. Karga bunlari üç başlı adamın evine cütürmüş. Evi kardaşlara cüstermiş em bi agacın dalına konmuş. Kardaşlar eve yaklaşmış. Üç başlı adamın evinin kapısını vurmışlar. Kapiyi motralari açmış. Açın cürmiş niçalısını em kardaşlani kız çok şenilmiş. Üç başlı adam evde yog imiş. Tam almışlar motralani kaçma üç başlı adam celmiş. Bunlar korkidan episi saklanmış. Kızın niçalısı saklanmış kapi arkasında. Küçük kardaş masa altında, içinci kardaş kavuç arkasında, üçüncü kardaş ta kavucun altında cirmiş. Üç başlı adam açın cirmiş eve başlamış evi kokolama. Demiş kıza:

- Evde yabancılar da var, kokosoni alım. Çim celdi bizim eve? Kız korkmuş. Demiş üç başlı adama:

- Çimse celmedi. Ben yanlıziyim. Evde çimse yok.

Üç başlı adam demiş:

- Ben kokidan anlaym. Evde yabancı insan kokosi var em başlamış evi taraşlama.

Üç başlı adam tam yaklaşmış kavucun arkasına bakma o vakıt kızın bi kardaşı kavucun altından, obirisi kavucun arkasından, obirisi masanın altından, niçalısı kapının arkasından aynı vakıtta bi saldırlar üç başlı adama, tepeleylar. Üç başlı adam üli. Kardaşlar ali motralani em evden çabuk çikaylar, başlaylar kaçma. Bunlar kaçarçen, karga cüri bunlari. Se karga er bi şiyi cürimmiş. Karga da küçük kardaşın arkasına uçmuş. Küçük kardaştan aldığı son parçe eti uzatmış, demiş:

- Al bu parçe eti se acıdım seni, motrani kurtarmak için kopardın butuni bana verdin.

Küçük kardaş kaçarçen etini kargadan almış. Cene yerine yapuşturmuş. Evlene citmişlar. Üç başlı adamdan da kurtulmuşlar. Kısa bi vakıt sora motralari evlenmiş. Çok bük bi düğün yapmışlar. Erçezi çağırmişlar düğüne. Beni da çağırdılar. Citim ben da düğüne. Oynadım, yedim, içtim sora dedim benim var evimde cocoklarım. Onlarada alabilermiyim biraz yemek, baklava, sütliyaş? Düğün sayıbi er bi şiden birer azer verdi. Benda bi tepsiye attım. Tepsiyi başıma attım. Ceçerçen dere çenarilen eve celma, deredeçi şotkalar başladı bağırma vak vak

vak. Ben sandım deylar brak brak brak. Benda korktom, tepsilen yemekleri kodom. Düşmana yağlık, bize sağlık. Düşmana çümür, bize ümür. Düşmana ayran, bize bayram.

34. Fatma Motra⁹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi motraylen bi kardaş. Yanlız imişlar. Kardaş imiş berber. Motrasına Âşık oli koyşi çocogi. Aray sevma o kızı, kız istemey. Bi cün beş cün, bi cün da dey kardaşına:

- Al tasmanını, al bilegi taşını, al ustrani, bıs burdan kaçalım.
- Niçın motram? soray kardaşı.
- Rat etmey beni koyşi çocog, dey motrası.

Alılar eşiyalarını, kaçaylar. Bu koyşi çocogi duyay çi bunlar kaçmışlar, biney beycirne, ali arkalarını. Açın çeviri kız başını, cüri çocogi em dey kardaşına:

- Yetiştı düşman, at tasmanını bize yetişmesın.

Kardaşı salay tasmanını, birden buz oli oralari. Ali yürüma bu koyşi çocogi, beyciri ep düşey, em kali onda. Da sora eri o buz, o cenek koşoşi beycirilen tutma bunlari. Nevakit tutay, o kız cenek cüri em dey kardaşına:

- Sal bilegi taşını!

Kardaşı salay bilegi taşını. Cenek kaya oli oralari. Koyşi çocogonon beycirinin ayakları sürçey, ali kovkma kovkamay beycir yere düşey. Bi türlü kovkamay. Motraylen kardaş kaçay, uzaklaşi oradan. Bi zaman sora o kayalar cenek değışi, yerler aynı toprak oli. koyşi çocogi cenek biney beycirine, dalay bunların arkasına. Açın cürmiş cenek kız demiş kardaşına:

- Sal ustrani kardaşım se celdi düşman.

Kardaşı da cenek salay ustrasını. Açın salay ustrasını beycirın ayakları çesili. O kali onda, Fatma motraylen kardaşı kaçay. Cideylar dağın birine. Onda bi yerde otormişlar istirat etma, se çok yorulmuşlar. Fatma motra'nın kardaşı suya yanmış. Cürmiş bi çeşme onda çağırmiş motrasını da su içma. Fatma motra demiş:

- Sakın kardaşım, bunda kurt su içmiştir, sen da içersen kurt olorsın, dağı alırsın, beni çime bragarsın?

Kardaşı da o çeşmeden su içmey. Yolana devam edeylar. Cenek çok yürüler. Celilar bi yere, otorilar istirat etma. Fatma motra'nın kardaşı çok yanmış suya atık dayanamay. Cürmiş bi batlak. Demiş motrasına:

⁹ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren. Fatma Motra masalı Nimetullah Hafız'ın Doktora tezinde, "Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri" kitabında ve Gonca Kuzay Demir'in "Kosova Türk Masalları" kitabında da yer almıştır.

- Motra ben çok yandım suya. Ade cel to batlaktan biras su içalım. Motrasi cenek istemey, dey kardaşına:

-Sakin kardaşım bunda su içma se ayo içmiştir. Senda içersen ayo olorson. Dagi alırsın, beni çime bragarsın?

Kardaşı cenek içmey su. Yürilar yürilar başka bi dagda başka bi batlak cürilar. Kardaş dey motrasına:

- Şte bunda atık su içam se çok yandım suya, dayanamaym susuz. Motrasi cenek dey:

- Sakın kardaşım, bunda ceyik su içmiştir. Buradan su içersen ceyik olorson. Dagi alırsın, beni çime bragarsın?

Kardaş ta dey motrasına:

- E valla atık dayanamaym.

Kardaş içey batlaktan su em birden ceyik oli. daga kaçay. Fatma motra kali onda. Başlay karanlık olmna Fatma motra ne yapsın onda varımış bi bük ağaç, biney ağaca. Açın oli akşam celi kardaşı, em bagırı Fatma motra.

Fatma dey:

- Lepe Yusuf kardaş.

- Nerdesin? soray Yusuf kardaş.

- Ağacın üstündeyim kardaşım, dey Fatma motra.

Ceyik Yusuf kardaş ta motrasını yalnız brakma istememiş ağacın altında yatmış. Büle er cece yapaymış. Bi cün da bi beg celi ondaçi batlakta beycirine su verma içsın, cüri suda bu kızın cülcesini. Kaldırı başını ağaca ne baksın put cüzel bi kız. Kıza soray:

- İns mısın, cins mısın? Aşaya eneymisin?

Fatma motra da dey:

- Ne insım, ne cinsım, ben da bi adem evladiyim, aşaya enmem.

Bre üte bre beri beg aramış kız ensın ağaçtan aş. Kız bi türlü aş enmemiş. Beg da tutay bikaç argat bu ağaci çesınlar. Ağaç kalın imiş. Argatlar bütün cün ağaci çesmişlar. Da biraz kalmış ağaci çesınlar akşam olmuş. Komişlar ceri kalanını yarın çesma. Onlar citmişlar. Da ceç kardaşı celmiş. Bağırmiş Fatma motra. Fatma da kardaşına demiş:

- Lepe Yusuf kardaş.

- Ne yapaysın motram? sormış kardaşı.

- Sorma kardaşım bi beg celdi. Aradi aşaya eneym. Ben enmedim.

Başladı ağaci çesma.

Fatma motra em agray em kardaşına düveri. Ceyik kardaş biçe yalay ağaci. Ağaç da toka kalınlaş. Açın celi argatlar yarın sabaylen, ne baksınlar ağaci ne çesmişlar da toka kalınlaşmış. Cenek başlamışlar pam pum pam pum çesma ağaci. Akşamaya kadar yarısını çeseylar. Kardaşı ceceylen motrasına celi cetırma yabişi yesın. Motrasi cenek düveri kardaşına çi ağaci cenek bütün cün çesmişlar. Yusuf kardaş cenek

yalay agaci, agac da toka kalınlaşi. Yarındasi cün açın celi argatlar ne cürsünler, agaci neka ne çeşmişler da toka ağaç kalınlanmış, deylar bu büle becerilmez. Bu ağaç vira kalınlani. Birisi atılı bege dey.

- Buni bi kocakari endırır aşu.

Beg da yolay izmetçisini, citsın o kocakariyi çağırısın. O kocakariya dey bak neka istersen altın verırım sen o kızı ağaçtan aşu endır. Kocakari da kayloli. Dey tamam ben endırırım o kızı ağaçtan. Yarındasi cün kocakari cidey kızın oraya. Oli korseçidir çor. Beg em adamlari saklani. Kocakari ali biras çira, çibrit. Cüya onda yogoracak em pişirecek poğaça. Kocakari ağacın altında o ağacın altında yakay bi ateş. Dizey odonlari ema çirayi koy en üstten. Açın cüri kız, sanay çi bu kari say cürmey dey:

- Analık, analık çirayi altan ko, se sen üstten kodon. Ateş üle yanmas.

- Uuuu, hayredesın kız, ben cürmeym kızım. Aşu ener misın bana yardım etma?

Kız eney bitra, ema cenek korkay. Kocakari başlay eleklema uni. Uni elegın içine atacak yerde, elegın üstüne atay. Ali eleklema, unlar başlay dükülma. Fatma motra cüri em kariya dey:

- Analık analık, çevır elegi em sora at içine un. Bütün unların dükülü yere.

- Ya mori anam ben iç cürmeym, enermisın bana biraz yardım etma? Sevaptır, em eleklersın em yogororson.

Kız cenek eney biraz ağaçtan ema cenek korkay epten aşaya enma. Kocakari korssem su ısınmış ali amuri tutma. Atacak yerde suyi una, atay yere. Kız cene dey:

- Analık analık, sen suyi una atmaysın, yere ataysın.

Kocakari da dey:

- Ya mori kız, en kız aşu, ben cürmeym.

Bu kız da sononda dayanamay eney aşu, kocakariya yardım etma. Enmegilen beg em adamlari kızı yakalay. Beg ali kızı cütüri evine. Bu begın bi karısı da varımış. Karısı begın bu kızı iç istemey, çok kıskani. Zaman çeçey. Bi cün da begın karısı begden aray bunlari kiversın citsınlar deynize yıkanma. Beg da kiviri. Fatma cebeymiş. Açın cideylar deynizin çenarına, bunun ortagi fuladi Fatma'yi deynize. Açın cidey eve, kocasi soray:

- Ane Fatma?

Karısı da cevap veri.

- Dagdan celmiş, daga citi.

Akşam celi Ftmanın ceçik kardaşı. Ciri içeri eve, başlay sülema em okşama eniştesının em karısının ayagını:

- Budur eniştecigimın ayagi, bu da düşmancigimın ayagi.

Em okşay em süley. Begın elndeçi yüzügi çikari obi elne ceçiri. Birisi buni duyay em cidey bege düveri. Dey çi:

- Bi ceyik er cece eve celi em süley. Dey çi:

- Budur eniştēcigımın ayagi, budur düşmancigımın ayagi.

Bi cece da cenek ceyik kardaş celi begın evine. Ali begın parmagından yüzügi çikarma. Beg cenek yüzüğüni çikarmış parmagından gayri unutmuş takma. Ceyik kardaş almiş yüzügi çikarma begın parmagından. Çekerçen begın parmagını beg oyani. Em aray ceyik düversın. Ceyik kardaş cüri bi çeşme. Aray o çeşmeden su içma. Beg açay çeşmey ceyik su içsın. Ceyik neka içey su cenek insan oli. eşçi alına dünay. Bege düveri çi Fatma deynizde. İçisi cideylar deynize. Kardaşı çağiri:

- Fatma motra.

- Lepe Yusuf kardaş.

- Nerdesın?

- Balığın içindeyim Yusuf kardaşım, çocogom sülmanlen beraber.

Oni meğer bük bi balık yutmuş. O da balığın içinde dogormış em adını da Sülman komış. Beglen kardaşı düşünmüşlar ne yapma, nasıl Fatma'yi balığın içinden kurtarma. Yusuf ta demiş:

- Balıklar bunda çıkarlar dışari süt içma. Biz bi kazan süt alam, buraya cetiram. Çiktimilər süt içma tepeleyam. Üle da yapmışlar. Toplamışlar bi kazan süt. Komışlar deynizin çenarında. O bük balık başlamış yavaş yavaş çikma. Bunlar kancalarlen tutaylar em dışari çikarilar. Açın yaraylar balığın içini, içinden çikay Fatma çocogilen. Ali beg cütürü evine. İlk karısına soray:

- İsteymısın kırk satır se isteymısın kırk katır?

Karısı da demiş:

- Da isla kırk katır.

Onlar da alılar kırk katırı, bağlaylar kuyruklarına bu kariyi. Vurilar kamciklen. Katırlar kaçay, kari da paramparçe oli. Bunlar başlaylar yiniden yaşama.

Masal ceri, biz ileri. Masal tašta, biz başta. Düşmana çümür, bize ümür.

35. Binbir Çelam¹⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam çok yalanciymiş. Er bi fenalık varmış üstünde. Komor, içki, yalan sülema, başka karılara citma. Bi cün da demiş nasıl kurtulacam ben bu fenalıklardan bilmeym. Cüri karşısında peygamberimizi koşay yanına, dey: Peygamber hazretleri nereye cideysınız?

Peygamberımız demiş:

¹⁰ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

- Cideym allaha binbir çelama.

Adam da demiş:

- Olormi sorasınız benim için da bi şi?

Peygamberımız demiş:

- Olor, sorarım.

Adam demiş:

- Ben içki içeym, komor oynaym, başka karılara cideym. Er bi fenalık var üstümde. Araym kurtulma ema bilmeym nasıl kurtulacam. Siz sorarmısınız ne yapaym çi kurtulim. Alla ne derse oni yaparım.

- Peygamberımız da demiş:

- Sorarım, celdim mi düverırım sana.

Peygamberımız yolona devam etmiş. Binbir çelama citmiş. Açın bitmiş binbir çelam. Peygamberımız adamın sordogi soriyi sormiş:

- Ya Rabbim sana malumdur yolda celırçen adamın biri size bi şi sormami istedi, demiş.

Rabımız da cevabını vermiş:

- Ne isterse yapsın er b işi serbestir, yalnız yalan sülemesın!

Peygamberımızın binbir çelami bitmiş, düneymiş ceri. Adam bütün vakıt beklemiş beygamberimizi. Açın cürmiş çi peygamberımız dünyey binbir çelamdan koşmış peygamberimizin yanına, demiş:

- Peygamber hazretleri sordonoz mi benim için? Rabbim ne dedi?

Peygamberımız cevap vermiş:

- Sordom, sordom, Allahımız dedi çi er bi şi yapabilersın. Komor, içki, kari er bi şi serbes yapsın yalnız yalan sülemesın!

Adam çok şenilmiş. Komor, içki, kar, episi serbest yalnız yalan sülemeyeceğimiş. Adam da demiş:

- Aaa asa kolayımış. Madan erbişi yapabileym yalnız yalan süleyemeym ben yaparım.

Aradan cünler çeçey. Adam aray citma komor oynama karısı dey nereye? Adam yalan süleyemey dema cideym yabi başka yere. Yalan süleyemediği için kali evde. Aray citma içma, karılara citma. Dey karısına:

- Ben çıkaym.

Karısı dey:

- Nereye çıkaysın?

Adam yalan süleyemey. Yok ne desın otori evde. Zaman çeçmiş adam iç bi şi yapamaymış. Yalan süleyemey evde kali. Bi cün da cene cürmiş peygamberimizi yanına koşmış, demiş:

- Peygamber hazretleri siz bana dedınız er bi şi serbes kari, içki, komor yalnız yalan sülema yasad. Ema ben yalan sülemeden içbırısini yapamaym çi. Ne komor oynayabileym, ne içki içebileym, ne başka karılara cidebileym. Karım soray nereye, ben yalan süleyemeym. Lazım

dogrosoni düverim. Dogrosoni düverirsem yuvam yıkılı. Dedım çi dır kolay, ema zor imiş.

Peygamberımız da adama dünmiş demiş:

- Er bi fenalığın başı yalandır. Yalan yogise fenalık ta yoktor. Yalan sülemeden fenalık yapılmaz. Bak yalan süleyemeyısın, fena yollara da cidemeyısın. İsteydın kurtulma te kurtuldun.

Masal ceri, biz ileri. Düşmana ayran, bize bayram. Düşmana yağlık, bize saglık.

36. Ecel Celdi Cihane Baş Agrısı Beyane¹¹

Bi var imiş, bi yog imiş. Evelden azrail insan cibiymiş. Cezeymiş sokalarda nice biz. Çımın ne bitmiş ümri cirimiş o eve onon canını alma. Açın cürimiş insanlar azraili nereden ne çeçeymiş insanlar figanlar koparimiş. Azrail da atık insanların bu figanlarına dayanamamış. Citmiş Allamızza yalvarmış. Demiş:

- İnsanlar açın cüri beni figanlar kopay. Ben da atık dayanamaym insanların figanlana. Allaim bişi yap beni bu durumdan kurtar. Ya çek beni se bu işi yapamaym gayri.

Rabbımız da demiş:

- Senden başka bu işi çimse yapamaz, sen can almaya devam et. Ben seni saklarım. Çimse anlamaz. Çimse da seni kabatli bulmaz.

Azrail merak etmiş Allaya sormiş:

- Nasıl olacak.

Rabbımız demiş:

- Seni çimse cürmeyecek. Ben seni cürünmez yaparım. İnsanlara bi sebep bragarım. Senden dil, bi sebepten ülür. Em çimse cürmez angi eve cirisin.

Azrail sormiş:

- Nasıl sebep koyacan rabbim.

Rabbımız da demiş: Ecel cemiş cihane, baş agrısı beyane

O cünden sora azrail cürünmez olmuş, figanlardan da kurtulmuş. Can almış ema çimse cürmemiş. İnsanlar da ep bi sebepten ülmiş. Oradan kalmıştır er bi insan ne ülür ep bi sebebi vardır.

37. Nasradin Oca em Üç Arkadaşı¹²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi Nasradin Oca em da içi arkadaşı. Bi ocanın yanında talebeymiş. O ocanın varimiş koyonlari. Em bi cün oca citmiş bi yere koyonlani emanet etmiş Nasradin Oca'ya em o

¹¹ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

¹² Hacı Subi Tosko (1929 – 2022) Prizren.

içi arkadaşına. O içi arkadaş em Nasradin Oca bakaymışlar koyonlari. Bi cün da o içi arkadaşı demişlar. Ade yapam bi şaka. Belçi oca anlamaz, çesam bi koyononi.

Almışlar ocanın emanet etği koyonlardan bi koyon çesmişlar em yemişlar. Açın celi oca ne baksın bi koyoni eksik. Ali bunlari karşısına soray:

- Koyonlamdan bi tene eksik. Eksik olan koyonom nerde?

Bunlar sısaylar, istemeylar düverma. Oca açın sıkıştırı bunlari yok ne yapsınlar, bunlar da düverilar. Deylar biz çestık em yedik. Oca da soray:

- Angınız çestınız?

Bi tene atılı dey:

- Ben çestım.

Oca dey:

- Asa senin da başın çesilsın nice sen ne çesmisın benim koyonomon başını.

Obırısına soray:

- Peki, angınız yüzdünüz derısını?

Atılı Nasradin'in obi arkadaşı dey:

- Ben derısını yüzdüm.

Oca da dey:

- Senin da derın yüzülsün nasıl benim koyonomon cibi.

Oca dünmiş Nasradin Oca'ya:

- Ya sen? Sen ne yaptın?

Nasradin Oca da dey valla ocam ben veç cüldüm.

Oca da demiş:

- O zaman sana insanlar kiyamete kadar cülsün. Lanet etmiş oca em Nasradin'i em arkadaşlarını. Onon için Nasradin Oca'nın bütün anlatılarına insanlar cüler.

38. Gırbali Adamlen Şeytan¹³

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi grbali adam. Citmiş ceceylen uyuma bi degirmende. Açın olmuş cece yarısı celmiş şeytanlar anlaşma, nasıl yapma fenalık. Bu duyay. Açın cüri şeytanlar buni, soraylar:

- Duydun mi, biz ne süleştık?

Adam dey:

- Duymadım.

Şeytanlar demiş:

- Bu cun çarşambadır.

¹³ Safiye Gurizi (1924 – 2017) Prizren

Gırbali adam da dey:

- Çarşambadır.

Şeytanlar dey:

- Yok perşembedır.

Gırbali adam dey:

- Perşembedır.

Gırbali adam şeytanlara uyay. Ne derselar o da aynısını dey. Adamın sırtından gırbasını çekeylar. Açın oli cün adam çıkay degirmenden. Yolda ciderçen buluşi başka bi gırbali adamlen. O adam da dey.

- Nasıl be çektın sen gırbani?

Bu da düveri. Dey bi cece cıttım yatma degirmende. Cece yarısı açın oldi şeytanlar celdi. Şeytanlar nasıl dedılar ben da üle dedim. Şeytana uydum. Onlar da gırbami sırtımdan çektilar. Bu adam da yarındasi cece cidey degirmene. Onda uyuma. Cenek cece yarısında celi şeytanlar. Açın celilar cürilar buni onda. Alılar dema bi şi bu karşı celi. Şeytanlar dey çarşambadır çarşamba, perşembedır Perşembe.

Bu adam dey:

- Yok dildir, salıdır.

Şeytanlar cene deylar:

- Çarşabmadır çarşamba, perşembedır perşembe. Bu adam cene dey:

- Yok dildir, salıdır.

Şeytanlar ne derselar bu adam ep karşı celi. Şeytanlar da kızaylar. Obi adamın da gırbasını ataylar bu adama. Bu adam oli içi gırbali. Açın oli saba çıkay degirmenden. Buluşi obi adamlen. Adam da soray:

- Ne oldi be sana? İçi gırbani olmuş.

İçi gırbali adam da dey:

- Ya te, onlar ep ne deydılar ben karşı celdim. Dogrosoni düveridim. Adam da demiş:

- Karşı celdin ema bak ne yapmışlar sana. Ben sıstım benim gırbami çektilar. Cidersen başının dikine te büle çekersın. Otor şindi içi gırbaylen. Masal ceri, biz ileri. Düşmana ayran, bize bayram. Düşman taşta, biz başta.

39. Ak Ak Bin Altın Brak¹⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi Nasradin Oca. Er cün çıkaymış avliya em allaya dova edeymiş, deymiş:

- Ak Ak bin altın brak. Bi tene ekşiş bragarsen almam.

Nasradin Oca'nın koyşosi yavudiymiş. Çok zencinimiş. Em duyaymış er cün çi Nasradin deymiş bu süzi. O da bi cün almiş dokoz yüz

¹⁴ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

doksan dokuz altın. Demiş açın Nasradin der “Ak ak bin altın brak. Bi tene eksik bragarsen almam”. Ben da atacam bu altınları bakacam alacak mi yok mi. Yarındasi cün açın Nasradin Oca çıkay avliya cene dey:

- Ak Ak bin altın brak. Bi tene eksik bragarsen almam.

Yavudi koyşosi da bacadan dokuz yüz doksan dokuz altın atmış. Nasradin da şenilmiş. Almış altınları. başlamış sayma. Açın sayay dokuz yüz doksan dokuz altın var bi tene eksik. Kaldırmiş başını cük-yüzüne demiş:

- Allam nerde verdin dokuz yüz doksan dokuz altını o bi tenesini da verirsın. Em altınları almış.

Yarındasi cün Nasradin’in koyşosi Nasradin’in kapısına citmiş. Altınlarını aramış alma. Nasradin Oca’ya demiş:

- Celdim alma to altınlarımı Oca.

Nasradin demiş:

- Angi altınları?

Koyşosi demiş:

- To dokuz yüz doksan dokuz altını ben sana atım bacadan. Baktım alacan mi yok mi? Se er cün deydin ak ak bin altın brak. Bi tene eksik bragarsen almam. Ben da sana masus attım dokuz yüz doksan dokuz altın bi tenesini atmadım. Sen almam deydin ema epısını aldın.

Nasradin Oca da demiş:

- Ben senden aramadım. Allatan aradım. Er cün aradım o da bi cün verdi. Nerde ati dokuz yüz doksan dokuz altını o bi tenesini da atar bi cün.

Em koyşosonon altınlarını vermey. Koyşosi da kızay altınları almay. Cidey ağlaşı kadiya. Nasradin Oca akıllı ali altınları dizey bastononon içine. Açın celi cün çıkınsınlar kadının ününe. Çıkmeden evvel. Nasradin buluşı koyşosilen. Em koyşosona demiş:

- Tebu bastonomi tut biç. Neka yeliştirim cübbemi.

Yaudi koyşosi da bastoni tutmuş. Tam o vakit çağırmiş kadi bunları içeri. Şaşkınlıklen baston kalmış koyşosonon elinde. Koyşosi zaten kızgın Nasradin’a vela unutmuş çi elindedir baston. Anlatıriar kadiya er içisi derdini. Kadi dey Nasradin Oca’ya:

- Oca koyşosonon dedikleri doğru mi?

Nasradin da demiş:

- Koyşom bülendir. Benim altınlarıma dey çi cendısındır. Şindi elindeçi baston desam benimdir.

Koyşosi kızgınlıklen demiş:

- Senindir ya.

Nasradin da demiş:

- Kadi efendi te cürdün mi? Ben deym koyşom bunanmış, karıştiri. Benim bastonom onon elinde ne aray.

Kadi da Nasradin'i akli bulmuş. İçisini kivermiş citsınlar. Açın çıkmışlar dışarı Nasradin'in koyşosi bastonlen kızgın kızgın başlamış yürüme evinin yoloni tutma. Nasradin arkasına koşmuş demiş:

Dur se bastonomi aldın. Yok nasıl eve cideym.

Yudi da kızgınlıklen savuri Nasradin Oca'ya bastoni. Nasradin Oca da ali bastononi evine cidey. Koyşosi da ebet altınlanı alamay. Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize sağlık. Masala taş, bize aş.

40. Selmanım Ogol¹⁵

Bi var imiş. Bi yog imiş. Var imiş bi kari. Çocogoni evlendirmiş. Almış celin evine. Kari çocogilen er cün cideymiş tarlaya işleme top-ragi. Celin ev işleni yapaymış. Cel zaman cit zaman celin anlamış çi cebeymiş. Er cün evde açın bitirimiş işini otorimiş avazlen aglaymış.

- Yarın çocogom olorse atacam adını Selman. Selmanımı er saba yıkayacam. Saracam minderde koyacam. Ya camlardan sovk vururse Selman'ım üşür astalanır ülürse. Aaaa Selmanım ogol beni yalnız brakma ben sensiz ne yaparım. Ben en isla seni koym minderın obi çenarında. Ema obi çenarda kapi var. Kapi açılır saat dakika cene sana sovk vurur, üşürsün. Astalanırsın, ülürsün. Aaaa Selmanım ogol beni brakma ben sensiz ne yaparım.

Avaz, avaz ağlay celin.

- Ben en isla alim bi beşik. Seni beşiğe kuyarım. Bağırdaklen sararım. Ya bağırdak bogazına sarılırsa, nefes alamasın ülürsün. Aaaaa Selmanım ogol beni yalnız brakma, canımı yakma. Yok ben en isla seni sobanın bu duvarının çenarında koym. Onda kapi yok, cam yok üşümesin. Ema duvarda asılı orak var. Ya Selmanım uyurçen duvarda asılı olan orak düşerse Selmanımın başını çeserse, Selmanım ülür. Aaaaaaa selmanım ogol beni sensiz brakma, canımı yakmaaa.

Bi cün da kaynanasi tarladan da erçen düney eve. Ne duysun celini evde avaz kurmuş ağlay. Kaynanasi çabuk eve koşmuş. Ne baksın celini otormiş sobanın ortasında ellerilen dizlene vuri, başına vuri, em ağlay em sayay. Kaynanasi dey ne oldi kız ne ağlaysın. Celin kaynanasına düney dey.

- Ana çocogom olorse adını Selman koyacam. Selman'ımı er saba yıkayacam, saracam sarmalayacam. Camların tarafında minderde korsem camlardan sovk vurur. Selman'ım astalanır, ülür ben onsoz ne yaparım. Yaşayamam ülürüm. Ade ataym kapi tarafı, oradan da sovk vurur Selman'ım üşür, astalanır. Astalandimi ülür. Ben ne yaparım. Yanlız kalırım. Aaaaa Selmanım ogol. Cene em ağlay em dizey. Atarsem

¹⁵ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

beşige lazım bağırdaklen saraym. Ya bağırdak bogazına sarılırse Selman'ım nefesiz kalır, ülür. Ade ataym duvar tarafı onda duvarda asılı orak var, ya orak duvardan düşerse Selman'ımın başını çeserse ben dayanamam. Selmanım ogoooooll.

Kaynanası kızmış, celinine demiş:

-Eniz ortada bi şi yok. Sen avaz kurmisın aglaysın. Auuu çocuk olacak da yıkayacan, saracan, üşiyecek, orak düşecek... Açın dogar bakarız. Komasen cam em kapı tarafı korson duvar tarafı. Duvardaçi oragi da çekersin. Zay imam komiş, müezin çekemey. Onon için aglanır mi? Auuu Selmanım ogol bi olson sora düşünürüz, demiş kaynanası. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık. Düşmana çümür, bize ümür.

41. Üç Kardeş¹⁶

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş üç kardeş. Üç bülesi cendi alındıymiş. Bügi em ortanci kardeş biraz da akıllıymiş. En küçük kardeşleri da biteviymiş. Bük kardeşlen ortanci kardeş er cün cideymişlar işlema tarlada. Varımiş toprakları. Saba cideymişlar, akşam celimişlar eve. En küçük kardeş evde kalımiş nanelerilen, se evde naneleri varımiş. Naneleri çok yaşlıymiş. Varımiş malkasi. Malkaylen bütün cün evde yapagi egırımımiş. En küçük kardeş ta evde naneye bakaymiş. Yıkaymiş, payçlaymiş, besleymiş, çüşede koymış. Malkasını da eline verimmiş. Evde nanesilen otorimmiş. Bi cün da cene bük kardeşlen ortanci kardeş citmişlar saba tarlaya. Küçük kardeş ta nice er cün evde kalmış naneylen. Almış su ısıtmış naneyi yıkama. Er bi şiyi azır etmiş. Kuymış naneyi yıkama. Kaynar suya unutmış sovk su atma. Tüle kaynar suylen naneyi yıkamış. Nane dayanamamış, ülmiş. Küçük kardeş almiş naneyi cidirmiş. Komış çüşede. Elne da malkasını tuturmuş. Almış beslema nane agzını açmaymiş. O da ne yapsın. Atay nanenin agzına yemek ekmek oklagilen bastırımış. Yemeği da zorlen oklagilen bastıra bastıra yedirmiş. Açın akşam olmuş celmiş bük em ortanci kardeş eve. Ne baksınlar nane çüşede, elinde malkasi ema nefes almay. Deylar küçük kardeşa:

- Ne yaptın naneye?

En küçük kardeş ta dey:

- Er cün ne yaptımse bu cun da oni yaptım. Başka iç bi şi yapmadım. Saba kovkti. Yıkadım, payçladım, besledim. O istemedi yema ben oklagilen bastırdım agzında yemekleri se yutmaydı, cücilen yedırdım. Malkasını verdim istemedi. Yere ati. Ben da zorlen elne tuturdum.

Açın bakmış nane ülmiş. Almışlar naneleni cütürmüşlar, cümmişlar. Nanesız da kalmışlar. Masal ceri, biz ileri. Masal tašta, biz başta. Düşmana ayran, bize bayram

¹⁶ Melahat Müfti (1947 -) Prizren.

42. Dembellen Asıl¹⁷

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi adam. Çikmiş cezma. Cezerçen karşısında peygamberimizi cürmiş. Koşmuş yanına, peygamberimize eşlik etma. Peygamberimiz cideymiş binbir çelama. Yolda em yürümüŝlar em mabet edeymişlar. Yürilar bayagi. Ceçerçen bi yerden varımış bi çeşme. O çeşmede bi kız doldorımıŝ cügümlen su. Peygamberimiz da o kızdandan bi su aramış.

Kızım biraz su verebilermisin? demiş. Se agzım kurudi.

Kız dembel bi kız imiş. Dünmiş, demiş:

- Auu ben ne vakıttan doldorim bu cügümi su, verecem içesin. Egil cendın su iç. Ben üşenırım.

Peygamberimiz da egilmiş avucuni açmış, su içmiş. Oradan uzaklaşırçen kıza demiş:

- Asıl koca alasin.

Em yolarına devam etmişlar. Peygamberimizin yanındaçi adam şaşırımıŝ, kalmış. Susmuş, iç bi şi dememiŝ. Yollana devam etmişlar. Az ütede cene bi çeşme cürmişlar. Başka bi kız cügümleni su doldorımıŝ. Yaklaşmışlar çeşmenin yanına su içma. Peygamberimiz kızdandan su aramış, demiş:

- Kızım biraz su verebilermisin? Se agzım kurudi.

Kız asıl kız imiş. Cügümünün safasını çabuk almış su doldormıŝ em peygamberimize vermiş. Peygamberimiz suyi almış em içmiş. Oradan uzaklaşırçen kıza demiş:

- Dembel koca alasin.

Peygamberimize eşlik eden adam şaşırımıŝ. Kulaklana inanamamıŝ. Peygamberimize sormış:

- Afedersınız peygamberim ema galiba yanglıŝ süledınız. O dembel kızdandan su aradınız vermedi. Siz ona ayır dova ettınız. Dedınız asıl koca alsın. Obi kız asıl idi, size su verdi ona beddova ettınız. Dedınız alsın dembel bi koca. Peygamberimiz da cülümsemiŝ. Dünmiş adama demiş:

- Yok yanglıŝ demedım. Ben dogrosone dedim. İçi dembel bi araya celirse yaşayamazlar, batarlar. İçi asıl da bi araya celirse çok parlarlar. Büle bi asıl bi dembel birbirini tamamlar. Ne batarlar ne da çok parlarlar ortayı bulurlar, demiş. Masal ceri, biz ileri. Masal taşta, biz başta.

43. Nasradin Oca – Eşegi Çim Besleyecek¹⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi Nasradin Oca. Nasradin Oca'nın da varımış bi eşegi. Eşegini er cün karısı besleymiş. Atık eşegi beslemekten bıkmıŝ. Bi cün da Nasradin Oca'ya demiş:

¹⁷ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

¹⁸ Melahat Müfti (1947 -) Prizren.

- Ben atık eşegi beslemekten bıktım. Biraz sen da besle. Yemini at. Ep mi eşege ben yem atacam? Bak anlaşam, bundan sora çim ilki süler ep o eşegi besler. Nasradin Oca da düşünmüş bu iş kolay demiş. İç sülemem ema eşegi da beslemem. Karısına da demiş:

- Tamam, anlaşlık. Çim ilki süler o ülinceye kadar eşegi besler.

Ondan sora atık Naradin Oca iç çimseylem sülemeymiş. Karısı kurnaz imiş. Er cün açın bitirmiş evde işini cideymiş koyşılarda otorimış cüleymiş süleymiş. Nasadin Oca da sülemesin yabırısilen evden dışarı çıkmaymış.

Nice er cün, bi cün da cene Nasradin Oca'nın karısı citmiş koyşıda otorma. Nasradin Oca cene evde yalnız kalmış. Odanın bi çüşesinde otormiş, iç sülemeymiş. İçeri aydutlar cirmiş. Nasradin Oca iç yerinden tepişmemiş. İç bi şi da sülememiş. Aydutlar da cürmiş çi Nasradin Oca yerinden tepişmey. Evde ne var ne yok toplamışlar ta Nasradin Oca'nın başından sarıgını çalmışlar, em kaçmışlar. Nasradin Oca şu eşege yem vermesin sesini bile çıkarmamış. Biraz sora Nasradin Oca'nın karısı eve celmiş. Koyşıda cülmiş, sülemiş, koyşosi da pasul kaynatırmış. Oca'nın karısına bi tas pasul vermiş. Nasradin Oca'nın karısı da almış taslen pasuli citmiş evine. Açın açmış kapıyı ne cürsün ev tangal. Taş taş üstüne kalmamış. Yanlız Nasradin Oca çüşede otori. Aydutlar ta çilimleri çalmış. Kari bi piska koparmış.

- Ne oldi Oca? demiş.

Nasradin Oca sülememiş. Elilen bütün odanın etrafını cüstermiş em sononda elini başına komiş. Cüstermiş ellen çi aydutlar evin er bi şiyni almışlar ta benim sarıgımı. Karısı da anlamay. Taslen pasuli sobanın er bi tarafına dükey tasi da celi Nasradinin başına ceçiri. Nasradin kızmış, dayanamamış sülemiş:

- Ne yapaysın yahu, demiş.

Karısı da demiş:

- Sen elimdeçi pasuli odanın çüşelene dük, tasi da başıma ko demedin mi?

Nasradin Oca başlamış bağırma:

- Tabi çi demedim. Dedim ellerlen çi cirdi eve aydutlar. Etraftaçi er bi şiyi çaldılar, ta benim başımdan sarıgımı aldılar em kaçtılar. Em unutma çi ilki sen süledin. Se ben ala istemeydım sülema. Zorlen sületirdin. Bundan sora da eşegi ep sen beslersın, demiş. Masala yağlık, bize saglık. Masala çümür, bize ümür. Masal tašta, biz başta.

44. Sensin Anam Odor Babam¹⁹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi Ana, baba em onların varımış bi kızları. Üç bülesi yaşaymışlar. Ema hepisi şurloymuş. İç duymaymışlar isla. Bi cün da evdeci duvar yagmurdan yıkılmış. Adam da çıkmış duvarını yapma. Almış yanına ne lazım, başlamış duvarını kaldırma. Adam işlerçen ceceymiş bi koyşosi yoldan em adama demiş:

- Kolay cele koyşi.

Adam duymay, uyduri. Zanedi çi koyşosi demiş onda yapma duvari senin yerin dil. Kızmış em koyşosona demiş:

- Yaparsen duvari yapaym cendi yerimde. Çimsenin akına cir-meym. Brakmış duvari cirmiş içeri. Dey karısına:

- Celen ceçen süley bana. Korse el alemın yerinde duvari yapaym. Kızdım, braktım işi cirdim içeri.

Karısı da duymay, cendi derdinde, dey kocasına:

- Aman more adam buka ışımın içinde nerde araysın spanak pitesi. Akıldamısın? Nasıl yetiştirecem buka ışımın içinde spanak pitesini?

Kari da kızmış citmiş kızına demiş:

- Bu babani da anlamaym. Buka ışımın içinde aray benden bucun yapaym spanak pitesi. Nasıl yapaym? Ne vakit yetiştirim?

Kız da cendi derdinde. Zanetmiş çi kızı celmişlar aratırma da bilemeylar çime verma. Anasına dünmiş, demiş:

- Amaaannn anaaa sensin anam, odor babam çime isterseniz ona verin.

Adam duvar derdinde, kari yemek derdinde, kız da evlenme derdinde oldogi için episi sülenilen süzleri cendi tarafına çekmiş. Masal ceri, biz ileri. Masala yaglık, bize saglık.

45. Kara Çüpeğın Nafakasi²⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi cüzel kız. Evlenmiş bi zencin yere. Kocasi er cün saba evden çıkaymış. Kurt karanlığı oldi mi eve celmiş. Kari bütün cün evde yalnızıymış. Celmiş bi kari er cün evını payçlama. Açın biteymiş işi yapaymış kave. Anımilen baçede kave içeymişlar. Anımın kavesi açın biteymiş, çevırmış fincanını. Kari da bakaymış falına. Ep neka bakaymış falına, deymiş:

Anım sen kara çüpeğın nafakasiymısın. Falında ep kara çüpek çikay.

Ep neka bakay fal ep to ayni süzi dey. Kari da bi cün demiş:

Ne kara çüpegi, ne nafakasi. Evde çüpek yok. Sora ben evli./ Eve bi kocam em bi sen cirisin.

¹⁹ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

²⁰ Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

Uzun bi vakit kari celmemiş evi payçlama. Çok astalanmış, düşege düşmüş. Neyse cel zaman cit zaman kari dailanmış. Cene citmiş anımının evini payçlama. Bütün cün işlemiş, payçlamış. Başlamış kurt karanlığı olma. Karının o vakıta kocası celmiş. Açın bitmiş işi cene otormişlar baçede kave içma. İçmişlar kaveleni. Anım cene çevirmiş fincanını fal baktırma. Kadın cene demiş:

- Aa anım a, sen kara çüpeğin nafakasiymisin!

O anda belri baçede bi kara çüpek. Duyay bunlari ne süleyle. Koşay em ucumlani karinin üstüne. Kariyi parçelema istey. Kariyi zar zor anımı kurtari o kara çüpekten. Çüpeği neka uzaklaştıri karidan. Çüpek başlay baçedeçi topragi kazıma. Topragi kazırçen karinin kocasına dünüşi. Megerem karinin kocası cünlen çüpek olimiş. Sokaklari cezeymiş. Akşam açın olimiş evine düneymiş. Baçedeçi topraklari kazıymış em adam kılıgına ceçeymiş. Evine cirimiş. Karinin bundan aberi yogimiş. Sora demiş kari:

- A anım a! Ben sana deyim çi kara çüpeğin nafakasiymisin, falında ep kara çüpek çıkaydi. Ema sen bana inanmaydın. Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize sağlık.

46. Üli topragi²¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kız. Anasilen citmiş dostlarında müsafırlıga. Bütün cün cülmişlar, sülemişlar. Akşam açın olmış. Kızı em anasını kivermemişlar tutmuşlar yatiya. Kızda anasilen kalmış o cece yatma. Sobaymış bük, tonda bi sobada düşetmişlar, yatmışlar. Epısı dalmış uyukiya. Kızı almaymış uyuki. Çevrilmiş, devrilmiş tosoy kapanık cüzlerle düşekte sısaymış. İçeri aydut cirmiş. Epısının üstüne üli topragi serpmiş. Epısı üli cibi uyumış. Kız cürmiş ema korkidan yerinden tepişememiş. Kızın yanında anasi yatımiş. Korkidan anasını pistutmuş, pistutmuş etleni morartırmış. Anasi üli cibi uyımiş. Vela duymamış. Aydut ta ne varise toplamış. Çuvallari doldormuş. Ta yorganlari üstlenden almış. Çimse oyanmamış. Ev saibinin karısı yatmış yorganın üstünde. Açılmış saçılmış. Aydut ta kariya urt kadın üstünü alim yorgani, demiş. Kari neka tepişmiş yerinden aydut o yorgani da kaptığı cibi çuvala atmış. Kız cüzünün ucilen bakaymış aydut ne yapay. Nefes alma korkaymış. Aydut açın toplamış evden er bi şiyi. Almış çuvallari dışari çıkarma. Neka çıkarmış bi çuval, içi çuval. Kız çabuk düşekten fırlamış, kapiyi kapatmış. Karanlıkta korkidan rezeyi bulamamış. Reze yerine cendi parmagını ceçirmiş. Aydut aray açma kapiyi kızın piskasi cüğün bi katına cideymiş.

- Alalalaaa alalala citi parmagım.

²¹ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

Apaş neka ütüberi kapiyi kız da toka bagırı agrıdan. Evde çimse dumay. Üli topragından epısı üli cibi uyimişlar. Koyşılar oyanmış. Çabuk koyşının evine ucum etmişlar. Aydut duyay koyşılarnın sadalarını. Cendısını kurtarma çuvalları da bragay, kaçay. Kızın parmağı olmuş veşelka. Koyşılar oyandırmış epısını. Açın oyanmışlar ne baksınlar üstlerinde yorgan vela yok. Epısı çuvallarda. Kızın anasının etleri mosmor olmuş. Kızın parmağı da citmiş ema ev alkını aydutan kurtarmış. Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize sağlık. Düşmana çümür, bize ümür.

47. Dilin Altındaçi Degerli Taş²²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari. O karının var imiş bi kızı. Kızını iç bi yere küvermeymiş. Korkaymış kızı cünaya cirmesın. Kız ep anasilen evdeymiş. Ev işlerine yardım edeymiş. Zaman ceçmiş. Zaman ceçtikçe kız da büyümiş. Açın evlenmiş yabi kız. Toplanılmış kızlar, cideymişlar celini bakma. Bi cün da başka bi maledeçi bi kız evlenmiş. Celmiş koyşi kızları bu kızı da çağırma. Beraber citsınlar celini bakma. Bu kızın anası kivırmeymiş kızı citsın celinleri bakma. Kız da çok isteymiş malenin kızlarılen citma celini bakma. Anası da:

- Yok demiş. Celini sügersen cünaya cirırsın.

Kız anasına yalvarmış, demiş:

- Sügmem merak etma, agzımı açmam. Bare bi çe cideym.

Kızlar kapıda bekleymiş. Kari da kızını acımış. Kızının dilinin altına bi beyaz taş komiş em kızına demiş:

- Sakın celini sügmeysin. Ta eve celırsın çimseylen sülemeyesın.

Kız da anasına başlen tamam demiş. Çıkmiş kızlarlen beraber citmiş celini bakma. Bütün vakıt sısmış, iç bi şi sülememiş. Erçez celinin etrafında toplanmış. Bakaymışlar celini. Celin çok cüzelmiş ema boyı kısaymış. Kızlar celini bakmışlar neka bakmışlar eve dünërçen yolda bi karilen buluşmışlar. Kari kızlara sormiş:

- Nasıl idi celin baktınız mi?

Kızlar da demiş:

- Çok cüzel idi.

Bu kız sülememiş ema ellen cüstermiş çi celinin boyı kısaymış. Açın celmiş eve, neka cirmiş içeri, anası demiş:

- At dilinin altındaçi taşı.

Uzatmış anası elini, kız da dilindeçi taşı atmış anasının eline. Taş rengini degıştırmış. Beyaz renkten kırmızı olmuş. Kari kızına sormiş:

- Ne süledın, demiş?

Kızı da demiş:

²² Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

- Valla ana iç bi şi sülemedım, ep sıstım. Yanlız yolda celırçen bi karilen buluştuk, sordi nasıl idi celin? Episi dedi cüzel idi ema çimse düvermedi çicelinin boyı çok kısaydı. Ben da süleyemedım ema ellen cüsterdım çi boyı kısaydı.

Anasi da demiş:

- Onon için taş rengini değıştirmiş. Dilimizin altında degerli taş var. Fena sülersen o değıerli taşı kaybedırsın. Alla begenmiş kuluni vermiş. Bakacan ema cürmeyeren. Çürürsen da sülemeyeren. Kul kusursuz yoktor demiş. Masal ceri, biz ileri. Masal tašta, biz başta.

48. Çim Eder, Cendine Çeder²³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adam dilimiş tamam. İç çimseye bi zarari yog imiş. Cendi alındaymış. Sokaklari cezeymiş em ep bagırımı, “Çim eder cendine çeder, çim eder cendine çeder”. Bi kari da yalnız yaşaymış. Var imiş bi çocogi ema citmiş aşçer. Aşçerlık uzun süreymiş. Cocogoni uzun vakit cürmemiş. Em ep açın duyaymış bu adam ne bagırı sokakta çim eder cendine çeder, çim eder cendine çeder. Çıkaymış kapiya em kovaymış. Dayanamaymış sesini vela duyma. O akıl astası ep bagırı. Bu kari da demiş ne yapacam edecem ema seni sıstıracam. Bi cün da kovkmiş erçen yapmış bi pogaça. Pogaçanın içine atmış zer. Demiş verırım yesın, yedimi bu pogaçayı ülür. Ben da kurtulurum. Gayri bagıramaz. Pogaçay pişirmiş, tüle isi bocaya sarmış. Duymış adam çi bagırı çabuk koşmış kapiya. Pogaçaylen beklemiş kapıda. Adam em yüri em bagırı “Çim eder cendine çeder, çim eder cendine çeder”. Kari da açmış kapiyi çağirmiş bu adami, demiş:

- Al tebu pogaçay isidir aç oldonmi yersın.

Adam pogaçayı almış. Koltogi altına atmış, cene em bagırımı em yürümü. Bayagi bi yol yürümü. Otormiş bi ağaçın altında biraz uyuma. Cürmiş karşıdan celimiş bi aşçer. Ava isiymiş, aşçer yorolmuş. Adam da aşçeri acımı. Aşçere demiş:

- Çok yorolmisın otor istirahat et biraz. Çok isi, serinlensın ava sora yolona devam edersın.

Aşçer otormemiş. Anasını uzun vakit cürmemiş. Araymış citma da çabuk anasını cürma. Cürmiş pogaçay. Demiş ver biraz se kaç cün yoldayım yemedım iç b işi çok açıyım. Adam da aşçeri acımı. Çıkarmış tosoy sarık bitevi pogaçayı aşçere vermiş yesın. Aşçer da almış pogaçayı yolona devam etmiş, em yürümü em pogaçayı yemiş. Kısa bi vakit sora çüyüne degmiş. Evine yaklaşırçen zerlenmiş yere düşmüş em ülmiş. Çüydeçi insanlar etrafına toplanmış. O kari ne vermiş pogaçay cürmiş kalabalık toplanmış. Sanmış çi o adam ülmiş. Koşmış bakma. Açın

²³ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

cürmiş cendi çocogi yerde yatımiş. Çocogonon elinde karının yaptığı poğaç. Kari cendi pogaçasını em boçasını seçmiş. Avaz, avaz ağlamış. Ama çocogoni ceri cetirememiş. O adamın süzleri aklına celmiş. Ne bagırmış çim eder cendine çeder. Anlamış çi cendisi etmiş, cendisi bulmuş. Düşmana yağlık, bize sağlık. Düşmana çümür, bize ümür.

49. Dilenci Kari²⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi dilenci kari. Sokaklarda dile-nimiş. Cenç imiş em çok cüzel imiş. İç çimsesi yogımiş. Sokak, sokak dolaşımış. Yogımiş nerde vela yatsın. Ne bulurse yeymiş. Nerde bulurse yatımiş. Bi cün bi adam yolda cecerçen cürmiş dilenci kariyi, çok begenmiş. Citmiş karının yanına. Demiş evlenimisin benımlen. Dilenci kari adamın üstünden başından cürmiş çi adam zencin imiş. dogri kabul etmiş adamlen evlenma. Adam da almış kariyi cütürmiş evine. Üstüne, başına ep yini anteriler almış. Em evlenmiş o dilenci karilen. Adamın evinde bi kuş süti eksik imiş. Cel zaman cit zaman başlamış aylar ceçma. Er cün açın otorımışlar sofrada yema ekmek ep kari sepetten çıkarımiş lokmaları. İç yogımiş bitevi bi ekmek. Ep kırık kırık parçeler. Adam da bi cün merak etmiş Ertesi cün demiş karısına:

- Ben cideym işe, se var çok işim. Belçi akşam dünırım eve. Sen beni beklema.

Adam da cüya işe cidey saklanmış evın baçasında. Kari da evde bütün cün yalnız imiş. Silmiş, süpürmiş, işini bitürmüş. Sora evın kapısını rezeyleylen kapamış, perdeleri da cermiş. Adam camın çüşesinden karısını bakaymış ne yapay. Kari almış çüşe yastıklanı dizmiş mindere. Ekmekleri parçe parçe koparmış, yastıkların üstünde dizmiş. Citmiş dolabından boçasını çıkarmış. Boçadan almış o eşçi rubalanı cimiş. Uzatmış elini başlamış dilenma sobada.

- Aanım bi parçe ekmek, anım bi parçe ekmek verırmisin? Se çok açıyım.

Cideymiş yastıktan yastığa korse kapiyi vuri. Tak tak anıım bi parçe ekmek verimisin? Çok açıyım. Em teker teker yastıklardan o parçe ekmekleri alimiş. Cüya çi ona ekmek verilar. Ataymış boçasına. Ayırdova edeymiş. Açın cürmiş kocası çi karısı dileni cendi evinde. Anlamış niçin ep ekmekler kırık parçe, parçe iç yok bitevi ekmek. Adam açın çıkaymış evden karısı er cün adedini yapaymış, dilenimiş. Adam da açay kapiyi tutay karısını dilenci rubalarilen. Demiş ücan cik-maden uy çıkmaymış. Dilencilikten aldım kurtardım seni. Ema uyli uyundan vaz ceçmeymiş. Kariyi kolondan tutugi cibi sokaga fulatmış.

²⁴ Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

Masal ceri, biz ileri. Masala ayran, bize bayram. Masala çümür, bize ümür.

50. Durmaz Bogaz Anesi²⁵

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi koca kari. O koca karinin varimiş bi çocogi nazli. Çocogoni büyütürmiş, evledirmiş. Evde çocogilen celinilen yaşaymış. Çocogi sabatan akşamaya kadar işleymiş. Kocakari celinilen evde yalnız kalimiş. Açın almış celinini celini çok islaymış. Cel zaman cit zaman celin kaynanasını iç istemeymiş. Koca kariya ekmek vermeymiş. Bütün cün koymış aç otorson. Açın araymış yema ekmek celini deymiş:

- Ayt oyna biçe sora verırım ekmek yeyesın.

Celin çeçeymiş kaynanasının karşısına otorimiş. Koca kari aç ne yapsın kovkaymış celininin karşısında başlamış oynama. Oynarçen patlamaktan aykırımış. “Durmaz bogaz anesi, oynamaktır çaresi. Durmaz bogaz anesi, oynamaktır çaresi”. Kocakari em oynaymış, em aglarçen aykırımış. Oynadıktan sora celini verimiş kaynanasına biraz ekmek. Koca kari cünden cüne zayıflanma başlamış. Çocogi anasının ep soraymış:

- Niçin zayıflanısın ana? Bi derdın mi var?

Kocakari istememiş çocogona düverma iç bi şi, deymiş:-Anam yaşlılıktan zayıflanım. Er bi şiyım var şüçür, ema yaşlılık.

Yarındasi cün adam saba kovkmiş azırlanmış, cüya işe citma. Binmiş tavanda saklanmış. Açmış tavanda bi delik em o delikten bakaymış evde ne oli, ne bitey. Açın aç oli anasi, aray ekmek yema. Celini komay kaynanasi ekmek yesın. Ne kuray sofray ne ekmek veri. Demiş kaynanasına:

- Ade biçe oyna sora yersın ekmek.

Koca kari da ne yapsın kokmuş yerinden başlamış oynama. Em oynaymış em aykırımış. “Durmaz bogaz anesi, oynamaktır çaresi. Durmaz bogaz anesi, oynamaktır çaresi”. Celin da almış duvardan dayreyi başlamış çalma. Celin dayreyi çalaymış. Kaynanasi em oynaymış, em aykırımış em yaşlari çeşme cibi akaymış. Adam açın cürmiş anasını çi karısı aç koy em bi parçe ekmek için oynatırı, dayanamay çabuk eney aşı. Tutay karısını, karısı da yogimiş ne desın, er bi şiyi cürmiş kocasi. Adam karısına demiş:

- Sen benim anama büle mi yapaysın? Anamın evinde sen çalacan anam oynayacak di mi?

Ali karısını saçlıdan sokağa fuladi. Masal ceri, biz ileri. Masal taşa, biz başa.

²⁵ Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

51. Samanlık Yandı²⁶

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. Merametli em isla bi adamımiş. Seveymiş yardım etma erçeze. Bi cün da bi adam kalmış sokakta. Yog imiş nerde yatsın. Citmiş bu adamdan yardım istemiş. Adamda ne yapsın evinde yog imiş yer. Ne yapsın? Var imiş bi samanlığı demiş adama:

- Cel samanlıkta otor. Kalmayasın sokakta. Evde karım çocuklarım alamam seni da ema samanlıkta otor

Sokakta kalan adam da celmiş. O samanlığı payçlamış. Onda yaşama başlamış. Uzun bi vakit samanlıkta yaşamış. Başlamış işleme, kazanma. Seneler çeçmiş. Samanlıkta kalan adam evlenmiş. Çocukları olmuş. Ne çıkaymış oradan ne çira vermiş. Cel zaman, cit zaman bu adam ne vermiş samanlığı demiş bi cün adama:

- Kiverimisin atık to samanlığımı? Vafır otordon, pare pul almadım. Sana yardım ettim. Şindi işin isla. Çık oradan, se orasi bana da lazım şindi. Benim da çocuklam büyüdi.

Adam senelerlen otormiş. Pare bi şi üdememiş. Bakmış orasını zapt etma. Vurmuş duymamazlığa. Ev saibi er cün adama dey çıksın. Süley kızay ema adam olimiş korse çi duymay. Cenek onda otori çıkmay. Adam bi türlü cendi yerinden adami atamaymış. Adam da bi cün beklemiş evden çıksınlar. Açın çıkmışlar eveden adam da cendi samanlığını yakmış. Samanlık yanmış, o adam da kalmış. Adama deymişler: Nasıl be cendi samanlığını yaktın? Adam da deymiş:

- Aaaa samanlık yandıyse yandi, şiçanların da anasi agladı.

52. Beşibiyerde²⁷

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş içi koyşi. Birisi zencin imiş ema evlende iç ses sada yogımiş. Obi koyşi fukaraymış ema bütün cün evde pıska nare cideymişlar. Evleriymiş kalabalık. Cül süle, mabet, aykır, oyna, bağır çağır, gırla cideymişlar. Zencin koyşi karısilen ep bakaymış balkondan o fukara koyşilana. O zencinin karısı imrenimiş koyşilana. Cendi evlerinde ses, sada yog imiş. Ep deymiş kocasına:

- İmrenim bu koyşılara. Say fakir ema bütün cün cül süle, oyna, dayre çal kınaç olilar. Biz evde sesiz, sadasız otoriz.

Bi cün, beş cün zencinin karısı ep ayni şiyi tekrarlamış. Kocasi da bıkmiş. Bi beşibiyerde almış balkonondan koyşosonon avlısına fulatmış. Em içeri kaçmış. Koyşi adami avlıdaçi beşibiyerdeyi bulmuş, almış. Evdeci o ses, sada durulmuş. Cünler çeçmiş. Zencin adamın fakir

²⁶ Nehal Katırpore (1939-2017) Prizren.

²⁷ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

koşuları sus, pus olmuşlar. Sadaları çıkmaymış. Bi cün da zencinin karısı merak etmiş. Cıtmış koyşosonda bakma niçin çıkmay sadaları. Açın cirmiş içeri episi toplanmış o beşibiyerdenin etrafında bakaylar beşibiyerdeye em düşünilar. Koyşi karısı da demiş:

- Kaç cün iç sesiniz çıkmay. Dedim bi bakaym ne oldi?

Atılı koyşi adami dey:

- Eeeeeee evelden paremız yogidi, derdımız da yogidi. Şindi avlida buldum bi beşibiyerde. Kaç cün düşünis bilmeyse ne yapma o beşibiyerdeylen. Saklasak nerde saklayacaz? Bulmasınlar çalma. Arcetsak nasıl arcetma opo beşibiyerdey. Ade arcedis neyi pişin alma? Biz da onon derdine düştük, er bi şeyi unuttuk. Masala yağlık bize sağlık. Masala ayran, bize bayram.

53. Üç Peltek Motra²⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi karının üç kızını. Episi peltek söylemişler. Kari kızlarını komaymış çıksınlar evin kapsından dışarı. Cürmesınlar çi söyleyar peltek se çimse aratırılmaz kızlarını. Kızlar büyümişler, evlenme çağına celmişler. Ema iç çimse aratırmamış kızları. Analari da ep evde tutaymış. Bi cün da çağırılmışlar bi kına cecesine karının üç büle kızını. Kızlar da analana yalvarmışlar citma. Analari da acımış, em demiş belçi yabi çimse çürür begenir aratırır. Çağırılmış üç büle kızını yanına, kızlana demiş:

- Bakın sizi koym cidesınız kına cecesine ema sakın söylemeyesınız yabi çimseylen. Vela cendi aranızda sülemanın, ep sısın. Sorarselar da yabişi egdırın başınızı yapın korse çi utanısınız, sakın sülemanın. Kızlar da şu citsınlar, analana tamam demişler. Ciyınmışlar, süslenmişler püslenmişler, kına cecesine citmişler. Buluşmuşlar insanlarlen ema iç söylememişler. Citmişler camın yanında üç motra otormişler. En küçük motra bakaymış pencereden dışarı. Cürmiş bi serçe konmuş pencereye. En bük morasına demiş:

- Mono, mono nak nak ni titilek.(mono, mono bak bak bi serçe anlamında)

Büyük motra emen motrasını istemiş sıstırma. Pistutmuş, demiş:

- Ana ne dalak (ana ne dedi).

Ortanci motra da emen atılmış demiş motralana:

- Ben şüçür tumbalak (ben şüçür söylemedim).

Em üç büle motra söylemiş.

²⁸ Hürema Alkovic (1930- 2001) Prizren.

54. Senmisiin Benim Kaynanam²⁹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari. O karının var imiş bi cocogi. Cocogi büyümiş evlenme çağına celimiş. Anasi da cocogoni evlendirmiş. Almışlar celini, cetirmişlar eve. Ema kaynana çok çetrefil ep celinini dügeymiş. Bi cün, beş cün celini dayanamay kaçay. Ceçey bi zaman, cenek ali başka bi celin. O celinlen da ilk başta isla sora cenek başlay celinlen kapuşma, tutuşma. Dügey celini. O celin da kaçay. Cene cidey cocogona bi kız buli evlendiri. Cene aynı yapay. Gayri çimse istemeymiş o karının cocogona kız verma. Kalmış çocuk yalnız. Bi cün da çocuk kavede mazum otorimiş. Kaveye celmiş bi adam. Cürmiş bu cenç adami çi otori mazum. Yaklaşmış yanına. Sormiş neyi var, niçin oka mazum otori. Adam da anlatmış çi açın evleni kısa bi zaman sora anasi karilani dügey. Karılar da otormay, kaçay. Bu adam da acımış bu cocogi, demiş:

- Bak var benim bi kızım. İç evlenmemiştir. Cel aratır ben kızımı sana verırım.

Çocuk şaşırmiş, demiş:

- Tamam ben aratırırım kızınizi ema anam oni da düger, o da kaçar.

Adam da demiş:

- Kaçmaz, kaçmaz sen cel. Ben sana kızımı verırım

Em neyse çocuk anasilen cidey adamdan kızını aratiri. Adam da kızını veri. Kız o cün ne evlenecek babasi kızını almış nasiyat vermiş, demiş:

- Bak kızım açın alır kaynanan seni kolondan kuyma sobana, bak etrafına olmasın yabi çimse. Yog ise iç bi çimse. Sor senmisiin benim kaynanam? Derse beniyım, çıkar ayagından papucuni em düg kaynanani, neka edebilersen.

Kız demiş babasına:

- Baba nasıl dügerım kaynanami?

Adam kızına demiş:

-Ben ne dersem sen oni yap. İstersen kocanlen yaşama.

Kız da babasına:

- Tamam, demiş.

Celmişlar kızı almışlar. Cütürmişlar kocasının evine. Almış kaynana kızı kolondan cütürmiş kuyma sobasına. Neka kuymış sobaya. Celin bakmış yanında çimse yok. Dünmiş kaynanasına demiş:

- Sen misin benim kaynanam?

Kari da demiş:

- Beniyım.

²⁹ Belkis Katırpın (1953 -) Prizren.

Celin bi çıkarmış ayagından papucuni başlamış kaynanasını papuç-
len düğma. Neka edebilerse oka vurmuş. Kaynanası şaşırmiş ne olmuş.
Yaka paça celinin sobasından piska nare cideçen çıkmış.

- Koşon süe celinim beni papuçlen dügey.

İç çimse kaynanaya inanmamış. Demiş insanlar ne aray celin
düğma eniz sobaya cirdi. Durup dururçen çim düger. Atma celine iftira.
Ade onlar fenaydi, ya bu? Ala cüvegi bile cirmedi sobaya. Utanmeden
iftira da ataysın celine. Kaynanaya erçez başlamış sülema. Kaynana
çimseye inandırnamış çi celini say düğmiş. Celininden korkmiş se ilk
ceceden celin düğmiş. Atık sesini bile çıkaramamış. Çocogi da karisilen
ümür boyi mutli yaşamış.

55 Altın Top³⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. Çok imiş zencin. Ema
çocuklari yog imiş. Evinde da ses sada yogimiş. Koyşosi er cece cüley-
miş, oynamış. Nare cideymişlar. O adamın ne yog imiş çocogi merak
etmiş bu koyşilari ne bulılar oka cülmek için. Demiş karısına:

- Bu koyşilamız er cece cüleyleyler sesleri cügün bi katına cidey. Açın
cürürsün sor ne yapaylar? Ne cüleyleyler oka?

Adamın karısı da ertesı cün citmiş koyşosonon kapısını vurmuş.
Koyşi karısı kapiyi açmış. Kari da koyşi karısına sormuş:

- Allayse er cün ne oka cüleysiniz?

Koyşi karısı da demiş:

- Evde var bi altın topomoz. Kocamlen beraber o toplen oynays. O
atay bana, ben ataym ona, bayılıs cülerçen o altın topomozlen.

Koyşi karısı dünmiş evine. Kocasına anlatırmiş çi var imiş bi altın
toplari ononlen oynamışlar em cüleymişlar.

Kocasi da demiş:

- Onon kolayi var. Ben onlardan kat be kat zenciniyim. Ben da ya-
rın bi altın top alırım, biz da cüleriz, egleniriz.

Yarındasi cün adam citmiş bi altın top yaptırmış, evine cütürmiş.
Akşam açın olmuş kari koca almişlar o altın topi başlamışlar oynama.
Top ağır imiş, açın vurimış parmaklani kuruturimış. İçısının parmaklari
ağırmiş. Kari ufla, adam ufla. Açın düşeymiş top ayaklana kari bağır,
adam bağır. Piskalari cügün bi katına cideymiş. A koyşilari cene bi oka
cüleymişlar. Adam cene demiş karısına:

- Anım sen cene yarın koyşida cit bi sor, nasıl imiş onların altın
toplari biç bak. Se biz da altın toplen oynays ema piskamızdan ceçil-
mey.

³⁰ Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

Karısı da yarındası cün citmiş koyşosona sorma. Vurmuş kapiya. Koyşi karısı çıkmış kapiya cülerçen. Karıda sormiş:

- Celdım sorma o altın toponoz nasıl? Se biz da yaptırdık bi altın top ema sizin cibi dil. Ayaklamızı, elimızın parmakları kuruturdi, vella gayri oynayamays.

Koyşi karısı başlamış cülma, demiş:

- Bizim çocogomozdor evımızın altın topi. Ononlen oynays. Ben babasına ataym, babası bana. Yapay yabi şi biz cüleys. Süley yabi şi, biz cüleys. Sabatan akşama kadar arkasına koşays. Bütün derdımızı unudis.

Karıda anlamış çi evin altın topi çocuklar imiş. Masal ceri, biz ileri.

56. Kuyida 101 Taş³¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. Neka evlenmiş kısa bi vakit için citmiş gürbete işleme. Karısı evde yalnız kalmış. Kocasi uzun vakit evine celmemiş. Cel zaman cit zaman karinin evine başlamış başka erçekler celma. Var imiş bi yaşli koyşi karısı, malede ne olmiş ne biteymiş ep bakaymış. Cürmiş çi bu cenç karinin evine başka erçekler ciri. Citmiş avlısında küçük bi kuyi açmış. Karinin evine kaç erçek cirirse okadar taş ataymış o kuyinin içine çi sayiyi unutmasın. Kuyidaçi taşların sayısı çoğalmış. Adam kalmış bikaç sene gürbete. İşlemiş, pare kazanmış. Atık düneym gayri demiş. Bu pare bizi içimizi idare eder. Kapmış başını, yola çıkmış. Evının yoloni tutmuş. Açın celmiş evine sokak kapsından cirmeden koca kari adami cürmiş. Se ep pencerede otoremiş, kariyi bakaymış. Çabuk kapiya koşoşmuş. Adami ellen çağırmiş. Adam da yaklaşmış koyşi karısına, buluşmuş. Koca kari adami avlısına kuyemiş, demiş:

- Evine citmeden allayse tebu kuyidaçi taşları say.

Adam da kuyidaçi taşları saymış. Kuyidan 101 taş çıkmış. Adam yaşli kariya demiş.

- Nane saydım kuyidan 101 taş çıktı.

E demiş koca kari:

- Bu taşların sayısı ne kadar ise senın da karın toka erçek eve almıştır bilesin. Sen nasıl ne citmisin ben ep karını baktım ne yapay ne edey. Yaşliyım unutmayaym eve ciren er erçek için kuyiya bi taş atım sen celene kadar.

Adam da iç içi bir etmeden koca kariya tuuuu demiş:

- Ala evime cirmedim, karımı cürmedim. Kapıda otormisin beklemisin ben ne vakit celecem da düveresin. İnsan insanın ayibini ürter. Sen cendi işini bakmamisın. Otormisin kapıda benim karımı bakmısın.

³¹ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

Ona yazılan bi cüna sana yazılan bin cünadır. Ema can cikmadan uy çıkamaz demiş.

57. Alın Yazısı³²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi oca. Çok okonmuş, bilimli bi ocaymış. Bi cün adam avlida işlerçen. Karısı da odon yaraymış. Odon yararçen çıkmış balta sapından karısının anlına vurmuş. Kari kanarevan olmuş. Anlı içiye arılmış. Adam çabuk koşoşmuş, almış kani durdurma. Açın bakmış karısının anlına ne cürsün karısının anlında alın yazısı yazaymış. Adam yazıyı okomuş. Yazıda yazaymış çi karısı kırk bir erçeklen kocasını aldatacagımış Adam buni okomuş ema karısına iç b işi düvermemiş Karısı çok islaymış. Adam da ne yapsın madam yazaymış alın yazısında çi karısı cendisini kırk bir erçeklen aldadacagımış. Karar vermiş karısını öldürme. Ne kari utansın ne cendisini utandırın. Em cizlin karısını tepelemiş. Cemat toplanmış adamın evine. Adam da ağlay sızlay. Oca cenazeyi yıkamış, azır etmiş. Açın alılar kaldırma, cütürma cümma. Cenazeyi kovkmay. Çimse kaldıramay. Oca çağırmiş kocasını, demiş:

- Rametlinin varmiydi yabi emaneti ne lazım cetiram yerine? Se emaneti yerine cetirmeden cenaze kovkmaz. Cenaze oka ağır çi kaldıramays yerinden. Sen kocasının belçi bilersin.

Adam cendisi da oca, biley çi karısının iç bi emaneti yok ema alın yazısında ne yazaymış o başından ceçmemiş ondan çimse kaldıramay cenazeyi. Adam utanmış erçezın yanında düverma ocaya. Ocayı bi çenara çekmiş, kulağına demiş:

- Emaneti yog idi ema da evel ne yardi anlıni baltaylen, alın yazısında yazaydi çi beni kırk bir erçeklen aldadacak. Aldadamaden beni üldi.

Oca da demiş:

- Üle ise çağır kırk bir erçek celsın, cenazenin üstünü apuşsun, ceçsın. Üstünden kırk bir erçek ceçmese cenaze kovkmaz.

Adam da yok ne yapsın mecbur çağırı kırk bir erçek. Erçekler cenazenin üstünen apuşı, ceçey. Ondan sora cenazeyi kaldırmışlar. İç çimse çimsenin alın yazısını değıştiremeymiş. Ne yazarse insanın anlında o başından ceçeçegimış.

³² Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

58. Apaş Ne Çalmış Yumurta³³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi ana em bi çocuk. Yanlız yaşaymışlar. Çocuk küçük imiş. Cel zaman, cit zaman çocuk büyüma başlamış. Başlamış sokaga çıkma. Bi cün citmiş koyşının baçesindeçi çümezden bi yumurta çalmış, anasına cütürmiş. Anası çok şenilmiş çi cocogi eve bi yumurta cetürmiş. Çocuk ta anasını sevındirmek için başlamış da çok şi çalma eve cetırma. Yumurtaylen başlamış sora atık da bük şiler başlamış çalma. Yumurtadan sora tavuk çalmış eve cetürmiş. Anası çok şenilmiş. Tavuktan sora kuzi, kuzidan sora inek cetürmiş. Anası cocogona ep deymiş:

- Av more cocogom ne isla yapaysın evını, anani cüzün cibi bakay-sın.

Çocuk ep ne cetürmüş anası pek şenilmiş ema iç sormaymış cocogona, nerde aldın? Çocuk cit cide da çok başlamış çalma. Çalarçen büyümiş. Opo adam olmuş ema çalmaktan vazceçmemiş. Atık eline ne celirse çalaymış. Bi cun, beş cün bi cün apaş da tutulmuş. Atmışlar apsa. Apsta karar cetürilmiş çocuk asılsın. Kasabanın ortasında asmak için bi yer azırlamışlar. Apsanadan cocogi cetürmüşlar. Bindürmüşlar asma. İpi bogazına ceçirmişlar em son istegını sormuşlar. Çocuk ta demiş:

- Son da bi çe araym anami cürma. Anamın o cüzel dilini üpma em alallık alma. Cideylar cocogon anasını alılar, cocogon karşısına cetürilar. Çocuk açın cürmiş anasını demiş:

- Anam, canım anam, islaçi seni son da bi çe cürebildim. Cel o cüzel dilini üpeym.

Anası da yaklaşmış cocogonon yanına çıkarmış dilini cocogi üp-sün. Çocuk da anasının dilini cüya üpecek isiri em anasının dilini kopari. Çabuk koşmuşlar kariyi çekmişlar. Çocuk başlamış bağırma anasına:

- Eee ana ben küçük içen o ilk yumurtayı açın çaldım, sen bana sorsaydın: Buni nerde aldın? Niçin aldın? Alınmaz, se bu çalmaktır desaydın, şenilmesaydın. Sakın cocogom üle yapılmaz desaydın, ben da yapmazdım. Apaş olmazdım. Bucun ipi bogazıma atmazdılar, beni asmasdılar.

Düney ondaçi insanlara dey:

- Anamın dili yaptı, beni bu cün ipe ati.

Masal ceri, biz ileri.

³³ Reşat Leskovçalı - Leskovci (1938 -1999) Prizren.

59. Allanın İşi³⁴

Bir var imiş, bir yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş üç dane kızı. Episi evliymiş. Adam sık sık cideymiş kızlana ziyarete. Soraymış atırlani em bakaymış lazım olmasın yabişi. Uzun bi vakıt adam kızlarda citmemiş. Bi cün da demiş cideym bakaym biçe kızlami. Kovkmiş saba isi basmadan evinden çıkmış. İlki buk kızının evine citmiş. Otormiş, kızilen mabet etmiş. Kızı biraz sıkıntılıymiş. Babasi da kızına sormiş nesi var?

Kızı da babasına demiş:

- Valla baba dova edeym allaya bucin yagmur yagmasın. Amuri tuttum yufka yapacam. Yagarse yagmur yufkalami bozar. Nerde kurutururum? Aman allaya dova edeym yagmur yagmasın. Sen da dova et baba, demiş.

Babasi da kızına:

- İşalla yagmaz kızım. Senda yufkalani yaparsın, kuruturursun, demiş.

Adam yagmur yagmasın allaya dova etmiş. Bük kızından kovkmiş, içinci kızının evine citmiş. Otormiş, kızilen mabet edeymiş. Ortanci kızı da babasına demiş:

Valla baba allaya dova edeym bucin ava isi olmasın yağmur da yagmasın. Kocam pazara citti. Yagmur yagarse pazar bozolor iç bi şi satamaz. Çok isi olorse da adam dayanamaz. İşalla ne çok isi olur ne da yagmur yagar. Senda dova et baba demiş.

Babasi da kızına demiş:

- İşalla kızım, işalla.

Adam ortanci kızından da kovkmiş. En küçük kızının evine citmiş. En küçük kızı da babasına demiş:

- Kaç cün yagmur yagmadi. İsiden tarladaçi masulumuz kuruyacak. Kocam bütün cün tarlada işley. Dova edeym allaya bi şıkırdı yagsın çi toprakta, topraktaçi masul da suaya doyson. Sen da dova et baba. Babasi da demiş:

- İşalla kızım, işalla.

Adam da kovkmiş citma evine. Kafasi karışmış. Angısı için dova etsın. Yolda dey cendi cendisine: Birisi cüneş aray. Obırısı ne cüneş istey, ne yagmur. Obırısı cene yagmur istey. Ben angısıçın dova edeym? Ellerimi avaya kaldırmış.

- Allaim sen işini bilersın. Çimseyi dinglema, bildığın cibi yap, demiş.

Masala yağlık, bize saglık. Masala çümür, bize ümür. Masala ayran, bize bayram.

³⁴ Çazime Leskovçalı - Leskovci (1948 -) Prizren.

60. Yini Cüveği³⁵

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi adam. Yini evlenmiş. Cidece-gimişlar efte başına karısının babası evine. Adam çok yeymiş ekmek. Bilmeymiş doyma. Karısı da kocasına demiş:

- Bak efendi madam cidecez babamda biraz dikkat et. Çok ekmek yema. Biraz ye em sofradan kovk, se ayıptır.

Kocası da demiş:

- Ya ben bilmeym doyma. Ne bileym ne vakit sofradan kovkma.

Karısı da demiş kocasına:

- Sen açın çağırılar sofraya otor benim yanımda. Ben senin dizine vurdum mi sen kovk sofradan, gayri yema.

Kocası da demiş:

- Tamam

Celin cüveği citmişlar efte başına. Adam zaten yini cüveği utani-miş. Yer sofralari kurulmuş. Ortaya bi bük san pasul konolmuş. Buyur etmişlar sofraya. Yini cüveği da otormiş karısının yanında. Başlamışlar ekmek yema. Cüveği neka almış bi içi lokma sofranın altından ceçmiş bi maçka em degmiş adamın dizine. Maçka adamın dizine deger degmez adam sofradan prıf etmiş kovkmiş. Sofradaçılar şaşırmiş ne oldi. Cüveği sanmış çi karısı dizine vurmış. Episi cüveği sofraya otorması için ograşmış ema cüveği sofraya otormamış. Celin da şaşırmiş, anlamamış ne oldi. Yemekler yenilmiş. Sofralar kovkmiş. O cece celinlen cüveği tutmuşlar yatiya. Episi yatmış, uyumuş. Cüveği aç, almaymış uyuki. Düşekte cevriilmiş devriilmiş, başlamış yüregi açlıktan ütma. Demiş cendi cendisine:

- Cideym bakaym belçi yabi şi kalmıştır, yeym se açlıktan ülecem. Zaten episi uyi, duymazlar.

Kovkmiş sobadan dışarı çıkmış. Bulmuş yemekleri. Yemekler çümlekleerdeymiş. Açmış çümleğin kapagini başlamış avuçlen pasuli yema. Pasuli yerçen aklına karısı celmiş. Demiş karım da açtır o da doymamıştır. Bi avuç ona da cütürim. Almış bi avuç pasul citmiş cirmiş sobaya nerde uyular. Karanlıkta cürmey isla, citmiş atacak yerde pasuli karısının agzına atay kaynanasının üstüne. Tekrar cidey alma da pasul karısına cetırma. Cidey içi elini birden ceçiri çümleğe cüya da çok pasul alma. İçi büle eli kalmış çümlekte. Çümleğin bogazi dar imiş. Almış çıkarma ellerini içisini aynı vakıtta. Çıkaramay, çıkaramay. Ograşı olmay. Cüveği da dey cendi cendisine çıkaym dışarı. Bulim bi taş. Taşa çümlekle vurim. Çümlek kırılır ellerim da kurtulur. Neka oyanmamışlar. To vakıt cene kaynanasının uyukusi çıkmış. Sanmış çi altına etmiş. Çimse cürmeden çıkmış dışarda potokta payçlanma. Cüveği da çıkmış

³⁵ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

bakma yabi taş çi kırma çümlegi. O karanlıkta cüri bi şi beyaz bengzetiri taşa. Cıdey o taşa çümleklele edebildiği kadar vuri. Cüya taşa vuri kaynanasının kukuna. Kari bi figan kopari erçezi ayaga kaldırı. Koşaylar bakma ne oldi. Ne cürsünlar cüvegi testilen kırmış kaynanasının kukuni. Masal ceri, biz ileri.

61. Uçkur³⁶

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi adam. Çok kıskanç imiş. Karısını kapidan dışarı komaymış çıksın. Çıkamaymış karısı vela avliyi payçlama, camdan koyşi adamları bakmasın. Karısı citmesın adami aldatma çitiyanlarının uçkuruna on düğüm bağlatırımış. Karısı cene çok isla bi kariymiş. Aklında fenalık yogımış. Ema kocasi karısına kıskançlığından nefes aldirmaymış. Seneler çeçmiş karısı da atık yaşa celmiş. Kocasi iç degişmemiş. Adam tebüle kariya çektririmiş, kari da bi cün çok kızmış kocasına demiş:

- Benim aklımda var ise seni aldadım, aldadırım. Sen vela anlama-sın. Çitiyanlarımın uçkuruni da cendın çüzersın.

Adam demiş: Ben neka sagiyim ayatta üle bi şi yapamasın.

Kari da kızmış. Karar vermiş kocasını aldatma. Bi cün bi adamlen süleşmiş anlaşmış. Adama saat komiş ne vakit buluşsunlar. Açın yaklaşmış o adamlen buluşma saati almiş masus ekmek yogorma. Ekmek yogororçen başlamış saga sola sallanma kocasını çağırmiş:

- Çabuk koş çok sıkıştım altıma edecem. Ellerim da amurlu uçkurlami çüzemeym. Kocasi da çabuk koşoşmiş. Karısının çitiyanlarının uçkuruni çüzmiş. Kari çitiyanlani eline kapmış, çabuk avlida çeneke koşoşmiş. Onda kocasını aldatmış. Uçkurlarını da kocasına çüzdürmiş. Açın cirmiş içeri kocasına demiş:

- Ben sana dedim istedim mi seni aldatma çitiyanlarımın uçkurlami seninlen çüzdürürüm em aldadırım. Te sen uçkurlami çüzdün ben da seni aldatım.

Adam kalmış yog imiş gayri ne desın. Korkmuş vela sülema. Masal, masal matitas. Bati çukura çıkamaz. Açın çikti, bitti yaz.

62. İplen Çocuk³⁷

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi nazli çocogi. Yaşaymış anasilen em babasilen. Babasi evlendirmiş. Açın evlenmiş, kısa bi vakit sora karısı aklını doldormiş evden ayrılma. Cel zaman, cit zaman bi cün çocuk cürmiş babasi yalnız otoririmiş avlida çeçmiş babasının karşısına. Demiş babasına:

³⁶ Belkis Katırpere (1953 -) Prizren.

³⁷ Nehal Katırpere (1939 - 2017) Prizren.

- Baba ben isteyim karımlen beraber evden çıkma. Bizim da cendimizin bi yuvamız olson. Cene celırım ben seni ziyaret etma.

Babasının nazlı çocogiymiş. Çok agrısına citmiş. Ema iç bozma-
mış, çocogona demiş:

- Dane babam madam karar vermişiniz evden çıkma, çıkın. Yalnız tabanda asılı nedir to ip cetır bana.

Çocuk ta tabanda asılı ipi almış babasına vermiş.

Babasi ipin bi ucuni çocogona vermiş, obi ucuni cendisi tutmuş. Çocogona demiş:

Yürü kapiya dogri ben dur dedım mi sen durursun.

Çocuk anlamamış babasi ne aray yapma. Tutmuş ipin bi ucundan başlamış ceri ceri yürüma. Em yüri em soray babasına vafir mi?

Babasi dey yok da cit, da cit, yürü yürü.

Çocuk yüri yüri avli kapısından dışarı çıkay. Açın çıkay avli kapısından dışarı babas, bagırı:

- Onda dur, gayri yürüma.

Çocogi durmuş avli kapsının dışarısında. Bakay babasi ne yapacak. Babasi da çocogona demiş:

- Bak babam ipten ütesi senındır. Ne istersen yap. İpten burasi da benimdir.

İpten ütesi zaten sokagimiş. Adam çocogona ne pare ne pul vermiş üle çocogoni sokaga atmiş. Masal ceri, biz ileri. Masal tašta, biz başta.

63. Esnemek Esnemeği Cetırır³⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. Bi cün ayaktaşilen yolda buluşmuş. Almış ayaktaşini evine cetırmiş. Karısilen sofrı kurdurmuş. Yemişlar içmişlar. Ekmekten sora otormişlar mabet etma. Adamın karısı bütün cün işlerçen yorulmuş. Otormiş içi bilesının karşısında. Açın otormiş başlamış içi de bir esnema. Kari açın esney, adamın ayaktaşı da esneymiş. Kari esney o adamın ayaktaşı da esney. Adamın ayaktaşı esney, karısı da esney. Adamın içine bi şüpe düşmüş. Demiş galiba benim karım benim ayaktaşımlen beni aldadi. İçisi birbirine işaret veriler, anlaşilar. Otorilar neka otorilar adamın ayaktaşı kovkay evine citma. Cündermişlar adami açın cirmişlar içeri adam karısilen kapuşmuş tutuşmuş. Bagırmış çağırmış em kıskançlıktan karısını öldürmüş. Cümüş evinin yaslasında. Cel zaman cit zaman adami çağırmışlar bi yere akşamlıga. Adamda citmiş. Soba isi adam otororçen başlamış esnema. Adam açın esnemiş karşısında otoran kari da başlamış esnema. Adam esney o kari esney. Kari esney o adam da esney. O vakit adamın aklına

³⁸ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

karısı celmiş. Pişman olmuş karısını badiyava üldürmüş. Demiş ondaçilere:

- Esnemek esnemeği cetiri vay yaslada yatana.
- Masal ceri, biz ileri. Masala yağlık, bize sağlık.

64. Jugali Bitli Sümükli³⁹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş üç ayaktaş. Bi tenesi bitliymiş. Bi tenesi sümükli em bi tenesi jugali. Sık sık buluşmuşlar. Bi cün da buluşmuş üç ayaktaş, da uzun otormuşlar. Bitlinin başi başlamış kaşınma. Kaşımamış, kaşımamış ema atık dayanamamış. Demiş ayaktaşlana:

- Anam ne ürmiştür bana bi takiya ep büle büle pufkali.

Em anlatıri em anlatırırçen başını kaşı. Jugali ayaktaşın da kaşını üstü ema yok nasıl kaşısın. Demiş:

- Senin takiyan iç bi şi. Sen cürsan bana anam ne cemper almıştır.

Ep büle büle çizgileri var.

Em tutmuş cemperını bi saga çevırı bi sola, bi saga bi sola. Em üle kaşınmış. Sümüklinin da başlamış sümükleri akma. O da nasıl silsin? Demiş ayaktaşlana:

- Ne senin takiyan, ne senin cemperın, siz cürsanız babam bana ne oyoncak tayare almıştır. Açın uçurim biçu bu tarafa uçay, bi çe bu tarafa derçen burnundan cemperının yengini çeçiri bi saga bi sola, burnunun altından. Üle siley burnuni. Masal ceri, biz ileri. Masal taştta, biz başta.

65. Yumurtaylen Bogolan Celin⁴⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi yini celin. Neka evlenmiş. Utanmış ekmek yema. Ep sofradan aç kovkaymış. Bi cün da kaynanasi aramış celini sabalıga yumurta kaynatırsın. Celin da kaynanasi kaç yumurta demiş ise kaynatırsın, bu içi dane da fazla komiş. Yumurtaları kaynatırmiş. Kaynanasi celmeden cizlin bi tene artlamış isi isi yemiş. İçincısını da artlamış yema. Duymış çi kaynanasi celi korkidan bitevi yumurtayı agzına kuymuş. Yumurta yumuşak kaçmış bogazına. Nefes alamamış, yere düşmüş. Kaynanasi açın celmiş ne baksın celini yerde yatımış, ülmiş. Toplanmış insanlar. Ağlamışlar sızlamışlar. Celmiş sıra oca yıkasın. Oca almış yıkama, yıkarçen çevirmiş celini yüzükoyon yıkama arkasını. Açın çevirmiş oca yüzükoyon celini, celinin bogazından yumurta dışarı fırlamış. Celin cendisine celmiş, ayılmış. Erçez korkmuş.

³⁹ Belkis Katurpare (1953 -) Prizren.

⁴⁰ Nuriye Leskovçalı - Leskovci (1893-1984) Prizren.

Sanmışlar çi celin gromlık kovkmiş. Celin sora anlatmış çi yumurta boğazında kalmış. Oca kurtarmasaymış, celini diri diri mezara cümecegi-mişlar

66. Babanın Nasiyati⁴¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi çocogi. Çocogi açın büyümiş babasi ep nasiyat edeymiş. Ep deymiş çocogona:

- Bak babam! İstersen rat yaşama. Üç şiden uzak duracan. Rakidan, karidan em komordan. A bi cün karar verirsen bu fena yollara dalma emanet koym. Raki istersen içma kaveye on içiden sora cit. Karılara istersen citma sabaya karşı saat beş te cit. Komor istersen oynama en bük komorcıyı bul ononlen komor oyna. Bu dediklerimi sakın unutma! Kulagina çüpe olson.

Cel zaman, cit zaman çocuk bi cün karar vermiş kaveye citma içma. Babasının dedikleri aklına celmiş. Babasının dediği cibi saat on içiden sora kaveye citmiş. Açın citmiş ne cürsün, içilmişlar, kusaylar, kapuşılar, düğüşilar, birbirini tepeleyecekler. Çocuk açın cürmiş büle rakidan iğrenmiş, kaveden çıkmış, em bi da citmemiş. Cel zaman cit zaman bi cece karar vermiş citma karılara. Babasının süzi aklına celmiş. Babasının dediği cibi sabaya karşı saat beş te citmiş. Kapiya vurmış. Açın açmış kari kapıyı ne baksın karının saçi başı dagımık, çirkin, yüzi berbat. Üsti başı bakılmayacak. Çocuk İğrenmiş. Vazçeçmiş evine dünmiş. Cünler, aylar çeçmiş. Çocuk komor oynama istemiş. Aklına babasının süzi cene celmiş. Babasının dediği cibi sormiş soroştormiş o yerin en bük komorcasoni bulmuş. Komorcının otordogi yere citmiş ne cürsün komorci bi küçük kolibada yaşaymış. Çocuk ta cirmiş o kolibaya, şaşırmiş. Opo komorci yaşay bi kolibada. Komorciya sormiş:

- Sen buranın en bük komorcosiymisin, üle dedilar.

Komorci da demiş:

- Dogri ben buranın en büyük komorcosiyim.

Elinde sallay titimikleri. Soray çocoga:

- Kaç isteysin ataym?

Çocuk ta demiş:

- At altili madam sordon.

Adam avucunda titimikleri karıştırmış em atmış çocogon ününe. Say içi dane altili çıkmış.

Adam cenek çocoga sormiş:

- Kaç isteysin ataym?

Çocuk ta demiş:

⁴¹ Çazime Leskovçalı Leskovci (1948 -) Prizren.

- At içi dane birli.

Adam cene titimikleri avucunda karıştırmış. Çocogon ününe atmış. İçi dane birli çıkmış. Çocuk ta şaşırılmış. Adama sormiş:

- Bu yerin em bük komorcosisin. Titimikleri neka isteysin oka çikay, nasıl kolibada yaşaysın?

Adam da çocoga demiş:

- Eeee komorda ilki kazanırsın sora kazandığın er bi şeyi kaybedersin. Sokakta kalırsın. Badiyava dememişlar komor kor hor. Masal ceri, biz ileri. Masala çümür, bize ümür

67. Çalapaylen Kikrim⁴²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş tarlalari em argatları. Argatlar sabatan akşama kadar tarlada topragi işleymişlar. Akşam olmadan eve düneymişlar. Er cün ülle vakti adam ceterimmiş argatlana yesin ekmek. Adam çok pintiymiş. Argatlana er cün ev ekmegi, pınır suyi em sogan cütürümüş yesinlar. Argatlar er cün pınır suyi, ekmek em sogan yemekten bıkmışlar. Bi cün da adam demiş argatlana:

- Bucun tarlada çok iş var. Siz işinizi isla yapın, bitırın. Size yarın kuşluga cetirecem çalapaylen kikrim yeyesiniz.

Argatlar şenilmiş. Sormuşlar adama:

- Nedır o çalapa em kikrim?

Adam da demiş:

- Siz bu cun işlenin nasıl ne lazım. Bitırın işinizi yarın cetırdım mi kuşluga cürürsünüz.

Argatlar şenilmiş. Demişlar çim bili ne cetirecek bize yeyam. O cün can akına işlemişlar. Ertesi cün açın olmiş. Argatlar tarlaya celmiş o iside işlemişlar, yorulmuşlar. Akıllarında ep varımış çalapa em kikrim. Bütün vakıt akıllarından çıkmamış. Ülle vakti celi argatların saibi. Yüklemiş atını. Açın cürmiş argatlar beycirin üsti yüklü şenilmişlar. Adam boçayı beycirinden endirmiş. Argatları çağırılmış. Argatlar işi brakmış, episi celmiş, toplanmış. Ne baksınlar cene ev ekmegi em bi buk tas pınır suyi em pınır. Argatlar sormuş adama:

- Ane çalapa em kikrim cetirecegidın?

Adam da cülmiş, demiş:

- Ekmek çalapa pınır da kikrim. Bu cun değışik olson dedım. Se er cün ep aynı deydım pınır ekmek.

Argatlar bütün vakıt işlemiş, aç olmişlar to çalapaylen kikrime da razi olmişlar. Ne bulmişlar toni yemişlar, yüreklerini doyormuşlar.

⁴² Çazime Leskovçalı Leskovci (1948 -) Prizren.

Masal eşege, biz düşege. Masala ayran, bize bayram. Düşmana taş, bize aş.

68. İnegini Satan Nasradin Oca⁴³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi Nasradin Oca. Nasradin Oca'nın var imiş bi inegi. İnegi başlamış kocalanma. Nasradin da inegini aramış satma. Pazar cüni demiş çıkarım pazarda inegimi sataym. Nasıl satacağını bilmeymiş. Karısına demiş:

- Pazar cüni inegi pazara cütürecem satma ema inek biraz yaşlı. Nasıl satacam iç bilmeym.

Karısı da demiş:

- Oca bagır pazarda yağlıdır, sütlüdür, üç aylık cebedir. Belçi alır yabi çimse.

Nasradin Oca da Pazar cüni saba erçenden çıkmış pazara. Pazarda başlamış bagırma:

-Yağlıdır sütlüdür üç aylık cebedir. Yağlıdır sütlüdür üç aylık cebedir.

Toplanmış Nasradin Ocanın etrafına insanlar. Nasradin inegini ügmiş. Yağlıdır, sütlüdür üç aylık cebedir. Biri oka biri buka vermişler inege pare. Çim en çok pare ne vermiş Nasradin da ona inegi satmış. İnekten isla pare kazanmış. Evine dünmiş. Cel, zaman cit zaman Nasradinin evine misiçiler celmiş Nasradin'in kızını aratırma. Kızının da yaşı biraz çeçmiş imiş. Karısı neka çıkmış sobadan dışarı. Nasradin başlamış kızını ügma nice inegini. Demiş:

- Kızım çok isladır. Yağlıdır, sütlüdür. Üç aylık cebedir.

Açın duyay misiçiler çi kızı üç aylık cebeymiş. Erem perem kovkaylar Nasradinin evinden kaçmışlar. Açın cirmiş Nasradin'in karısı sobaya. Ne cürsün misiçiler yok, kaçmışlar. Nasradin'a sormuş:

- Oca ne oldi? Anegadır misiçiler? Nereye citi?

Nasradin Oca demiş:

- Ne bileym. Ben da anlamadım ne oldi. Tam başladım kızı ügma. Dedim kızımız çok isladır. Yağlıdır, sütlüdür, üç aylık cebedir. Misiçiler dogri kovktilar erem perem kaçtilar.

Nasradin'in karısı kızmış. Nasradina demiş:

- Kız mi verisin inek mi sataysın Oca? Senin cebe kızını çim alır. Vay bana kızımı gayri çimse almaz. Masal ceri, biz ileri. Düşmana ayran, bize bayram.

⁴³ Nuriye Leskovçalı Leskovci (1893 – 1984) Prizren.

69. Eltinin Boçası⁴⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi evli adam. Kardeşlarınlen beraber bi evde yaşaymışlar. Ceçinip cideymişlar. Kardeşlar çok isla ceçinimiş. Ema karilari birbirini çok kıskanımış. En bük kardaşın karısı cene epısını kıskanımış. Bi cün da adam başka bi kariya cünül vermiş. O kariyi da aratırmiş. Evine cetırmiş. Olmiş çolok çocoklari. Adam içi bile karısını bakaymış. Em bi cün içinci karısilen başlamışlar kapuşma. Adam karısına çok kızmış. Kapuşmışlar tutuşmuşlar. Adam da karısını evden kovmuş. İlk karısına demiş:

- Cit azırla ortagının boçasını anasında citsin em celmesin gayri. Bu evde işi yok.

Ortak ortagını acımış, demiş:

- Vazceç, bi ata yapmış. Ben ortagımın boçasını azırlayamam. Çitmez ellerim.

Üteden atılmış bük elti, demiş:

- Te ben azırlaym filal.

Koşmuş eltisının boçasını azır etmiş. Kaynına cetırmiş.

Onon için derlar: ortak ortagin boçasını bağlamamış. Elti eltinin boçasını bağlamış.

⁴⁴ Belkis Katırpore (1953 -)Prizren.

SANAT
COMPILATION

MAKEDONYA’NIN KÖPRÜLÜ ŞEHRİNDE MUSTAFA BEY CANİSİNİN TARİHİ VE SANAT DEĞERİ

Nimetullah HAFIZ*

ÖZET

Bu çalışmada 1970 yılında gerçekleşen bir Makedonya seyahati sırasında ziyaret edilen Titovvelesi (Köprülü) şehrindeki bir caminin keşfi anlatılıyor. Caminin kitabesi bulunamıyor, ancak bahçedeki dört mezar taşından caminin XVIII. yüzyılın başlarında inşa edildiği sonucuna varılıyor.

Daha sonra, Üsküp’te İslam Birliği’nde cami hakkında bilgi alınmaya gidildiğinde yeni bulunan bir belgeye dayanarak çıkararak, caminin 1790 yılında inşa edildiği ve Mustafa Bey tarafından yapıldığı tahmin ediliyor. Ancak, bu belgede caminin inşa tarihi yer almıyor, bu yüzden en eski mezar taşına dayanarak Mustafa Bey’in camiyi inşa ettiği sonucuna varılıyor.

Çalışmada devamında, caminin iç süslemeleri, mihrap, mimber ve diğer detayları ayrıntılı olarak betimleniyor. Duvarlardaki çeşitli motifler ve resimler inceleniyor ve Osmanlı dönemine ait benzersiz sanat örnekleri olduğu vurgulanıyor. Sonuç olarak, çalışma caminin tarihi ve mimarî önemini vurgulayarak korunması gerektiğini savunuyor.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Bey Camisi, Osmanlı mimarisi, Kültürelk zenginlikler, süslemeler.

MACEDONIA’S KÖPRÜLÜ CITY: THE HISTORICAL AND ARTISTIC VALUE OF MUSTAFA BEY MOSQUE

ABSTRACT

This study recounts the discovery of a mosque in the city of Titovvelesi (Köprülü) visited during a Macedonian journey in 1970. Despite the absence of an inscription, it is concluded from four tombstones in the courtyard that the mosque was built in the early 18th century. Later, when seeking information about the mosque at the Islamic Union in Skopje, a newly found document suggests that the mosque was constructed in 1790 and attributed to Mustafa Bey. However, since the construction date is not mentioned in the document, it is inferred from the oldest tombstone that Mustafa Bey built the mosque. The study further describes the interior decorations of the mosque, including the mihrab,

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

pulpit, and other details in detail. Various motifs and paintings on the walls are examined, highlighting their unique artistic examples from the Ottoman era. As a conclusion, the study emphasizes the historical and architectural significance of the mosque, advocating for its preservation.

Keywords: Mustafa Bey Mosque, Ottoman architecture, Cultural heritage, Decorations.

Eski Yugoslavya'nın cumhuriyetlerinde, Osmanlı döneminden kalan binlerce tarihî anıt, hemen her şehrin kültürel zenginliğini oluşturmaktadır. Ancak, bazı şehirlerde bu değerli anıtlar zamanla tamamen yok edilmiş, bazıları harabe olarak günümüze kadar gelmiş, bazıları ise özellikle Müslüman nüfusun yaşadığı bölgelerde iyi korunmuştur. Camiler, tekke ve medreseler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, saat kuleleri, şadırvanlar, çeşmeler ve çeşitli zanaat dükkânları, bezistanlar, köprüler ve diğer mimari eserler günümüzde hala büyük bir değere sahiptir. Günümüzde, dünya bilim insanları bu eserleri inceledikleri tarih, dil, edebiyat, mimari ve diğer alanlarda araştırarak, onların tarihî, mimari ve sanatsal değerlerini anlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca, yıkılan veya harabe durumda olan, hatta tamamen kaybolmuş olan eserlerle ilgili belgeler derlenmekte ve günümüzde bu eserlerin araştırılması ve hakkında bilgi edinilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

1970 yılında bir Makedonya gezisi sırasında Titovvelesi (Köprülü'yü) ziyaret ettik. Kent yaklaşırken, sol taraftaki bir tepede görülen güzel bir cami dikkatimizi çekti. Camiye yaklaşırken, cadde boyunca çevresinde eski bir çeşmeden başka bir şey, bir ev dahi gözüküyordu. Cami duvarları kireçlenmiş, yani korunmuş bir durumdaydı. Hemen caminin imamı karşımıza çıktı. Cami hakkında bilgi verirken, şehir planı nedeniyle yakında caminin yıkılacağını ve yerine bir çocuk yuvası binası inşa edileceğini açıkladı. Biz de arabamızda bulunan fotoğraf makinesini çıkarıp caminin dış görünüşünü ve avludaki tüm mezar taşlarının fotoğrafını çektik. Camiye girdiğimizde, iç duvarlarda XVIII. yüzyılda inşa edilen veya onarılan cami süslemelerine benzer şekilde, sıvalardaki birçok renkli natürmort süslemeleri gördük ve fotoğraf makinesi ile çektik.

Prizren'e dönüşümüzde hemen bir fotoğrafçıya gidip çektiğimiz fotoğraflarımızı bastırmak için sipariş verdik. Fotoğrafları almaya gittiğimizde, fotoğrafçı fotoğrafların başarısız olduğunu belirtti. Bu nedenle hemen ilk cumartesi günü tekrar o yöne gittik. Geldiğimizde, camiyi dışarıdan ve içerideki süslemeleri yeniden çektik. Ancak ne yazık ki caminin kitabesini bulamadık, sadece bahçesindeki dört mezar taşı-

nın fotoğrafını çektik. Bu mezar taşlarının birinin 1160 (1747), diğeri- nin 1180 (1767) ve üçüncüsünün 1238 (1828) tarihlerini taşıdığını gör- dük. Bu ölüm tarihlerinden yola çıkarak, caminin XVIII. yüzyılın baş- larında inşa edildiği sonucuna vardık. Dönüşte Üsküp'te İslam Bir- liği'ne, Köprülü'deki bu cami hakkında başka bir belge veya bilgi al- mak için uğradık. İslam Birliği Kütüphanesi'ndeki belgeleri gözden ge- çirirken Köprülü'deki bu camiye yeni bir imam atanmasına ilişkin bir berat bulduk. Onun fotokopisini de aldık.

Uzun bir süre sonra, bu beratın transkripsiyonunu gerçekleştirdik. Beratta yazılanlara dayanarak, 1204 (1790) tarihinde bu camide İbra- him oğlu Hüseyin oğlu Mahmut Haliti'ye imam görevinin devredildi- ğini ve o dönemde Köprülü şehrinin Bercürük mahallesindeki bu cami- nin merhum Mustafa Bey tarafından inşa edildiğini anladık. Ancak ne yazık ki, bu beratla caminin inşa edildiği tarih hakkında bir bilgi bulun- mamaktadır. Bu nedenle, bu caminin inşa edildiği tarihî, 1160 (1749) yılında vefat eden zatın en eski mezar taşına dayanarak, bahsettiğimiz Mustafa Bey tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Cami içindeki mihrap, çiçek resimleri, kıvrım belirlemeler ve dra- perilerle süslenmiş, stilize edilmişti. Mimber ve caminin girişindeki mahfil, güzel odun malzemeleriyle yapılmış ve korunmuş bir durum- daydı. Tavanı da tahta işlemeli ve renkliydi. Bu işlemler kareler şek- lindeydi. Tavanın ortasında, 2 x 2 metre boyutunda beş madalyon şek- linde yıldızlar bulunuyordu. Bu yıldızlar, on iki köşeli çiçeklerle stilize edilmişti. Ortadaki madalyondan güzel bir avize sarkıyordu.

Caminin dört duvarı, her santimetrekaresine kadar çeşitli süsleme- lerle zenginleştirilmişti. Bu süslemeler arasında, hatırlayabildiğim ka- dar, küçük ve büyük boyutta cami resimleri bulunuyordu. Bu resimler, bilinmeyen ressamların doğa güzelliklerinden esinlenerek yapılmış ola- bileceği gibi, yaşamları boyunca inşa ettikleri veya hayal ettikleri cami- lerin kopyaları da olabilir. Ayrıca, Sofya, Sultan Ahmet veya diğer önemli yapıların kopyalarının da çizilmiş olabileceği düşünülebilir. Süslemelerin çoğunu, içlerinde çeşitli renkli çiçeklerin yer aldığı küçük ve büyük vazolar oluşturuyordu. Bu motifler arasında ölü doğa motif- leri de bulunuyordu. Bu zengin doğa motifli süslemelere diğer cami- lerde bu kadar sık rastlanmıyordu. Örneğin, bazı süslemelerde büyük bir sarı kavun ve etrafında birkaç limon, kesik karpuz ve çeşitli meyve ürünlerinin olduğu bir tablo bulunuyordu. Ayrıca, nadir rastlanan büyük bir lahana başı gibi motifler de vardı. Bunların yanı sıra, caminin sol duvarında sarı rengin yoğun olarak kullanıldığı bazı süslemeler, sağ du- varında ise siyah beyaz renkte iki resim daha bulunuyordu. Giriş kapısı üzerindeki duvarda ise birkaç ağaçlı iki ev manzarası bulunuyordu. Tüm bu süslemelerin yanı sıra, Mustafa Bey Camisi'nin duvarlarında,

günlük yaşamdan esinlenen büyük boyutlu motifler de vardı. Bu süslemeleri yapan yetenekli, anonim ressamın, Osmanlı döneminde, belki de benzersiz ve sade resimcilik örnekleri bıraktıkları görülüyordu.

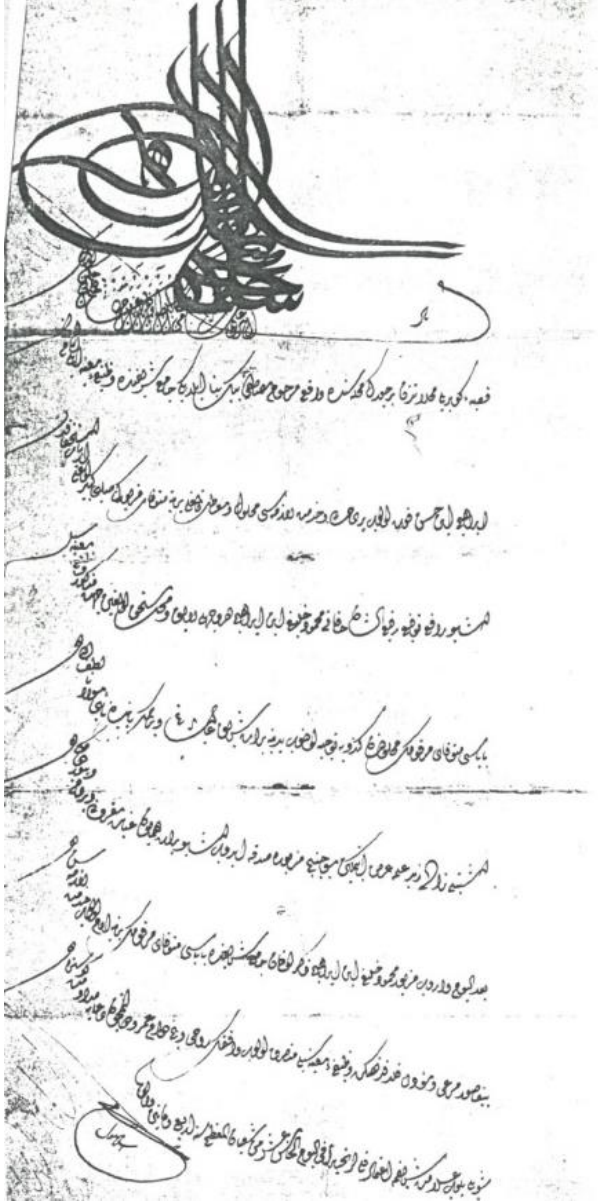
Bu tarihî, mimari ve sanat açısından değerli olan yapı, devlet himayesi altına alınmalıydı ve bakımsız bırakılmak yerine yok olmaktan kurtarılmalıydı. Ancak bir anaokulu inşa etmek için bu yapıyı yıkmak yerine, başka bir yer bulunabilirdi. Tüm Eski Yugoslavya şehirlerinin bazılarında, şehir planları adı altında güzel ve değerli yapılar yok edildi. Peki, hangi şehirlerde kiliseler veya diğer dini anıtlar şehir planları yüzünden yıkıldı veya yok oldu? Birkaç örnek gösterilebilir mi? Biz bu yazıyı hazırlarken, üzerimize düşen görevi yerine getiriyoruz. Bu makalemizi noktalarken, Prizren'deki "Sveta Bogorodica Levishka" kilisesinin camiye dönüştürülürken bile kilisenin yıkılmadığını, ancak çan kulesine küçük bir minare eklenerek değerli resimlerin sıvanmadan önce olduğunu görebiliriz. Bu durumu anlatırken, Fars şairinin bir dizisini örnek alabiliriz.

“Senin güzelliğin yuvası benim gözümün nurudur”

VELES CAMİSİ İLE İLGİLİ VERİLEN BERAT

Beratın Fotokopisi ve Transkripsiyonu:

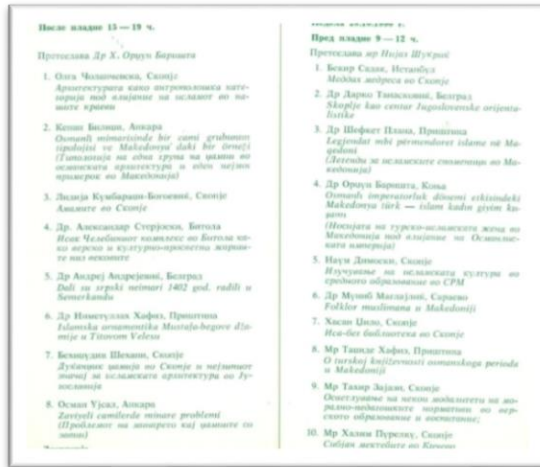
Kasaba-i Köprülü mahallâtından (Bercürük ?) mahallesinde vaki' merhum Mustafa Bey'in binâ eylediği câmi-i şerifinde vazife-i muayyene ile imam olan İbrahim ibn Hüseyin fevt olup yeri hali (?) ve hizmet-i lâzimesi mahlûl ve muattal kalmağla yerinemütevaffâ-yı mezbûrun sulbükabîr oğlu erbâb-ı istihkakdan işbu rafi'-i tevkî'-irefiü'ş-şan-ı hâkâhî Mahmud Halife ibn İbrahim her vechile lâyük ve mahall-i müstahik olmağın cihet-i mezkûr vazife-i muayyenesiyle babası müteveffâ-yı merkûmun mahlûlünden kendüye tevcih olunup yeniden berât-ı şerîf-i âlîşan verilmek bâbında nâibi Mevlânâ Lutfullah İştîplinin-zîde ilmühu arz etmeğın mucibince mezbura sadaka edüp işbu berâtı hümâyû-ı inâyet-makrunu verdim ve buyurdum ki ba'de'l-yevm varup mezbûr Mahmut Halife ibn İbrahim zikr olunan câmi-i şerifte babası müteveffâ-yı merkûmun yerine imam olup hidmet-i lâzimesini bîkusur mer'î ve müeddî kıldıktan sonra vazife-i muayyenesiyle mutasarıf olup vâkıfın ruhu ve benim devâm-ı ömr ü devletimçün duâya müdâvemet göstere. Şöyle bilüp alâmeti şerîfe itimat kıllalar.

Tahrîren fi'l-yevmi'l-hâmis-i aşer min şa Bani'l-muazzam sene erba' ve mieteyn ve elf (1204) fi İstanbul.

Beratın Günümüz Türkçesi:

Köprülü kasabası mahallelerinden (Bercümeğ ?) mahallesinde bulunan rahmetli Mustafa Bey'in yaptırdığı camisinde imam olan Hüseyin-oğlu İbrahim ölmüştür. Onun yeri boş kalınan gördüğü gerekli hizmet boşalmış ve yapılmaz olmuştur. Bundan dolayı yerine adı geçen ölünün neslinde büyük oğlu, bu işi hak edenlerden padişahın bu yüce berâtı İbrahim-oğlu Mahmut Halife'ye her bakımdan layık ve müstahik olduğu için babası adı geçen ölüden boşalan yerin kendisine verilerek eline deyüce berat verilmesi için naibi Mevlânâ İştîpli Lütfullah – Tanrı onun ilmini artırsın – arz ettiğinden buna dayanılarak adı geçene sadaka ederek (vererek) bu için de yardımlar bulunan beratı verdim ve buyurdum ki bundan böyle varıp adı geçen İbrahim-oğlu Mahmut Halife adı geçen camide, babası adı geçen öledin yerine imam olup gerekli hizmeti eksiksiz yerine getirdikten sonra belli bir aylıkla bu imamlığı yapısın, hem de vâkıfın ruhu ve benim ömrümün ve devletimin devami için duaya devam etsin. Şöyle bilip bu berâta güvenilsin.

*Bin iki yüz dört yılının Şa'ban ayının on beşinci günü, İstanbul
(1204 / 1789)*

26-28 Ekim 1990 tarihlerinde Üsküp'te İsa Bey Medresesi'nde düzenlenen "Makedonya'da İslam Kültürü" Uluslararası Sempozyumun programından bir parça

Sempozyum bildirilerinin yayımlanması için Makedonluk'ta alınan iki mektup

Daha yakından caminin dış görünüşü

Caminin sol tarafından görüntüsü

B. CAMİNİN İÇİNDEKİ DUVARLARINDA İSLAM SANAT ESERLERİ

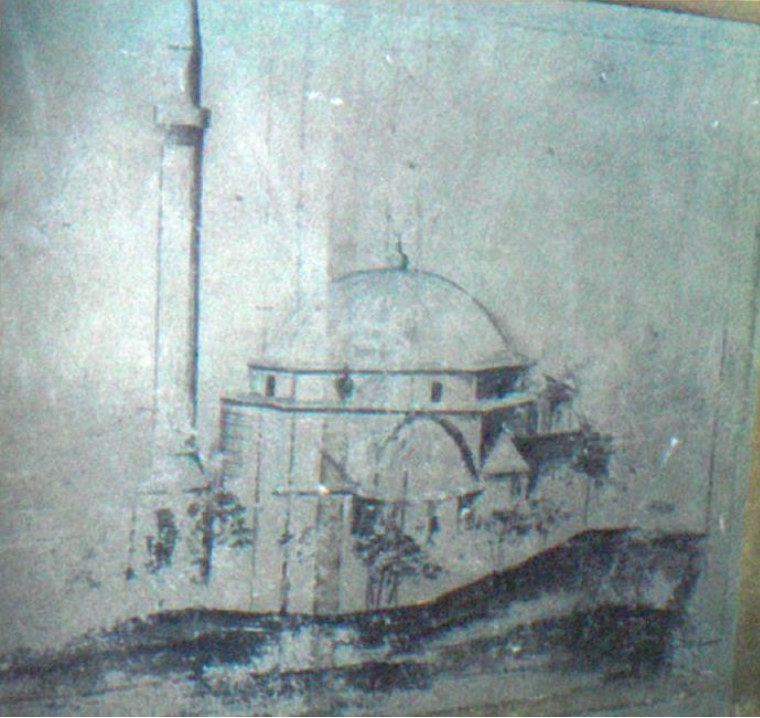
Caminin tahta oyma tavanı

Caminin mimber görünüşü

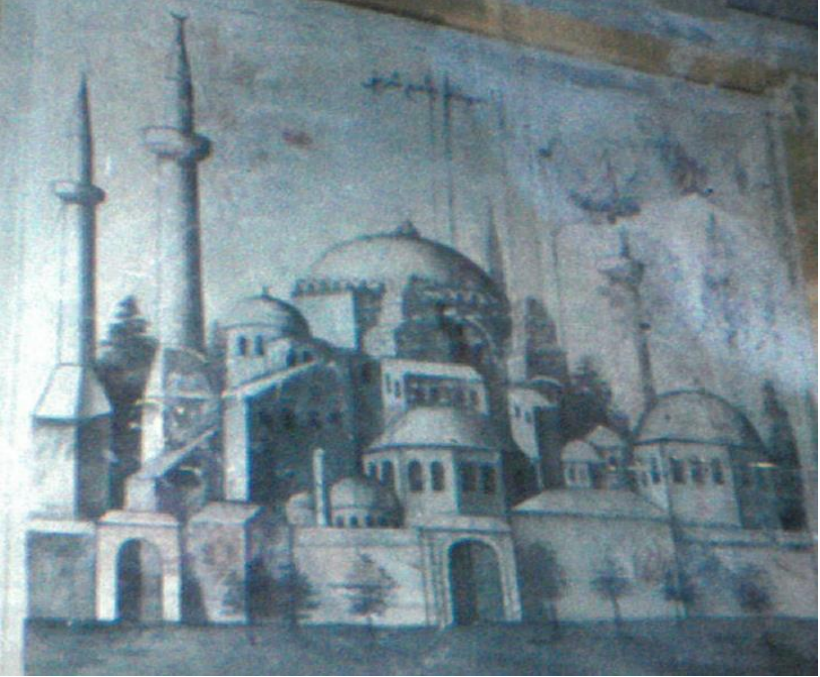
Sıvalara çizilmiş bir cami resmi

Sıvalara çizilmiş bir cami resmi

Sıvalara çizilmiş bir cami resmi

Sıvalara çizilmiş bir cami resmi (Ayasofya olabilir)

Camilerde görülen nadir bir peysaj

C. CAMİNİN VAZO, MEYVE VE ÇİÇEK MOTİFLERİ

ETKİNLİKLER

EVENTS

**TBMM DIŐIŐLERİ KOMİSYONU BAŞKANI VE EŐKİ
CUMHURBAŞKANI DANIŞMANI FUAT OKTAY
BAL-TAM EŞ BAŞKANLARI PROF. DR.
NİMETULLAH HAFİZ VE
PROF. DR. TACİDA HAFİZ'İ
KABUL ETTİ**

Taner GÜÇLÜTÜRK*

TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Cumhurbaşkanı Eski DANIŞmanı Sayın Fuat Oktay ile beraberindeki heyet, kasım ayında Mamuşa ve Prizren'de, okullarımızda öğrenciler ve öğretmenlerle buluŐuktan sonra çok sayıda Kosovalı Türk kurum ve temsilcisiyle görüşmede bulunarak ziyaret gerçekleŐtirdi. KDTP Genel Başkanı ve Bölgesel Kalkınma Bakanı Fikrim Damka, Milletvekilleri Enis Kervan ve Fidan Brina Jılta'nın gezi boyunca eşlik ettikleri ziyaret çerçevesinde TBMM heyetini ilk önce KDTP parti merkezinde ağırladılar.

Kosova'da kendilerini, kendi evlerinde gibi hissettiklerini belirten TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Sayın Fuat Oktay ve Milletvekilleri, kardeŐlik bağlarımızın çok eskiye dayandığını belirtirken bu topraklarda yaşayan Kosova Türk Toplumunun millî değerlerinin geleceğe

* Dr. Türkolog, Kosova Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi,
tanergucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

taşınmasında çok büyük mücadeleler verildiğini, bu hususta da ana vatanın hep Kosova Türklerinin yanında olduğunu vurguladılar.

Kosova temasları çerçevesinde ziyarette bulunan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri arasında yer alan Mahmut Rıdvan NAZIRLI (AK Parti), Seda GÖREN BÖLÜK (AK Parti), Talih ÖZCAN Milletvekili (CHP), İsmail ÖZDEMİR Milletvekili (MHP), Bilal BİLİCİ Milletvekili (İYİ Parti) her zaman iş birliğine açık olduklarını ve ortak çalışmalar yaparak, birlikte hareket etmeyi arzuladıklarını ifade ettiler.

TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Cumhurbaşkanı Eski Danışmanı Sayın Fuat Oktay ile beraberindeki heyet, Kosova ziyareti ve temasları çerçevesinde Kosova Türklerinin önde gelen aydın, yazar, akademisyen, sanatçı ve sivil toplum temsilcilerini de Prizren’de kabul etti.

Bu vesileyle düzenlenen yemekte Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi - BAL TAM Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi - BAL TAM Genel Müdürü Prof. Dr. Tacida Hafız, Tiyatro Sanatçısı ve Yönetmen Nafiz Gürcüali ve Araştırmacı-Yazar Raif Vırmiça’yı da kabul eden TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Cumhurbaşkanı Eski Danışmanı Sayın Fuat Oktay ile beraberindeki heyet, kendileriyle de görüşmelerde bulundular.

T.C. Pristina Büyükelçisi Sayın Sabri Tunç Angılı, T.C. Prizren Başkonsolosu Sayın Celal Doğan ve KDTP Genel Başkanı ve Bakan Fikrim Damka’nın da yer aldığı görüşmede TBMM Dışişleri Komisyonu

Başkanı ve Cumhurbaşkanı Eski Danışmanı Sayın Fuat Oktay BAL-TAM'ın çalışmaları hakkında yakından ilgilendi. Şimdiye kadar olduğu gibi önümüzdeki dönemde gerçekleştirmeye çalışacakları çalışmalar, projeler ve yayımlamayı planladıkları yayımlar hakkında Oktay'a bilgi veren BALTAM Onursal Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız, BAL-TAM'ın mevcut durum ve faaliyetlerinden de detaylı olarak bahsetti.

BALTAM'ın çalışmalarını takdirle izlediklerini ifade eden TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Cumhurbaşkanı Eski Danışmanı Sayın Fuat Oktay, bundan böyle de BALTAM'a her türlü desteği sunmaya hazır olduklarını, bu yönde Türkiye Cumhuriyeti'nin de katkı ve desteklerinin daim olacağını vurguladı.

Gerçekleştirilen görüşmeler ardından ziyaret çekilen hatıra fotoğrafıyla son buldu.

T.C. PRİŞTİNE BÜYÜLEÇİSİ SAYIN SABRİ TUNÇ ANGLI BAL-TAM'I ZİYARET ETTİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Türkiye Cumhuriyeti Priştine Büyüleşisi Sayın Sabri Tunç Anglı merkezi Prizren'de bulunan Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi - BALTAM'ı ziyaret etti.

Büyükelçi Anglı'nın merkez ziyaretinde Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi - BALTAM Onursal Eş Başkanları Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Hafız ve Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi – BALTAM Başkanı Sayın Dr. Ayla Hafız Küçükusta hazır bulundu.

Büyükelçi Anglı, merkez ziyaretinde Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi – BALTAM'ın çalışmalarından bilgi aldı, Merkezin bundan sonra gerçekleştireceği çalışmalar ve projelerle yakından ilgilendi.

BALTAM Onursal Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Büyükelçi Anglı'ya BALTAM'ın şimdiye kadar gerçekleştirmiş olduğu çalışma ve etkinliklerden bilgi verdi.

* Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş Başkanı, Kosova. Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi.
taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@hotmail.com

Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BALTAM) Başkanı Sayın Dr. Ayla Hafız Küçükusta ise BALTAM'ın önümüzdeki dönemde gerçekleştirmeyi planladığı çalışmaların detaylarından bilgi verdi.

Türkiye Cumhuriyeti Priştine Büyükelçisi Sayın Sabri Tunç Angılı, gerçekleştirilecek çalışma ve etkinlikler hususunda elçilik olarak üzerlerine düşen her türlü görevi yapmaya ve gerekli desteği sunmaya hazır olduklarını ifade etti.

Sundukları desteğe minnettar olduklarını ve ziyaret nezaketi için sonsuz teşekkürlerini ileten BALTAM Onursal Başkanı Prof. Dr. Ni-metullah Hafız, Büyükelçi Angılı'ya BALTAM Dergisi ve yayımlarından birer örnek armağan ederken, ziyaret çekilen hatıra fotoğraflarıyla son buldu.

Büyükelçi Tunç Angılı, BALTAM ziyareti ardından Türkiye Me-zunlar Derneği tarafından düzenlenen Kosova Türk Toplumunun Temel Haklarının Korunması konulu toplantıya katıldı.

PROF. DR. NİMETULLAH HAFIZ'A HALK BİLİMİ HİZMET ÖDÜLÜ VERİLDİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Türkiye geneli ve Türk dünyasında Türk halk kültürüne, bilimine ve halk müziğine katkıda bulunanlara verilen MOTİF Halk Bilim Ödülleri sahiplerini buldu.

İstanbul'da gerçekleşen Geleneksel 26. MOTİF Halk Bilim Ödül Töreni, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Dr. Enver Ören Kültür Merkezinde muhteşem bir atmosferde düzenlendi.

Törene, halk kültürüne önemli katkılarda bulunmuş isimler, kurumlar ve kuruluşlar katıldı.

İBB Kültür A.Ş. ve MOTİF Vakfının iş birliğiyle düzenlenen tören,

23 Aralık 2023 tarihinde saat 20.00'de Dr. Enver Ören Kültür Merkezinde gerçekleşti.

Tören öncesi düzenlenen kokteylde, katılımcılar bir araya gelerek birbirleriyle tanışma ve kültür paylaşımı fırsatı buldular.

* Türkolog, Kosova Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi,
taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

Törenin açılışında, MOTİF Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Mehmet Zeki Baykal ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanı Tolga Volkan Aslan günün anlam ve önemine üzerine bir değerlendirme yaparak katılımcılara hitap etti ve selamladı.

İstanbul’da 26. Motif Halk Bilim Ödülleri

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı’nın ardından Âşık Veysel’in unutulmaz eserleriyle yapılan müzik dinletisi, katılımcılara duygusal anlar yaşattı.

Geleneksel 26. MOTİF Halk Bilim Töreni’nin en heyecan verici anlarından biri ödüllerin sahipleriyle buluşması oldu. Halk kültürüne yaptıkları katkılardan dolayı öne çıkan isimler, kendi alanlarındaki başarılarıyla ödüllendirildi. Törende, halk kültürüne emeği geçen kişi, kurum ve kuruluşlar ödülleri gururla aldılar.

Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi - BALTAM Genel Başkanı, “DOĞRU YOL” Türk Kültür Sanat Derneği ve Kosova Türk Yazarlar Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ, kültürel değerleri ve halk kültürü öğelerini yaşatmak, bilimsel esaslar çerçevesinde araştırılıp yayımlamak, yaygınlaştırmak ve daha geniş kitlelerle buluşturmak amacıyla kurulan Motif Vakfı’nın düzenlediği 26. Halk Bilim Ödülleri’nde ‘Halk Bilimi Hizmet Ödülü’nü aldı. Prof. Dr. Nimetullah Hafız’ı temsilen törende ödülünü İstanbul’daki Kosova-Prizrenliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Gülen AKSU TÜRKER

aldı. Başkan Türker ödül ve beratını takdim alırken sahnede yapmış olduğu konuşmada, Prof. Dr. Nimetullah Hafız adına kendisini temsilen ödülünü almaktan büyük bir mutluluk ve onur duyduğunu ifade ederken MOTİF Vakfına, yöneticilerine ve değerlendirme jürisine teşekkür etti.

Törende diğerleri arasında Sabri Koz'a da 'Halk Bilimi Hizmet Ödülü' verildi. Büyük Ödül Sivas Cumhuriyet Üniversitesine, Halk Müziği Hizmet Ödülü Yavuz Top'a, Prof. Dr. Ludmila Efimova'ya, Halk Oyunları Hizmet Ödülü Prof. Dr. Zinnur Gerek'e, Maddi Kültür Ürünlerini Derleme ve Yaşatma Ödülü Kapadokya Kahve Müzesine, Türk Kültürüne Katkı Sağlayan Kuruluş Ödülü Gönüllü Hizmet Vakfı'ndan Mehmet İnal Aydınoglu'na, Medya Halk Bilimi Ödülü TRT 1 ve TRT 2 televizyon kanallarına, Türk Kültürüne Katkı Sağlayan Ulusal ve Uluslararası Proje Ödülü Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığına, Motif Özel Hizmet Ödüllerine ise Müslüm Eke – Mustafa Eke, Dünya Basın Mensupları Derneğinden Muzaffer Tunç, Mahir Polat, İBB Kültür Daire Başkanlığından Tolga Volkan Aslan, ÜLKE TV'den "En İyi Gezmek Programı", KANAL 7'den "Bahar Kapıda Programı", SHOW TV'de "Güldür Güldür Programı", CNN TÜRK'ten "Serra Taşkıran Özgür İle Üretim Zamanı Programı", NTV'den "Levent Dönmez İle Laf Aramızda Programı", HABERTÜRK TV'den "Hazer Amani İle Lezzete Yolculuk Programı"na layık görüldü.

Bugüne kadar onlarca kitap ve bilimsel araştırma yayımlarıyla Türk halk bilimine hizmet sunan Prof. Dr. Hafız, bu ödülün kendisi için büyük bir onur ve gurur kaynağı olduğunu belirterek, bundan sonraki süreçte de halk bilimine ve kültürüne olan desteğini sürdüreceğini vurguladı.

MOTİF Halk Bilim Ödül Töreni, halk kültürüne olan bağlılığı ve katkılarıyla öne çıkan isimleri 26 kez bir araya getirmeyi başardı.

Motif Vakfı'nın düzenlediği Halk Bilim Ödülleri, kültürel değerleri koruma, yaşatma ve geniş kitlelere ulaştırma misyonu taşıyan isimleri ödüllendirerek, onların çalışmalarına destek olmayı amaçlıyor.

T.C. PRİŞTİNE BÜYÜKELÇİSİ SABRİ TUNÇ “DOĞRU YOL” TÜRK KÜLTÜR SANAT DERNEĞİNİ ZİYARET ETTİ

T.C. Priştine Büyükelçisi Sn. Sabri Tunç Angılı, Kosova'nın en kadim derneklerinden biri olan, Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneğini ziyaret etti. “Doğru Yol” Derneği Başkanı udi ve ses sanatçısı Nevzat Şundo, Büyükelçi Sayın Sabri Tunç Angılı ve T.C. Prizren Başkonsolosu Sayın Celal Doğan'a Doğru Yol derneğinin 73 yıldan bu yana bir kültür yuvası özelliğini koruyup geliştirdiğini; etkinliklerine hiç ara vermeden, Kosova Türk toplumuna yıllar yılı kültür ve sanat hizmetleri sunduğunu, Kosova'da yaşatılan kültürümüzün yurtda ve yurt dışında tanıtılmasına somut katkıları sunduğunu vurguladı.

Başkan Şundo, konuklara derneğin elde ettiği başarılar ve karşılaştığı güçlüklerle ilgili bilgi verdi; derneğin gönüllülük ruhuyla çalıştığını, etkinliklerine son birkaç yılda, 100'den çok yeni genç üyenin katıldığını vurgulayarak, yeni üyelerin derneğin çalışmalarına katkısının somut ve paha biçilmez bir değer sunduğunu ve dernek Yönetim Kurulu'nun bu değerlere ayrı bir önem vererek desteklediğini özellikle dile getirdi.

Başkan Şundo'nun ardından, Doğru Yol Derneği Başkan Yardımcısı, tiyatro sanatçısı Sonay Buş “Doğru Yol” derneğinin 2023 yılında gerçekleştirdiği etkinlikleri ayrıntılı olarak dernek çalışma raporunu okuyarak anlattı.

Başkan Yardımcısı Sonay Buş, Prizren Belediyesi'nin kültür ve sanat alanında her yıl verdiği, yılın en başarılı kültür ve sanat topluluğu 2023 yılı ödülünü, Prizren'de yaşayan kültürümüzün layıkıyla ve başarılı bir şekilde tanıtılması doğrultusunda sunduğu örnek katkıları nedeniyle Doğru Yol Derneği'ne verdiğini belirterek, 2023 yılını farklı kültür ve sanat alanlarında dernek bünyesinde toplam 77 “Etkinlik ve Çalışma” faaliyetiyle tamamlayarak, Prizren'de ve Kosova'da kültür-sanatın gerçek adresi olduğunun altını çizdi. Dernek başkan yardımcısı Sonay Buş, “Ödülден ödüle, başarıdan başarıya koşturarak bu gururun elde edilmesinde, yönetim kurulunun, sanatçılarımızın, hocalarımızın, bizleri destekleyen kardeş kurum-kuruluşlarımızın, bir sözle bütün üyelerimizin çok büyük katkıları var”, dedi.

Bunun ardından, Büyükelçi Sabri Tunç Angılı ve Başkonsolos Celal Doğan konuklarla birlikte genç üyelerin kendilerini beklediği salona geçti. Burada, Prizrenli dernek üyesi çok sayıda öğrencilerden oluşan folklor, dans ve gösteri ekipleriyle buluştu. Sunulan programda dernek halk dansları üyesi ve dernek programları genç sunucusu Eda Laloş'un okuduğu İstiklal Marşı ve derneğin genç üyelerinden Ela Koptagel'in

kendi yazdığı şiir vardı. Ziyaretin bu bölümü dernek başkanı Nevzat Şundo ve genç ses sanatçısı Andi Kazaz'ın müzisyenlere eşlik ettiği kısa bir müzik gösterisiyle tamamlandı.

T.C. Priştine Büyükelçisi Sn. Sabri Tunç Angılı da yaptığı konuşmada, “Doğru Yol” Derneği’ni ziyaret etmekten, bu ziyaret esnasında gençlerle görüşüp, konuşmaktan mutluluk duyduğunu, Prizren “Doğru Yol” derneğinin ileride düzenleyeceği kültür ve sanat içerikli programlara katkı sunmaya hazır olduklarını ifade etti. Büyükelçi Sabri Tunç Angılı ve Başkonsolos Celal Doğan, daha sonra dernek başkan ve yönetim kurulu üyeleriyle birlikte, derneğin çalışmalarını sürdürdüğü salonları ve kütüphaneyi ziyaret ederek incelemelerde bulunarak, bilgi aldılar.

Büyükelçi Angılı’nın Doğru Yol Derneği’ni ziyareti, görüşmeye katılanlarla birlikte dernek salonunda ve dernek önünde çekilen fotoğraflarla sona erdi.

BAL-TAM

T.C. PRİŞTİNE BÜYÜKELÇİSİ SABRİ TUNÇ “DOĞRU YOL” ZİYARETİNDEN BİRKAÇ GÖRÜNTÜ

T.C. Pristina Büyükelçisi Sabri Tunç “Doğru Yol” un kütüphanesini incelerken

T.C. Pristina Büyükelçisi Sabri Tunç “Doğru Yol” un programını izlerken

T.C. Priştine Büyükelçisi Sabri Tunç “Doğru Yol” un programını izleyen

“Doğru Yol”da çekilen toplu bir fotoğraf

YTB BAŞKANI ABDULLAH EREN
PROF. DR.
NİMETULLAH HAFİZ VE PROF. DR. TACİDA
ZUBÇEVİÇ HAFİZ'İN MİSAFİRİ OLUP BAL-TAM
KÜTÜPHANESİNİ ZİYARET ETTİ

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanı Sayın Abdullah EREN, T.C. Priştine Büyükelçisi Sayın Sabri Tunç ANGILI, T.C. Prizren Başkonsolosu Sayın Celal DOĞAN ve beraberindeki geniş katılımlı Türkiye'den gelen heyet, Kosova'da ömürlerini Türk kültürü, tarihi, dili ve edebiyatına adanmış Türkologlar olan BAL-TAM Onursal EŞ Başkanları Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ ve Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFİZ'ı evlerinde ziyaret etti.

BAL-TAM'ın çalışmalarından detaylı bilgi veren hocalarımız, heyete BAL-TAM'ın zengin kütüphanesini gezdi.

BAL-TAM faaliyetlerinin ve BAL-TAM kütüphanesinin durumunun da ele alındığı görüşmede, ayrıca bu yıl YTB ile ortaklaşa tertiplenecek ve hocalarımızın onuruna ithaf edilecek değerli etkinlikler de görüŐldü.

YTB Başkanı Sayın Abdullah EREN, ziyaretle ilgili sosyal medya hesabında yayımladığı haberde, *“Kosova'da ömrünü Türk kültürüne, tarihine, diline adanmış Türkolog Nimetullah Hafız Hoca'ya misafir olduk. Kıymetli eserlerle bir kütüphaneye çevirdiği evinde bizi ağırlayan büyüğümüze müteŐekkirimiz. İnŐallah hayatını ve çalışmalarını bir kitap ve programla ölümsüzleŐtireceğiz”*, ifadelerini kullandı.

BAL-TAM Kütüphanesine YTB yayımlarından en son çıkan birbirinden değerli yayımları armağan eden Başkan EREN, hediyelerini takdim ederken ziyaret anısına hocalarımızla fotoğraf çekti.

Dr. Abdullah EREN başkanlığında YTB ve beraberindeki değerli dış işleri heyetine ziyaretlerinden dolayı teşekkür eden Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ, Türkiye Cumhuriyeti'nin iki güzide kurumunun ve temsilcilerinin destek ile hassasiyetleri için kendilerine minnettar olduğunu dile getirdi.

BAL-TAM

**Yurtdışı Türkler ve Topuluklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren
BAL-TAM Onursal Eş Başkanları Nimetullah Hafız ve Tacida Hafız'la
evlerinde sohbet ederken**

**BAL-TAM Onursal Başkanı Nimetullah Hafız Yurtdışı Türkler ve Toplu-
luklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey'e odasındaki ressam kayınpe-
deri Şahzudin Zubçevic'in özgün grafik, sulu boya ve yağlı boya
resimlerini gösterirken.**

Yurtdışı Türkler ve Topuluklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren BAL-TAM Onustal Başkanı Nişmetullah Hafız'a dört ciltli "Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce" adlı kitabının içeriklerini gösterirken

Yurtdışı Türkler ve Topluluklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey BAL-TAM Kütüphanesine dört ciltli "Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce" adlı kitabını hediye ederken

Yurtdışı Türkler ve Topuluyklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey BAL-TAM Kütüphanesine “Sultan II. Abdülhamid Han’ın Yıldız Albümlerinde Balkanlar” kitabını hediye ederken

Yurtdışı Türkler ve Topuluklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey BAL-TAM zengin kütüphanesini incelerken

Yurtdışı Türkler ve Topuluklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey BAL-TAM zengin kütüphanesinin eski kıymetli kitaplarını gözden geçirirken

Yurtdışı Türkler ve Topuluyklar Başkanlığı Başkanı Dr. Abdullah Eren Bey BAL-TAM Onursal Başkanı Nimetullah Hafız'ın çalışmış olduğu eser ve araştırmalarını gözden geçirirken

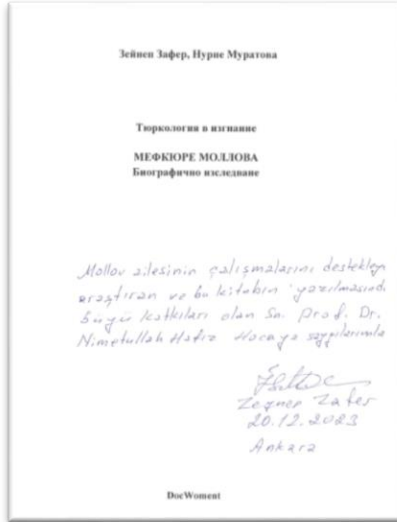
YAYINLAR
PUBLICATION

SON DERECE AYDINLATICI DEĞERLİ BİR KİTAP “SÜRGÜNLÜKTE TÜRKOLOJİ - MEFKÜRE MOLLOVA”, HAYATI, ÇALIŞMALARI VE ESERLERİ

Hazır.: Prof. Dr. Zeynep ZAFER ve Nuriye MURATOVA
“Neofit Rilski” Üniversite Yayınları, 2022, Blagoevgrad

Nimetullah HAFİZ*

Kitabın ilk ve ikinci sayfası

Prof. Dr. Zeynep Zafer Hanım'la Edirne'de Balkan Türkolojisiyle ilgili düzenlenen bir sempozyumda tanıştık. Sohbetlerimiz sırasında onun, Bulgaristan'daki faşist rejimin uygulamış olduğu bir sürü işkenceye rağmen dimdik ayakta durduğunu ve büyük mücadeleler sonucunda Türkiye'ye göç ettiğini öğrenmiş oldum. Bulgaristan'daki Türklerin durumu, hak ve özgürlükleri, eğitimleri, edebiyatları, farklı kültür alanlarındaki diğer yaratıcılıkları hakkında genişçe sohbet ettik. Balkanlarda, Türk tarihî ve Kültürü açısından Bulgaristan'a çok önem verdiğimden, T. C. Kültür Bakanlığı'nın, benim 3 ciltlik “Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi”, “Rıza Mollov, Hayatı ve Eserleri”, HAGEM'in 2 ciltlik “Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri” BAL-TAM'ın “Yusuf Kerimov, Hayatı ve

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

Eserleri” ve “Sabri Tata – Hayatı ve Eserleri” adlı kitaplarımın yayımlandıklarından haberi vardı. Bu konular üzerinde oldukça fikir alış verişimiz oldu.

Ben çocukluğumdan beri, ilk olarak Eski Yugoslavya’da, sonra da tüm Balkan ülkelerindeki Türkçe basını ile ilgilendim, elimden geldiğince nerde olursa olsun basılan kitap, dergi ve gazete derledim. Doç. Dr. İbrahim Tatarlı’nın Sofya’da yayımlanmış olan “Bulgaristan’da Türk Edebiyatı Antolojisi” kitabını elde etmek için, şu an nereden bulduğumu hatırlamadığım bir adrese bir mektup gönderdim. Uzunca bir süre sonra, Belgrat’ta düzenlenen bir Balkan tarihî sempozyumuna katılan İbrahim Tatarlı ordan kitabını bana postladı ve kitap elime geçti. Bu kitabın yardımıyla da, nerde bulursam Bulgaristan’da yayımlanan kitapları derlemeye hız verdim. Bu tür çalışmalarım “Yugoslavya’da Yayımlanan Türkçe Kitaplar Bibliyografyası” gibi “Bulgaristan’da Yayımlanan Türkçe Kitaplar Bibliyografyası” başlığı altında bir yazı hazırladım ve bu yazıyı Ankara’da Tarih Kurumunun yayımlanmış olduğu BELLETEN yıllıkta bastırdım. Bu arada da değerli Bulgaristan Türkoloğu Mefküre Mollova’nın adresini de buldum: “Rozova dolina – 11”.

1970 yılından itibaren, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde doktora kaydımı yaptırdıktan sonra hemen hemen her ay arabayla değerli hocam Prof. Dr. Faruk Timurtaş’ın derslerini dinlemek üzere İstanbul’a gitmeye başladım. Bir seferinde ailece İstanbul’a gidişimizde bir yerden temin ettiğim adrese dayanarak Mefküre Mollova’nın evini bulmaya çalıştım. Bir Bulgar polisine elimdeki adresi sordum, o da “Hemus Oteli” yakınında olduğunu söyledi. Böylece sora sora Otel Hemus’u buldum. Otele yerleşir yerleşmez elimdeki adresi resepsiyonda çalışan bir beye sordum. 40-50 metre ötedeki caddeyi gösterdi. Eşim, kızım ve oğlumla birlikte Mefküre Hanım’ın dairesini bulup zili çaldık. Kapıyı ilk açan Doç. Dr. Rıza Mollov oldu. Kim olduğumuzu, Mefküre Hanım’la görüşmek istediğimizi söyleyince hemen bizi içeriye aldı. Mefküre Hanım ve Rıza Bey’le tanışmamız bu şekilde oldu.

Oturduğumuz odanın sağ duvarı yerden tavana kadar kitap doluydu ve birbiri üzerine dizilmişlerdi. Bir kitabı aradığımızda tavana kadar olan bu kitap yığını bir kenara çekiliyor, istenilen kitap bulduktan sonra kalanı tekrardan tavana kadar diziliyordu. O gün Rıza Mollov Bey ve Mefküre Mollova Hanım kimi yazılarının ayrıbasımlarıyla birlikte, kendi şiir, hikâye, derlemiş ve yayımlanmış oldukları halk edebiyatı metinleri kitaplarını eşimle bana hediye ettiler. Ayrıca Türkçe ve Bulgarca kitaplıkların dışında Bulgaristan’da “Narodna Prosveta” yayımları tarafından basılan birkaç Türk kitap kataloğunu da hediye

ettiler. Bizde onlara yanımda götürdüğüm, “Ana Kucağı” kitabımı ve “Sesler” ve Çevren” dergilerinden birkaç sayı hediye ettim. Karşılıklı çok mutlu olmuştuk.

Семейството на проф. Ниметуллах Хафъз с Мефкюре и Риза Моллови в центъра на София, ок. 1978 г.²⁸⁸

След второто му уволнение от БАН и пренасочване в библиотеката, Риза Моллов получава инфаркт и здравето му сериозно се разклаща. През всички тези години на недоимък, преследване, семейство Моллови преживява много трудни моменти – здравословни проблеми на Риза Моллов, загуба на дете и катастрофа със сина.²⁸⁹ Според някои сведения в края на 70-те Моллови купуват машина за усукване на гайтан и

²⁸⁸ Личен архив на семейство Хафъз.

²⁸⁹ Държавна сигурност... разширен вариант, с. 821.

Dr. Rıza Mollov ve Dr. Mefküre Mollova ile birlikte Tacida Hafız, Nimetullah Hafız ve çocukları Ayla ve Erhan ile bir arada Sofya gezisinde

Bu tarihten sonra Türkiye’ye her gidişimde onları ziyaret etmeye özen gösterdim. Bulgaristan’ın sıkıntılı dönemlerinde sivil polisler giren çıkan herkesi çok sıkı takip ettikleri için, Sofyaya her girdiğimde Mollovların adresini değil de “Hotel Hemus”u soruyordum. Onlar da otelde kalmak istediğimizi zannederek her türlü yardımda bulunuyordu. Oteli bulduktan sonra benim için gerisi kolaydı. Yoluma devam edip Mollovların dairelerinin bulunduğu “Rozova dolina” caddesi yedi numaralı binayı bulacağımı biliyordum. Dikkat çekmeyecek şekilde zillerini çalıp Mollovların bir günlük misafirleri oluyorduk. İki de işsiz olmalarına rağmen saygı da kusur etmeme adına tüm imkanlarını

zorluyor, ne ikram edeceklerini bilemiyorlardı. Türkiye’den Yugoslavya’ya döneceğimiz günü bildikleri için öğle yemeğine börek hazırlayıp bizi bekliyorlardı. Piriçli böreği ilk defa onların evinde duymuştuk.

Rıza Bey ara sıra birkaç yazı verir, ben de onları Priştine’deki Çevren dergimizde yayımlardım. Yayımlanan birkaç yazısı için de Tan gazetesi müdürü Bedri Selim’den telif ücretlerini kendilerine ulaştırmak üzere bana vermesini rica ettim. “Böyle bir şey olamaz.” Dese de parayı ulaştırmanın başka yolu olmadığı için sonunda ikna oldu. Telif ücretlerini alıp “mark”a çevirerek onlara götürdüm. Ne kadar çok sevindiklerini anlatamam.

Türklerin isimlerini değiştirdikleri o yılda yine onlara uğrama fırsatımız oldu. Öğleyn evlerine girdiğimizde Rıza Bey uyuyordu. Mefkûre Hanım, “Biraz rahatsızlığı var onun için uyuyor. Merak etme kalkar.” dedi. Buruktu. Kısa bir süre sonra Rıza Bey uyanıp yanımıza geldi. Onu ilk defa böyle rahatsız durumda gördüm. Son derece çökmüştü. “Bulgar polisleri bir şey mi yaptı?” diye Mefkûre Hanım’a sordum. “Yok yok, öyle bir şey yok.” diye yanıt verdi. Duvarlardan korktuğunu hissettim, ama uzatmadan konuşmalarımıza devam ettik. Her ikisi de Türk adlarının değiştirilmesine son derece küsmüşlerdi. Mefkûre Hanım yatak odasından bir yazma makalesini getirip: “Nimetullah Bey, sana bir ricam var, bu makaleyi Belgrat’taki Balkan Enstitüsü’ne götürüp Balkanoloji Yıllığı’nda yayımlanması için teslim edebilir misiniz? Fakat ne olur onlara söyleyin makaledeki adım “Mefkûre Mollova” değil “M. Mollova” olarak yazılsın. Çünkü adlarımızı değiştirmek için her Türk ailesine, içinden birini seçerek Bulgar adlarıyla ilgili bir kitapçık dağıttılar. Ben de o kitaptan anlamı Arapça olan “Mira”yı seçtim. Böylece makalem “M. Mollova” imzalı çıkarsa bir sorun olmaz. Fakat “Mefkûre Mollova” adıyla basılırsa bir çok belaya katlanmak zorunda kalacağım”. dedi. Ben de elimden geleni yapacağımı söyleyip yazıyı alıp çantama koydum.

Kısa bir süre sonra bizi uğurlarken: “Nimetullah kardeşim sorma, adlarını değiştirmeyenleri hapse atıyorlar. Evlerinden kaçanları ise nerde görürlerse helikopterlerden ateş açıp tavşan avladıkları gibi gençlerimizi öldürüyorlar. Türkçe konuşmak yasak, konuştuğunuzu duyarlarsa büyük ceza uyguluyorlar”. Tüm bu konuştuklarını, asla hiç korunmadan Türkçe bağıra bağıra söyledi. Bu sırada, konuşmaları duyan kimi konu komşuyu pencerelerinden bakarken ve dinlerken gördük. Zaten o son görüşmemiz oldu, bir daha görüşme fırsatını bulamadık.

Kosova’ya döndükten birkaç hafta sonra da değerli hoca Dr. Rıza Mollov’un öldüğü haberini aldık. Mefkûre Hanım bunu asla

anlatmadığı hâlde daha sonra anladık ki o bizim gördüğümüz Rıza Mollov'un rahatsızlığı, Devlet Güvenlik Teşkilatı tarafından dövüldüğündenmiş. Çok üzüldük!

Kısa bir süre sonra Belgrat'a gittiğimde, Balkan Enstitüsü'ne uğrayıp, Mefküre Hanım'ın emanet ettiği makalesini teslim ettim ve dediklerini ilettim. Onlar da not ettiler.

Bir ay sonra da Priştine'deki adresimize, Belgrat'tan Mefküre Mollova Hanım'ın Balkan Enstitüsüne göndermiş olduğu makalesinin, "Balkanoloji Yıllığı"nda yayımlanmış bir nüshası ile birlikte dille ilgili yayımlanmış olan makalesinin 10 nüsha olarak ayrıbasımı adresimize geldi. Birkaç hafta sonra Türkiye'ye giderken yine Sofya'ya girdiğimizde, "Hemus Oteli"nin yolunu tuttuk ve sabahın karanlığında saat 4-5 sularında evlerine uğradık. Çok sakin bir geceydi. Etrafta ses seda yoktu. Ayrıbasımlardan sekiz tanesini bir zarfla elime alıp, eşimi çocuklarımla birlikte arabada bırakıp evlerinin girişine geldim. Zile bastım, kimse seslenmedi. Yine bastım ve biraz kapıyı tıkladım. Komşuları uyandırmayayım diye kapıya fazla vurmaya korktum. Bir süre sonra bir kapının açılış sesini işittim. Yine sakin sakin kapıya vurdum, fakat hiç kimse ses vermedi. Yine kapıya yavaş yavaş tıklayarak "Mefküre Hanım ben Kosova'dan Nimetullah Hafızım. Türkiye'ye gidiyorum ve giderken Belgrat'ta yayımlanan yazınızın ayrıbasımından sekiz nüshasını getirdim.", dedim fakat karşı taraftan yine bir ses çıkmadı. "Mefküre Hanım bu ayrıbasımlarınızı paspas altında koyuyorum." Derken içerden banyonun su akışını ve banyo kapısının kapanışını işittim. Sonra da ayrıbasımları paspas altında koydum ve arabaya dönüp eşim ve çocuklarımla birlikte Türkiye'ye hareket ettik. Hemen sonrasında da o dönemin Bulgar rejimi tüm Türk azınlıklarını zorla iltica ettirmeye başladı.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye hududunda yoğunlaşmaya başlamasından bir süre sonra Mefküre Hanım bize telefon açarak Fransa'ya gitmeyi düşündüklerini ve 2.000 dolar göndermemi rica etti. Hangi adrese veya hangi banka numarasına göndermem konusunda bir bilgi vermedi. O dönemde Bulgaristan'a giden veya gelen de yoktu. Göndermeye hazır bulunduğumuz hâlde bir türlü gönderme fırsatını bulamadık.

Bir süre sonra Mefküre Hanım Paris'ten seslendi ve orada oğlu Yıldızla birlikte çalıştıklarını bildirdi. Sonrasında tüm çabalarımıza rağmen irtibat kuramadık...

Uzun bir süre sonra da vefat ettiği haberini aldık. Planlamamıza rağmen, saygıdeğer eşi Dr. Rıza Mollov'un kitabı gibi onun eserlerini de bir araya getirip, hayatı ve eserleri hakkında bir kitap hazırlayamadığımız için çok üzgünüz.

Bir gün de, dostumuz Zeynep Hanım'dan internet adresimize bir mesaj geldi. Mesajda Zeynep Hanım, Nuriye Muratova adında bir tanıdığıyla Mefkûre Mollova hakkında bir kitap hazırlama düşüncelerinde bulduklarını ve bizden fotoğraf ve Belgrat'ta yayımlanmış olan son makalesinin ayrışmasını istediler. Ben de elimde olan son eserinin ayrışmasıyla birlikte Mollova ailesiyle birlikte Sofya gezisinde çekmiş olduğumuz bir fotoğrafı kendilerine gönderdim. Uzun zaman geçmeden "Sürgünde Türkoloji – Mefkûre Mollova: Bibliografik" adlı kitapları da elimize geçti. Buna ne kadar sevindiğimi anlatamam. Prof. Dr. Zeynep Zafer, Doç. Dr. Nuriye Muratova'yla Bulgaristan Türk aydınlarının en büyük isimlerinden biri olan, bilim insanı ve samimi dostumuz Mefkûre Mollova hakkında yayımlanmış oldukları bu geniş ve değerli eseri gönülden kutluyorum. Sağ olsunlar, var olsunlar!

Bu iki saygın bilim insanı, Bulgaristan'daki Müslüman Türk bilim kadınlarından bu iki kadın dışında şair, derleyici, dil bilimcisi olarak yüzlerce bilimsel çalışması olan ve Bulgaristan dışında Fransa, Rusya ve Eski Yugoslavya'daki değerli yıllıklarda çok sayıda değerli makaleler yayımlayan Dr. Mefkûre Mollova'nın Bulgaristan'da yayımlanmış bir Bulgar ansiklopesinde yer almaması o Bulgar Ansiklopedisi'nin değersiz ve bilime katkıda asla bulunamayacağını ortaya atmaktadır.

Mefkûre Mollova 1927'de Dobriç'te doğdu. İlk ve ortaokulu doğduğu yerde okuduktan sonra Varna'da Fransız Koleji'ni bitirdi ve eğitimini Sofya Üniversitesi Fransız Filolojisi Bölümü'nde tamamladı. 1953 yılı sonunda yeni açılan Türk Filolojisi Bölümü'ne asistan olarak atandı. 1961 yılında eşi Rıza Mollov ile birlikte Sofya Üniversitesi Türkoloji Kürsüsü'nde görev yaparken, Bulgaristan Türk gençlerinde millî duygular uyandırma, Türklük bilimini artırma etkinlikleri ile suçlanarak üniversiteden ihraç edildiler. Fakat tüm bu baskılar onları yıldırmaya yetmedi. Sırt sırt vererek bilimsel etkinliklerini devam ettirdiler. Tek oğulları olan Yıldız, ressam ve heykeltıraş'tır.

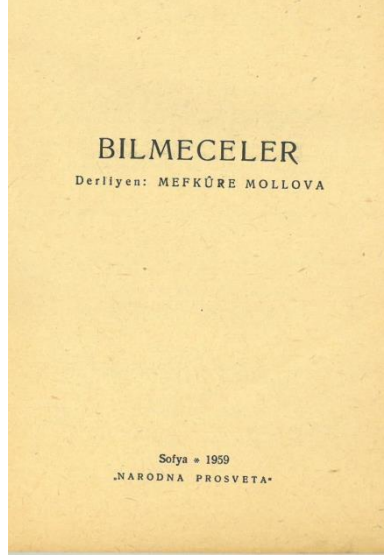
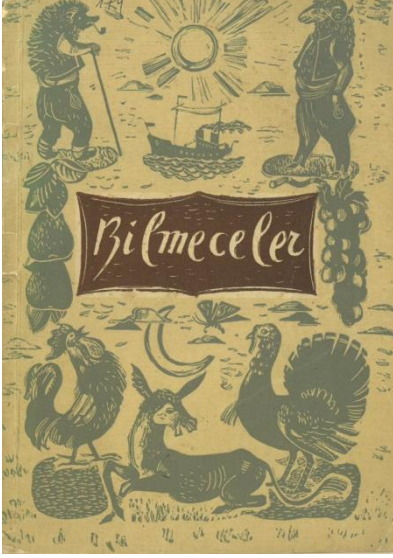
Tüm maddi sıkıntılara rağmen, 1961-1989 yılları arasında Mefkûre Mollova 100'den fazla makale ve bilim yazısı yazmayı başardı. Türkçe, Bulgarca, Fransızca ve Rusça olarak yazdığı yüze yakın bilimsel yazısını Bulgaristan, Fransa, Rusya ve Yugoslavya'da yayımladı. Paris'te sürgün diyebileceğimiz 20 yıllık yaşamı süresince 35 eser daha yayımladı. 27 Haziran 2009 tarihinde Paris'te öldü.

Mefkûre Mollova, eşi Rıza Mollov ile birlikte Bulgaristan'daki Türk folklor ve dillerini derleyip bantlara kaydeden ilk Türk aydınlarından idi. Bu tür çalışmaları sonucunda Rıza Mollov 1958 yılında Türk edebiyat, folklor, etnografya ile ilgili 10 makalesini "Edebî

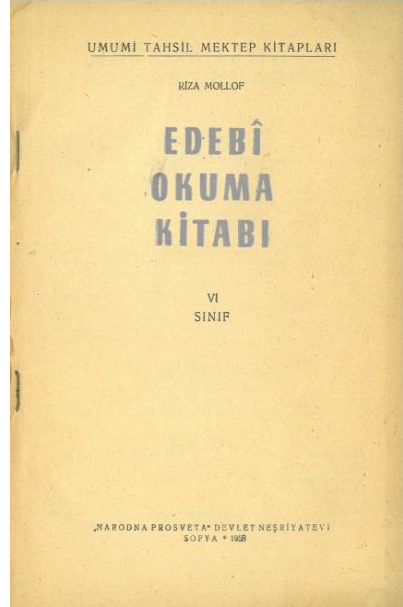
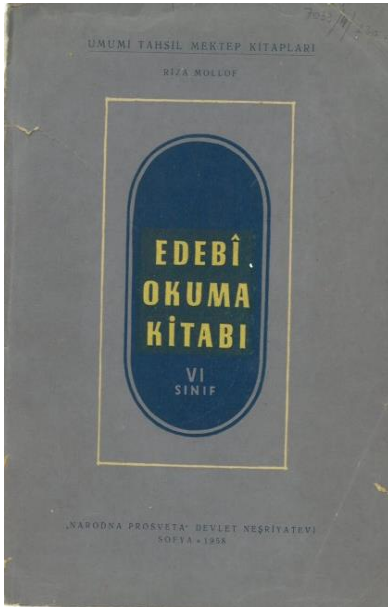
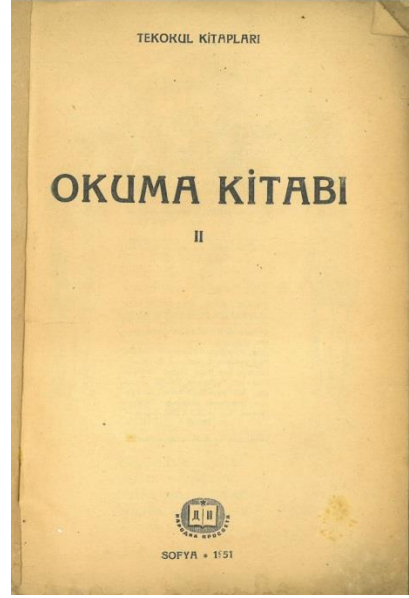
Makaleler”; ve “Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri”, adlı kitaplarında yayımladı, Mefkûre Hanım ise 1966 yılında “Manilerimiz” adıyla kitap olarak yayımladı.

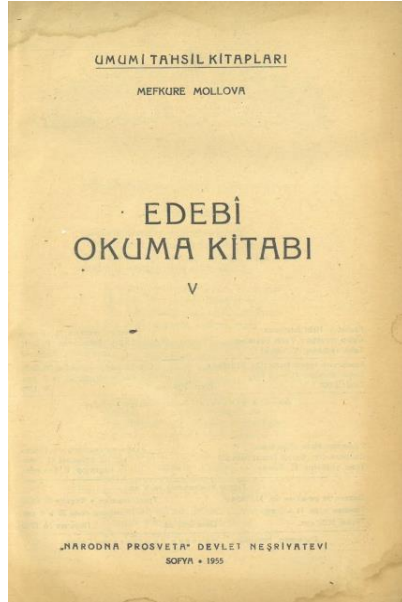
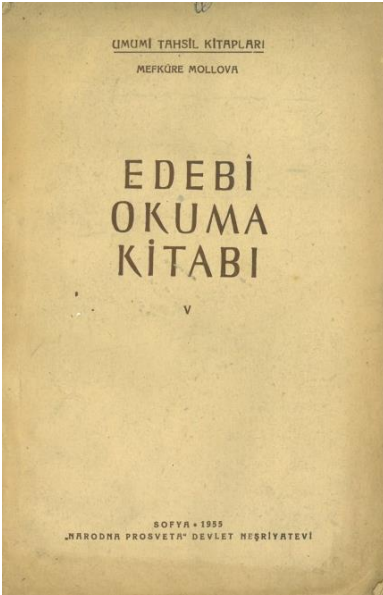
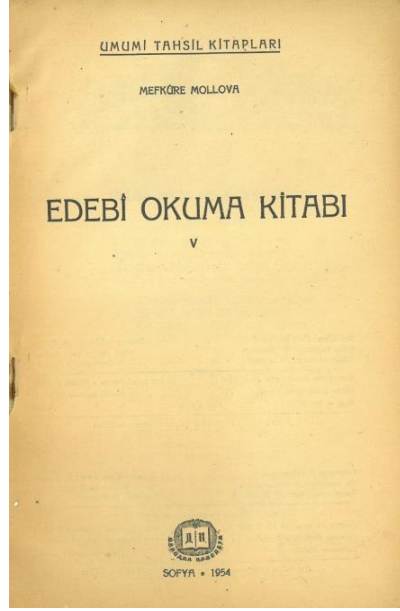
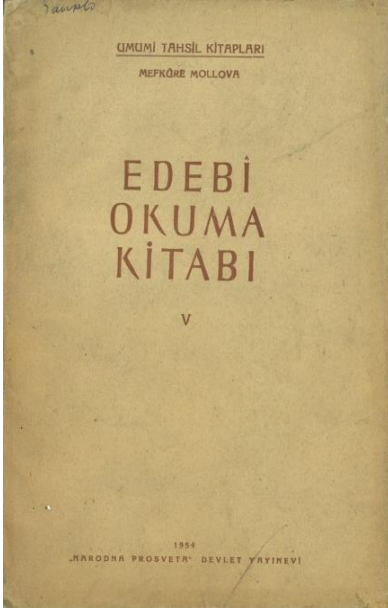
Ancak derleyip yayımlayamadıkları daha ne çok eser ardırkim bilir

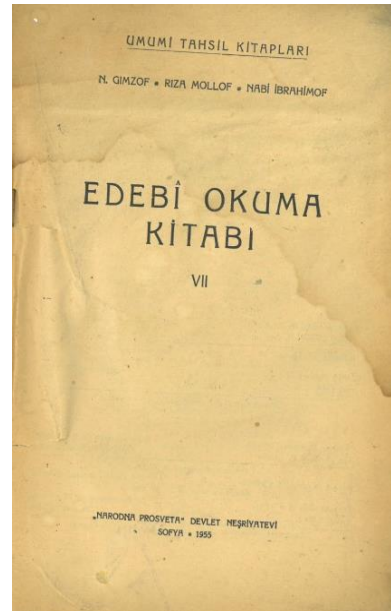
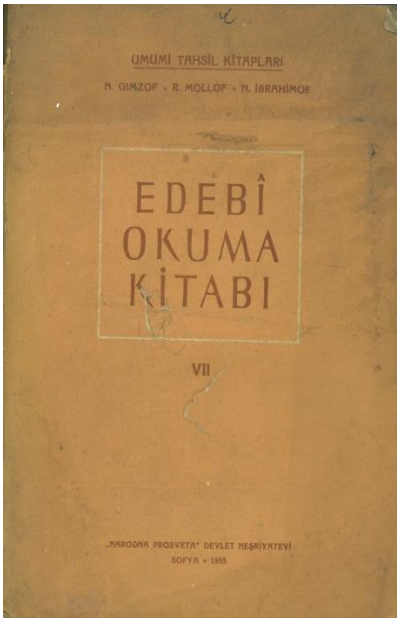
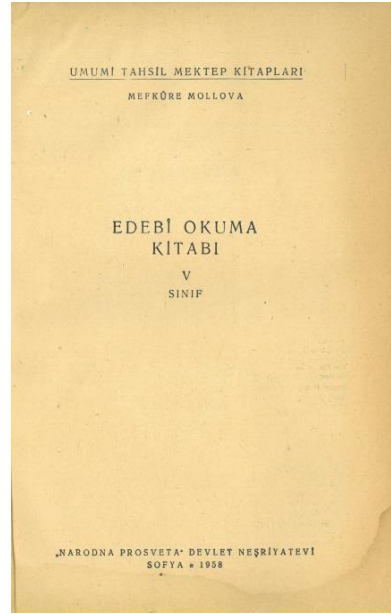
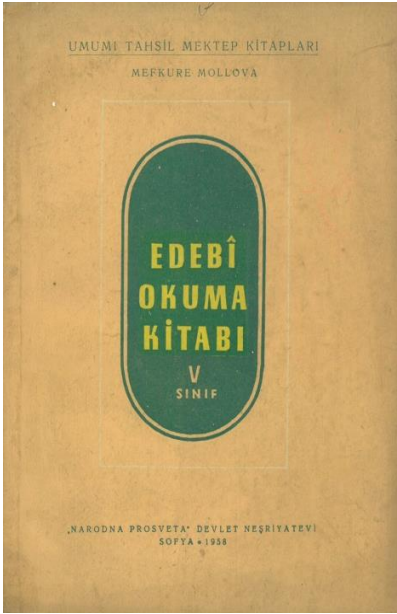
**GÜNÜMÜZDE ELİMİZDE BULUNAN DR. MEFKÜRE
MOLLOVA’NIN HAYATI VE ESERLERİYLE İLGİLİ
YAYIMLANAN KİTAPLARINDAN GÜRÜNTÜLER
1.MEFKÜRE MOLLOVA’NIN BİRKAÇ KİTABI**

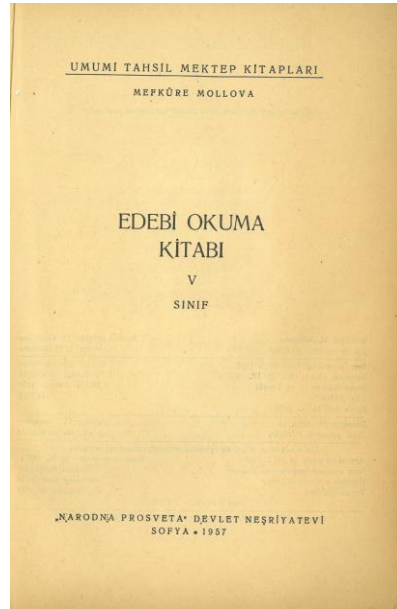
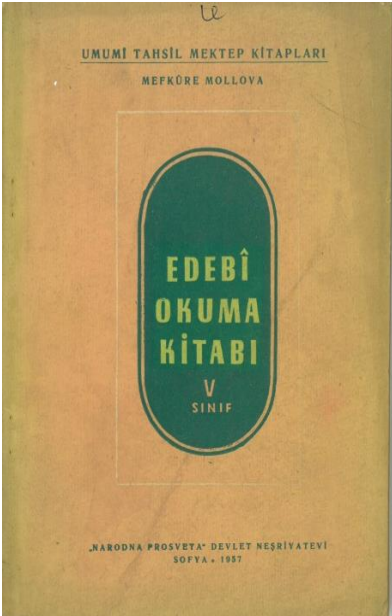
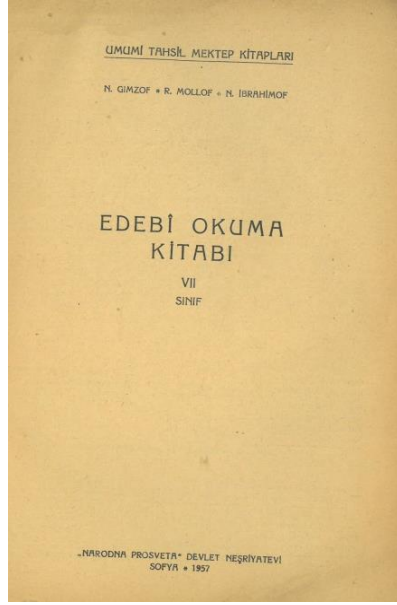
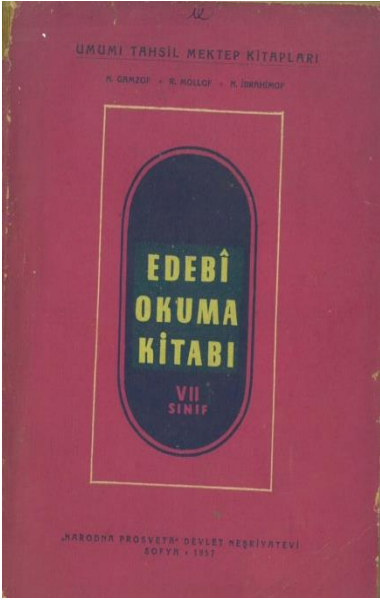

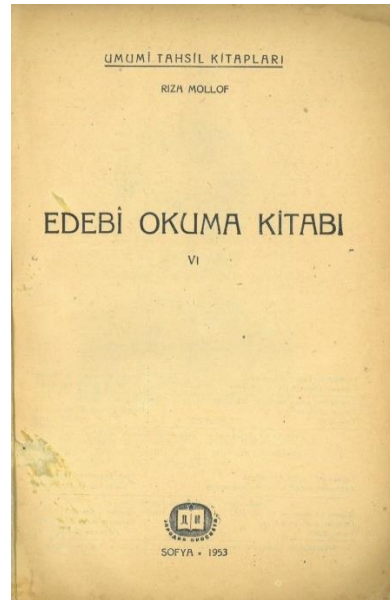
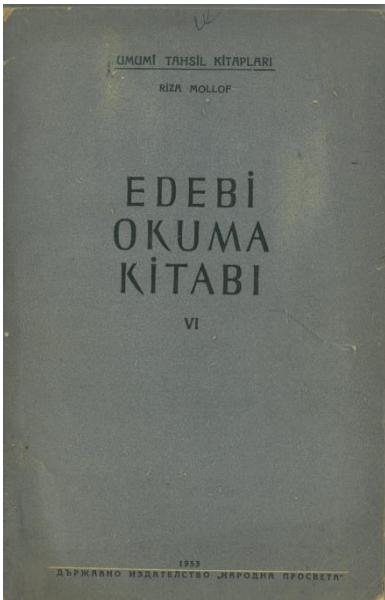
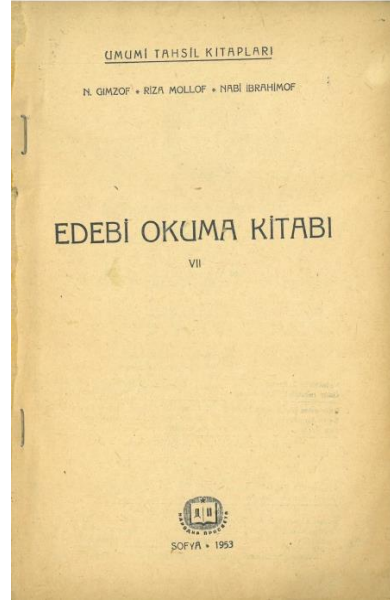
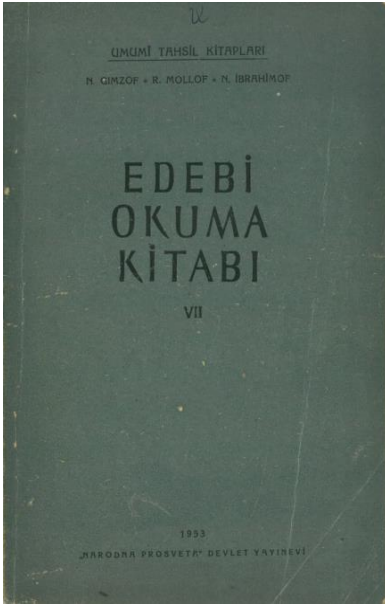
2.MEFKÜRE MOLLOVA'NIN BİRKAÇ DERS OKUMA KİTABI

Mefkûre MOLLOVA:

Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi

Balkanlar, Türk kavimleriyle meskün en batı bögedir. Bu bölgede birçok migrasyonlar vuku bulup düğümlenmiş, tabakalaşmıştır. Balkanlara migrasyon esas itibarıyla iki yoldan cereyan etmiştir: kuzeyden ve güneyden. Kuzeyden pek çok çeşitli Türk kavimleri gelmiştir: Hazarlar, eski Bulgarlar, Uzlar (âğuzlar), Peçenekler, Kumanlar, Tatarlar, Nogaylar, Gagavuzlar. Güneyden ise, diyebiliriz ki yalnız Oğuz Türkleri gelmişlerdir. Kuzeyden gelen Türk kavimleri yerli halklar arasında asimile olmuşlardır. Kalkanlar bugün az sayıda Gagavuzlar, Nogaylar ve sonradan buralara göçeden Kırım Tatarları olmuştur. Tahmin edildiğine göre, Kuzeyden gelen Türk kavimlerinin bir kısmı da Osmanlı Türkleri arasına karışmışlardır. Bunun neticesinde olacak, ki Balkanlardaki Türk ağzıları Anadolu Türk ağzılarından epey farklıdır.

Mefkûre Mollova'nın "Çevren" dergisinde yayımlanmış olan bir yazısı

ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
LINGUISTIQUE BALKANIQUE, XXIII (1980), 4

M. Mollova (Sofia)

VOCABULAIRE SUPPLEMENTAIRE DES „COLLOQUIA
FAMILIARIA TURCICO-LATINA" II

(suite)

hak „droit": Allahı haki itsün „pour l'amour de Dieu"; tuz etmek haki itsün „pour l'amour du sel et du pain": Kurani serif haki itsün „pour l'amour du Coran sacré"; okudugum haki itsün „pour l'amour de ce que je lis" 118/9 dans la pron. des Turcs: *haqq-, haqqı || haqqı || hakki || hakki* SB *haqq* id. Allah *haqqy itchen* „pour l'amour de Dieu!" 438; Hazai: hak /hak/ hak „Recht; Gott" (et i /i/)

hakiketli „fidete" 249, 405 TS *hakikatlı* id.: Hazai: hakiket (et li)

hakiket Bever „juste; équitable; qui aime la vérité" 215

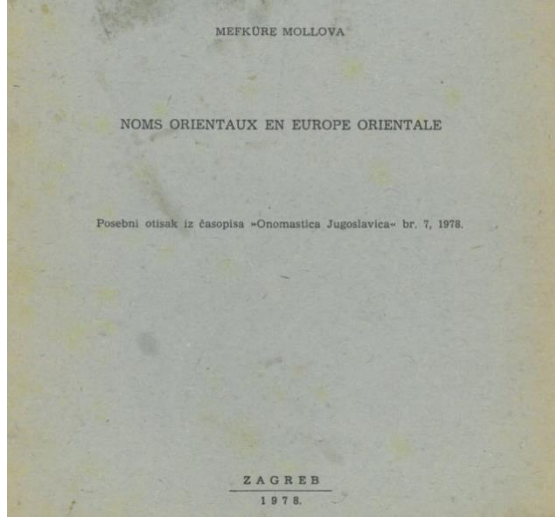
hakimlik Bür. „gouverner; regner" 282

hakından gjel- 89, 196,

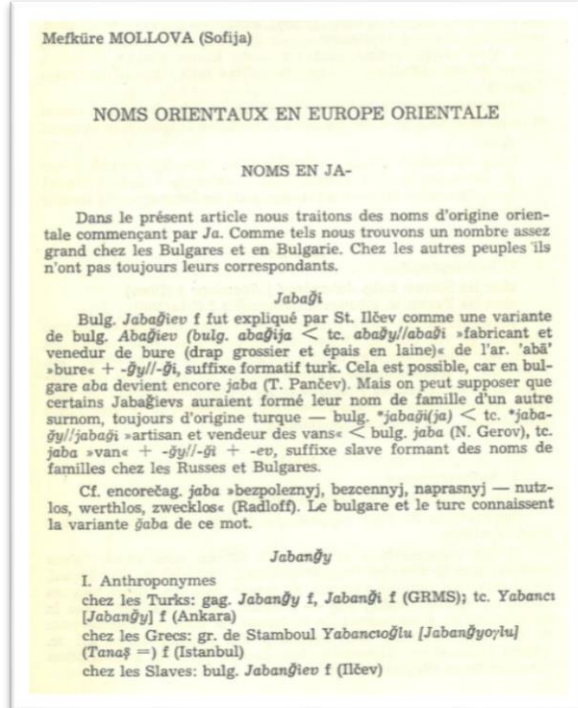
hakından gjel- „dompter; se débrouiller; punir" 170, 347, 387 dans la pron. des Turcs: *haqqından || hakkından gäl-* SB *haqqyndan guelmek* „vaincre; dompter; soumettre" 438

hakini hak ittir- „recompenser" 253 dans la pron. des Turcs: *haqqını haq ittir- || hakını hak ittir-*

Mefkûre Mollova'nın "Çevren" dergisinde yayımlanmış olan bir yazısı

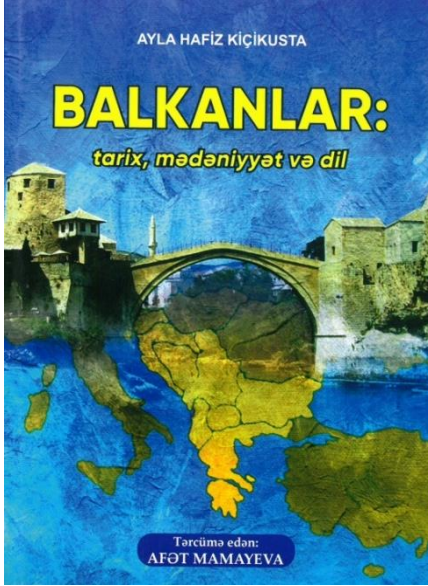

Mefküre Mollova'nın Zagrep'te yayımlanan makalesi

Mefküre Mollova'nın Zagrep'te yayımlanan makalesinin ilk sayfası

**DR. AYL A HAFIZ KÜÇÜKUSTA'NIN AZERBAYCAN'DA
“BALKANLAR: TARİH, MEDENİYET VE DİL”
ADLI KİTABI YAYIMLANDI**

Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Başkanı Dr. Ayla Hafız Küçükusta'nın daha önce BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisinde yayımlanan makalelerinden derlenen kitabı, “BALKANLAR: Tarih, Medeniyet ve Dil” adı altında Azerbaycan'da basılmıştır. Azerbaycan Atatürk Merkezi müdürü Prof. Dr. Nizami Caferov önsözle yayımlanan kitabın tercümesi Afet Mamayeva tarafından yapılmıştır.

Azerbaycan Atatürk Merkezi tarafından basılan kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Balkanların tarihi ve

medeni gelişim merhaleleri, ikinci bölümde Batı Balkan Türk ağızları, üçüncü bölümde ise bu ağızların menşei araştırılmaktadır.

Söz konusu makalelerin Azeri bilim insanlarının dikkatini çekme sebebinin, Azerbaycan Türkçesi ile Batı Balkan Türk ağızları arasındaki benzerliklerin iki ayrı coğrafya arasındaki ortak kökenden geldiği varsayımı olduğu ve bu yolla Türklerin yaşadığı iki uç bölgedeki bilim insanları arasında, yeni araştırmalar yapmak üzere yeni fikirler ve iş birliği imkânlarına yol açmak olduğu düşünülmektedir.

Kitapta Balkanların sadece bir coğrafya olarak değil bir kültür yumağı olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Dr. Ayla Hafız Küçükusta herkesin bunun bilincinde olması ve bu kültürlerden payını alması gerektiğine dikkat çekerek yeni bir bakış açısı oluşturmaya çalışmıştır. Bu kanısını söz konusu kitabın birçok yerinde hissettirmeye, konu ile ilgili araştırmacılara fikir vermeye ve yeni buluşlar yapma konusunda esinlendirmeye çalışmıştır.

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Üyesi, Azerbaycan Parlamentosu Vekili, Azerbaycan Atatürk Merkezi Müdürü Prof. Dr. Nizami Caferov kitabın önsözünde şu görüşlerini paylaşmıştır:

“Türklük bilimi, Türkoloji veya Türkiyat araştırmaları 20. yüzyılın sonlarından itibaren farklı bir yönde gelişmeye başlamıştır. Bu farklılık

Türklerin Türkoloji'ye ilgisiyle birlikte, milli Türkoloji merkezlerinin sayısının artması, Türkoloji uzmanlarının seviyesinin 20. yüzyılın ortalarındakilerle kıyaslanmayacak kadar yükselmesiyle açıklanabilir. Fakat şunu da üzümlere belirtmek gerekir ki, bilimsel koordinasyon yetersizliği nedeniyle bağlar yeterince gelişmemekte, bu nedenle de Türk dünyasının bir köşesinde yürütülen çalışmalardan dünyanın diğer köşesi haberdar olamamaktadır. Özellikle bilimsel toplantılarda çok görünmeyen ancak son derece çalışkan ve yetenekli uzmanların değerli eserleri hak ettiği ölçüde paylaşılmıyor. Okurlara takdim ettiğimiz Dr. Ayla Hafız Küçükusta'nın Balkanlar, Tarih ve Dil ve Kültür kitabı bu anlamda Azerbaycan Türkologlarının bilimsel ilgi alanının genişlemesine kuşkusuz büyük katkı sağlayacaktır.”

Umarız ki Sayın Hafız Küçükusta'nın bu eseri, Profesör Cafevov'un da dediği gibi Türk dünyası Türkologları arasındaki köprünün güçlenmesine küçük de olsa bir katkı yapar.

BAL-TAM

YİTİRDİKLERİMİZ

NECROLOGY

TARİHÇİ TÜRKOLOG MUSTAFA ALİ MEHMET'İN ÖLÜMÜ TÜRK LÜK BİLİMİ İÇİN BÜYÜK BİR KAYIP

Nimetullah HAFIZ*

Bir Türkolog olarak başta Türkiye olmak üzere Eski Yugoslavya, Macaristan, Romanya, İtalya ve Amerika'da düzenlenen Türkoloji semineri, kongre, sempozyum ve panellerde dünya ülkelerinden pek çok değerli Türkologla tanıştım, dostluklar kurdum. Bu değerli Türkologlardan biri de Romanyalı Dr. Mustafa Ali Mehmet idi. İlk karşılaşım Bursa'da düzenlenen Uluslararası Türk Folklor Kongresi idi. Sonra ki kongre ve sempozyumlarda devamlı görüşüp, dertleşip, bilim alışverişi yaptık.

Romanya Babadağ'da düzenlenen Uluslararası Sarı Saltık Sempozyumu'na ben "Yugoslavya'da Sarı Saltık", eşim ise "Mostar'da Sarı Saltık Türbesi" başlıklı bildirimlerimizle katıldık. Memleketimiz Yugoslavya'ya dönerken Bükreş'te adı geçen dostumla görüştük. Çok samimi geçen görüşmemizde bizi evinde misafir etti, çalışmalarıyla ilgili bilgi verdi. Hanımı Ayşe Mehmet Hanım da tüm misafirperverliğiyle bize eşlik etti. Bükreş'in güzel ve değerli tarihî yerlerini gezdirip gösterdiler. Balkanlarda yayımlanan Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk kitaplarıyla ilgilendiğimi işitince bana hemen Dr. İbrahim Temo'nun Bükreş'te 1927 yılında yayımlanmış olan "Atatürk'ü Niçin Severim" kitabının fotokopisini hediye etti. Bu sayede ben de o kitabı BAL-TAM yayımları olarak basabildim. Ayrıca kendi yayımlanmış olduğu okuma, tarih gibi kitaplarından bazılarını da hediye etti. Birkaç gün sonra da, böyle bir dost sıcaklığından ayrılmak zorunda kaldık.

Mustafa Ali Mehmet 1924 yılında Dobruça'da doğdu. Bükreş'te Şarkiyat Bölümünü bitirdi. Bir tarihçi Türkolog olarak Kuran-ı Kerim Rumence tercümesini gerçekleştiren bir isim oldu. Tamamen Türk kay-

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

naklarından yararlanarak üç tarih kitabı kaleme aldı. Ayrıca, rejim nedeniyle yayımlamak için sekiz yıl beklediği “Türk Tarihi” adlı kitabı, 40.000 baskıya ulaşmıştır. 1970 yılında Romanya’da Türkçe öğretimi için birkaç ders kitabı yazdı. Türk Dünyası’na Hizmet Ödülü, o dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından 2006 yılında kendisine takdim edilmiştir.

Dr. Mustafa Ali Mehmet etkin Türkologlardan biri idi. BAL-TAM olarak 2001 yılında Prizren’de düzenlemiş olduğumuz sempozyuma bildiriyle katıldı. Yaşamı boyunca dünya Türkolojisine yapmış olduğu katkıları nedeniyle BAL-TAM tarafından ödüllendirildi. Bir yıl sonra, Priştine’de her yıl düzenlenen 15 günlük Albanoloji seminerine eşi Ayşe Mehmet hanımla katıldı, bizim de müsafirimiz oldu. Priştine’den sonra Üsküp’e gidip Npva Makedonya basımevinde Türk dilinde basılan “Birlik” Redaksiyonu’nu ziyaret etti.

Dr. Mustafa Ali Mehmet aynı zamanda, 2001 yılından başlayarak yılda iki kez yayımladığımız “BAL-TAM Türklük Bilgisi” dergimizin de Bilim kurulu üyesiydi. Ayrıca dergimizin birkaç sayısında da değerli yazıları yayımlandı.

Dr. Mustafa Ali Mehmet dostumla uzun bir süre boyunca çok sık olmasa da telefonla araşp dertleşirdik. Fakat sonraları bu haberleşmelerimiz azaldı, birbirimizi duymaz olduk. Son olarak, Türkiye’deki ortak bir tanıdığımızdan onun bir süre önce vefat ettiği haberini alınca çok üzüldüm. Bu nedenle BAL-TAM dergimizin 40. Sayısında değerli dostum Dr. Mastafa Ali Mehmet’le ilgili bu anımı yazmak istedim.

**Dr. MUSTAFA ALİ MEHMET'LE
GÖRÜŞMELERİMİZDEN KALAN UNUTULMAZ
FOTOĞRAFLARIMIZ**

Mustafa Ali Mehmet Edirne'de Yazarlar Birliği'nin örgütlemiş olduğu bir sempozyumda Bulgaristan, Kosova ve Makedonya yazarlarıyla birlikte (Soldan sağa: Makedonya'dan Avni Engüllü, Kosova'dan Nimetullah Hafız, Bulgaristan'dan Salih Baklaca, Muharrem Tahsin

28. IX. 2001 tarihinde Prizren'de düzenlenen I. Balkan Türkolojisi Sempozyumu'nun açılışında Romanya temsilcisi olarak divan üyesi

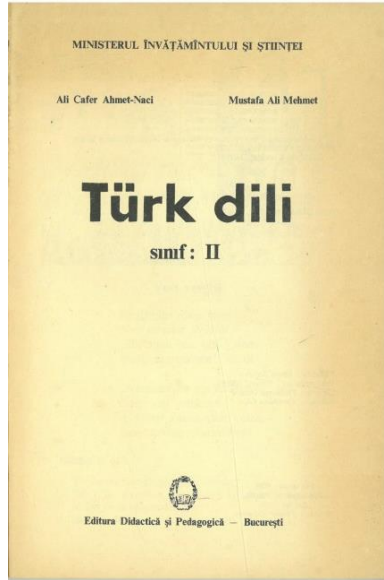
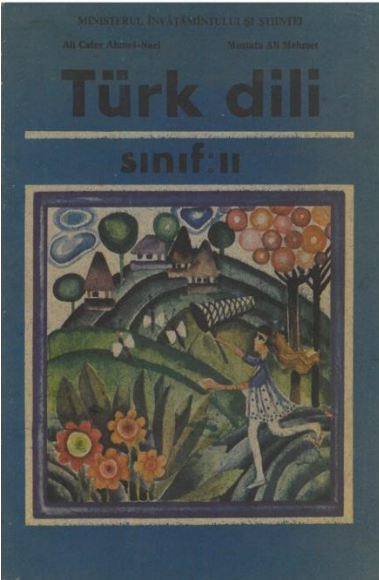
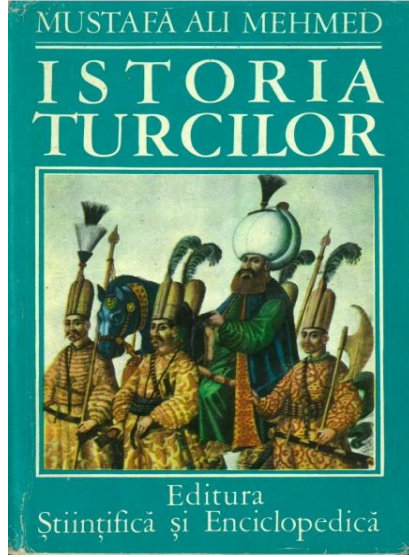

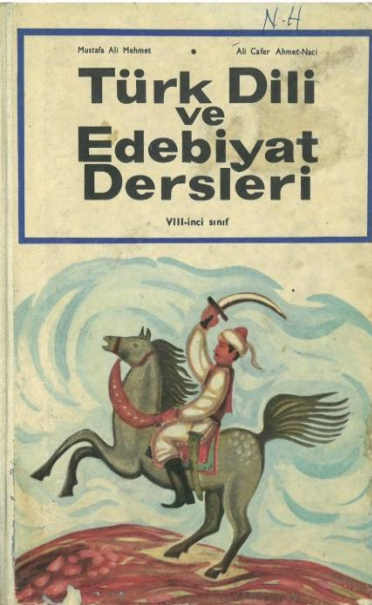
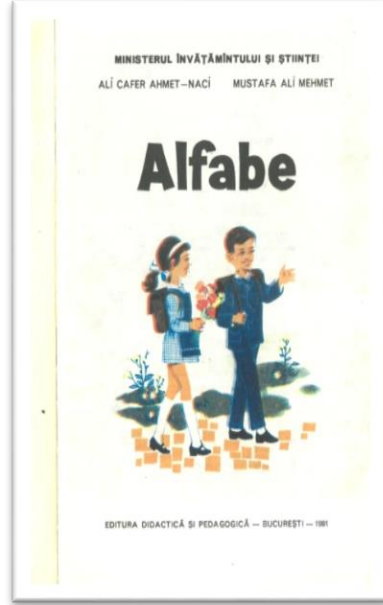
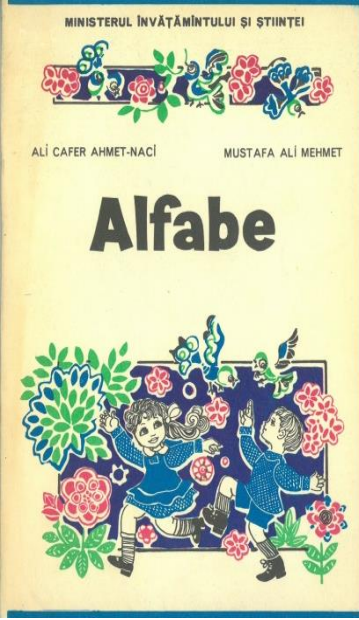
28. IX. 2001 tarihinde Prizren’de düzenlenen I. Balkan Türkolojisi Sempozyumu açılışında Romanya temsilcisi olarak

28. IX. 2001 tarihinde Prizren’de düzenlenen I. Balkan Türkolojisi Sempozyumu’nun kapanışında T. C. Kültür Bakanı Mehmet Çay ile bir arada

BAL-TAM KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN PROF: DR: MUSTAFA ALİ MEHMET'İN BİRKAÇ ESERİNDEN GÖRÜNTÜLER

AVNİ ENGÜLLÜ EBEDİYETE İNTİKAL ETTİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Balkanlar’da kültür, sanat, basın-yayın, siyaset, eğitim ve edebiyatımızın ad yapmış büyük ismi Avni Engüllü, 18 Şubat 2024 tarihinde sonsuzluğa intikal etti. Vefatı ardından Engüllü 24.02.2024 tarihinde Prizren’de “Doğru Yol” Türk Kültür Sanat Derneği’nde düzenlenen anma töreniyle saygı ve minnetle anıldı.

Kosova Türk Yazarlar Derneği, “Doğru Yol” Türk Kültür Sanat Derneği, “Köprü” Kültür Sanat ve Eğitim Derneği, Kosova Çocuk Edebiyatını Koruma ve Araştırma Derneği ile Türkçem Dergisi’nin ortaklaşa düzenlediği anma toplantısında Avni

Engüllü’nün hayatı, sanatı ve eserlerinden bilgiler sunuldu ve şiirlerinden örnekler verilirken, konuşmacılar ve katılımcılar kendisiyle ilgili anıları da paylaştı.

Bir dakikalık saygı duruşuyla başlayan anma toplantısında, Makedonyalı aydın Avni Engüllü’nün hayatı ve eserlerinden bilgi veren Kosova Türk Yazarlar Derneği Eşbaşkanı Dr. Taner Güçlütürk, çok yönlü bir kişiliği ile Engüllü’nün birçok alanda Türk toplumuna değerli hizmetler verdiğini ve toplum belleğinde derin izler bıraktığını ifade etti.

Türkçem Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Zeynel Beksaç, Üsküp edebiyatçılarının Kosova’ya etkisine işaret ederken Avni Engüllü ile pürüzsüz dostluğunun 50 yıldan fazla sürdüğünü belirtti. Engüllü’yü “Rumeli’de Türkçenin aydınlık feneri” olarak nitelendiren Beksaç, bir ömür halkının hizmetinde olduğunu vurguladı.

Şair-gazeteci Seyhan Yakupi, Avni Engüllü ile Üsküp Radyosu’nda 15 yıl çalışmak şerefine nail olduğunu ve hayatına yön verdiğini ifade etti. Yakupi, Engüllü’nün profesyonel yaklaşımıyla gençlere örnek olduğunu vurguladı.

“Köprü” Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Leyla Şerif Emin, Avni Engüllü’nün babacan davranışı yanı sıra edebiyat çalışmalarında otorite

* Dr. Türkolog, Şair- Yazar, taner. gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

yaklaşımıyla gençlere her zaman destek olduğunu ve çalışmalarına yön verdiğini belirtti. Üsküp'teki son buluşmasında kendisi ve eşi Melahat ile röportaj yaptıklarını söyleyen Emin, Avni Engüllü'nün gençlere son mesajı "buraları terk etmeyin" olduğunu belirtti.

Şair-yazar İskender Muzbeg, Avni Engüllü'nün felsefi şiirlerine kısa bir bakış atarken hayat felsefesi derinliklerinden bazı mesajlarını ne-sir-şiir örnekleriyle paylaştı. Muzbeg, Engüllü'nün eserlerinin toplumsal, siyasal, kültürel ve yazınsal araştırmalarda gelecek kuşakların ışığı ve esin kaynağı olacağını vurguladı.

Kosova Demokratik Türk Partisi Milletvekili Fidan Brina Jilta, Avni Engüllü'nün Türk edebiyatımızın yapı taşlarından biri olduğu gibi siyasi ve toplumsal hayatta da yol gösterici olduğunu belirtti.

T.C. Prizren Başkonsolosu Celal Doğan, Avni Engüllü'nün tek bir sevdası ve hedefinin Balkanlarda Türk kültürü ve Türk dilini yaşatmak olduğu sonucunu çıkardığını belirtirken tavsiyesi yönünde gençlerin Balkanların terk etmemesi dileklerine katıldığını ifade etti.

Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanı Albay Gökhan Sabri Karamürsel, Avni Engüllü'nün ölüm haberinin Kosova'da derin bir üzüntüyle karşılandığını belirtirken gençlere vatanlarını terk etmeme yönündeki mesajlarını öğrendiğinde kendisini derin bir stratejist olarak değerlendirdiğini ifade etti.

Yunus Emre Enstitüsü Kosova Koordinatörü Ramazan Yılmaz, Avni Engüllü'nün Makedonya'da olduğu gibi Kosova'da da Türklüğe çok değerli hizmetleri olduğunu belirtti.

Doğru Yol Derneği Başkanı Nevzat Şundo, 1968 yıllarında Avni Engüllü'yü tanıdığını ve her zaman sanatçıların yanında olduğunu vurguladı.

Anma töreninde söz alan konuşmacılar Avni Engüllü'ye Allah'tan rahmet, yakınları ve sevenlerine sabırlar diledi.

Konuşmalar arasında Avni Engüllü'nün eserleri ve kendisine adanmış şiirleri ad yapmış gazeteci-sunucu ve tiyatro sanatçıları Seyhan Yakupi ve Yunus Şimşek tarafından okundu.

"Sinan Paşa" Camii İmamı Muhammed Naci Efe'nin dualarıyla son bulan anma toplantısında merhum Avni Engüllü'nün son şiir kitabı "Mütemmim Cüzler"i katılımcılara dağıtıldı.

Avni Engüllü'nün Hayatı, Çalışmaları ve Edebî Yaratıcılığı Üzerine

Avni Engüllü, gazeteciydi, yazardı, çevirmendi, kültür ve siyaset adamıydı ama o her şeyden önce şairdi. Engüllü, 7 Eylül 1947'de Üsküp'te Serova Mahallesi'ndeki Müslüman-Türk muhitinde bir evde dünyaya gelir. Babası Cemal Ahmet Efendi, Annesi Esmâ Hanımdır. Bu evlilikten dünyaya gelen üç çocuktan biri de Avni Engüllü'dür (1947), Suat Engülü (1950) ve Sabit Engüllü (1952). Avni Engüllü'nün kardeşleri zaman içerisinde Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bunlardan Suat Engüllü de edebiyatçı kimliğiyle tanınmaktadır.

Avni Engüllü'nün babası tarafından dedesi ve büyük babasının Makedonya'nın başkenti Üsküp'te Yahya Paşa Camii'nde imamlık yapmıştır.

Aile, eğitilmiş ve kültürlü bir ailedir. Bu aile, Makedonya'da evlerine radyonun ilk girdiği ailelerdendir ve aileye Türkiye'den dergi ve gazeteler de gelmektedir (Engüllü, 2009:54-55).

Ailesi Akşehir'den Makedonya'ya gelip, önce Kalkandelen'e sonra da Üsküp'e yerleşmiştir. (Engüllü, 2009:198). Avni Engüllü'nün çocukluğu Üsküp'te Yahya Paşa Camii etrafındaki mahallede geçmiştir (Engüllü, 2009:64).

Avni Engüllü, ilköğrenimine Tefeyyüz'de başlar. Sonra Yeni Hayat okulunda devam eder. Öğretmenleri arasında Ali Efendi, Fetih Süleymanpaşic, Mustafa Ruşit, Hüseyin Süleyman gibi Yugoslavya'da Türk-İslam kültürüne emek veren tanınmış şahsiyetler de vardır ve bunların bir kısmı da "Yücelciler" diye bilinen dava adamlarıdır (Engüllü, 2009:63).

İlkokuldan sonra gittiği Nikola Karev Öğretmen Okulu'ndan 1967'de mezun olduktan sonra ilkokul öğretmeni olarak görev yaparken (Engüllü, 2009:242) Üsküp Radyosunda yeni bir göreve geçiş yapar. Türkçe Yayınlar Bölümündeki bu vazifesinde kısa zamanda başarılarına imza atmaya başlar (Engüllü, 2009:267).

Avni Engüllü, kendisi gibi gazeteci olan Melahat Selman ile 1972 Tarihinde evlenir. İki kız, bir oğlan üç çocuk babasıdır. Kızları Ayşe Özgür (1973), Fatma Özlem (1975) hâlen Türkiye'de yaşamaktadırlar. Oğlu Mehmet Bozkurt (1977) ise Üsküp'te Üsküp Radyosu'nda teknisyen olarak çalışmaktadır. Avni Engüllü ve Melahat Engüllü çiftinin altı torunu vardır.

Yazdıkları değişik dergi ve gazetelerde yer alan Avni Engüllü bir ara "Birlik" yayını etkinliği içinde yer alan Sevinç çocuk dergisinde de görev yaptı. 1989 yılında Nipno "Nova Makedoniya" "Birlik" Yayın Kurumunun çıkarttığı Sevinç çocuk dergisinde; Baş ve sorumlu yazar

Drita Karahasan'ın olduğu zamanda Yayın Konseyinde bulunmuştur. Avni Engüllü, Sesler dergisinde de bir ara yayın kurulu üyeliği yapmıştır. Makedonya ve Kosova'da yayımlanan dergi ve gazetelerde yazı ve şiirleri yayımlanmıştır. Derneğimizde düzenlenen çok sayıda etkinliğe ve edebiyat etkinliğine katılarak değerli katkısını sunmuştur.

Avni Engüllü, Makedonya'da Yugoslavya zamanından beri pek çok siyasî ve kültürel faaliyetlerin de içinde aktif olarak bulunmuştur. Makedonya Türkleri arasında ilk resmî siyasî teşkilatlanma anlamına gelen ve Üsküp'te 1990 yılında kurulan Türk Demokratik Birliği'nin kurucularındandır. Önceleri bu birliğin genel sekreterliğini daha sonra da genel başkanlığını yaptı. Bu derneğin partiye dönüşmesi çalışmalarını yönetti. O, Türk Demokratik Partisi (TDP) adı altında kurulan partinin kurucu başkanıydı. Üsküp'te 1947'de kurulan "Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği"nin faaliyetlerine aktif olarak iştirak etti ve bu dernek çatısı altında 1972-1973 yıllarında "Orhan Veli Kanık Yazın Oyun Topluluğu"nun oluşturulmasını sağlayanlar arasında yer aldı. Bu topluluğun başkanlığını yaptı. Üsküp'te 1992 yılında "Makedonya Türk Kültür Merkezi"ni kurdu ve bu merkezin başkanlığını yaptı (29 Şubat 1992-23 Ocak 2001). Bu Merkez, "Ebrulu Hizmet Ödülleri" adlı bir ödül geleneğini başlattı. Bu kültür merkezinin yaptığı en önemli faaliyetlerden biri de 1997 yılında; İstanbul Fetih Cemiyeti, İLESAM ve Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'yle birlikte, Makedonya'da Üsküp, Kalkandelen, Gostivar ve Ohri'de "Bir Kültür Klasikimiz Yahya Kemal Beyatlı" sempozyumu ve buna bağlı olarak sergi ve tasavvuf müziği konserleri düzenlemiş olmaktadır ki; bu faaliyet Yahya Kemal Beyatlı ile ilgili olarak doğum yeri olan Makedonya'da düzenlenen ilk ve en çaplı etkinlik olmuştur. Üsküp'te 2004 yılında kuruluşu gerçekleştirilen "Yahya Kemal Beyatlı Türkoloji Enstitüsü"nü kuruluşu aşamasında müteşebbis heyet arasında hep birlikte yer almıştır. "Yahya Kemal'den Necati Zekeriya'ya Şiir Akşamları" adıyla düzenlenen faaliyetlerin de organizasyonunda aktif olarak yer almıştır.

MİB - Makedonya İslam Birliği Meclisi üyeliği yaptı. Daha sonra MİB Makedonya İslam Birliği Meşihatı olarak adlandırılan bu kuruluşta meclis şura üyeliği de yaptı. 1990 sonrası dünyanın yeniden yapılanması sürecinde Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan karışıklık döneminde 1991'de Makedonya'da kurulan El Hilal Yardımlaşma Teşkilatı'nın kurucularındandı. Üsküp'te 2007 yılında Türkiye bağlantılı bir vakıf olan Üsküp Eğitim ve Kültür Geliştirme Vakfı tarafından kurulan İnternational Balkan University -Uluslararası Balkan Üniversitesi'nin mütevelli heyeti üyesiydi.

Avni Engüllü, "Makedonya Yazarlar Birliği", "Makedonya Gazeteciler Cemiyeti"nin ve "Uluslararası Gazeteciler Federasyonu"nun

üyesiydi. PEN'in de Makedonya'daki üyelerindendi. Avni Engüllü, Struga Şiir Akşamları Şiir Festivali'nin organizasyonlarında da görev almıştı. Avni Engüllü, toplumsal ve kültürel alanda yaptığı çalışmalarından dolayı pek çok siyasî ve edebî şahsiyetle tanışmış, onlarla fikir alışverişinde bulunmuş, birçok ödül ve takdire layık görülmüştür.

2008 tarihinde emekliye ayrılan şair-yazar, kültür ve gönül adamı Avni Engüllü, istisnai durumlar hariç hayatının büyük bir kısmını Üsküp, son dönemlerde de Türkiye'de geçirmiştir. Prizren ve Saraybosna aşığı Engüllü, hep çocukluğundaki Üsküp'ü özleyedurmüştür.

Yahya Kemal Beyatlı'nın "Kaybolan Şehir" dediği Üsküp'te dünyaya gelen ve hâlen bu şehirde zamana direnen Türk-İslam kültürünü yaşatma çabası içinde olan Avni Engüllü'nün his ve düşünce dünyasında Yahya Kemal'in hayatının ve özellikle de eserlerinin etkili olduğu da bir gerçektir.

Avni Engüllü'nün şiirle tanışmasını ve bu vadide zaman içerisinde eserler vermesinin arka planında şair bir babanın da rolü vardır.

Makedonya ve Kosova başta olmak üzere bölgedeki süreli yayımlarda erken yaşlarda şiirleri yayımlanmaya başlar. Makedonya Türk edebiyatı tarihiyle ilgili kanaat ortaya koyanlar onu "Ara kuşağın, kimileri de ikinci kuşağın önemli isimlerinden" (Hayber, 2008:133) sayarlar. Ana dili olan Türkçeyi eserlerinde kullanırken; bölge ağzını kullanma tuzağına düşmeden, öz Türkçecilik konusunda da aşırıya kaçmadan yaşayan Türkçeyi tercih ettiği görülür. Şiirlerinde serbest şiir anlayışını benimsediği görülmektedir. Genel olarak kişisel konular üzerinde dursa da eserlerindeki konu zenginliği dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur. Eserleriyle çağına tanıklık eden bir sanatçı olduğuna da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Avni Engüllü, çocukluğundan beri etrafında yaşananlara karşı duyarlı biri olduğunu eserlerine de yansıtmıştır. Balkanlarda yaşayan bütün Türklerin hayatında en önemli kırılma noktalarından biri hiç şüphesiz ki, "göç"tür. Avni Engüllü de bu konudaki duyarlılığını eserlerine yansıtmıştır.

Avni Engüllü, inanmış bir aydın, Müslüman-Türk insanı olarak dünyada olup bitenlere karşı da ilgisiz ve duyarsız değildir. Onu en çok da savaşlar etkiler. Engüllü'nün; Evlad-ı Fatihan diyarı Makedonya'da ses bayrağımızı Türkçeyi eserleriyle dalgalandırırken bir tek derdi vardır "insan" ve "insanlık"...

Avni Engüllü yazdığı hikâyelerini önce dergilerde yayımlamış daha sonra bunları 1974'de Üsküp'te Birlik yayımlarının "Sesler nesir dizisinin" ilk kitabı olarak yayımlanan Söğüt Altı adlı kitabında bir araya getirmiştir.

Avni Engüllü, Makedonya Türk edebiyatında eleştirileriyle; özellikle de Üsküp Halklar Tiyatrosunun Türk dramında oynanan oyunlar hakkındaki yazılarıyla da edebî eleştiri alanında kendinden söz ettirmeyi başarmıştır. Bu dönemde; özellikle tiyatrolar üzerinde, en ciddi edebî eleştirilere Avni Engüllü'nün yazılarında rastlıyoruz.

Avni Engüllü'nün edebî çevirileri de vardır. Onun, gazete ve dergilerde kültür sanat sayfalarında, Türkçeye yaptığı başarılı çevirileri yayımlamıştır. Yaptığı çeviriler arasında müstakil kitap olarak yayımlanan tek çalışması ise Perro Korobar'ın Ratsin adlı eseridir. Avni Engüllü, sadece Sırp-Hırvatçadan değil Arnavutçadan, Ulahçadan ve Boşnakçadan da Türkçeye çeviriler yapmıştır. Bu çeviriler Sesler kültür sanat dergisinde, Sevinç ve Tomurcuk çocuk dergilerinde okurlarla buluşmuştur.

Avni Engüllü'nün bir de çocuklar için yayımlanmış müzik kitabı bulunmaktadır. Makedonya'da Türkçe eğitim gören ilkokul talebeleri için hazırlanıp yayımlanmış olan "Türkülerle Büyüyelim" adlı bu kitap, Makedonya'da Türkçe yayımlanmış ilk müzik kitabı olma özelliğine de sahiptir.

Avni Engüllü'nün kitap hâlinde yayımlanan eserleri: İlk, Söğüt Altı, Mete, Dört Mevsim, İn misin Cin misin, Yarı Kalan Düşünceler, Demet Demet, Yarı Kalan Mısralar, Dermeyan, Pero Korobar-Ratsin, Mütemiş Cüzler'dir.

Avni Engüllü, kültürlü ve inançlı bir ailenin evladı olarak yetişirken şuuraltı millî ve dinî kültürel kimlikle beslenmiştir. Bu şuuraltı onu çoğu zaman çağdaşlarından hep farklı kılmıştır. O şiirlerinde millî ve dinî olanı bir şekilde haykırmaya çalışmıştır. Onun önceliği insanlık ortak paydası olmuştur. O, bu hassasiyetini çocuklar için yazdıklarında da hep ön planda tutmuştur.

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ / EDITORIAL PRICIPLES:

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi uluslararası kaydı Paris'te yapılmış olan hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, mart ve eylül aylarında yayımlanmakta olan BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, Türkoloji ve yardımcı disiplinlerinin tüm alanlarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Dergimize daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olan özgün çalışmalara, bilim ve araştırma alanlarında gerçekleşen farklı proje sonuçlarına öncelik tanınmaktadır. Bunun yanı sıra tanınmış, çağdaş ve geçmişe ait olan Türkologların portrelerine ve bibliyografyalarına da özellikle yer verilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren basın ve yayın organlarında (gazete, dergi, tv, internet vb.) gerek dergimiz ve gerekse de Merkezimiz ile ilgili haber, yorum ve fotoğrafların adresimize gönderilmesi ya da iletişim kanalları yoluyla bize iletilmesi rica olunur.

Dergiye gönderilecek yazılar öncelikle analitik ve bilimsel objektiveyi içerisinde bulundurmalıdır. Gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçasının bilim standartlarına göre uygun olması gerekmektedir. Bu dergide yayımlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alıntı ve atıf şeklinde kullanılabilir.

Derginin dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca yazılmış bilimsel makaleler de kabul edilir. Ancak bu dillerde yazılan makalelerin geniş bir Türkçe özetine yer verilmelidir.

Başlık 12 kelimeyi geçmemeli, bold ve büyük harflerle yazılmalı, İngilizce ve Özet'in yazıldığı dildeki karşılığı bold ve küçük harflerle başlığın altında yer almalıdır. Yazar adı, başlığın altına yazılmalı, görev unvanı, kurum adresi ve e-posta bilgileri italik olarak bir yıldızla soyadına ilintilendirilerek, ilk sayfanın altında verilmelidir. Özet, 200-250 kelime arasında ve yazının özünü verecek tarzda hazırlanmalıdır. Özet içinde kaynak, şekil, çizelge bulunmamalıdır. Özetin hemen altında en az üç, en fazla beş anahtar kelime verilmelidir. Özet ve Anahtar Kelimeler Türkçe ve özetin yazıldığı ikinci dilde hazırlanmalıdır.

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ için hazırlanan çalışmaların kapsamı sayfa sayısı ile sınırlanmış değildir. Çalışmaların bilgisayarda, 1 satır aralığında, hece genişliği 126 mm'yi ve uzunluğu 195 mm'yi kapsayacak şekilde (11 harf büyüklüğünde font Times New Roman biçiminde) olması, çalışmaların başında Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimelerine yer verilmesi gerekmektedir.

Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmaması kararı BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve derginin bilim-hakem kuruluna aittir.

Dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi'nin genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak değerlendirilmezler.

Eğer yazı gönderen kişi, dergimize ilk defa yazıyorsa bu kişinin çalışmasının ekinde bir fotoğraf ile birlikte, çalıştığı bilimsel alanını belirten kısa bir öz geçmişini de göndermesi uygun görülür.

BAL-TAM

TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR /THE PUBLICATIONS SENT TO THE LIBRARY OF BALTAM:

KİTAPLAR

1. İsmail KABAŞ, Doğal Bitki Lifleri, Prizren, 2022,
2. İsmail KABAŞ, Doğal Bitki Lifleri, Tekstil Terminolojik Resimli Sözlük, İngilizce, Türkçe Sırpırvatça ve Arnavutça, Prizren, 2022,
3. İsmail KABAŞ, Natural Plant Fibers, Prizren, 2022,
4. İsmail KABAŞ, Fijet bimore natyrale, Prizren, 2022,
5. İsmail KABAŞ, Prirodna biljna vlakna, Prizren, 2022,
6. İbrahim KAMİL, Soğuk Savaş Döneminde Yugoslavya, Siyaset-Ekonomi-Dış Politika (1945-1990), İstanbul, 2023,
7. Duygu TANIDI, R3 Numaralı Rusçuk Şer'iyeye Sicili (H. 1093-1100/1682-1688), İstanbul, 2022,
8. Yusuf OSMANİ-Fahrush REXHEPI, Xhamite dhe objektet te tjera te transhegimise kulturore İslame-Osmane, Ne Pashallekun e Beogradit dhe ne Sanxhakun e Nishit, Prishtine, 2023,
9. Niko STYLOS, Fjalori katergjuhesh i Daniil Voskopjarit, Tirane, 2011,
10. Mustafa Kemal Atatürk, Fjalimi i madh, Nutuk, Türkçeden çeviren Eduart Caka, Tirane, 2020,
11. Alexandre DUMAS, Ali Pasha, Tercüme eden: Fatmir M. Dibra, Tirane, 2018,
12. Nasradini, 320 shaka interesante, Tirane, 2014,
13. Mustafa VARLI, Mehmet Akif Ersoy, Çanakkale Ruhu, İstanbul, 2017,
14. Nazan BEKİROĞLU, Yûsuf ile Züleyha, İstanbul 2021,
15. Necati ZEKERİYA, Harfler Ne Yer, Üsküp, 2016,
16. İlhami EMİN, Şiirli Alfabe, Üsküp, 2020,
17. Fahri KAYA, Küçük Hanım, Üsküp, 2020,
18. Ahmet Bican ERCİLASUN, Kaynaklarda Türk ve Türkçe, Ankara 2022, Haxhi Ymer Lutfi Paçarizi, Poezite Revolucionare, Tercüme eden: Blerta Haziraj, Prizren 2023,
19. Geçmişten Günümüze Yazılmayan Türkçe –Türkçenin Art ve Eş Zamanlı Değişkeleri- Elginkan Vakfı, 5. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, 11-12-13 Mayıs 2022, Ankara, 2022,
20. Faik MİFTARI, Publicistika e studiuessitPrizren, 2023,
21. Mr. Mehmet SOPAJ Serbishtja ne xhep – Srpski jezik u dzepu, Prishtine, 2020,
22. Mr. Mehmet SOPAJ Turqisht per 20 dite, Prizren, 2020,
23. Bahtiyar Sipahioğlu, Balkanların Son Kalesi Mamuşa, Bursa, 2007
24. Gürsel KOYUNCU, Didar, Kosova'dan İstanbul'a, İstanbul 2022.,
25. Sezgin BOYNIK – Tefik RADA, Yugoslavya Komünist Partisi Yayının Organı "Sosyalist Fecri" Gazetesi (1920), Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Eylül 2023,

26. Stuttering Universalitu, AS Film political School 1, Pristina, 2023,
27. Limits of representation, AS Film political 2, Pristina, 2023,
28. İsmet Nüyükemin, Vıçıtırın Kültürel Miras Eserleri, Priştine 2019,
29. Hasan Şükrü Yayıntaş, Dinle HŞY'den – Halvetilikten Gönüllere Me-sajlar, İstanbul, Haziran 2023,
30. Fulya Bayraktar – Yeliz Yayıntaş, Günümüzde Tasavvuf, Ankara, 2020,
31. Sühendan Erđin, Bakü'den Balkanlar'a Halvetilik Sempozyum I. Tebliğleri, İzmir, Ağustos 2015,
32. II. Uluslararası Bakü'den Balkanlar'a Halvetilik Sempozyum, Teb-liğleri Ohrid, İzmir, Aralık 2014,
33. Prof. Dr. Levent Bayraktar - Yeliz Yayıntaş, Bakü'den Balkanlar'a Halvetilik III. Tebliğleri, Ankara, 2019,
34. Zeynel Zafer – Nuriye Muratova, Turkologija v izgnanije, Mefküre Mollova, 2022.
35. Sezgin Boynik – Tefvik Rada, Yugoslavya Komünist Partisi Yayın Organı “Sosyalist Fecri” Gazetesi (1920), Sosyal Tarihî Yayınları, İstanbul, Eylül 2023.
36. Oto Bihalji, Sezgin Boynik, Shkelzen Maliqi, Jelena Vesic, Sjellur me afer njerezve, Asrti i Afreskeve te “Shen Premtes”, Prizren, 2023.

DERGİLER

1. Humboldt Kosmos, No. 115 / 2023,
2. Türk Edebiyatı, Haziran 2023, İstanbul,
3. Bağ-lar, 1 / 2022, Ankara,
4. Bağ-lar, 3 / 2022, Ankara,
5. Bağ-lar, 4 / 2022, Ankara,
6. Müslümanlar, s. 4, Nisan 2023, Sofya,
7. Müslümanlar, s. 5, Mayıs 2023, Sofya,
8. Yenises, Yıl 28, Sayı 330, Haziran 2023, Osmaniye,
9. Bülten Esnaf, İşadamları ve Esnafı Derneği, 1994, Prizren,
10. Paüdergi, Pamukkale Üniversitesi Aylık Dergisi, Ağustos 2023, Pamukkale,
11. İstanbul, Üç aylık yaşam kültürü dergisi, Mart 2023, İstanbul,
12. İstanbul, Üç aylık yaşam kültürü dergisi, Nisan 2023, İstanbul,
13. İstanbul, Üç aylık yaşam kültürü dergisi, Mayıs 2023, İstanbul,
14. İstanbul, Üç aylık yaşam kültürü dergisi, Haziran-Temmuz-Ağustos 2023, İstanbul,
15. Türkçem, Yıl 25, Sayı 266, Ocak 2023, Prizren,
16. Türkçem, Yıl 25, Sayı 270, Mayıs 2023, Prizren,
17. Türkçem, Yıl 25, Sayı 271, Haziran 2023, Prizren,
18. İmza, Sayı 94, Yıl XI, 2022, Prizren,
19. İmza, Sayı 95, Yıl XI, 2022, Prizren,
20. İmza, Sayı 98, Yıl XI, 2022, Prizren,
21. İmza, Sayı 99, Yıl XI, 2022, Prizren,
22. İmza, Sayı 100, Yıl XI, 2022, Prizren,
23. İmza, Sayı 101, Yıl XI, 2022, Prizren,
24. İmza, Sayı 102, Yıl XI, 2022, Prizren,
25. İmza, Sayı 103, Yıl XI, 2022, Prizren,
26. İmza, Sayı 104, Yıl XII, 2022, Prizren,
27. İmza, Sayı 105, Yıl XII, 2023, Prizren,
28. İmza, Sayı 106, Yıl XII, 2023, Prizren,
29. İmza, Sayı 107, Yıl XII, 2023, Prizren,
30. İmza, Sayı 108, Yıl XII, 2023, Prizren,
31. İmza, Sayı 109, Yıl XII, 2023, Prizren,
32. İmza, Sayı 110, Yıl XII, 2023, Prizren,
33. İmza, Sayı 111, Yıl XII, 2023, Prizren,
34. İmza, Sayı 112, Yıl XII, 2023, Prizren,
35. İmza, Sayı 113, Yıl XII, 2023, Prizren,
36. İmza, Sayı 114, Yıl XII, 2023, Prizren,
37. İmza, Sayı 115, Yıl XII, 2023, Prizren,
38. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 1, Sayı 1, Haziran-Temmuz 2021 Mamuşa,
39. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 2, Sayı 3, İlkbahar 2022 Mamuşa,
40. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 2, Sayı 4, Yaz 2022 Mamuşa,
41. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 2, Sayı 5, Sonbahar 2022 Mamuşa,

42. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 2, Sayı 6, Kış 2021 Mamuşa,
43. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 3, Sayı 7, İlkbahar 2021 Mamuşa,
44. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 3, Sayı 8, Yaz 2023 Mamuşa,